

Rudolf Steiner

CONTRASTE ÎN EVOLUȚIA OMENIRII

**Vest și Est
Materialism și mistică
Cunoaștere și credință**

GA 197

Ciclu de 11 conferințe prezentate membrilor Societății
Antroposofice în Stuttgart între 5 martie și 22 noiembrie 1920

Traducere după:

Rudolf Steiner

GEGENSÄTZE IN DER MENSCHHEITSENTWICKELUNG.

West und Ost. Materialismus und Mystik. Wissen und Glauben

După stenograme nerevizuite de conferențiar,
editate de Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung
Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveția 1996

GA 197

Traducere: Delia Popescu

Revizuire: Agenor Crișan, Andrea Dumitrescu

©2010 BIBLIOTECA ANTROPOSOFICĂ pentru prezenta
traducere în limba română

Biblioteca antroposofică: www.spiritualrs.net

CUPRINS

CONFERINȚA I — Stuttgart, 5 martie 1920.....6

Evoluția conștiinței omenirii și ființele luciferice și cele ahrimanice. Reprezentarea imaginativă anterioară datorată entităților superioare. Deconectare crescândă de aceasta și apariția intelectualismului ca educație în vederea libertății. Strădaniile lui Ahriman. Adversitate în Norvegia.

CONFERINȚA a II-a — Stuttgart, 7 martie 1920.....23

Diversele predispoziții ale populațiilor asiatice și europene și necesitatea unei noi înțelegeri a lui Christos. Dezvoltarea intelectului de la începutul epocii atlanteene. Principiul inteligenței s-a dezvoltat la popoarele orientale în spiritual-sufletesc, la cele europene în corporal. Preluarea creștinismului în lumea orientală prin suflet într-un mod neinteligibil oamenilor de știință europeni moderni. Rațiunea legată de corporal a popoarelor occidentale nu a putut înțelege Misteriul de pe Golgota. Necesitatea unei noi înțelegeri a creștinismului. Goetheanism. Teosofia Societății Teosofice: o înțelepciune precreștină. Fără inițiere nu poate exista gândire socială.

CONFERINȚA a III-a — Stuttgart, 9 martie 1920.....37

Transformarea conștiinței în viața socială în decursul timpurilor. Evoluția imperiilor pământești în trei trepte. Treapta I: imperialismul timpului semi-preistoric; ordinea terestră și cea ierarhică drept unitate. Exemplu în acest sens din prezent: o scrisoare pastorală a unui episcop. Treapta II: domnitorul ca hăruit al zeilor. Exemplu: Sfântul Imperiu Roman al Națiunii Germane. Treapta III: pierderea substanței cuvintelor și a simbolurilor. Nașterea frazeologiei și a convențiilor. Necesitatea noilor impulsuri sociale.

CONFERINȚA a IV-a — Stuttgart, 13 iunie 1920.....55

Forțele de declin din civilizația actuală. Societățile secrete occidentale, iezuitismul și leninismul: trei curenți de inițiere ai prezentului. Lupta împotriva științei spirituale dusă de către confesiunile religioase. Respingerea de către acestea a preexistenței și învățătura lor despre veșnicia Iadului. Calomniile profesorului Traub. Adversitatea presei catolice din Elveția.

CONFERINȚA a V-a — Stuttgart, 24 iunie 1920.....72

Declinul civilizației omenеști drept consecință a materialismului. Nu materialismul, ci cunoașterea spirituală poate înțelege cu adevărat lumea materială. Interpretarea materialistă a inimii drept pompă. Capul ca rezultat al vieții pământești anterioare. Interpretarea materialistă a istoriei. Viața economică drept organ-cap, viața juridică drept organ ritmic, viața spirituală drept organ metabolic al organismului social. Tripartiție, Școala Waldorf, Kommender Tag. Forța distructivă a neadevărului. Știința spirituală și practica vieții.

CONFERINȚA a VI-a — Stuttgart, 25 iulie 1920.....93

Materialism și mistică. Cunoașterea ca faptă a sufletului omenesc. Materialism deghizat în teosofie și spiritism. Materialismul științelor naturii. Mistica mijlocește trăirea materiei Pământului prin cunoașterea proceselor materiale din lăuntrul omului. Mistica drept boală. Trecerea necesară de la trăirea spațială la trăirea temporală. Natura gravitației. Trăirea lăuntrică a gravitației. Ahriman, Lucifer, Christos.

CONFERINȚA a VII-a — Stuttgart, 30 iulie 1920.....110

Căile false ale materialismului și ale misticii; cunoașterea – faptă a antroposofiei. Căutarea materiei în fenomenele lumii exterioare duce la debilitate; cunoașterea spiritualului prin mistică lăuntrică duce la infantilism. Politica drept iluzie: ceea ce este conservator este ahrimanic, ceea ce este liberal este luciferic. Lupta iezuiților împotriva antroposofiei. Corectitudinea materialismului în domeniul său.

CONFERINȚA a VIII-a — Stuttgart, 21 septembrie 1920.....127

Antagonismul dintre știință și credință. Vechea înțelepciune primordială a trebuit să se stingă pentru a face posibilă libertatea. Pe parcursul apariției științei moderne, tocire a cunoașterii până la credință. Iezuitism. Roma ca izvor al materialismului. Desprinderea trăirii lăuntrice de cuvânt. Necesitatea de a vorbi despre existența prenatală a omului. Tripartiția și adversarii ei.

CONFERINȚA a IX-a — Stuttgart, 8 noiembrie 1920.....144

Orient, Centru și Occident. Tripartiția socială. Somn și veghe. Omul ca ființă tripartită. În Orient, spiritul înseamnă trăirea existenței prenatale. Acest spirit a devenit decadent. În Centru, cultura material-spirituală, cultivarea gândirii (Hegel). Occident: cultură materială, dar totodată pregătirea imagi-națiunilor viitoare; devenirea conștientă asupra a ceea ce trece dincolo de moarte. În Orient: înțelepciune instinctivă; în Centru: viață dialectic-intelectuală; în Occident: materialismul, spiritul economiei. Orient: sfârșit (de exemplu Tolstoi); Occident: început (de exemplu Keely). Misiunea actuală a Centrului.

CONFERINȚA a X-a — Stuttgart, 14 noiembrie 1920.....164

Trecerea de la epoca luciferică la cea ahrimanică și evenimentul lui Christos care se apropie. Tehnica; omul și mașina. Acțiunea demonilor ahrimanici în prezent, a entităților elementale luciferice în trecut. Apariția lui Christos eteric în prezent. Ahrimanizarea lumii. Nevoile sufletești crescând. Necesitatea de a pregăti viitorul eveniment al lui Christos.

CONFERINȚA a XI-a — Stuttgart, 22 noiembrie 1920.....185

Aspectul impersonal al științei actuale. Christificarea ei viitoare. Tripartiția ca goetheanism al secolului XX. Sinea spirituală, Spiritul vieții și Omul-spirit nu pot fi dezvoltate din forțele pământești, ci numai prin Christos. «Scrisorile estetice» ale lui Schiller și «Basmul» lui Goethe. Drama-misteriu **Poarta inițierii** ca transpunere a

forțelor ființiale configuratoare de lumi din «Basmul» lui Goethe. Regele de aur, cel de argint și cel de bronz ca reprezentanți ai celor trei elemente componente ale organismului social.

<u>NOTE</u>	207
-------------------	-----

CONFERINȚA I

Stuttgart, 5 martie 1920

Am accentuat adesea cât de necesar este pentru încadrarea omului în marile sarcini ale prezentului, ce revin astăzi de fapt oricărui om, să ne creăm o conștiință despre cursul evoluției omenirii pe întreg Pământul. Acest curs al evoluției omenirii poate fi înțeles numai dacă aducem în fața sufletelor forțele mai profunde ale acelor entități care intervin în întregul curs al evoluției Pământului și de asemenea în viața omenească propriu-zisă.

Am arătat, din cele mai diferite puncte de vedere, cum noi oamenii trăim într-o evoluție care se desfășoară oarecum continuu în mod normal, și că noi putem cuprinde cu privirea această evoluție pe intervale temporale de durată mare tocmai prin cercetarea spiritual-științifică. V-am atras atenția asupra faptului că în această evoluție omenească oarecum normală intervin pe de o parte anumite entități – entități pe care a trebuit să le interpretăm drept luciferice –, care urmăresc un alt scop în privința oamenilor decât acele entități care doresc să conducă omul în cadrul evoluției normale prin diferite incorporări ale Pământului, și că pe de altă parte în evoluția omenirii intervin entități pe care le desemnăm drept ahrimanice. Despre aceste lucruri am vorbit în repetate rânduri. Numai că seriozitatea care este în ziua de azi atât de necesară omului nu poate pătrunde deloc în firile noastre dacă nu cuprindem cu privirea intervenția directă a acestor entități luciferice și ahrimanice în viața omenească.

Dacă vă amintiți că în secolul XV a început un nou interval temporal pentru evoluția omenirii, precis delimitat de ceea ce a fost anterior, vă veți simți poate îndemnați să vă puneți întrebări în privința feluritelor deosebiri dintre viața omenească din epoca noastră actuală, care a început în secolul XV, și cea anterioară. Putem spune că dintre particularitățile perioadei actuale face în primul rând parte faptul că începând de la mijlocul secolului al XV-lea s-a

dezvoltat mai presus de toate gândirea, intelectualismul. Omenirea a trebuit ca în marele proces educativ pe care îl parcurge prin întreaga evoluție pământească, să treacă la un moment dat și prin această educație a intelectului. Ea a trebuit să încerce oarecum să vadă cum poate fi trăită viața omenească atunci când este cultivat în mod preferențial principiul intelectualist al gândirii. Omul nu ar fi putut fi niciodată educat în sensul unei adevărate libertăți, fără intrarea principiului intelectual în ființa sa. Oamenii nu au astăzi câtuși de puțin o reprezentare exactă despre cât de diferiți de oamenii prezentului erau oamenii de dinaintea mijlocului secolului al XV-lea, tocmai în această privință. Se consideră ceea ce le este dat la un moment dat oamenilor ca fiind acolo de la sine înțeles și nu se reflectează mai departe asupra lui. Și așa se crede în ziua de azi – pentru că îndeosebi oamenii din țările civilizate cu care avem noi de a face trăiesc în elementul intelectual – că lucrurile au stat întotdeauna așa, că oamenii au gândit mereu în felul acesta. Însă nu este câtuși de puțin așa. Felul gândirii a fost altul la oamenii de dinainte de mijlocul secolului al XV-lea. Nu a existat deloc o astfel de gândire abstractă la acei oameni, precum la oamenii actuali. Gândirea lor era mult, mult mai intuitiv legată de obiectele lumii exterioare. Ei erau cu mult mai legați de ceea ce poate fi viețuit înlăuntrul omului legat de sentiment și voință. Noi trăim foarte intens în gânduri, numai că nu suntem suficient de atenți în această privință. Noi nu băgăm de seamă nici măcar din ce s-a dezvoltat propriu-zis această gândire, acest intelectualism, pe care îl considerăm în ziua de azi ca fiind de la sine înțeles. Și trebuie să ne întoarcem tot mai departe în evoluția omenirii, dacă vrem să înțelegem într-adevăr din ce s-a dezvoltat această gândire intelectualistă. Trebuie să ne punem și întrebarea dacă mai există și în ziua de azi resturi ale acelei activități omenești din care a rezultat această gândire.

Dumneavoastră știți că vechile forțe de evoluție se mențin în timpurile ulterioare alături de acelea care ies la iveală în mod normal în aceste timpuri. Și aceasta se întâmplă și în cazul gândirii noastre.

Noi viețuim în vis reminiscențe, ecouri ale gândirii, o activitate asemănătoare gândirii, în acea lume de imagini care apare în somnul de noapte. Noi învățăm prin experiență să diferențiem modul în care se raportează această lume de gândire pe care o dezvoltăm în noi de la trezire și până la adormire, la lumea imaginilor de vis viețuite într-un tot pasiv. Dar dacă ne întoarcem înapoi, în evoluția omenirii, vom afla tot mai mult că viața sufletească de veghe era foarte asemănătoare modului în care își viețuiește omul în ziua de azi, în vis, activitatea sufletească. Gândirea actuală constituie un produs evolutiv târziu pe calea pe care, în stadiile mai timpurii, sufletul omenesc dezvoltă o activitate având un caracter mai mult de vis. Și dacă urmărim această activitate ca de vis a sufletului omenesc în timpurile foarte, foarte îndepărtate, atunci vom trece dincolo de tot ceea ce constituie evoluție pământească și vom ajunge la încorporarea cosmică precedentă a Pământului, pe care ne-am obișnuit să o denumim vechea evoluție lunară, în cadrul căreia omul trăia deja, dar într-o cu totul altă formă decât cea actuală. Și în timpul acestei evoluții lunare, așadar în încorporarea precedentă a Pământului nostru, acea ființă umană încă într-un tot eterică, cea care este adevăratul strămoș al omului actual, a dezvoltat realmente o activitate sufletească plastică, în imagini ca în vis. Această activitate sufletească imaginativă de vis avea însă particularitatea că se afla într-o cu totul altă relație cu lumea exterioară decât activitatea noastră sufletească gânditoare. Aș spune că prin activitatea noastră sufletească gânditoare noi suntem de-a dreptul izolați aici, în lume. Pentru noi, lumea este acolo afară, ea își are procesele ei. Noi reflectăm înlăuntrul nostru asupra acestor procese, dar tocmai atunci când socotim că reflectăm foarte profund asupra proceselor exterioare noi nu ne simțim totuși deloc înlăuntrul lor. Ba chiar simțim adesea că putem gândi cel mai bine asupra proceselor exterioare atunci când ne izolăm de-a dreptul de ele, atunci când ne retragem total în noi înșine. Un astfel de sentiment nu avea strămoșul omului care încă gândea ca în vis – dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie. Atunci când el dezvoltă în acest fel, în

visele sale, ceea ce noi dezvoltăm în felul nostru sufletește în gândirea noastră, el știa că este strâns legat prin viețuirile sale de procesele acestei lumi. Noi vedem norii, gândim asupra norilor, dar nu avem sentimentul că aceleași forțe care domnesc în nori guvernează și în gândirea noastră. Acest sentiment însă, că forțele care domnesc în nori guvernează și gândirea sa ca de vis, pe acesta îl avea strămoșul omului. Strămoșul omului spunea – dacă e să transpun în limbajul nostru ceea ce spunea el în limbajul său, care era de fapt mut comparativ cu al nostru –: Forțele care urzesc și viețuiesc afară, în nori, determină în mine imagini. – El se gândea pe sine ca fiind la fel de puțin izolat de acel Univers în care își desfășura norul ființa, pe cât poate gândi degetul meu mic că ar fi izolat de mine însumi. Dacă eu îmi tai acest deget el se usucă, și nu mai este degetul meu. Strămoșul omului simțea că el nu poate exista altfel decât ca parte a Universului cărui îi aparținea. Degetul mic ar trebui să poată spune: Sângele care pulsează în întregul corp, acela pulsează în mine, și întreaga mea existență organică este dominată de aceleași legi de care este dominată existența organică a întregului rest al corpului. Strămoșul omului spunea: Eu sunt o parte a Universului, și ceea ce pulsează în mine atunci când dezvolt în mine imagini este totuna cu ceea ce îmi indică aceste imagini, este aceeași forță care urzește și trăiește în formarea norilor. Așadar acest strămoș al omului se simțea strâns înrudit și strâns legat cu întregul Univers.

Noi însă, prin faptul că în gândirea noastră trebuie să ne simțim atât de izolați de cele ce se petrec în exterior, noi ne-am deconectat oarecum de la cauzele cu adevărat esențiale ale existenței Universului. Noi nu simțim în viața obișnuită ceea ce de fapt pulsează pretutindeni în Univers. Gândirea noastră a preluat un caracter abstract. Gândirea noastră nu ne revelează oarecum nimic din ceea ce viețuiește și urzește în ea. Pe aceasta se bazează tocmai posibilitatea de a deveni oameni liberi, de a nu simți în gândurile noastre că: Altceva gândește în noi –, ci că: Noi suntem cei care gândesc. – Strămoșul omului însă nu putea să se reprezinte pe sine atât de izolat de întregul lumii.

Strămoșul omului știa că el se simte legat cu existența Universului, că afară în natură, în această existență a Universului, nu există numai niște forțe abstracte ale naturii, ci că acolo domnesc entități, chiar dacă entități care sunt altfel decât omul, entități care nu au un trup fizic precum omul, dar totuși entități cu care omul se putea simți și înțelege ca fiind concetățeni ai aceleiași lumi. El nu simțea ceva ca „forțe ale naturii”, ci el simțea comunitatea cu entitățile naturii. Și așa cum noi spunem în ziua de azi că ceea ce se petrece în natură, în care noi înșine suntem implicați, se desfășoară în conformitate cu legile naturii, tot așa era firesc pentru strămoșul omului din timpurile străvechi, ca el să spună că ceea ce se petrece afară în natură se desfășoară în conformitate cu impulsurile volitive ale entităților naturii. – Noi spunem: Pământul atrage corpurile aflate pe el datorită greutateii lor potrivit unei legi, conform căreia această forță de atracție gravitațională scade cu pătratul distanței la care se află corpul de Pământ, și numim aceasta un caz special al unei legi a naturii. Atunci când vorbim despre natură noi ne referim la astfel de abstracțiuni. Strămoșul omului era conștient că în ceea ce numim noi astăzi în mod abstract forță gravitațională, este conținut ceva ființial.

Însă această legătură cu omul, care a fost dezvoltată de diferite entități ce făceau într-o câțiva parte din evoluția umană, a încetat oarecum în mod firesc în momentul în care pentru om a început evoluția pământească propriu-zisă. Atunci omul a fost oarecum eliberat de conducerea acelor entități suprasensibile pe care le resimțea în gândirea sa imaginativă din timpul vechii perioade lunare ca revărsându-se și plutind înlăuntrul său. Și trebuie să ne întrebăm ce anume l-a îndepărtat pe om de conducerea acelor entități de care aparținea el, chiar dacă numai printr-o conștientă întunecată. Ceea ce l-a îndepărtat pe om de conducerea acestor entități a fost încorporarea regnului mineral în entitatea umană. Căci în acele vremuri vechi despre care tocmai v-am vorbit, omul nu purta încă în sine regnul mineral. El avea o organizație care, în orice caz, nu ar fi fost perceptibilă pentru actualele organe de simț, o organizație care nu

conținea încă în sine incluziuni minerale. Dacă vrem să înțelegem acest lucru, dacă nu vrem să îl întâmpinăm cu păreri preconcepute, atunci trebuie să ne clarificăm întru câtva ce anume înseamnă ca o ființă să includă în sine regnul mineral. În această privință oamenii gândesc în ziua de azi extrem de superficial. Ei privesc un mineral, o piatră, și îl consideră pe bună dreptate drept ceea ce ni se prezintă din afară. Numai că ei privesc în ziua de astăzi și o plantă exact așa cum privesc o piatră, pe când acel lucru care se vede nu este în realitate câtuși de puțin plantă. Planta este în realitate ceva întru totul suprasensibil. Reprezentați-vă o organizație de forțe având un anumit caracter formator și care se află într-o legătură cu regnul mineral în așa fel încât ea, deși este invizibilă, se îmbibă cu regnul mineral și cu forțele ce se desfășoară între elementele componente ale regnului mineral. Am dinaintea mea planta: ea este o structură invizibilă de forțe care se îmbibă însă pe deplin cu regnul mineral. În felul acesta, în partea de spațiu care constituie o structură invizibilă de forțe, în fața ochilor mei se prezintă și aspectul mineral. La acest mineral privesc eu, dar el este numai acel lucru cu care s-a îmbibat planta suprasensibilă. Planta suprasensibilă trebuie să o găsec într-un cu totul alt mod decât acela în care îmi apare acel lucru cu care s-a îmbibat ea. Acesta este cazul plantei. Când vorbim în ziua de astăzi despre plante, noi vorbim de fapt numai despre incluziunile minerale ale plantei și nu vorbim câtuși de puțin despre planta însăși.

Problema care se pune este ca noi să observăm deja la plantă ceea ce se manifestă într-o măsură și mai înaltă la animal și la om. Omul era așadar, în vechea perioadă lunară, fără această includere a mineralului. Dar pe Pământ el a fost în așa fel constituit, încât are nevoie de ea, astfel încât el a absorbit într-o oarecare măsură regnul mineral și forțele sale. Ce a dobândit el datorită acestui fapt pentru ființa sa omenească? În primul rând el a dobândit un corp mineral, în schimbul reprezentării sale imaginative anterioare. Apoi, în cadrul evoluției sale ulterioare, prin intermediul corpului său material, s-a ajuns la gândirea intelectuală, și anume relativ târziu, începând de la

mijlocul secolului XV, după ce aceasta a fost îndelung pregătită. Faptul că omul gândește astăzi în mod intelectualist se bazează pe aceea că și-a integrat un corp mineral. Noi, ca oameni, nu avem pentru nimic nevoie cu mai multă necesitate de acest corp mineral decât pentru gândirea noastră. Dar tocmai prin această sarcină pe care a avut-o regnul mineral în sfera Pământului s-a transformat vechea gândire imaginativă, care nu se formase prin intermediul regnului mineral, ci prin acel regn pe care îl numim al treilea regn elemental. Prin aceasta s-a transformat acel mod de reprezentare pre-pământească în modul pământesc de reprezentare gânditoare. Prin aceasta însă au fost oarecum îndepărtate, într-un context mai larg, și acele ființe cu care omul se simțea legat în reprezentările sale imaginative din acea veche perioadă pre-pământească despre care v-am vorbit. Însă aceste entități trebuie să ni le reprezentăm în alt mod decât suntem obișnuiți să ne reprezentăm entitățile existente în afara omului. Căci în cazul în care oamenii încep, din bună-voință, să admită existența unui suprasensibil, ei procedează într-o mare măsură la antropomorfizare. Antropomorfismul cuprinde ființa omenească atunci când omul își reprezintă în sensul său tot ceea ce se află deasupra sferei sale. Și atunci este ușor să li se reproșeze lui *Feuerbach* și *Büchner* [1] antropomorfismul. Noi am avut parte într-adevăr de multe de acest fel. Noi am trăit experiența faptului că în Occident s-a format modul de gândire juridic, în care infracțiunile pământești sunt judecate de judecători pământești, care impun și aplică pedepse ș.a.m.d. Treptat, acea suprapământească răsplată și pedeapsă a păcatelor considerate în sensul unui creștinism nedesăvârșit, a început tot mai mult să fie gândită după modelul unui tribunal pământesc. Noi avem, în reprezentările noastre religioase din Occident multă jurisprudență omenească. Noi considerăm că zeii aplică asemenea pedepse cum suntem noi obișnuiți în tribunalele pămâtenesc. Dar dacă vrem într-adevăr să ne înălțăm deasupra a ceea ce este omenească, trebuie să ne decidem să nu ne reprezentăm pur și simplu antropomorfist lucrurile, ci să gândim într-adevăr dincolo de antropomorfism, aspect care este

esențial în viața omenească. Și trebuie să abordăm această atitudine dacă vrem să ne devină limpede faptul că acele entități care în vechea perioadă lunară dobândiseră influență asupra gândirii imaginative omenești, au fost îndepărtate din cursul normal al evoluției omenirii, dar că ele nu au acceptat aceasta cu bunăvoință. Ne-am putea spune: De ce nu s-au supus ele voinței zeilor normali conducători – Căci ele nu s-au supus de bunăvoie, și acest fapt trebuie acceptat ca realitate. Ele erau de fapt destinate să aibă în contextul uman doar o influență asupra viselor și asupra a tot ceea ce este înrudit cu visul. Noi numim aceste entități în contextul nostru actual entități luciferice. Domeniul lor de acțiune ar fi fost în primul rând tot ceea ce este vis, și în al doilea rând ceea ce este înrudit cu visele. Dar ele nu s-au mulțumit cu aceasta. Ele și-au infiltrat ființa în ceea ce s-a dezvoltat pornind de la domeniu lor, și anume în gândirea omenească legată de regnul mineral. Și în măsura în care noi oferim acces în gândirea noastră tuturor celor care ar trebui să stăpânească doar visele și fantezia noastră, în acea măsură cădem pradă în gândirea noastră ființelor luciferice, influenței acelor entități care trebuiau să intervină doar în vechea gândire imaginativă din timpul strămoșilor omului actual, entități care însă și-au reținut puterea și acum, când ele ar trebui să se limiteze doar la visele, fanteziile și creațiile noastre artistice, caută în mod continuu să dobândească influență asupra gândurilor noastre, și să facă aceste gânduri dependente de impulsuri asemănătoare celor care existau în străvechime. Curge încă mult în gândirea noastră, venind din această parte, din această direcție luciferică.

De aceea este justificată, tocmai în privința evoluției omenirii, următoarea întrebare: Din ce forțe vin aceste influențe în gândirea noastră? Ele vin din acel domeniu în care noi, oamenii, pe bună dreptate, încă pe bună dreptate visăm și pe bună dreptate dormim mai ales; ele vin din domeniul simțirii, al sentimentelor, din sfera emoțiilor. Căci noi ne viețuim sentimentele numai așa cum ne viețuim visele, și ne viețuim voința așa cum ne viețuim somnul. Aici suntem încă întrețesuți pe bună dreptate în acea lume care, în clipa în care se

desfășoară pentru gândirea noastră, este lumea luciferică. Și de aceea nu vom face față evoluției noastre omenești dacă nu reușim să dezvoltăm în mod consecvent și gânduri care să devină tot mai independente de sentimentele noastre, de emoțiile noastre, de ceea ce urcă într-un fel lăuntric din trăirile noastre interioare de vis până în viața noastră diurnă de veghe. Aceasta nu se poate obține prin precepte și principii teoretice, ci numai prin viața însăși. Însă atunci vedem că obișnuințele sufletești ale omenirii actuale se opun de-a dreptul culturii sufletești necesare în acest domeniu, astfel încât trebuie să fim foarte atenți tocmai la această opunere. Trăim tocmai în timpul nostru realitatea că oamenii nu vor să se obișnuiască să asculte ceea ce nu provine din prejudecățile, presimțirile și predilecțiile lor, ceea ce este decis oarecum independent de om, astfel încât omul să trebuiască doar să i se alăture. Aș dori să vă dau un mic exemplu prin care am încercat odată să clarific cuiva faptul că în privința a ceea ce gândește omul domnește o diferență esențială.

Am ținut odată, cu mulți ani în urmă, o conferință [2] într-un oraș din sudul Germaniei – oraș care nu se mai află actualmente în sudul Germaniei – despre filosofia creștinismului. Dumneavoastră știți că orice conferință trebuie să aibă o temă limitată și că în cadrul acelei conferințe trebuie să se vorbească în sensul acelei teme. Și atunci când oamenii aud o singură conferință, și tocmai când ea este ținută în mod obiectiv, aceasta produce impresii diferite asupra unui ascultător sau altuia. În orice caz, nimeni nu poate de fapt, dintr-o singură conferință, să conchidă ceva despre întregul mod de a vedea lumea din care a rezultat acea conferință. Și desigur că atunci când, de exemplu, tema conferinței este filosofia creștinismului, nu se va putea deduce din conținutul conferinței ce gândește omul care ține acea conferință în privința relațiilor dintre lumină și electricitate, și atunci poate interveni uneori situația care a intervenit atunci. Așadar eu am vorbit despre filosofia creștinismului, iar la conferință au fost prezenți și doi preoți catolici. După conferință ei s-au apropiat de mine și mi-au spus: Nu este propriu-zis nimic de obiectat împotriva a ceea ce ați

spus dumneavoastră astăzi – dar de atunci au trecut deja mulți ani – dar trebuie totuși să vă spunem că chiar dacă noi spunem același lucru, noi îl spunem totuși într-un fel care să poată fi înțeles de oricine. Dumneavoastră îl spuneți într-un mod în care nu poate fi înțeles decât de oamenii pregătiți în acest sens. – Atunci le-am răspuns: Vedeți, Sfințiile voastre, Lucrurile stau totuși așa: Dacă dumneavoastră sau eu simțim prin sentimentele noastre launtrice că vorbim pentru toți oamenii, nu este esențial, pentru că aceasta izvorăște dintr-un sentiment subiectiv. Este într-un totuși firesc: Dacă ne orientăm numai după sentimentele noastre, atunci așa trebuie și eu să gândesc, că vorbesc pentru toți oamenii, la fel cum gândiți și dumneavoastră; aceasta este de la sine-înțeles, căci altfel mi-aș structura altfel discursul. Dar astăzi trăim într-o vreme în care nu se pune problema a ceea ce credem noi că ar fi justificat. Noi trebuie să ne educăm la limbajul realităților. Noi trebuie să învățăm să consultăm faptele. Așadar în conformitate cu sentimentul dumneavoastră subiectiv gândiți dumneavoastră că vorbiți pentru toată lumea. Dar eu vă întreb acum despre un fapt: Mai vin în ziua de astăzi toți oamenii la dumneavoastră în biserică? Pentru că din aceasta, s-ar vedea dacă vorbiți pentru toți oamenii. Or, vedeți dumneavoastră, pentru aceia care nu vin la biserică, atunci când vorbiți dumneavoastră, pentru aceia vorbesc eu! Pentru aceia care au și ei dreptul să audă ceva despre filosofia creștinismului, pentru aceia vorbesc eu. – Aceasta este ascultarea limbajului realității.

Este necesar să ne desprindem de sentimentele noastre subiective, căci dacă nu o facem va interveni tocmai lucifericul în gândirea noastră. Am fi putut să nu trăim întreaga campanie cumplită de neadevăruri care a străbătut lumea în ultimii cinci ani, ca extremă consecință exterioară a ceva care s-a pregătit vreme îndelungată, dacă oamenii ar fi învățat să se orienteze în măsura necesară după limbajul realităților și nu după limbajul emoțiilor – iar naționaliștii sunt cei mai cumpliti stârnitori ai unor astfel de emoții.

Pe de o parte, se impune în ziua de azi necesitatea necondiționată de a ne educa în gândirea noastră în așa fel încât să ne unim și cu ceea ce nu se află în noi înșine. Și pe de altă parte există antipatia oamenilor față de această veracitate care își caută firul conducător în fapte.

În lumile superioare cu cunoștințele lor, poate urca numai acela care se educă cu strictețe în lumea faptelor exterioare. Cine s-a obișnuit cât de puțin să îndrăgească prezentarea faptelor, va suferi adesea chinuri îngrozitoare atunci când oamenii prezentului vor voi să-i împărtășească ceva. Căci el aude foarte frecvent lucruri de tipul: Cineva a spus ceva îngrozitor, oribil! – Dar cum a fost de fapt? Faptul că îl apreciați drept oribil îmi arată numai modul în care l-ați resimțit dumneavoastră. Dar eu aș dori cu drag să aud cum s-au petrecut propriu-zis lucrurile. Și atunci omul continuă: Ce s-a petrecut, a fost înspăimântător... – Și așa, oamenii nu înțeleg deloc, atunci când își descriu subiectiv sentimentele față de un lucru, că altcineva dorește totuși să audă o expunere obiectivă a celor văzute de ei din exterior. Și în special atunci când oamenii comunică mai departe ceea ce le-a spus cineva, în majoritatea cazurilor nu se poate realiza dacă ei spun pur și simplu mai departe lucrurile, sau dacă au verificat ei înșiși ceea ce comunică mai departe. În acest domeniu trebuie indicat mereu faptul că putem ajunge la veracitate pentru cunoașterea în suprasensibil numai dacă ne educăm să expunem aici în lumea sensibilă obișnuită pe cât posibil numai ceea ce este fapt nemijlocit. Și numai pe această cale, pe calea educării față de contemplarea faptelor poate învinge omul influențele luciferice care curg în gândirea sa.

Aceste influențe luciferice sunt influențele la care este expusă pe de o parte omenirea prezentă. Pe de altă parte, sunt influențele ahrimanice. Noi a trebuit să spunem deja: Această gândire pământească s-a dezvoltat de fapt din stadiile anterioare ale vieții sufletești umane prin aceea că omul s-a îmbibat într-o măsură cu un corp mineral. Acest corp mineral constituie deja organul gândirii pămâtenesc. Însă în felul acesta omul a ajuns cu precădere în domeniul acelor ființe pe care le numim ahrimanice.

Omul poate deveni conștient de faptul că el trebuie să se educe în acea lume a faptelor, care îl dezobișnuiește de a se orienta doar în funcție de emoțiile sale subiective. Însă el nu trebuie să cadă pradă acelei gândiri care nu este nimic altceva decât o activitate internă omenească, așa cum provine *ea*, la rândul ei, din trupul mineral. În acest domeniu se află un adevăr extrem de neplăcut pentru mulți oameni.

Nu-i așa, unii oameni sunt idealști sau spiritualiști, alții sunt materialști. În lume se dispută mult dacă spiritualismul sau materialismul este cel corect. Toate aceste controverse nu au nici cea mai mică valoare pentru anumite domenii ale organizației omenești. Căci omul poate realmente dezvolta două lucruri diferite. El își poate folosi corpul mineral cu care s-a îmbibat, ca instrument pentru gândirea sa, așa cum trebuie să o facă în calitatea sa de om pământean, pentru că altfel doar ar visa. Dar el poate apoi să se înalțe mai mult, să ajungă iar cu gândurile sale deasupra acestui instrument, se poate înălța până la o concepție spirituală, la o contemplare spirituală. Dacă o face pe cea din urmă, atunci a gândit ce-i drept cu organizația sa materială, dar a folosit-o în așa fel încât să ajungă la un stadiu ulterior de evoluție a omenirii prin aceea că s-a înălțat cu rezultatul în lumea spirituală. El poate însă rămâne om pământean, lăsându-și corpul material să gândească; pentru că acesta *poate* gândi! Acesta este tocmai aspectul periculos, că materialismul nu greșește, tocmai în privința gândirii nu greșește. Acest corp mineral nu este o simplă fotografie. El este ceva care poate gândi pentru sine, numai că rămâne cu gândirea sa în sfera vieții pământești. Or omul trebuie să înalțe în domeniul suprasensibilului ceea ce viețuiește cu corpul său mineral.

Astfel încât putem spune: Desigur, s-ar putea să fie corect că ceea ce sunt gândurile omenești să nu fie decât o emanație a organizației minerale omenești. Acest lucru ar putea fi corect, numai că omul trebuie să îl facă în mod corect. Prin propria sa libertate omul poate evolua pe Pământ în așa fel încât să fie doar un produs al materiei.

Animalele nu pot face aceasta, căci ele nu ajung să-și dezvolte gândirea prin incluziunile minerale. Animalul nu are libertatea de a confirma concepția materialistă. Omul are libertatea de a confirma această concepție, numai că el trebuie să o vrea dintr-o convingere materialistă.

Libertatea omenească este în așa fel constituită încât omul este liber chiar să înfăptuiască materialismul în regnul uman, adică să configureze acest om pământean în așa fel încât el să se consume în materie. Este așadar în fond o chestiune a bunului plac, să fii materialist. Dacă cineva este suficient de puternic să și înfăptuiască ceea ce li se insuflă oamenilor drept convingere materialistă, atunci această convingere se va adevăra în primul rând prin oameni.

Ceea ce acționează în această formă asupra oamenilor vine prin ființele ahrimanice. Acestea vor ca tot ceea ce este evoluție a Pământului, să se mențină la acea treaptă care abia prin evoluția pământească a ajuns în om: la organizația minerală. Ele vor să-l facă pe om desăvârșit, dar numai ca organizație minerală, în timp ce ființele luciferice vor să-l mențină pe om – chiar și după ce a primit în ființa sa organizația minerală – totuși pe treapta anterioară, treaptă care era adecvată stării de dinaintea primirii organizației minerale. Acesta este felul în care trag sforile în direcții diferite ființele luciferice și cele ahrimanice. Ființele luciferice ar dori ca omul să evolueze în așa fel încât să-și depună în cele din urmă corpul mineral și să parcurgă o evoluție pentru care pământescul rămâne impropriu, pentru care pământescul a fost într-un fel doar o experiență episodică. Ființele luciferice au intenția de a șterge treptat pământescul din întreaga evoluție a omenirii. Ființele ahrimanice au *acea* intenție de a cuprinde atât de bine această ființă pământeană, minerală a omului încât apoi să o smulgă din evoluția continuă și să o izoleze punând-o deoparte pentru ele însele. În acest mod, entitățile luciferice și cele ahrimanice trag în direcții diferite.

Însă acum se pune foarte intens problema ca noi să învățăm să aplicăm în viața cotidiană cea mai obișnuită ceea ce am putut

caracteriza astfel în mare, în așa fel încât să nu privim viața omenească doar în sensul de a o caracteriza în mod exterior, la fel cum nu considerăm un fier îndoit în formă de semicerc drept potcoavă obișnuită, în cazul în care acest fier este un magnet. Cel care își potcovește calul cu magneți nu ia în considerare faptul că în magnet trăiește altceva decât în potcoavă. Cel care caracterizează viața omenească așa cum se întâmplă adesea în ziua de azi, acționează însă identic cu acela care își potcovește calul cu magneți în loc de potcoave. Oamenii nu se jonează să vorbească despre electricitatea pozitivă și negativă atunci când vorbesc despre anorganic, sau despre magnetismul pozitiv sau negativ, dar ei se jonează să vorbească despre luciferic și ahrimanic în viața omenească, deși acestea sunt forțe active pe o treaptă superioară în viața omenească, la fel cum este activ magnetismul pozitiv și cel negativ în domeniile lipsite de viață. Numai că magnetismul pozitiv și cel negativ reprezintă concepte mai simple. Oamenii nu trebuie să-și dea atâta osteneală pentru a le înțelege, câtă osteneală este necesară atunci când cineva vrea să înțeleagă lucifericul și ahrimanicul. Așadar noi vom reuși să ne descurcăm în fața a ceea ce se afirmă în ziua de azi ca frazeologie și din frazeologie devine minciună, numai dacă știm: Aici acționează ființele luciferice. – Și vom reuși să ne descurcăm cu tot ceea ce apare ici și colo drept convingere materialistă numai dacă știm: Aici acționează ființele ahrimanice. – Căci prin simplele caracteristici exterioare nu se va mai putea dobândi nimic în viitor pentru înțelegerea vieții omenești; oamenii doar vor pălăvrăgi și vor comite cele mai mari nehibzuinte atunci când vor voi să le aplice asupra realității; dar nu se va putea înțelege viața omenească în așa fel încât din această înțelegere să poată fi dobândite impulsuri sociale pentru organizațiile omenești, pentru instituțiile omenești. Aceasta este ceva intim legat de întreaga seriozitate de care trebuie să fie cuprins cineva atunci când consideră tot ceea ce se află astăzi în tendința evoluției omenirii. Nu putem ajunge în ziua de azi la o înțelegere a vieții în interiorul căreia ne

aflăm, dacă nu ne vom ridica privirile de la pământesc la cele din afara pământescului. Iar aici se află ceva deosebit.

Dacă e să privim în vremile vechi, dar de data asta mai puțin vechi decât timpurile caracterizate anterior ale evoluției omenirii, oamenii din ziua de astăzi emit judecăți în majoritatea cazurilor doar după documentele istorice exterioare. Există chiar istorici cu nume celebre care au spus: Istoria omenirii are drept conținut tot ceea ce poate fi preluat din cele redactate. Dacă definim istoria din capul locului așa cum o face *Ranke* [3], este de la sine înțeles că în acest caz se ajunge la o prezentare ciudată a istoriei. Dar scrisul însuși face parte din istorie, căci el s-a dezvoltat la rândul său din altceva, și cu astfel de definiții în realitate nu ai de fapt ce face. Dacă ne întoarcem înapoi numai până la epoca babiloniano-caldeeană, la perioada egipteană, vedem că în cadrul acestei epoci de evoluție a omenirii întreaga atitudine a omului, inclusiv față de Cosmos era una diferită. În ziua de astăzi nu se mai înțelege chiar deloc ce anume se avea propriu-zis în vedere atunci când omul își lega în acea perioadă viața de mersul stelelor, de planete, sau de relațiile acestora cu stelele fixe, cu zodiacul; toate acestea au devenit în ziua de azi cea mai goală abstracție. Credeți cumva că astrologul care mai scotocește în ziua de azi prin vechile lucrări de astrologie – și încă este bine dacă scotocește prin cele vechi și nu întocmește unele noi, căci cele noi sunt înspăimântătoare – și adună de acolo horoscoape, credeți că el, în abstractizarea lui, în modul său abstract de gândire mai are încă vreo presimțire despre acele legături vii pe care vechiul egiptean și vechiul caldeean știa că le are cu mersul celor din afara pământescului, cu pozițiile stelelor? Totul a devenit altfel astăzi. Trebuie spus: Ceva important în evoluția omenirii de la acea perioadă încoace constă tocmai în aceea că această întreagă conștiință a omului a fost redusă la aspectele fizice. Cât de mult știa un astfel de egiptean despre Pământ? Pentru el acesta era doar o bucată de pământ. Despre cer, el știa mai multe. În sus, pe verticală mergea experiența sa. Nici grecul nu avea încă o cunoaștere orizontală, și experiența sa mai mergea

încă pe verticală. Această experiență verticală a început să se limiteze pe măsură ce se extindea cea pe orizontală. Și maximul limitării cunoașterii omenești în privința cerului a intervenit odată cu extinderea cunoașterii omenești despre Pământ, atunci când oamenii au învățat să navigheze în jurul Pământului pentru a se convinge: Dacă navighezi înspre apus te întorci înapoi de la răsărit. Însă această întunecare a cunoașterii omenești pe direcție verticală a trebuit să intervină. Omul trebuia să fie cândva izolat de Univers pentru a căuta în sine puterea, singura care îl putea conduce înspre libertatea omenească. Deoarece din această libertate omenească poate izvorî din nou elementul moral.

Acum, după ce oamenii au încetat să aibă experiențe în direcție verticală în privința extrapământescului, așa cum au avut grecii sau caldeenii, acum, după ce am avut parte de educația pe care o putem avea doar prin suprafața orizontală, trebuie să urcăm din nou în domeniul etic-moral și să cunoaștem viața omenească așa cum este ea influențată de acele forțe care nu pot fi observate în desfășurarea existenței exterioare. Acestea sunt tocmai forțele luciferice și ahrimanice.

Oamenii se preocupă desigur în ziua de azi cu altfel de lucruri, și uneori trebuie să vă împărtășesc câte ceva din cadrul Mișcării noastre spirituale orientată antroposofic, care și-a asumat tocmai sarcina să-și îndeplinească activitatea pornind de la această deplină seriozitate a timpurilor, și de a asculta limbajul rostit oarecum de Cosmosul extraterestru, limbaj care ne spune că trebuie să învățăm să recunoaștem din nou legătura omului cu întregul Cosmos. Iar în acest cadru răsună mereu lucrurile – și vă rog să-mi iertați această trecere bruscă – care în ziua de azi indică deja punctele de vedere cele mai stranii, din care se afirmă opoziția împotriva progresului pe care îl dorim noi pentru omenire. Vă pot citi un pasaj dintr-o scrisoare, care este de-a dreptul caracteristic. După cum am spus, vă rog să-mi iertați această trecere bruscă, dar noi avem și sarcina de a vă aduce la cunoștință tot ceea ce se petrece în prezent în vederea subminării și

distrugerii acestei Mișcări, care se străduiește să cuprindă tocmai sarcinile timpului.

În Norvegia se afirmă un om [4] care și-a asumat sarcina să distrugă Mișcarea noastră. Pentru a se asigura că are acest drept, acest om a scris autorităților – așa cum se procedează în ziua de azi – și s-a adresat către ceea ce se numește «Revista lunară politico-antropologică». Iar această revistă lunară i-a oferit următoarea informație: „Dr. Steiner este evreu sadea. El are legătură cu sioniștii, de fapt lucrează mână în mână cu ei, și se află în slujba Antantei”. Și redactorul a adăugat în plus, „că ei” – adică oamenii de acest tip – „și-au îndreptat de mult atenția asupra lui” .

Am vrut să vă relatez aceasta în încheiere ca pe un caz dintre cele ce se înmulțesc acum atât de mult, încât aproape că vezi câte unul în fiecare zi. Așadar așa se raportează antropologii în ziua de astăzi la ceea ce este năzuit din partea antroposofică.

CONFERINȚA a II-a

Stuttgart, 7 martie 1920

Se pune problema, după cum am spus adesea aici – și am expus alaltăieri dintr-un alt punct de vedere iarăși într-o câțva diferit, anume din istoria evoluției omenirii așa cum apare ea cercetării spiritual-științifice – să resimțim gravitatea timpului prezent și să acționăm din această gravitate a timpului, indiferent în ce loc ne situăm în viață.

Aș dori să mai adaug astăzi câteva pietre de construcție la edificiul care, în ansamblul său, ne poate arăta cum este alcătuită constituția spirituală a omenirii actuale și cum, pornind de la această constituție spirituală trebuie lucrat pentru progresul ulterior al omenirii. Vom reveni mai întâi asupra câtorva aspecte care ne sunt deja cunoscute în trăsăturile lor principale.

Știm că omenirea civilizată prezintă reprezintă, în esență, progresul acelei omeniri care s-a dezvoltat înaintea catastrofei atlanteene pe continentul atlantean, despre care noi am spus adesea că se extindea între Europa, Africa și America de astăzi, pe locul unde se află în ziua de azi Oceanul Atlantic. Noi știm că sub influența catastrofei atlanteene, deja de pe vremea când aceasta se pregătea, și din timpul în care și-a început desfășurarea, omenirea de atunci a occidentului nostru s-a deplasat mai întâi spre orient, populând Europa și apoi, în mersul său în continuare, Asia, și că de fapt populațiile actuale europene și asiatice sunt formate din descendența vechii populații atlanteene. Mai știm și că civilizația a luat apoi într-un anumit sens calea inversă, că ceea ce constituie conținut al civilizației, conținut al culturii, care a fost cucerit mai întâi în Asia, a fost adus în Europa de către omenire prin imigrația colonizatorilor, și că el a iradiat apoi aici din diverse centre. Astfel încât aș putea spune că baza fizică a civilizației moderne, omenirea Europei și a Asiei, este constituită din descendența vechii populații atlanteene, care a migrat dinspre apus spre răsărit; dar civilizația însăși a parcurs calea de la

răsărit spre apus. Acești doi curenți de migrare pot fi propriu-zis diferențiați în mod corect numai dacă pornim de la cercetarea spiritual-științifică. Antropologia exterioară încurcă aceste două lucruri și nu știe că ceea ce a fost transplatat din Asia în Europa este de fapt doar cultura, în timp ce baza fizică își datorează existența migrațiilor, care s-au extins dinspre apus spre răsărit.

Însă omul nu este niciodată într-un tot lipsit de legătură cu baza sa locală de existență. El se află într-o anumită înrudire cu ceea ce este solul pământesc de sub el, cu ceea ce produce solul, cu modul în care se manifestă acesta în condițiile climatice, pregătind omului un anumit locaș. De aici puteți deja conchide – concluzie care este într-un tot confirmată prin cercetarea spiritual-științifică – că acei oameni care au ajuns prin migrațiile postatlanteene departe în Asia au trebuit să se dezvolte altfel decât cei care au rămas în Europa. Vorbind într-un sens mai grosier, s-ar putea spune: Solul european a acționat altfel asupra urmașilor atlanteenilor decât solul asiatic. Și noi putem indica, într-o anumită măsură, diferența dintre populația asiatică și populația europeană. Această diferență constă în aceea că realmente tocmai în cele mai vechi timpuri ale dezvoltării civilizației postatlanteene, în secolele IX, VIII, VII, VI ale mileniului precreștin, și încă în mileniile care au urmat, populația asiatică a preluat în alt mod ceea ce a ieșit la iveală de fapt pe deplin abia din secolul XV, după cum v-am indicat ultima oară, dar care a fost deja pregătit nu numai în secolele precedente, ci chiar de-a lungul mileniilor: intelectualitatea, gândirea propriu-zisă.

Așa cum cunoaștem noi în ziua de azi această gândire, așa cum recunoaștem noi în ziua de azi intelectualismul omenesc ca activitate proprie lăuntrică a sufletului, așa a ieșit la iveală el în forma sa strict personală abia în timpurile cele mai recente. Însă întreaga evoluție, și anume cea postatlanteană, este o tindere înspre acest intelectualism. Și important este că populația asiatică postatlanteană a preluat tot ceea ce putem noi caracteriza drept intelectualism mai mult cu elementele sufletești; astfel încât aici, în cadrul populației asiatice,

putem spune: Condițiile locale predestinează această populație în special în sensul pătrunderii sufletescului cu treptele premergătoare ale ființei inteligente. Acesta este aspectul cel mai remarcabil din civilizația asiatică, anume că sufletescul ca atare a devenit instrument pentru preluarea principiului inteligenței.

În Europa, la oamenii rămași acolo, a fost altfel. Acolo a fost categoric în așa fel încât dezvoltarea corporală, organizația fizică, nu numai că a devenit mai târziu adevăratul instrument al intelectualismului, ci ea s-a configurat deja în așa fel încât a format esențialul acestei populații europene, ajungând îndeosebi adecvată să devină purtătoare a ființei inteligente. De aceea, dacă vrem să caracterizăm urmașii celor dintâi urmași ai atlanteenilor, așadar cei care suntem noi înșine, trebuie să spunem: Asiaticii s-au obișnuit să gândească mai mult cu sufletul; europenii s-au obișnuit să gândească mai mult cu corpurile. – Aceasta este și diferența esențială dintre civilizația asiatică și cea europeană. Dacă vreți să scoateți în evidență o diferență hotărâtoare între ceea ce iese în evidență ca ființă inteligentă în Vede sau în filosofia vedantă sau în alți curenți spirituali asiatici față de ființa europeană va trebui să vă spuneți: Asiaticul gândește mai mult prin intermediul sufletului, pe când europeanul mai mult prin intermediul trupului.

Și așa s-a ajuns ca, deoarece asiaticul a cuprins intelectualul oarecum cu un element ființial component omenesc superior, el a ajuns cu mult mai devreme la un grad înalt de civilizație, dar la o civilizație mai mult sufletească, o civilizație care avea mai puține concepte abstracte în structura ei, dar care găsește căile care duc mai departe în sus, înspre conținutul spiritual-sufletesc al Universului prin conținutul spiritual-sufletesc al omului, fără să-și caute refugiul în conceptele abstracte. Aceasta identifică esența spirituală a civilizației asiatice, faptul că ea este în esență o civilizație sufletească. Asiaticul și-a lăsat într-o mare măsură corporalitatea nefolosită în gândire; el își purta pur și simplu trupul pe calea sa pământească. Ceea ce constituia viața sa spirituală a fost cultivat de el în sufletescul

pur. Nu veți înțelege întreaga natură specifică a ființei asiatice dacă nu o veți considera din acest punct de vedere. Europeanul a gândit mereu mai mult cu corporalul. De aceea la el s-a și pus, mai mult decât la asiatic, baza unei culturi care poate pune principiul libertății în centrul ei. Asiaticul, căruia i-a fost hărăzită inteligența în sufletească, era încă mai mult înăuntrul organismului general al Universului. Trupul omenesc se separă în mod deosebit din restul organismului Universului, și dacă este folosit ca instrument deosebit al vieții intelectuale, posesorul său devine mai autonom, dar totodată mai legat de trup prin autonomia sa decât asiaticul, care și-a dezvoltat inteligența în cadrul principiului sufletească și de aceea a devenit mai puțin autonom.

Avem așadar pe întinderea Asiei, pe măsură ce ne apropiem de acel timp din evoluția omenirii care a adus Misteriul de pe Golgota, o înaltă cultură sufletească-spirituală, care chiar își și depășise bine punctul ei culminant în momentul în care a intervenit Misteriul de pe Golgota, o cultură care era în schimb deja într-o cîtvă în declin. Căci nu trebuie să ne amăgim în această privință: Cu conceptele europene nu e așa ușor de cuprins ceea ce s-a produs ca înaltă cultură datorată sufletească-spiritualului în asianism. Și atunci când oamenii care gândesc într-un tot european, adică oameni care gândesc într-un tot cu instrumentul trupului, cum ar fi de exemplu *Deussen* [1], își asumă să-l facă pe european să aprecieze asianismul, atunci rezultă ceva care tocmai că nu corespunde deloc conținutului civilizației sufletească-spirituale a Asiei, ci tot ceea ce trăiește acolo îl transpune în europeanesc. A devenit într-adevăr posibil prin astfel de influențe, ca interpretările anumitor curente spirituale indiene să stârnească vîlvă în Europa, cum au fost cele ale lui *von Garbe* [2], interpretări care nu semnifică altceva decât o transpunere confuză a ființei spiritual-sufletești asiatice prin materialismul european. În lucrări de acest tip nu există nici măcar o urmă din ceea ce a fost spiritul vechiului asianism. Este necesar să indicăm riguros aceste lucruri pentru că tocmai în ziua de azi, după cum am menționat adesea, credința în autoritate a atins un grad

teribil de înalt și oamenii nu mai au chiar nimic care să îi determine să privească ceva drept valabil decât faptul că acel ceva provine din cercurile academice. Desigur că nu există un motiv lăuntric real de a vedea deformarea din nepricepere a specificului asiatic de către Deussen sau von Garbe drept ceva mai important, decât credința în autoritate a Europei rătăcind pe cărări greșite, credință care nu mai este în măsură să găsească în vreun fel temeieri lăuntrice, ci mai crede doar datorită autorității exterioare că ceva ar fi corect. Și nu ne ajută cu nimic dacă nu spunem adevărul asupra acestor lucruri – chiar dacă aceasta va stârni o nouă adversitate – pentru că gravitatea timpului necesită ca în anumite privințe să nu se facă niciun compromis, ci ca adevărul să fie indicat fără rețineri.

Deja pe când înalta cultură spirituală a Asiei era într-un anumit declin, a coborât înăuntrul acestei înalte culturi, evenimentul de pe Golgota. Acest eveniment de pe Golgota – și nu putem accentua suficient de des acest lucru – a fost pentru început cuprins, înțeles, prin ceea ce a produs cultura asiatică. Trebuie să facem într-adevăr o diferență între Misteriul de pe Golgota ca fapt pământesc, între ceea ce s-a petrecut la începutul cronologiei noastre în Asia Mică, și ceea ce și-au făcut oamenii drept reprezentări despre acest Misteriu de pe Golgota. Pe vremea când s-a petrecut Misteriul de pe Golgota, Europa încă nu avea nici o posibilitate să înțeleagă pe deplin acest Misteriu de pe Golgota, pentru că el a fost un eveniment care trebuia să fie înțeles doar din spiritual-sufletesc. Dar civilizația europeană s-a răspândit prin instrumentul material-corporal; iar cu ceea ce a fost produs în Europa ca civilizație material-corporală, acest fapt care s-a petrecut la începutul cronologiei noastre nu putea fi înțeles în mod nemijlocit. Totuși, civilizația asiatică putea găsi reprezentări din intelectualismul spiritual-sufletesc pentru a înțelege acest eveniment de pe Golgota. Și așa a fost vărsat ceea ce s-a produs în Palestina în lumea de reprezentări a Orientului. Și acest ceva a fost adus ca atare spre Apus prin Grecia în Italia, și ca tradiție în Europa.

Așadar omul poate primi în mod exterior ceva pe care încă nu-l poate cuprinde lăuntric; el îl poate primi în mod exterior prin tradiție, prin transmitere prin cuvântul scris. Și așa a primit Europa mai întâi explicația, interpretarea Misteriului de pe Golgota prin tradiția orientală, ceea ce înseamnă că ea a înțeles creștinismul în lumina înțelepciunii spiritual-sufletești orientale. Aceasta era mare pe vremea în care încă se înțelegea gnostic Misteriul de pe Golgota, ca și poziția lui Christos în întreaga evoluție a Pământului. Însă această înțelepciune s-a redus tot mai mult pe măsură ce europenii și-au amestecat tot mai mult specificul lor în tradiție. Ei trebuiau să amestece specificul lor, adică legătura intelectualismului cu corporalitatea, în tâlcuirile lor. Și ceea ce s-a manifestat în special în Europa a fost că deși în vremurile vechi trupul omenesc al europenilor a fost într-o mare măsură instrumentul pentru acest tip de intelectualism elementar al lor, aceste corpuri au început să moară treptat. Și de fapt evoluția corporală a omenirii europene până în secolul XV și mai departe până în vremea noastră constituie o murire lentă a trupului material. Trupul nostru material devine tot mai dens și mai osos. Acest lucru nu poate fi dovedit prin anatomia și fiziologia exterioară, dar aceasta este situația. Noi nu mai avem astăzi acel trup viu interior pe care îl mai aveau oamenii din secolele I și III, ba chiar și cei din secolele X și XI. Noi avem astăzi un trup european care, comparativ cu acel vechi trup viu interior, este osificat, paralizat. De aceea, pe de o parte s-a aflat tradiția prevăzută pentru spiritual-sufletescul asiatic, care a păstrat mărturisirea de credință bisericească, și pe de altă parte s-a aflat tot mai mult trupul european care a devenit tot mai străin de ceea ce venise din Asia, și care treptat nu a mai putut primi ceea ce venise din Asia.

Și acum s-a ajuns tot mai mult, de la mijlocul secolului al XV-lea încoace, sub influența trupului european osificat, la faptul că vechea tradiție a mai fost păstrată doar în textele exterioare, frazeologice, din cadrul comunităților confesionale. Secole de-a rândul, tradiția a mai fost încă atât de vie încât oamenii nu au luat prea mult în considerare

Evangelhia, ci s-au bazat pe viața însăși. Sub influența trupului european aflat pe cale de a muri, oamenii s-au simțit apoi nevoiți să spună: Vrem să respingem tradiția, vrem să mai credem doar în cuvânt, în cuvântul care este scris. Oamenii credeau așadar că aveau Cuvântul având traducerea denaturată a Cuvântului. Și așa s-a ajuns treptat – fără ca oamenii să vrea să o mărturisească – ca ei să mai aibă de fapt doar învelișul exterior al vechiului Cuvânt, care conținea vestea despre Misteriul de pe Golgota în veșmântul înțelepciunii orientale spiritual-sufletești.

Această înțelepciune orientală spiritual-sufletească este puțin înțeleasă de aceia care în ziua de azi adesea interpretează Evangheliile, sau le traduc; puțin, aproape deloc. Ne aflăm astăzi în fața necesității să tâlcuim din nou Misteriul de pe Golgota; dar noi nu-l putem tâlcui dacă noi, în Europa, nu trecem dincolo de ceea ce ne oferă trupul european aflat deja pe cale de a muri. Trebuie ca prin evoluția spiritual-sufletească să ajungem la o cuprindere a lumii spirituale independentă de acest trup. Și întreaga salvare a viitorului depinde de faptul ca noi să ajungem la o asemenea cuprindere a lumii spirituale care să fie independentă de corporalitate, care abordează direct spiritualul. Ea trebuie să se deosebească de ceea ce are în sine cultura orientală spiritual-sufletească. Această cultură orientală spiritual-sufletească a ajuns la omul asiatic, ca de la sine, prin evoluția lui. Europeanul timpului contemporan trebuie să o cucerească. El trebuie să cultive știința spirituală. El trebuie să organizeze educația publică de la treapta cea mai de jos în așa fel, încât știința spirituală să nu fie abordată în mod teoretic, ci în așa fel încât aceasta să curgă în întreaga atitudine, mai cu seamă a învățământului și educației, în așa fel încât știința spirituală să pătrundă și în învățământul superior, pentru ca știința spirituală să trăiască în tot ceea ce este artă, literatură ș.a.m.d., în ceea ce este în această privință viață spirituală publică. Și această cultură europeană trebuie să se îngrijească pentru ca știința spirituală să fie cultivată ca atare. Ce va crește atunci din această știință spirituală? Va crește o nouă înțelegere a Misteriului de

pe Golgota. Și va trebui să spunem: Au fost vremuri vechi, în care Misteriul de pe Golgota a fost interpretat numai în conformitate cu înțelepciunea orientală spiritual-sufletească, și acum o nouă înțelepciune vie trebuie să cuprindă într-un mod nou Misteriul de pe Golgota.

Noi am vorbit despre aceste lucruri adesea în multe privințe, dar ele trebuie să ia în stăpânire sufletele noastre sub toate aspectele. Este necesar ca noi să asimilăm în sentimentele noastre gravitatea care ne pătrunde într-adevăr odată cu realizarea necesității unei noi înțelegeri a Misteriului de pe Golgota. Și aici se află în definitiv ceva care, așa spune, face ca această gravitate să fie și mai aspră pentru populația Europei Centrale.

Dacă privim cu o înțelegere mai profundă la ceea ce a devenit viața spirituală în a doua jumătate a secolului al XVIII, în prima jumătate a secolului al XIX tocmai în cadrul Europei centrale, va trebui să spunem: Aici, în ciuda faptului că, desigur, și populația acestei Europei Centrale avea trupuri care erau deja pe cale de a muri, a mai fost încă atât de vie încât această populație a Europei Centrale s-a putut înălța la vivacitatea lumii de idei, așa cum nu s-a ajuns la ea de fapt niciodată înainte în evoluția omenirii. Nu există o altă asemenea înălțare a omului la concepte abstracte, dar totodată așa încât atunci când se viețuiește în aceste concepte abstracte să nu se viețuiască în elementul mort, ci în cel viu, cum a fost, de exemplu, cea atinsă în goetheanism sau de către filosofii idealști germani. Nu există o altă asemenea înălțare în evoluția omenirii. Aceasta constituie într-o anumită privință un punct culminant, pe care trebuie, într-adevăr, să ni-l clarificăm în întregime. Omenirea actuală nu vrea să mai știe nimic în această privință, cum, de exemplu pentru a aborda acum un spirit din șirul goetheaniștilor, un om ca *Schelling* [3] – eu am descris adesea acest aspect – se mișcă în sfera conceptelor abstracte, și, deși vorbește în concepte abstracte, se mișcă atât de viu în această lume a conceptelor abstracte cum altfel o face numai cineva care vorbește despre mâncare și băutură. Și la *Fichte* [4] a fost acest caz. Această

capacitate de înălțare în sfera conceptelor și ideilor vii ne întâmpină în mod deosebit în acest domeniu al evoluției omenești. De aceea, pentru această populație a Europei Centrale există într-adevăr ceva întru totul deosebit în întregul context al omenirii contemporane. La această populație a Europei Centrale există realmente faptul că prin specificul ei deosebit, care de fapt abia în a doua jumătate a secolului XIX a fost inundat de ceva diferit, ea poate începe cel mai curând să-și asume misiunea omenirii moderne de a intra din nou în spiritualitate. De aceea este atât de cumplit de dureros să simți că în Europa Centrală există în ziua de azi ființe omenești atât de adormite care se perindă într-un anumit sens pe mormintele lui *Lessing* și *Goethe* și *Herder* și *Schelling*, și își văd propria lor sarcină în somnul sufletesc. Căci în relegarea de ceea ce au scris și au gândit aceste spirite, dar nu în mod exterior, ci în relegarea de spiritul din care au scris ele, ar consta realmente ceea ce ar putea aduce Europa la înălțime. Europa nu poate fi adusă la înălțime dacă în bisericile sale se repetă papagalicește cuvintele neînțelese ale Evangheliilor. Europa poate fi adusă la înălțime doar dacă este căutată cuprinderea lumilor spirituale prin dezvoltarea mai departe a ceea ce au năzuit un Herder, un Goethe și alții ca ei. Însă despre acestea nu se observă aproape nimic în prezent. Și este un semn trist al timpului că – de exemplu, în cadrul unei comunități culturale care posedă ceva ca «Determinarea omului» a lui Fichte, «Bruno» al lui Schelling, «Scrisori estetice» ale lui Schiller [5], și v-aș mai putea menționa încă multe altele –, că în cadrul unei asemenea comunități culturale a putut apărea o strădanie care s-a îndreptat înspre americanismele ridicole, superficiale ale unui *Ralph Waldo Trine* [6] și alții asemănători. Noi avem aici ceva cu mult superior, iar oamenii îl lasă să doarmă și se îndreaptă înspre altceva.

Cu cât se pătrunde mai mult în domeniul spiritual propriu-zis, cu atât mai puternic se revelează faptul că în viața omenirii actuale se revelează noul. Locuitorul Europei Centrale este puțin înțeles de locuitorul Europei Occidentale; cel din Europa Occidentală este la

rândul său puțin înțeles de cel din Europa Centrală, și aceasta chiar în viața obișnuită. Însă acest lucru nu se observă ca atare. Oamenii cred că se înțeleg. Ei nu observă că vorbesc fără să se înțeleagă. Nu vreau să vorbesc despre neînțelegerea dintre americani și europeni, ci despre cea dintre europenii din Europa Centrală și cei din Europa Occidentală. Iar în aceste privințe se pot trăi lucruri remarcabile.

Ultima oară când am fost aici [7] v-am povestit că sistemul de calomniere nu se desfășoară numai aici, înlăuntrul Germaniei, ci și în afara granițelor Germaniei. V-am povestit despre acest *Ferriere* [8], care a răspândit printr-o revistă belgiano-elvețiană o poveste ciudată, prin aceea că a relatat că toată lumea știe despre mine că am fost „Rasputin” [9] al lui Wilhelm al II-lea și așa fi contribuit esențialmente la toate sfaturile proaste care i-au fost date lui Wilhelm al II-lea în perioada de groază. Constrâns de această calomnie care s-a răspândit – anume în cadrul Elveției de limbă franceză –, am ripostat în forma că am redactat în scris adevărul despre care este vorba în această privință, și anume faptele pure: că nu l-am văzut pe fostul împărat decât în treacăt, de la distanță, că nu am vorbit niciodată nici un cuvânt cu el și că nu am căutat niciodată să am nici măcar o legătură indirectă cu el. Am redactat aceste fapte într-o scrisoare adresată domnului dr. *Boos* [10], care a expediat-o, la rândul său, lui *Ferriere*. Acesta a preluat-o în revista respectivă și de asemenea a tipărit și replica. Această replică are aproximativ următorul conținut: Vedem din nou din acest exemplu marea deosebire dintre spiritul latin și spiritul german. Spiritul germanic le ia pe toate atât de în serios. „Cititorii mei” – scrie *Ferriere* – „nu se vor lăsa însă amăgiți; ei vor fi descoperit deja că ceea ce am redactat eu a fost în intenția de <plaisanterie> și nu ca <mechancete> (plaisanterie = glumă; mechancete = răutate – n.t.). În rest, constat că se poate face experiența că și atunci când afli ceva de la oameni despre care crezi că le poți acorda credibilitate, chiar și dacă vestea a aflat o largă răspândire, ea poate totuși să nu fie adevărată. Iau notă de acest aspect.” Și așa mai departe.

Aceasta a fost o replică elegantă pe care a putut-o da „spiritul latin” cu „plaisanterie” spiritului germanic serios. Dacă vor mai apărea astfel de lucruri, putem fi chiar satisfăcuți, dar ele rămân foarte adesea neobservate.

Însă aceste lucruri apar chiar și mai importante tocmai în domeniul unei înțelegeri mai profunde a lumii, acolo unde ele joacă un rol în știința inițierii și în tot ceea ce este legat de aceasta. Și aici, în acest domeniu, este într-adevăr deja necesar ca aceste probleme să fie atinse odată, atingere pe care, ce-i drept, mulți oameni în ziua de azi încă o consideră extrem de periculoasă. Astfel, aș dori să vă vorbesc astăzi despre un fapt care, după părerea mai ales a reprezentanților occidentali ai științelor inițierii, nu trebuie să fie discutat.

Puteți auzi tot mereu de la reprezentanții occidentali ai științei inițierii că este cu totul inoportun ca cineva să răspândească din proprie inițiativă știința inițierii cunoscută personal. De aceea veți găsi mereu că atunci când oameni cu adevărat inițiați ai Occidentului expun în scrieri publice știința inițierii, ei contestă că ar ști ceva din proprie experiență despre lucrurile pe care le comunică. Veți găsi, ca fapt tipic, că atunci când cineva comunică lucruri care sunt întru totul știință inițiativă – în special în America apar astfel de situații –, există o prefață care face pur și simplu parte din tehnica tratării lucrurilor, și acolo se spune: Este de la sine înțeles că eu nu am toate aceste lucruri din mine însumi, căci dacă le-aș avea de la mine nu le-aș comunica. – Urmăriți numai și veți descoperi asemenea lucruri la un mare număr de documente, tocmai ale științei inițiatice a Occidentului. Și dacă se pune întrebarea de ce se procedează în felul acesta, veți primi un anumit răspuns care este întru totul potrivit în cadrul anumitor granițe ale științei inițiatice occidentale. Aici vi se va spune: Acela care află ceva în mod direct, nemijlocit, din lumea spirituală, așadar acela care cunoaște tainele lumii spirituale, nu poate spune altcuiva că le cunoaște prin proprie experiență – de regulă așa va suna textual răspunsul –, căci dacă el trădează faptul că

posedă aceste cunoștințe inițiatice din propria sa experiență directă el devine dependent, pe viață, de acela căruia îi trădează taina sa.

Acest mod de a vedea lucrurile, care este întemeiat în natura științei inițiatice occidentale duce la aceea că se vorbește într-un mod total exterior despre tot ceea ce corespunde inițierii în societățile inițiatice occidentale, și că printre oamenii occidentali se află inițiați despre care nici un om nu știe că sunt inițiați. Acest mod de a vedea lucrurile, care trebuie depășit în perioada contemporană, nu poate fi valabil în Europa Centrală, și tocmai spiritul care ar trebui să existe în Europa Centrală trebuie să combată această atitudine. Și anume, acest spirit central european trebuie să o combată prin aceea că învață să înțeleagă în noul mod spiritual caracterizat anterior, Misteriul de pe Golgota, că învață să înțeleagă viața împreună cu ființa lui Christos.

Aici se află o taină importantă. În țările occidentale, în ziua de azi, în privința științei inițiatice uzuale, lucrurile stau de multe ori așa încât acestea se află departe de creștinism; altfel Societatea teosofică nu ar fi utilizat prin excluderea creștinismului sau prin folosirea unui creștinism caricaturizat o înțelepciune precreștină, o înțelepciune indiană, pur orientală, drept ceva nou. Este o particularitate a acestei științe inițiatice occidentale, faptul că acela care este inițiat are ceva din inițierea sa, doar dacă are cel puțin un discipol care-i repetă reprezentările. Nu folosește la nimic să ai știința inițiatică doar pentru tine însuși. Exact ca atunci când privind drept înainte cu ochii dumneavoastră nu întâlniți nici un obiect, nu vă veți întâlni propriile concepte spirituale atunci când, ca inițiat occidental, nu puteți privi reluarea reprezentărilor dumneavoastră de către un altul. Acest lucru a fost indicat deja în formele cele mai variate, dar el nu este recunoscut în mod corect. Realmente, când lucrurile stau așa, atunci e valabil că acela care divulgă altcuiva că el însuși este un inițiat ajunge în puterea aceluia pe toată viața; pentru că celălalt poate să-și decline serviciul și îi poate spune: Eu nu-ți repet reprezentările. – Se ajunge la o anumită dependență datorită acestui principiu. Aceasta face parte esențialmente dintre însușirile caracteristice ale acelei științe

inițiatice despre care v-am povestit adesea din alte puncte de vedere ca fiind știința inițiatică predominantă a Occidentului.

Împotriva acestei dependențe de adepți există numai o singură posibilitate: Faptul de a fi în comuniune cu Christos, care, începând de la Misteriul de pe Golgota, poate fi găsit cu adevărat pe Pământ. Cel care menține această comuniune, dar nu cu o ființă omenească ce nu se manifestă pe plan sensibil, ci cu primul frate venit în mijlocul oamenilor, cu Christos cel viu care se preumblă printre noi, cel care întreține cu Christos acea comuniune pe care în inițierea precreștină trebuia să o aibă cu un alt om, acelaia nu trebuie să-i fie frică să-și împărtășească semenilor propria sa înțelepciune. În prezent nu există o altă cale de a împărtăși direct înțelepciunea inițiatică originară decât dacă menții comuniunea cu Christos. O altă cale nu există. Și de aceea adevărata înțelepciune inițiatică a perioadei contemporane trebuie să caute această comuniune cu Christos. Dacă nu ar putea fi găsită această înțelepciune inițiatică noi nu am putea înainta în cunoașterea socială. Căci cu ceea ce nu provine din inițiere nu mai poate fi dezvoltată astăzi nicio gândire socială. Iar noi avem nevoie tocmai de aceasta. Și dacă din înțelepciunea inițiatică occidentală singură s-ar naște un sistem social, el ar trebui să se bazeze pe aceea că înțelepciunea inițiatică însăși trebuie să fie menținută secretă până în sfere largi – căci anumite domenii mai înalte nu pot fi împărtășite oamenilor în ziua de azi, deoarece este necesară o pregătire în acest sens. Dar cu acest fel de tăinuire nu este compatibil din capul locului principiul egalității tuturor oamenilor, spre care tinde tot mai mult omenirea europeană contemporană, și în general omenirea modernă civilizată. De aici vedeți că tocmai acolo unde se găsește înțelepciunea inițiatică intervine diferența colosală dintre predispoziția oamenilor din Europa Centrală și aceea a oamenilor occidentali. Mult mai limpede devine această diferență când este vorba de înțelepciunea inițiatică, decât atunci când este vorba despre cele în care în prezent oamenii trec unul pe lângă altul și cred că omenirea ar putea fi adusă într-o formă unitară abstractă. Acest lucru nu se poate realiza.

Omenirea este diferențiată, și diferențierea se arată în mod deosebit atunci când se pătrunde în adâncurile științei inițiatice. Cu această temă am abordat realmente ceva foarte important, și va fi nevoie să dau mai departe explicații în detaliu la această temă în răstimpul prezenței mele aici. – În domeniul adevăratei cunoașteri a spiritului nu se poate merge pe deformarea din nepricepere, pe neglijențe, pe o prea puțină luare în serios a adevărului. Pur și simplu nu se poate proceda așa. Este necesară veracitatea.

CONFERINȚA a III-a

Stuttgart, 9 martie 1920

Aș dori ca astăzi să completez considerațiile pe care le-am început aici zilele acestea prin câte ceva care poate fi potrivit ca să turnăm realitate în unele concepte, din care trebuie acționat în prezent, care, aș putea spune, poate fi potrivit ca să găsim concepte care sunt mai puțin abstracte decât aproape toate conceptele de care se lasă dominată omenirea în ziua de azi. Astfel de concepte ne sunt chiar foarte necesare, căci numai astfel de concepte pătrund în lumea de simțire a omului, și prin aceasta în adevărata viață; numai astfel de concepte pot înflăcăra voința și acțiunea omenească.

Noi cuprindem cu privirea lumea în ansamblu în ziua de azi și ar trebui de fapt să putem considera drept caracteristică particulară a vieții sociale din lumea civilizată faptul că în locul contextelor umane anterioare mai mici s-au constituit contexte mai mari. Și nu este nevoie să ne întoarcem prea departe în evoluția omenirii, pentru a găsi că relațiile sociale erau răspândite doar pe un teritoriu restrâns. Găsim că comunitățile citadine formau o unitate relativă și că, în fond, abia în ultima vreme s-au născut marile comunități imperialiste, din care a rezultat ceea ce eu v-am caracterizat deja adesea: imperiul populației vorbitoare de limbă engleză. În privința consecințelor acestor evenimente nu trebuie de fapt tocmai în Europa Centrală să se lasă pradă vreunei iluzii nici un om în ziua de azi. Dar concepte sistematice, saturate de realitate, asupra acestor lucruri pot fi totuși avute numai dacă omul vrea să preia puncte de vedere spiritual-științifice. Aceste puncte de vedere spiritual-științifice ne duc înapoi, în stări mai vechi ale evoluției omenirii, și ne arată cum și acolo se revelau anumite interdependențe între oameni, dar care, după cum am menționat adesea, nu ar trebui numite „state”, pentru că prin acesta se generează confuzii imense, ci care trebuie denumite cu orice alt cuvânt, mai neutru: să spunem, s-au născut împărății, regate,

domnii, etc. Și astfel de „domnii” au fost conduse de oameni individuali, de comunități umane individuale. Din ele a rezultat apoi ceva care în desfășurarea ulterioară a dus la formarea statelor, care în ziua de astăzi sunt privite drept ceva de la sine înțeles, încât oamenii nu vor să zdruncine aceste concepte – sau cel puțin în anumite domenii nu vor să le zdruncine – și, ceea ce este și mai rău, asupra cărora oamenii nu vor nici măcar să reflecteze, tocmai pentru că le privesc ca pe ceva de la sine-înțeles.

Dar la baza tuturor acestora se află ceva care îl unește pe om, îl unește lăuntric în viața sa sufletească cu spiritual-divinul, așa cum a numit el aceasta în diferitele timpuri ale evoluției Pământului.

Dacă ne întoarcem înapoi în timpuri semi preistorice, în timpuri care ajung doar parțial până în viața consemnată în istorie, găsim că în aceste timpuri preistorice conceptul de conducător al domniei, spunem noi – căci toate cuvintele noastre nu mai sunt potrivite pentru aceste concepte mai vechi – era cu totul altfel alcătuit decât suntem noi înclinați să-l înțelegem în ziua de azi. Conceptul de domnitor al unui regat pământean de un calibru mai mic sau mai mare era foarte apropiat de ceea ce recunoștea omul drept concept divin. Cu aceasta se ajunge la lucruri care trebuie să apară extrem de paradoxale omului actual. Dar aceasta numai pentru că acest om actual este așa puțin înclinat să pătrundă cu adevărat ceea ce a existat cândva în evoluția omenească și care nu mai coincide cu ceea ce au devenit de trei-patru secole conceptele obișnuite ale Occidentului sau ale anexei sale, America.

În orice caz, în acele vremuri vechi, care sunt pe jumătate preistorice, cel puțin în multe imperii, și conducătorul împărăției era instalat într-un alt mod în funcția sa decât s-a produs acest lucru în timpurile ulterioare. E nevoie să ne întoarcem numai până în vechiul Egipt, dar în perioada mai veche, pe jumătate preistorică, a vechiului Egipt, sau în vechea Caldee, și găsim pretutindeni că era văzut ca ceva de la sine-înțeles faptul ca precursorii preoției actuale să-i pregătească pe regenți pentru funcția lor. Oamenii aveau reprezentări absolut

concrete despre acest tip de pregătire a unui domnitor de către preoțime și instituțiile ei. Aveau reprezentarea că prin această pregătire, din cel chemat la domnie devenea într-adevăr ceva care s-a menținut ca ultim indiciu în denumirea chineză de „Fiu al Cerului”. Oamenii erau conștienți că trebuiau să facă un fel de „Fiu al Cerului” din acela care era chemat să devină domnitor al unui ținut oarecare. Dar în cazul acestor lucruri nu aveau deloc reprezentarea, singura pe care o au oamenii de fapt în ziua de azi atunci când este vorba de educația omenească sau de pregătirea unui om pentru o funcție. Chiar dacă ne dăm iarăși multă osteneală să indicăm faptul că omul nu ar trebui educat pentru o funcție sau alta din lume, doar așa încât să i se îndese elementul intelectual în ființa sa, în sufletul său, ci astfel încât să dezvoltăm întreg omul, atunci tot mai avem în aproape toate conceptele noastre actuale despre evoluție, educație și cele asemănătoare, ceva abstract în cel mai înalt grad. Oamenii au reprezentarea că, de fapt, doar puțin în însăși ființa umană trebuie modificat sau transformat în sensul unui progres, prin educarea, pregătirea pentru o funcție. Oamenii nu au reprezentarea că printr-o asemenea evoluție, omul trebuie să devină cu totul altceva decât era el mai înainte. În primul rând oamenii nu au reprezentarea că în om trebuie să curgă ceva obiectiv, care mai înainte nu era în el. Nu au reprezentarea pe care aş putea-o caracteriza cam în modul următor: Vorbesc cu un om care este pur și simplu ex-crescut din viața naturală și socială actuală. El îmi spune una, sau alta; eu îi spun una, sau alta. El vorbește cu mine în calitate de purtător al unui nume care provine din contextele civic-statale obișnuite, exact contextele din care omul în ziua de azi ex-crește, extinzându-se în afara lor. Eu îi vorbesc tot așa. – Acesta este aproape singurul mod în care noi ca oameni ne raportăm unii la alții în ziua de azi și în care îl privim pe oricare om dintre noi.

Acest mod era în fond ceva complet străin pentru timpurile despre care v-am vorbit eu aici. În primul rând era ceva străin pentru oamenii care erau chemați să exercite funcții importante, pentru conducerea

în cadrul omenirii. Pe atunci, contextul exterior natural, descendența, originea, tatăl, mama, bunicul, bunica și cei asemenea lor nu erau ceva care să se ia în considerare mai departe atunci când respectivii erau pregătiți în mod corect pentru funcțiile lor. Pe atunci însă nici nu era determinant ceea ce căutăm și găsim noi în ziua de azi la un om al prezentului, chiar ridicat până la cele mai înalte sfere, ci atunci omul era conștient că: Dacă vorbești cu un om educat corect în această privință, atunci prin acest om nu vorbește câtuși de puțin Eul obișnuit, care este născut ici sau colo, care este șampilat printr-un context civic sau altul, ci vorbește ceva care, prin pregătirea, prin educația înăuntrul culturii misteriale, a fost determinat să coboare din înălțimile spirituale și să preia locuință în omul respectiv. Desigur că prin astfel de lucruri exprimăm ceva extrem de paradoxal pentru omul de astăzi. Însă în ziua de azi este necesar să nu ne mai formăm concepte confuze față de astfel de lucruri, ci concepte conforme cu realitatea.

Oamenii aveau tocmai reprezentarea că educația trebuie să fie în așa fel – nu orice educație, ci educația acelor care erau chemați să exercite funcții importante – încât de atunci înainte din acel om să vorbească ființe ale ierarhiilor superioare, care își creează în el un instrument. Acest instrument trebuie pregătit prin educație, și atunci el poate deveni potrivit ca ființele ierarhiilor superioare să vorbească prin el. Iar ceea ce era cultivat în felul acesta, trecea în conștiința generală a poporului și se afirma în cadrul acesteia, în special atunci când era apreciat prin intermediul acestei conștiințe generală a poporului, cine este domnitorul, conducătorul. Numai astfel de rămășițe, cum ar fi denumirea conducătorului Chinei drept „Fiu al Cerului” s-au păstrat din acele vremuri, în care însă exista o conștiință a omenirii cum poate fi ea aflată de către cercetarea spiritual-științifică în cele mai vechi vremuri egiptene și caldeene. Acolo, pentru conștiința generală a poporului, domnitorul era zeu. Și, în fond, nu exista un alt concept în privința divinului. Domnitorul era pregătit în așa fel încât înfățișarea omenească exterioară nu conta

pentru el, ea îi oferea doar prilejul ca printre oameni să se miște un zeu. Era cu totul de la sine-înțeles pentru cei mai vechi locuitori ai regatului egiptean târziu ca ei să recunoască cu conștiința lor că erau conduși de zei, care se preumblau pe Pământ în înfățișare omenească. În acest sens, cea mai veche conștiință socială a oamenilor era pe de o parte într-un totu realistă. Oamenii nu recunoșteau o lume spirituală deosebită pe baza vreunei anumite lumi de dincolo. Lumea spirituală se afla acolo unde era și lumea în care se deplasau oamenii fizici; dar în această lume, în care se preumblau oamenii fizici, se preumblau în trupuri fizice nu numai oameni obișnuiți, ci și zeii. Lumea divină era înlăuntrul, în mijlocul celei fizice, dar era perfect vizibilă în contextul care era creat în mod obișnuit datorită culturii misteriale. Atunci când domnitorul dispunea ceva, când voia ceva, atunci voia ca un zeu. Iar în conștiința celei mai vechi omeniri a acestei epoci pe jumătate preistorice ar fi fost un nonsens să se discute dacă trebuie sau nu să se întâmple ceea ce era voit prin intermediul conducătorului; căci doar cel care voia era „un zeu”.

Astfel unea cea mai veche conștiință omenească ceea ce se petrecea pe solul pământesc cu ordinea spirituală ierarhică. Aceasta era acolo în mijlocul oamenilor. Aceasta nu era ceva la care să se urce prin oarece mijloace spirituale, lăuntrice. Nu, ea era acolo în misterii ca educație aplicată pentru acele trupuri pe care le găseau adecvate pentru a le pregăti ca în ele ființele Ierarhiilor superioare să poată primi lăcaș și să se preumble printre oameni și să domnească.

Oricât de paradoxal ar părea aceasta omului actual, acest om actual trebuie până la urmă să ajungă, să iasă din conceptele sale mărginite, care au numai o vechime de trei-patru secole, așa cum le concepe el în ziua de azi, și să-și extindă aceste concepte. Căci omul nu mai poate evolua gândindu-și viitorul, dacă nu extinde ceea ce a devenit în ziua de azi mărginire în aproape toate domeniile vieții, prin aceea că lărgeste orizontul temporal pe care omenirea îl cuprinde cu vederea, astfel încât omul să cuprindă cu vederea din punct de vedere istoric

intervale evolutive mai mari decât cele cu care este omul obișnuit în ziua de azi.

Ceea ce a existat cândva în cele mai vechi vremuri în dezvoltarea istorică, în cea preistorică, este înlocuit desigur, în decursul evoluției prin altceva, dar se menține în anumite domenii. Se menține adesea și în așa fel încât devine superficial, se perpetuează în formă exterioară pierzându-și sensul lăuntric. Ceea ce era propriu vechiului imperialism: conștiența faptului că domnitorul este zeu, se prelungește în prezent pe ici și pe colo, numai că nu mai are sens, deoarece are loc o evoluție a omenirii, și nu o stagnare a omenirii.

Nu a trecut mult timp de când a apărut într-un anumit loc o scrisoare pastorală [1] a unui episcop catolic. Acesta dezbătea – nici mai mult, nici mai puțin –, faptul că preotul catolic, prin actele sale cultice, ar fi mai puternic decât Christos Iisus. Căci prin aceea că preotul celebrează sacramentul la altar, el îl constrânge pe Christos Iisus, Dumnezeuul creștinismului, să intre în lumea pământească – atunci când preotul săvârșește transsubstanțierea. Și indiferent că Dumnezeu o voiește sau nu, el trebuie să ia calea transsubstanțierii pe care i-o dictează preotul. Această supremație a „dumnezeului preotesc” pământească asupra „sub-zeului” coborât din înălțimile cosmice și preumblat pe Pământ în trupul lui Iisus a mai fost recent indicată într-un tot și de o altă scrisoare pastorală. Astfel de lucruri provin tocmai din vremuri mai vechi și au devenit lipsite de sens în vremurile noastre. Anumiți reprezentanți ai anumitor confesiuni știu prea bine de ce aruncă totuși, din nou, astfel de lucruri în omenire. Acestea au devenit la fel de lipsite de sens ca atunci când conducătorii perioadei contemporane au înscris în registrele lor de conduită: Voința regelui este lege supremă [2]. Noi am trăit și aceste lucruri. Omenirea dormindă a tăcut în privința acestor lucruri, după cum tace acum în privința lucrurilor ce se desfășoară spre nenorocirea omenirii, cu care oamenii se obișnuiesc, pe care nu vor să le vadă – așa cum, de fapt, în ziua de azi abia dacă oamenii vor să mai vadă ceva din evenimentele cele mai importante din cadrul evoluției omenirii.

Aceasta este o primă fază în evoluția imperiilor terestre, anume că domnitorul este zeu. Acest mod de a vedea lucrurile se propagă cu o anumită vitalitate până în romanitate. Dacă ni-l putem reprezenta pe Nero, indiferent că ni-l reprezentăm ca nebun sau tiran sângeros, pentru mari cercuri ale poporului roman îngrozitoarea tiranie a lui Nero nu însemna nimic altceva decât că ei erau uluiți de faptul că un zeu se poate preumbla pe Pământ într-un asemenea chip. Pentru nenumărați locuitori ai imperiului roman nu exista nicio îndoială față de înfățișarea lui Nero, că acesta ar fi fost un zeu.

Un al doilea stadiu în evoluția imperiilor îl constituie trecerea de la esența divină a domnitorului la hăruirea divină a acestuia. În prima perioadă a evoluției omenirii pe Pământul civilizat, domnitorul era zeul. În cea de a doua etapă, domnitorul semnifică zeul; el nu este pătruns de entitatea zeului, dar este inspirat, binecuvântat de zeu. Ceea ce face el, prosperă prin aceea că forța divină, care deja nu mai este în el, ci într-o împărăție care se află alături de împărăția pământească, se revarsă în el, îl inspiră, îl pătrunde, îi dirijează acțiunile.

Dacă vrem să găsim un concept pentru ceea ce este domnitorul pe cea de-a doua treaptă a imperiilor pământești, trebuie să spunem: domnitorul este un simbol. Pe prima treaptă domnitorul era o ființă divină, care se preumbla pe Pământ. Pe cea de-a doua treaptă el este ceea ce semnifică acea ființă; el este semnul, imaginea prin care se exprimă acea ființă. Domnitorul este imaginea zeului.

Ceea ce se pune astfel în valoare în relațiile sociale exterioare, se exprimă apoi și în rânduiești, în instituții. În timp ce în timpurile cele mai vechi, imperiile aveau structura că un număr de oameni este dirijat de o ființă divină, care exterior arăta la fel ca ei, dar lăuntric este foarte diferit de ei, care este zeul lor, pe cea de-a doua treaptă a imperiilor vedem cum cel conducător sau conducătorii semnifică zeul sau zeii, ale căror simboluri sunt.

Așa cum pe prima treaptă a imperiilor omeniești discuțiile despre faptul dacă ceea ce face domnitorul, zeul, este justificat sau nejusti-

ficat, sunt un non-sens, pe cea de-a doua treaptă începe posibilitatea de a reflecta dacă ceva făcut de el este drept sau nedrept. Pe cea dintâi treaptă a imperiilor, este întotdeauna drept ceea ce face domnitorul, ceea ce gândește sau rostește domnitorul, pentru că el este zeul. Abia pe treapta a doua se presupune – pe lângă ceea ce, ca imperiu pământean, conține în sine zeul, conține în sine pe cel hăruiat de zei –, încă ceva spiritual, care există alături de acest imperiu pământean și din care se revarsă în imperiul pământesc forța care îndrumă și orientează imperiul pământesc. Și instituțiile și entitățile umane ale acestei împărății pământene reflectă ceea ce se revarsă din împărăția ierarhiilor superioare.

Este interesant de urmărit cum apare de exemplu la așa-numitul Pseudo-Dionysios, la *Dionisie Areopagitul* [3] – care este cu mult mai autentic decât poate visa știința – teoria corectă a acestui mod de stăpânire a imperiilor omenești de către imperiile divine, astfel încât ceea ce este activ și este organizat între oameni este simbol a ceea ce există în Imperiul divin. Vedem cum Dionisie Areopagitul vorbește despre faptul că există ierarhii cerești într-o anume măsură în spatele a ceea ce se perindă aici, pe Pământ, ca ierarhie omenească. Dionisie Areopagitul atrage atenția în mod expres: Ceea ce este ordonat aici în ierarhia preotească de la diacon, arhidiacon până la episcop, trebuie să aibă o asemenea formă în structura socială încât aici să se exprime următoarele: Așa cum se raportează diaconul la arhidiacon, tot așa se raportează, în această rânduială și Îngerul la Arhanghel, și așa mai departe. Ierarhia pământească este o imagine fidelă a Ierarhiei cerești. Vedem aici indicația asupra celei de-a doua trepte a imperiului. Atunci s-a putut dezvolta ceea ce a dominat apoi conștiința omenească până în timpuri deloc așa de îndepărtate. Gândiți-vă numai că până în anul 1806 a existat în Europa Centrală ceva care exprima în numele său această „gândire laolaltă”, așa spune, a cerescului cu pământescul: Sfântul Imperiu Roman al Națiunii Germane. Prin faptul că a apărut acest nume „Sfântul Imperiu Roman”, așadar ceva care poartă în sine puterea Cerului, „al Națiunii

Germane”, adică provenit din sfera pământească, prin faptul că a apărut acest nume, se vedește că un întreg Imperiu s-a configurat așa încât el să fie gândit ca imagine a unei organizații cerești.

Din astfel de idei a provenit ceva ca „Despre cetatea lui Dumnezeu” a sfântului *Augustin* [4] sau cartea lui *Dante* „Despre monarhie”. Dacă oamenii din ziua de astăzi nu ar fi atât de miopi în gândire pe cât sunt, ar privi la o astfel de descriere a monarhiei de către Dante, și atunci ar vedea că Dante, care trebuie, desigur, considerat un mare spirit, mai avea încă în secolul XIII și XIV concepte care sunt radical diferite de cele pe care le are omul actual. Și dacă s-ar lua în serios astfel de lucruri în dezvoltarea istorică, s-ar înceta cu acele concepte mărginite care nu se întind înapoi nici măcar până la Dante, ci au o vechime de doar câteva secole, concepte prin care omul actual își împânzește capul cu iluzii și vrea să înțeleagă evoluția mergând înapoi numai până la elenism. În timp ce el poate înțelege, de exemplu, întreaga structură a vechilor timpuri ale egipteanismului, numai dacă știe că: Pentru oamenii din vechime, zeii se preumblau pe Pământ; pentru timpurile care au urmat, e drept că nu se mai preumblau zeii pe Pământ, dar pe Pământ trebuia constituit ceea ce este un simbol, o imagine a ordinii divine a lumii.

Iar ceea ce a putut lua naștere ulterior, de exemplu posibilitatea de a reflecta asupra justiției, de a reflecta la faptul că prin rațiunea omenească se poate descoperi ceva precum o judecată asupra a ceea ce este drept și ce este nedrept, aceasta a devenit posibil abia în cea de-a doua fază a dezvoltării imperiilor. În cea mai veche fază ar fi fost un nonsens să se reflecteze asupra faptului că ceva ar putea fi drept sau nedrept. Oamenii trebuiau să privească înspre ceea ce spunea domnitorul, pentru că în el trăia zeul, ceea ce înseamnă că el era zeul. Acum, în cea de-a doua fază, se punea problema că prin judecată omenească se putea stabili: În împărăția spirituală învecinată se află ceva la care nu se ajunge prin omul fizic, ci prin omul spiritual-sufletesc. Acum oamenii nu mai credeau, precum crezuseră în vremurile vechi, că divinul se poate uni cu întregul om fizic, că însuși

omul ar putea deveni zeu; oamenii credeau cel mult – dacă e să exprimăm mistic ceea ce viețuia în instituțiile publice – că sufletescul omului se poate uni cu zeul.

În fond, în ziua de astăzi nu înțelege modul de exprimare al scrierilor care mai erau redactate și publicate în secolele XIII, XIV, nimeni care nu știe cum trăia atunci conștiința în oameni într-un cu totul alt mod decât poate fi cazul în ziua de astăzi: În anumiți oameni, care erau chemați și educați să îndeplinească o funcție, trăia într-adevăr ceva de inspirație divină. – Există particularitatea că lucruri care adesea provin din ceva foarte serios, ulterior, când evoluția omenirii a mers mai departe și a preluat alte forme, devin exprimare ironică. Dacă în ziua de azi, de exemplu, cineva spune: Cui îi dă Dumnezeu o sarcină îi dă și priceperea pentru ea – el o spune, în fond, doar cu un anumit sentiment umoristic. Însă ceea ce este îmbibat în ziua de azi cu un sentiment umoristic, era ceva într-un totu adevărat, corect, în timpurile celei de-a doua trepte a dezvoltării imperiilor, era ceva care umplea conștiința oamenilor. Și ceea ce era valabil în privința omului, era valabil și în privința a ceea ce se efectua în lăuntrul anumitor granițe. Actele cultice erau configurate așa încât ceea ce se petrecea prin ele reprezenta imagini a ceea ce se petrecea în împărățiile spirituale. Actele cultice care erau înlăptuite, erau procese spirituale care pătrundeau până în procesele pământești fizice. Oamenii își închipuiau într-un totu că împărăția spirituală s-ar afla lângă cea fizică, dar ei își închipuiau că aceasta se prelungește în cea pământească, că în împărăția pământească poate fi aflat simbolul, semnul împărăției spirituale.

Abia puțin câte puțin au încetat oamenii să aibă aceasta în conștiință ca fiind ceva valabil. Și vedem apărând o epocă în care dispare această conștiință a legăturii pământescului cu spiritualul. Pe vremea lui *Wiclif*, a lui *Hus* [5], oamenii au început să poarte dispute asupra ceva, asupra căruia mai înainte ar fi fost un nonsens să poarte dispute: asupra semnificației transsubstanțierii, adică asupra legăturii acestui act cultic cu ceva care se desfășoară în lumile

spirituale. În epocile în care au început disputele asupra unor astfel de lucruri, vechile conținuturi ale conștiinței încetează; oamenii nu mai știu cum să interpreteze lucrurile pe care au știut să le interpreteze secole sau milenii de-a rândul. Întotdeauna anumite lucruri care într-o anumită epocă sunt cele normale, rămân active în epocile ulterioare. Aici, ele devin ceea ce este deplasat, anacronic, luciferic. Și așa au rămas și marile simboluri de înaltă semnificație, care indicau într-o anumită epocă legătura actelor cultice pământești sau a unor lucruri asemănătoare cu procesele spirituale-divine ale Universului. Aceste simboluri s-au transplatat în vremuri ulterioare, au fost conservate luciferic de anumite societăți secrete. Anume, societățile secrete occidentale au păstrat astfel de vechi simboluri. Aceste simboluri sunt acolo conform tradiției, dar ele și-au pierdut conținutul. Și așa vedem pe de o parte în anumite societăți secrete – ale căror vlăstare sunt, de exemplu, societățile francmasonice, societățile iezuite și diverse comunități confesionale – simbolurile menținute într-un anumit mod, dar acestea constituie ceva care a avut o importanță doar într-o epocă anterioară. Vedem, însă pe de altă parte și în cuvinte păstrat doar în mod luciferic ceea ce avea o importanță pentru epocile mai vechi. Chiar și în cuvintele folosite în viața publică se pierde vechiul conținut substanțial, se pierde și conștiința că aceste cuvinte sunt simbol pentru un spiritual. Deoarece spiritualul dispare treptat, cuvântul devine simbolul gol, semnul lipsit de conținut.

În cea de-a treia epocă, pe cea de-a treia treaptă de formare a imperiilor, a încetat și conștiința hăruii de Dumnezeu a unui om, conștiința a ceea ce se întâmplă pe pământ, a vorbirii pământești cu divinul. Împărăția spirituală este complet alungată într-o lume de dincolo. Intervine contraimagea a ceea ce exista pe prima treaptă a formării imperiilor: Pe prima treaptă, zeul trăia pe Pământ și se preumbla în înfățișare omenească; pe cea de-a treia treaptă zeul mai poate fi gândit doar în lumea invizibilă, suprasensibilă. Și tot ceea ce au avut oamenii cândva, pentru a-și exprima relațiile cu spiritual-

divinul, își pierde sensul. Oamenii rostesc în continuare cuvântul „Dumnezeu”. Atunci când, cu mult în urmă, oamenii rosteau cuvântul „zeu”/„Dumnezeu” (*Gott*), ei căutau ceva care avea în exterior înfățișare omenească, care se preumbla printre oamenii fizici. Asta nu pentru că oamenii din vechime ar fi fost materialişti. Materialiştii au putut apărea abia după ce lumea spirituală a fost expulzată în suprasensibil. În cea mai veche perioadă a evoluției omenești lumea spirituală era în mijlocul oamenilor. Unui locuitor al vechiului Egipt nu era nevoie să-i spui: Împărăția *celui* divin se află în mijlocul nostru, pentru că aceasta era pentru ei de la sine-înțeles. Abia în epoca în care Christos Iisus a apărut printre oameni, a trebuit să li se spună oamenilor: Împărăția zeilor nu vine cu gesturi exterioare, ci se află în mijlocul nostru*.

Și acum noi trăim într-o epocă în care a devenit nonsens să cauți la un om altceva decât dezvoltarea liniară, clădită de la cauză la efect, a ființei sale din copilărie. Trăim într-o epocă în care este nebunie când omul se consideră altceva decât ceea ce este evoluția liniară a ceea ce cuprinde și copilăria sa. Ceea ce era de la sine-înțeles, să spunem cu opt mii de ani în urmă, ceea ce trăia pe atunci drept conștiință generală, dacă este afirmat în ziua de astăzi, constituie un simptom pentru faptul că omul care îl afirmă este nebun. Și numai prin faptul că ceea ce în vremurile vechi era realul, oamenii îl reinterpretează după modelul gândirii actuale în acea „fable convenue” pe care o numim „istorie”, numai prin acesta oamenii întind un vâl peste această metamorfoză radicală, pe care o pot găsi numai dacă în mod real consideră evoluția omenească conform adevărului. Ceea ce rostim noi astăzi în mod frecvent, ceea ce indicăm în ziua de azi în viața exterioară, s-a născut prin faptul că se referea cândva la ceva ce era văzut drept realitate. Noi rostim încă în ziua de azi cuvinte, ca de exemplu „harul lui Dumnezeu” – în ultimii ani oamenii au încercat

* Referire la Luca 17: 20-21. „Împărăția lui Dumnezeu nu vine în chip văzut. Și nici nu vor zice: Iat-o, e aici!, sau: Acolo! Căci iată, împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru”. – n.t.

mai mult sau mai puțin să se dezobișnuiască de a o face, dar nu au prea reușit – dar noi nu știm, sau nu dăm atenție faptului că acestea semnificau cândva o realitate deplină pentru conștiința omenirii, un lucru de la sine înțeles.

Cu aceasta vă indic acele fapte care dau vieți noastre publice caracterul de frazeologie, de convențional. Deoarece ceea ce afirmăm prin limbajul nostru, prin moravurile noastre, ba chiar prin judecata noastră în viața publică, acestea toate fac trimitere înapoi spre timpuri în care aceste cuvinte, chiar și dacă s-au format abia în limbajul de mai târziu – ele au fost modelate după limbajul original – erau formate și folosite într-un cu totul alt sens. Cuvintele din ziua de azi – pe care le folosim pentru viața publică – sunt stoarse, golite de conținut. La unele cuvinte și semne acest lucru se vede imediat, la altele nu a fost vizibil timp îndelungat. Faptul că ceea ce odinioară, transformat prin acte magice, într-o parte magică importantă a zeului care se preumbla pe Pământ, era un semn distinctiv al trupului omenesc pe care-l înveșmânta, a devenit deșertăciunea ordinului modern, este o istorie prea puțin urmărită de către omenire. Nu numai ceea ce se exprimă în cuvinte poate deveni frazeologie, așa cum sunt fraze goale cuvintele noastre cele mai importante care se referă la viața publică, ci și ceea ce este atașat la oameni ca obiecte poate purta un caracter asemănător în privința raportului său cu realitatea, ca și cuvântul care astăzi este gol și care avea cândva un conținut substanțial, sfințit.

Dar înainte ca oamenii să înțeleagă că evoluția noastră a fost mai întâi una de acest fel, că o conștiință mai veche și-a pierdut substanța, a devenit frazeologică și convențională, nu poate avea loc o adevărată reclădire a vieții noastre sociale, publice, ruinată în ziua de azi. Noi trebuie să căutăm noi izvoare care să aducă din nou conținut în această viață publică. Pentru conștiința noastră, zeii nu se mai preumblă pe Pământ în înfățișarea omenească. De aceea, noi trebuie să ne câștigăm capacitatea de a recunoaște ceea ce nu are înfățișare omenească, ci are acea înfățișare care poate fi contemplată numai

dacă omul se înalță la contemplarea spirituală. Deoarece pentru conștiința noastră zeii nu mai coboară pe tronurile fizice, trebuie noi să dobândim capacitățile spirituale ca să ne înălțăm contemplativ până la acele tronuri pe care se află zeii, care pentru noi pot trăi numai în spiritual. Noi trebuie să devenim capabili să ne îmbibăm abstracțiunile noastre frazeologice cu un conținut spiritual viețuit. Noi trebuie să devenim capabili să privim în față aceste adevăruri care sunt cutremurătoare pentru cel care le cuprinde corect. Trebuie să devenim capabili să vedem lucrurile așa cum sunt ele. Și uneori noi nu facem acest lucru nici măcar pentru intervale temporale de câteva decenii. Noi credem că trăim în cadrul civilizației europene dacă locuim în Europa Centrală. Ar trebui să ne întrebăm: Ce a făcut atunci de fapt ca viața noastră sufletească lăuntrică să devină atât de dezbinată în ultimii cincizeci de ani, sau chiar mai mult?

Acum aș dori să vă indic ceva: Dacă priviți înspre vest, vedeți în primul rând – despre restul nu vrem să vorbim – un popor aflat în decadență, poporul francez. Dar un lucru are o semnificație în cadrul acestui popor francez. Atunci când un membru al poporului francez spunea: Eu sunt francez – el a spus aceasta de-a lungul secolelor – el exprima astfel ceva care era în concordanță cu faptele exterioare și era o mărturisire permisă și reală față de viața exterioară. Aceia dintre noi care au mai vorbit cu oameni care și-au trăit tinerețea în prima jumătate a secolului XIX ca germani, au putut să-mi confirme următoarele: *Herman Grimm* [6] de exemplu, a caracterizat în repetate rânduri ce anume a însemnat pentru oamenii care erau și ei încă tineri în tinerețea sa în cadrul Germaniei, faptul că pe atunci cel care ar fi vrut să mărturisească în viața exterioară: Eu sunt german, eu mărturisesc aceasta – dar nu ca frază goală, ci ca realitate –, era considerat delincvent politic. Oamenii erau bayernezi, würtemburhezi, prusaci, dar erau infractori dacă spuneau: Eu sunt german. În vest, avea un conținut să spui: Eu sunt francez, pentru că omului îi era îngăduit să fie așa în viața exterioară. Avea un conținut datorită căruia cineva ajungea la închisoare sau i s-ar fi făcut viața imposibilă

în vreun alt mod, dacă i-ar fi trecut prin minte să spună că este german, așadar că aparține unei națiuni care formează un tot. Omenirea actuală a uitat aceasta, dar tocmai aceste lucruri sunt realități. Și se pune problema să privim aceste lucruri în față. Dar nu vom putea aduce entuziasmul necesar pentru astfel de lucruri dacă nu ne fertilizăm viața lăuntrică din marile fenomene văzute corect ale istoriei lumii și nu din acea fable convenue care se află în manualele noastre actuale, care se predă în școlile noastre, ci din acea adevărată istorie a lumii care poate fi dobândită printr-o considerare spirituală.

Pentru un evghelic obișnuit al zilelor noastre este întru totul inimaginabil că odinioară ar fi putut avea sens pentru oameni să spună că „zeul se preumbla pe Pământ și domnitorul era zeu” și că „nu există o împărăție sensibilă în care încă sunt zei, pentru că acele procese prin care omul devine zeu există în acea împărăție în care suprasensibilul își are lăcașul său, în cadrul misterului”. Misteriul mai era încă ceva cu adevărat suprasensibil în prima perioadă a istoriei semi-preistorice egiptene, și abia atunci când misterii au fost transformate în biserici a devenit Biserica simbol al suprasensibilului.

O omenire cum este cea actuală, care nu vrea să privească înspre punctele de pornire ale evoluției sale istorice, își trăiește viața la fel ca un om care a împlinit vârsta de patruzeci și cinci de ani și a uitat ce a trăit el în perioada copilăriei sale, ca un om care a împlinit vârsta de patruzeci și cinci de ani și-și mai amintește ce s-a întâmplat în urmă cel mult până la vârsta de douăzeci și cinci de ani. Imaginați-vă măcar odată ce ar avea drept consecință pentru viața sufletească lăuntrică a unui om, dacă la patruzeci și cinci de ani el nu ar mai ști nimic din tot ceea ce s-a petrecut înainte de împlinirea vârstei de douăzeci și cinci de ani. Aceasta este însă starea spirituală a omenirii actuale, și din această stare spirituală rezultă în ziua de azi aceia care vor să fie conducători ai omenirii. Din această stare spirituală se caută în ziua de azi ceea ce urmează să fie inserat în structura socială ca forță diriguitoare. Ceea ce este necesar în primul rând este ca omul să învețe să cunoască omenirea ca pe un organism viu, în care există o

memorie, pe care nu ne este îngăduit să o strivim, care privește retrospectiv la lucruri care încă acționează în prezent, dar prin modul în care acționează cer de-a dreptul ca în ele să se reverse ceva nou.

Numai o dată dacă lăsăm să răsunе câteva tonuri de acest fel, și atunci vedem că în prezent este necesar ceva față de care toată pălăvrăgeala care izbucnește astăzi din multe părți constituie o nimica toată. Și am vrea ca un număr suficient de mare de oameni să vadă deja gravitatea timpului prezent și să găsească puterea ca din această gravitate să ajungă într-adevăr la ceva nou. Este de-a dreptul dezolant faptul că oamenii prezentului au sarcini mari și că ar trece de preferință în somn pe lângă aceste sarcini mari. Și, în fond, de câteva decenii, aceasta a fost sarcina care trebuia pusă tocmai prin intermediul mișcării antroposofice: aceea de a zgâlțâi omenirea dormitândă, de a indica faptul că în ziua de azi omenirii trebuie să i se dea ceva care transformă cu adevărat starea sufletească față de cea care există acum, la fel cum se transformă dimineața la trezire starea visătoare a sufletului în conștiința deplină de veghe de peste zi.

Cu aceasta aș dori să închei cele două considerații istorice spiritual-științifice pe care mi le-am propus să le dezbat în timpul actualei mele prezențe aici. Ce bine ar fi dacă de la ceea ce este Mișcarea noastră antroposofică ar putea porni ceea ce ar trebui să înflăcăreze, să încălzească și să fortifice într-adevăr impulsurile noastre sociale! Faptul că omenirea are nevoie în prezent de impulsuri sociale se reliefează atât de puternic în considerarea fenomenelor încât nu este îngăduit să fie din nou trecut cu vederea. Faptul că aceste impulsuri sociale pot fi corespunzătoare numai dacă este turnat un nou spirit în evoluția omenirii, trebuie înțeles tocmai de către aceia care se declară susținători, din orice parte, ai Mișcării antroposofice. Însă în acest scop, pe tărâmul acestei Mișcări antroposofice sunt necesare veracitatea și veghea, o adevărată veghe. Omenirea de cultură contemporană s-a obișnuit cu somnul în viața publică. Și în ziua de astăzi acest somn este atât de puternic încât uneori, dacă nu te-ai afla înlăuntrul vieții spirituale și nu ai vedea mersul chestiunilor spirituale

din spatele acestui fizic, ai putea să te îndoiești foarte mult datorită mersului exterior căruia i se dăruiesc oamenii în urmărirea treburilor lor. Acest mers exterior căruia i se dăruiesc oamenii în urmărirea evenimentelor lor denotă categoric că oamenii se tem să participe în vreun fel la cuprinderea veracității în fenomene. Ei sunt atât de bucuroși dacă nu trebuie să privească înspre procesele care se petrec. În ziua de azi vedem cum oamenilor li se spune: Acolo și dincolo se petrece asta și asta! – Și ei stau acolo pe picioarele lor fără să lase să se observe câtuși de puțin că au auzit de lucruri care au o profundă semnificație pentru mersul ulterior al evenimentelor. Oamenii aud astăzi lucruri dintre cele mai importante, care trebuie să conducă la distrugere și declin, și ei nu pot fi nici măcar indignați din cauza lor. Acum străbat iarăși prin lume diverse lucruri, circulă intenții prin ținuturile germane, în privința cărora oamenii ar trebui să se îngrozească – și ei nu se îngrozesc! Dar cine nu se poate îngrozi de aceste lucruri, acela nici nu are puterea de a dezvolta simțul pentru adevăr.

Acesta este aspectul care trebuie indicat astăzi, anume că o indignare sănătoasă asupra celor nesănătoase trebuie să fie punctul sursă pentru entuziasm, pentru noile adevăruri necesare. În ziua de azi este chiar mai puțin necesar să li se transmită oamenilor adevăruri decât este necesar să se aducă o forță înfocată în aceste sisteme nervoase letargice. Căci în ziua de azi omului îi este necesară forța înfocată, și nu somnul mistic. Nu despre dorul de odihnă mistică, ci despre slujirea spiritualului este vorba în ziua de azi. Unirea cu Divinitatea trebuie căutată în ziua de azi în activitate, și nu în lenea și comoditatea mistică.

Acestea sunt lucruri care trebuie să fie indicate. Căci în ziua de azi trebuie să fie căutat modul în care aducem în conștiința noastră posibilitatea de a uni din nou divinul cu realitatea exterioară. Și putem face aceasta numai dacă privim fără prejudecăți înspre modul în care în imperiile de primul tip oamenii i-au găsit pe zeii care se preumblau pe Pământ. Noi trebuie să găsim posibilitatea de a ne putea preumbla

spiritual ca suflete omenești în lumile spirituale ca să-i găsim din nou pe zei!

CONFERINȚA a IV-a

Stuttgart, 13 iunie 1920

Ceea ce-l îngrijorează în acest timp pe acela care ar dori să lucreze în direcția științei spirituale orientate antroposofic pe care o avem aici în vedere, este un fapt care, ca atare, a fost adesea discutat aici. Mă refer la faptul că, în fond, o mare parte a omenirii prezente lasă să treacă neobservate toate cele care se vădese în mod limpede ca forțe ale declinului, ca forțe care, dacă se vor afirma în modul cores-punzător lor, vor acționa în sensul de a duce în prăpastie civilizația noastră actuală.

Oare nu trebuie să ne mărturisim că în prezent multe răzbat la suprafață din adâncurile subconștientului omenesc, manifestându-se ca acest sau acel fapt, sau, cu alte cuvinte, că în prezent se petrec de fapt multe și că pe de altă parte o mare parte a contemporanilor noștri nu se pot deloc decide să dea atenția cuvenită celor care se petrec de fapt?

Se poate spune că în prezent lucrează din puncte de vedere ample, dând o adevărată atenție forțelor care configurează lumea, doar câteva direcții spirituale. Una din aceste direcții spirituale este cea pe care am caracterizat-o adesea, de ani de zile, care își are rădăcinile mai ales în populația Pământului vorbitoare de limbă engleză, care lucrează foarte în taină, dar lucrează extrem de eficient. Cea de-a doua este acea Mișcare ce se constituie din tot ceea ce vrea să conteze în ziua de azi pe instinctele întru totul de înțeles și chiar justificate ale unei mase largi a omenirii. Aceasta este o Mișcare care, în extremele ei este reprezentată de oameni care nu înțeleg nimic din toată evoluția omenirii, care nu știu nimic despre ceea ce poate duce lumea înainte, dar care, prin anumite circumstanțe, pe care le voi indica ulterior, se află în situația de a-și crea o poziție autoritară, în ciuda mărginirii lor, în ciuda până și a considerabilelor lor predispoziții naturale criminale,

chiar dacă sunt oameni inteligenți, și prin faptul că fac impresie asupra multor oameni pot ieși în față în viața publică de astăzi.

Cea de-a treia Mișcare spirituală eficientă este cea care își are originea în reprezentanți individuali deosebit de energici ai diferitelor confesiuni – confesiuni de tot felul – și care de asemenea știu perfect ce anume vor de fapt. Ei au în sânul lor tot ceea ce se numește în mod obișnuit iezuitism. Și în ciuda faptului că foarte mulți oameni vorbesc despre iezuitism și cele asemănătoare lui, totuși un mare număr dintre contemporanii noștri sunt puțin înclinați să urmărească cu deplină atenție ceea ce se petrece de fapt.

Dacă vrem să ne formăm o judecată despre mersul evenimentelor prezentului, atunci intră mai multe lucruri în considerare. Dar în primul rând intră în considerare ceva legat de un fapt pe care l-am menționat deja în prima mea conferință publică [1] de aici, de faptul că în privința constituției sufletești, anume în privința structurii reprezentărilor, oamenii prezentului continuă infinit de mult din ceea ce era adecvat pentru structura reprezentării, pentru forma reprezentării, numai în timpul Evului Mediu. Aceasta a fost pe atunci mare, a fost pe atunci plină de importanță, dar în ziua de azi este depășită. Aceia care și-au însușit cel mai intens întreaga simțire și reprezentare în formele lor din Evul Mediu constituie în ziua de azi cercurile largi ale oamenilor mai mult sau mai puțin socialiști de pe Pământ. În cadrul acestor cercuri s-au constituit forme de reprezentare care își găsesc expresia într-o credință aproape infinit de mare în autoritate, în a face temenele în fața a tot ceea ce își impune autoritate pur și simplu printr-o mână fermă în aceste cercuri. Numai în felul acesta a devenit posibil ca astfel de oameni ca *Lenin* [2] și *Trotsky* [3] să exercite în estul Europei – și mișcarea se continuă spre Asia cu o mare rapiditate – cu ajutorul câtorva mii de oameni, o tiranie asupra a milioane de oameni, o tiranie cum nu a mai fost niciodată, nici în timpul celor mai rele perioade de tiranie orientală, atât de mare pe cât este în ziua de azi.

Toate aceste lucruri intră în considerare dacă vrem să ne formăm o judecată în ziua de azi asupra a ceea ce se petrece. Căci celor pe care le putem caracteriza acum doar în câteva linii, li se opune, socotit tot în termeni de mari forțe istorice formatoare ale lumii, doar ceea ce ar trebui să fie o adevărată, sinceră și onestă Mișcare spiritual-științifică. Și dacă e să comparăm interesul pe care l-a aflat o asemenea Mișcare spirituală cu interesul pe care l-au aflat, într-un timp relativ scurt, celelalte Mișcări caracterizate și anume cu influența pe care au câștigat-o aceste Mișcări, trebuie să spunem că interesul față de această Mișcare spiritual-științifică este aproape nul în ziua de azi.

Desigur că nu vrem să nesocotim faptul că există un număr mare de oameni care țin cu această Mișcare spiritual-științifică, oameni care își spun măcar sieși că țin cu această Mișcare spiritual-științifică. Dar diferența ar fi îngrozitor de mare dacă am vrea să aducem înaintea ochilor intensitatea cu care intervin celelalte trei curente spirituale pentru ceea ce vor să aducă ele la suprafață, și intensitatea interesului față de Mișcarea spiritual-științifică. Căci această Mișcare spiritual-științifică este luată de fapt doar în mod extrem de superficial, superficial în simțire și în cele legate de viața afectivă pe când celelalte Mișcări tocmai în privința simțirii și a celor legate de viața afectivă sunt primite cu o intensitate nelimitată.

Cine realizează oare, în fond, astfel încât să așeze aceasta în mijlocul întregii sale simțiri și gândiri, că din partea științei spirituale, pentru o intervenție serioasă în forțele formatoare ale lumii, problema este de a se pune în valoare și a se ajunge la recunoaștere printre oameni a ceea ce este numit, din punctul nostru de vedere, știință inițiatică? Știința inițiatică cuprinde în ziua de azi cel mai serios interes al omenirii. Interesul nutrit față de ea de mulți care sunt de părere că își mărturisesc cu onestitate apartenența la ea, este totuși unul destul de superficial, un interes îndreptat spre tot felul de considerente secundare.

Știință inițiatică posedă – chiar dacă într-un mod nicidecum avantajos pentru omenire – cei pe care i-am denumit adesea mahării

propriu-zisi ai Mișcării anglo-americane mondiale. Știință inițiatică are tot ce depinde de iezuitism. Și o știință inițiatică de un tip aparte are și leninismul. Căci faptul că leninismul înțelege să se exprime într-un mod atât de inteligent prin formele raționale ale capului are temeiul său foarte precis. În leninism își croiește drum spre suprafața evoluției omenești inteligența animalului uman, inteligența animalității omenești. Tot ceea ce curge din instinctele omenești, din egoismul omenesc, primește interpretare și formă în ceea ce iese la iveală în leninism și trotskysm într-un mod care din exterior pare atât de inteligent. Animalul vrea să răzbată cândva la suprafață ca cel mai deștept animal și vrea să facă din toate forțele ahrimanice, care au țelul să elimine umanul, ceea ce este specific uman, și din tot ceea ce este răspândit ca inteligență în regnul animal – eu am subliniat adesea acest lucru – forțe formatoare ale omenirii.

Căci gândiți-vă numai – eu am subliniat adeseori aici și acest lucru – cât de încrezuți au devenit oamenii când au descoperit, de exemplu, hârtia din deșeuri de in sau hârtia din lemn, hârtia în general. Or, cu cât înaintea oamenilor au făcut această descoperire viespile sau alte animale asemănătoare, care își fac cuiburile din aceleași substanțe din care este alcătuită și hârtia! Aici inteligența omenească este înăuntrul animalității. Și dacă reuniți laolaltă tot ceea ce este răspândit în lumea animală ca astfel de inteligență, și dacă vă gândiți că forțele ahrimanice o preiau pentru a o acumula în capetele omenești ale acelor care merg doar după instinctele lor egoiste, atunci veți înțelege că poate fi un adevăr în afirmația că Lenin, Trotsky și alții asemenea lor sunt instrumentele acestor forțe ahrimanice. Aceasta este o inițiere ahrimanică, ce aparține pur și simplu altei sfere a Universului decât sfera noastră. Însă este o inițiere care are în pânțele ei puterea să înlăture civilizația omenească de pe Pământ, să înlăture de pe Pământ tot ceea ce s-a constituit ca civilizație omenească,.

Avem de a face cu trei direcții de inițiere: cu două care se află pe planul evoluției omenești și una care se află sub planului evoluției

omenești, dar o inițiere având o imensă putere a voinței, aproape nelimitată. Iar ceea ce poate aduce ordine și un țel demn de om în această întreagă orientare, este numai ceea ce se găsește în cadrul adevăratei științe spirituale. Dar un adevărat țel și o reală seriozitate pot porni de la această știință spirituală numai dacă oamenii fac din ea cu adevărat o problemă radicală a vieții și dacă dau atenție la câtă pălăvrăgeală, cât demon al trufiei și cât egoism sufletesc se manifestă frecvent în ceea ce se atașează – de cele mai multe ori într-un totul onest – acestei Mișcări spiritual-științifice. Nu folosește la nimic să trecem sub tăcere aceste lucruri. Dimpotrivă, ele trebuie discutate iar și iar. Căci altfel cum să speri să aduci în ziua de azi în suflete acele forțe care trebuie neapărat să se afle în suflete, dacă e ca civilizația să nu meargă spre decădere?

Aș dori ca timp de câteva minute să vă înfățișez ceva foarte ilustrativ. Am citit cu foarte puțină vreme în urmă următoarea frază într-un ziar [4]: „Religia, care reprezintă un reflex fantastic în capetele oamenilor în privința relațiilor dintre ei și cu natura, este consacrată declinului firesc datorită creșterii și victoriei concepției științifice, clare, naturaliste despre realitate, care se va dezvolta în paralel cu edificarea planificată a noii societăți”.

Acum, având în vedere experiențele pe care le poți avea astăzi referitor la sufletele adormite ale prezentului, ne putem foarte bine întreba: Câți oameni citesc aceasta într-un articol de ziar și sar ca mușcați de viperă, pentru că acesta este cel mai îngrozitor simptom care poate fi rostit în astfel de fraze? Căci oamenii nu se gândesc ce ia naștere pe Pământ, dacă se înfăptuiește ceea ce este conținut în cuvintele: „Religia, care reprezintă un reflex fantastic în capetele oamenilor în privința relațiilor dintre ei și cu natura, este consacrată declinului firesc datorită creșterii și victoriei concepției științifice, clare, naturaliste despre realitate, care se va dezvolta în paralel cu edificarea planificată a noii societăți”.

Ceea ce este avut în vedere aici drept religie nu este vreo confesiune, nu este vreo confesiune religioasă care să fie blamată în

mod justificat; nu este numai religia în sens restrâns, ci este întreaga moralitate. Iar ceea ce ar urma dacă s-ar adevăra ceea ce este conținut în aceste fraze, este că societatea umană de pe întreg Pământul ar trebui să se transforme într-o hoardă de animale, care poate doar gândi într-un mod rafinat. Dacă nu se găsește posibilitatea să se trezească forțe contrare față de ceea ce crește acum în estul Europei și se extinde cu rapiditate înspre Asia, atunci întreaga civilizație este sortită decăderii. Atunci s-ar înfăptui astfel de idealuri.

Nu cred că este justificat față de astfel de impulsuri istorice mondiale, să apară pe ici sau pe colo oameni care își doresc ca pălăvrăgeala mistică practică frecvent în cercuri restrânse – și care, împotriva intențiilor mele, există deja în știința spirituală orientată antroposofic, – pe ici sau pe colo să fie considerată un ideal, să fie continuată în vreun fel, fără să se țină cont de ceea ce solicită de la noi marile interese ale omenirii Pământului. Noi trebuie să avem voința să examinăm lipsiți de prejudecăți aceste mari interese ale omenirii. Noi trebuie să ne învoim, nu doar rațional-teoretic, ci în mod instinctiv să transpunem în fapte anumite învățături de bază, care sunt mascate prin intermediul tuturor confesiunilor europene și americane și pe care ele vor să le mascheze și în continuare.

Știm doar ce instigare la luptă a fost declanșată acum împotriva științei spirituale orientate antroposofic, cum se dezlănțuie ea din toate colțurile. Ar fi păcat dacă ne-am deda mereu, iar și iar, iluziei dăunătoare, și în ziua de azi chiar culpabilă, că am putea spera vreodată să obținem ceva, într-un colț sau altul, unde se manifestă adversitate față de noi, convertind pe vreunul sau pe altul care din oficiu este dator să reprezinte ceva vechi. Noi nu putem și nu ne este îngăduit să facem compromisuri sau să fim oportuniști. Acest lucru ar trebui, cum s-ar spune, să ni-l punem în fiecare dimineață înaintea ochilor ca temă specială meditativă. Au fost oameni bine intenționați care au spus că noi ar trebui doar să clarificăm oamenilor într-o privință sau alta cum încercăm noi să aducem în lume taina lui Christos. Cu cât o facem mai mult, cu atât mai mult se dezlănțuie

instigare din anumite colțuri. Căci de exemplu, nimic nu se opune mai mult în prezent anumitor confesiuni catolice sau evanghelice decât faptul ca o perspectivă reală asupra tainei lui Christos să se extindă în omenire. Deoarece acolo nu există nici un interes ca adevărata taină a lui Christos să se extindă în omenire, ci ca oamenii să se cramponeze de vechi. Dacă noi am avea vreo mărturie de credință confuză în privința lui Christos, am fi tratați ca o sectă nedăunătoare, drept capete pătrate, și nu am fi combătuți cu acea intensitate cu care suntem combătuți. Dar pentru că în cadrul celor două direcții, făcând abstracție de cea de-a treia, există suficienți oameni care știu că trebuie vorbit cândva despre taina lui Christos pornind de la Adevăr, și asupra ordinii sociale pornind de la tripartiție, atunci ei ascultă cu atenție și spun: Nouă ni s-ar lua Pământul de sub picioare dacă am vrea să ne apropiem de Adevăr; de aceea, fie ca el să fie nimicit! – Noi nu suntem combătuți din cauza unei erori, ci suntem combătuți pentru că din diverse părți se observă că noi vrem Adevărul. Nu folosește la nimic în ziua de azi să vorbim altfel decât în acest sens despre anumite lucruri care se petrec. Căci acea Mișcare spirituală pe care o avem aici în vedere are cel mai mare interes într-o claritate absolută, anume în claritatea gândirii.

Căci amintiți-vă câte ceva din cele pe care vi le-am expus eu! Ce este esențial atunci când examinăm cele de care are nevoie omenirea în ziua de azi înainte de toate? Esențial este că forțele noastre gânditoare – tot ceea ce purtăm în noi ca forțe de reprezentare, făcând abstracție de forțele simțurilor –, că forțele gânditoare propriu-zise sunt o moștenire a existenței noastre de dinaintea nașterii noastre, respectiv dinaintea conceperii noastre. Ceea ce putem gândi noi ca oameni ne aducem prin nașterea noastră, din existența prenatală în lumea fizică. Tot ceea ce dezvoltăm ca gânduri în noi în timp ce ne aflăm în trupul fizic, sunt forțe care ne domină întreaga noastră ființă omenească între ultima moarte și nașterea prin care am pășit în această viață pământească. Acum noi gândim, iar ceea ce cheltuim ca

forțe de gândire, nu ca gânduri, reprezintă umbra a ceea ce a fost acțiune înaintea nașterii, respectiv a concepției noastre.

Gândiți-vă la ceea ce numim noi în ziua de azi forțe ale naturii, care acționează în fulger și în tunet, în valul agitat, în formarea norilor, în răsăritul și apusul de Soare, în vânt și vreme, în răsărirea plantelor din Pământ, în conceperea, nașterea și creșterea animalelor, gândiți-vă la tot ceea ce percepeți drept forțe ale naturii de jur-împrejur și gândiți-vă acum nu la forma lor reală, ci la simpla lor imagine. Așadar vă rog să vă imaginați că tot ceea ce aveți ca forțe ale naturii în jurul dumneavoastră și-ar arunca undeva umbra, imaginea și că aceste imagini-umbre ar fi absorbite într-un recipient și ar acționa ca imagini. Între realitatea actuală a naturii și realitatea care se află dincolo de ea există o relație similară cu relația pe care o aveți dumneavoastră între existența dumneavoastră prenatală și forțele dumneavoastră de gândire din această viață pământească. Gândiți-vă că aici ar fi tot ceea ce am indicat în mod schematic ca petrecându-se cu sufletul dumneavoastră între moarte și o nouă naștere, și că apoi se formează o umbră a acestuia; se formează umbra a tot ce este aici, iar această umbră devine conținutul capului dumneavoastră, conținutul gândurilor dumneavoastră, este forța gândirii dumneavoastră. Ceea ce gândiți dumneavoastră acum sunt forțele de acțiune de dinaintea nașterii dumneavoastră. Acestea sunt natură acolo în lumea spirituală, dacă îmi este îngăduit să mă folosesc de un mod de exprimare atât de paradoxal. Nu se va avansa în evoluția omenirii dacă oamenii nu vor dobândi o conștiință a acestui lucru: În timp ce gândesc, în forțele mele de gândire acționează existența mea prenatală. Prin faptul că am intrat prin naștere în această existență pământească, prin faptul că gândesc, eu sunt continuatorul existenței mele prenatale.

Dacă acceptăm acest lucru, cui ne opunem mai mult? Ne opunem cel mai mult acelor confesiuni religioase, care afirmă de exemplu următoarele: Se naște un om. Atunci când aici la doi oameni, unui individ masculin și unul feminin, le place să se împerecheze, în lumea

spirituală este creat de Dumnezeu un suflet, pentru ca sufletul să se poată uni cu ceea ce este produs de doi oameni care se împerechează. Așa își are începutul un individ omenesc! – Aceasta contrazice în orice caz foarte mult ceea ce tocmai a fost spus acum! Dar din asta trăiesc confesiunile actualei lumi civilizate. Toate învață că: Atunci când doi oameni se împerechează, Spiritul le face favoarea să genereze acolo sus un suflet absolut proaspăt; acesta este apoi trimis în jos ca să se poată uni cu trupul fizic rezultat, și atunci s-a născut ceva nou. – Cui vorbesc însă toate aceste confesiuni? Ele vorbesc unor oameni teribil de egoiști, care nu pot suporta în primul rând gândul nimicirii după moarte. Însă pe celălalt gând îl pot suporta, căci cu aceasta s-au obișnuit secole, și în curând milenii de-a rândul: că îi este plăcut lui Dumnezeu să creeze suflete pentru copiii umani care sunt procreați aici. Dar ideea că odată cu moartea încetează totul, acest gând nu poate fi suportat de ei în egoismul lor.

Desigur că dumneavoastră știți cu toții cum este viața oamenilor de după moarte –nu este necesar să mă extind asupra acestui lucru – însă ne vom îndrepta atenția asupra unui cu totul alt punct de vedere: Oratorii de la amvon trebuie să presupună pretutindeni că vorbesc unor oameni care nu pot suporta gândul nimicirii de după moarte. Ei trebuie să le toarne de sus de la amvon, indiferent de ce confesiune sunt oamenii care stau acolo sub amvon, acea apă care le „clarifică” – adică de fapt le face lucrurile neclare – cum este după moarte. Ei trebuie să aleagă tocmai acele cuvinte prin care egoismul oamenilor se simte cel mai puternic stimulat; ei trebuie să rostească acele fraze prin care se vine în mod deosebit în întâmpinare acestui egoism sufletesc.

Ce ar interveni – vă expun cele ce urmează ca pe un exemplu deosebit – dacă, de exemplu, cineva ar lua la ochi absolut nepărtinitor și serios anumite conținuturi ale confesiunii catolice, să spunem acea dogmă care afirmă că trebuie să îi fie plăcut lui Dumnezeu ca atunci când doi oameni se împerechează, să li se trimită în jos un suflet proaspăt făcut. Ce s-ar întâmpla dacă s-ar lua la ochi acest conținut al

confesiunii? În acest caz, cel care pornește fără prejudecăți la lucru pentru a cerceta întreaga treabă ar găsi că așa ceva nu are nimic de a face cu conținutul adevăratului creștinism, numai că în Evul Mediu învățătura lui Aristotel [5] a pătruns în teologia creștină, și că Aristotel a reprezentat această învățătură dintr-un platonism greșit înțeles, anume că de fiecare dată pentru un trup omenesc proaspăt produs este creat de asemenea un suflet proaspăt și se unește cu el. Ceea ce figurează ca premisă de la sine-înțeleasă în confesiunile creștine nu are nimic de a face cu creștinismul, ci este viziune aristotelică.

În continuare, să abordăm altceva: Găsim ca o parte anume a confesiunilor învățătura despre veșnicia pedepselor iadului. Din nou o viziune pur aristotelică! Anume, Aristotel a presupus: Dacă sufletul a fost creat, locuiește aici până la moarte și apoi ajunge în lumea spirituală, atunci în această lume spirituală, așa cum și-o imaginează el, sufletul nu are nimic altceva de făcut decât ca întreaga veșnicie să privească înapoi la ceea ce a făcut aici, într-o unică viață pământească. Așadar Aristotel își imaginează că este creat un suflet proaspăt pentru fiecare copil procreat, că acest suflet trăiește pe Pământ până la moarte și apoi întreaga veșnicie se ocupă cu privitul la ceea ce s-a petrecut într-o unică viață. Dacă cineva a ucis pe altcineva, el trebuie să privească mereu înspre aceasta. Aceasta este originea învățăturii despre pedeapsa iadului. Ea este o învățătură pur aristotelică.

Gândiți-vă numai că dacă acum în locul acestui aristotelism redat drept conținut al creștinismului apare adevărul, atunci cei care vor să reprezinte acest aristotelism mascat drept creștinism vor avea o teamă teribilă că se va ajunge să se vadă despre ce este vorba, așadar că oamenii vor afla: Predicatorii noștri, preoții noștri, aceștia nu ne predică deloc de la amvon creștinismul, ci un aristotelism care s-a strecurat în interiorul creștinismului!

Tot așa, în creștinism este infinit de mult din gnosă. La fel, în liturgia catolică este infinit de mult din misterele egiptene. În nenumărate acte cultice ale catolicismului și în multe privințe chiar și în cele evanghelice – este conținut ceva ale cărui origini trebuie

căutate în vreo religie orientală. Ceea ce urmăresc oamenii este doar să nu se descopere aceste lucruri, să nu se descopere de unde provin aceste lucruri. Și atunci ce trebuie făcut? Trebuie calomniat! Trebuie să se spună că aceia care prezintă astăzi adevărul, împrumută și plagiază din orientalism, gnosă și așa mai departe. Trebuie practicat „traubismul” [6]. Trebuie să apară cu calomnii savante, precum pastorul și profesorul *Traub* și toți cei care au devenit imitatorii lui. De ce fac oamenii asta? Pentru că adevărul iese la lumina zilei și pentru că ei au tot interesul să nu lase adevărul să iasă la lumină. Tot mereu vor apărea oameni care vor spune: Ceea ce faceți voi aici, este împrumutat de ici sau de colo – și în felul acesta vor provoca ceva care îi va întărâta pe oameni împotriva gnosei și a tot ceea ce poartă ei în propria lor carne sufletească, dar pe care nu vor să-l lase să iasă la lumina zilei în adevărata sa înfățișare. Gnosa – așa trebuie să se spună – este ceva înspăimântător, ceva oribil! Și atunci oamenii nu se vor interesa de gnosă, pentru că se tem, și atunci preoții pot vorbi despre ceva care provine, de fapt, din gnosă. Pentru că de fapt preoții sunt cei care vorbesc despre ceva care provine din gnosă, și nu aceia care vorbesc despre ceea ce crește pe terenul științei spirituale orientate antroposofic. Și lucrul de care se tem cel mai mult, este că preexistența sufletului, viața sufletului înainte de naștere, respectiv de concepere, există, că aceste rădăcini ale sufletului în lumea spirituală, asupra cărora se poate referi doar o mărturie spiritual-științifică a omenirii, există dintotdeauna. Atunci oamenii învață să cunoască adevărul, atunci la oamenii care gândesc rațional nu ar mai fi loc pentru blasfemia că zeii sunt obligați să trimită în jos din lumea spirituală un suflet proaspăt copt pentru fiecare trup omenesc în parte, suflet care se unește cu acel trup. Dar toate aceste lucruri se trag însă dintr-o puternică afirmare a ideii de putere. În spatele tuturor acestora se află ideea de putere. Și se poate, pur și simplu prin faptul că se urmează anumite învățături, ca ideii de putere să i se furnizeze o forță imensă.

Ce se petrece, de exemplu, acum la Dornach? De jur-împrejur, aproape pretutindeni în Elveția apar articole despre antroposofie [7],

care, de fapt, nu conțin nici o singură afirmație adevărată. Întreaga campanie a început prin aceea că a apărut un articol care conține douăzeci și trei de minciuni. La aceste douăzeci și trei de minciuni se conectează de câteva săptămâni numai articole, care se extind în aproape întreaga presă catolică a Elveției și dintre care niciunul nu conține nici măcar o singură frază adevărată. De ce se întâmplă aceasta? Aceasta se întâmplă din motivul că numeroșii adepți ai acestor oameni sunt aduși într-o anumită stare spirituală, atunci când li se spune neadevărul, în starea spirituală în care adevărul nu mai poate fi diferențiat de neadevăr.

Gândiți-vă numai câte nu se folosesc în cadrul științei noastre spirituale orientate antroposofic, pentru a suscita reprezentări suficient de clare, de exemplu în ce măsură poate fi sau nu un reflex al adevărului ceea ce apare în formă de vis în conștiința omenească. Firește, omul nu poate deosebi născocirea de adevăr, atunci când i le oferă procesul visului. – În aceeași stare sufletească ajunge o comunitate căreia i se spun minciuni, atunci când se știe că acea comunitate crede născocirile. Căci prin aceea că starea sufletească este adusă în dispoziția care este provocată prin minciună, prin aceasta se dispune de ea ca de un instrument supus ideii de putere. Pot exercita cel mai bine puterea asupra oamenilor aceia care le injectează oamenilor iluziile într-un mod de nerecunoscut. Astfel, aceste articole mincinoase sunt scrise absolut sistematic în intenția de a obține acea dispoziție care poate fi atinsă prin minciună. Aceasta este la ceea ce trebuie să ajungă în mod cu totul firesc probabilitismul, care este de mult predat de către iezuiți. Acesta este doar ultimul vlăstar.

Este greu să faci apel, împotriva unor astfel de oameni, la sufletele în mare parte adormite ale prezentului. – Am fost nevoiți să organizăm o conferință în ziua de dinaintea plecării mele în călătorie, pentru că desigur că trebuie să luptăm chiar dacă nu vrem, împotriva a ceea ce se afirmă ca minciună la Dornach. Iar dl. dr. *Boos*, care face parte dintre cei mai curajoși tineri luptători ai noștri, după ce i-a

solicitat la discuție pe toți cei care vor să spună ceva relativ la ceea ce a fost spus – conferința a fost publică –, și după ce toți au tăcut, el a spus în fața întregului public, a declarat în fața întregului public că primul autor al celor douăzeci și trei de minciuni, preotul *Arnet* din Reinach, este nevrednic să-și exercite funcția sa preoțească și că este un preparator de otrăvuri spirituale.

Nu ne putem ajuta în alt mod. Și apoi, în ciuda faptului că li se spune aceasta, dintre oameni a fost unul singur, un profesor, căruia îi tremură genunchii, care apare și zice: Așteptați, căci încă nu au apărut toate articolele; până la sfârșit vor mai apărea încă – iar eu n-am putut spune altfel decât așa: Începutul a constat din douăzeci și trei de minciuni și s-ar putea ca sfârșitul să vină abia la sfârșitul lumii; adevărul acestor douăzeci și trei de minciuni va ieși la iveală, chiar dacă acest sfârșit se lasă atât de mult așteptat. Căci în ceea ce a apărut până acum – și au apărut deja un număr impozant de articole – nu se face nici cea mai vagă încercare de a investiga cele douăzeci și trei de minciuni.

Dar s-au adus alte probe, de o logică stranie. Anume, s-a pus în joc, broșura oratorului din Tübingen – broșură care joacă un rol important –, însă oamenii care pun în joc în aceste articole broșura profesorului Traub nu o înțeleg corect. Ei scriu: Steiner împrumută toate cele posibile din vechile scrieri, din Upanishade, din misteriele egiptene ale zeiței Isis și din «Cronica Akasha» – este posibil ca zețarul să fi scris așa, este posibil și ca domnul preot să o fi făcut. Atunci mi-am spus că realmente nu se pune problema ca eu să corectez greșelile de tipar, dar că trebuie să fi fost un cititor ciudat al broșurii lui Traub, care imediat după aceea a uitat că la urma-urmelor nici măcar Traub nu a afirmat ineptia că Cronica Akasha ar fi ceva ce poate exista în biblioteci și că nu se poate reproșa cuiva că ar împrumuta știința spirituală orientată antroposofic din acea veche hârtoagă, Cronica Akasha.

Avem acum printre oamenii liberali și câțiva prieteni care au fost atacați. Așa, de exemplu, dr. Boos a putut spune într-un ziar liberal,

combătând imediat cu argumente precise: Aici se află un neadevăr deliberat. Căci cel care a scris aceasta trebuie totuși să știe că nu are o Cronică Akasha în biblioteca sa. El nu o poate avea în biblioteca sa, așadar trebuie să o știe; el trebuie să fi scris așadar un neadevăr în cunoștință de cauză. Și ce a făcut respectivul? El a spus: Dl dr. Boos ocolește lucrurile, căci este de la sine înțeles că nu el a cauzat greșeala cu „Cronica Akasha”, ci zețarul. Și atunci când cineva practică o astfel de sofisticărie, reproșând cuiva o astfel de greșeală de tipar, din aceasta se vede imediat ce spirit îl animă.

Vedeți acum cu ce stare spirituală avem de a face aici. Dar să nu subestimați această stare spirituală! Să vă fie limpede faptul că va fi o luptă dură, care merge tot mai mult în această direcție. Se vrea să se împiedice ca oamenii să ajungă să cunoască ceea ce am spus eu, recent, în cursul pentru medici. Acolo spuneam: Tocmai atunci când ne supunem unei strădanii serioase de a ajunge să cunoaștem legile spirituale ale Universului pornind din viața actuală, când încercăm să cunoaștem misterele mai adânci ale naturii umane, însușindu-ne așadar aceste lucruri din viața actuală și le regăsim apoi în vechile scrieri, chiar dacă acestea sunt provenite dintr-o viață spirituală atavică instinctivă, tocmai atunci dobândim o mare smerenie în fața măreției acestui fel de spirit atavic instinctiv, pe care l-a avut cândva omenirea, care s-a pierdut și care trebuie regăsit în ziua de azi. – Așa vorbește acela care este conștient că ceea ce trebuie căutat astăzi drept cunoaștere pornind de la viață, a existat ca înțelepciune instinctivă în omenire. Desigur, multe din cele care erau știute de vechea înțelepciune instinctivă au trecut în confesiunile religioase, care doar le-au corupt. Aceste confesiuni vor să-i creeze omenirii teamă față de această cunoaștere primordială, și atunci când vorbesc despre ea vorbesc în sensul următor: Acești oameni înspăimântători, care practică antroposofia în ziua de azi, împrumută totul din această înțelepciune primordială. Dacă s-ar merge pe firul lucrurilor, s-ar vedea cât de mult se deosebește ceea ce este adus astăzi oamenilor ca știință spirituală orientată antroposofic de ceea ce a fost împrumutat

vreodată din ceva, fie ele Upanishadele, fie orice altceva. Din Cronica Akasha, această „veche hârțoagă” trebuie împrumutat! Și să nu fie văzut faptul că acum apare ceva ce ține de prezent, este ceea ce vor să determine aceia care stârnesc adversitatea din toate colțurile.

De aceea trebuie să vă fie limpede un lucru, de fiecare dată când, pe de altă parte, sunteți tentați să apreciați ecouri pe ici sau pe colo: Alianța dintre iezuitism și democrația socială, care se strânge acum tot mai mult, este absolut firească și nu are nimic nefiresc în ea. Pentru că social-democrații sunt dotați cu aceeași formă de gândire cu care sunt dotați și iezuiții, numai că din partea opusă, prin faptul ca ei inversează lucrurile. Dar ceea ce se distinge atât de mult față de toate sentimentele, este „veșnicia omului”, care a devenit o învățătură a egoismului. Ea intră în forma ei adevărată în măsura în care face din nou din preexistența vieții sufletului omenesc de dinainte de naștere, respectiv concepere, un agent moral eficace. Această concepție va fi combătută „la cuțite”. Și se va putea ajunge la un progres în lume numai dacă, în primul rând, adevărul are o forță lăuntrică; dar această forță interioară poate acționa numai dacă se adaugă altceva, anume ca oamenii – chiar dacă ei încă sunt în număr atât de restrâns – să aibă curajul de a purta adevărul acesta în sufletele lor, în mod serios, onest și fără compromisuri. Nu folosește la nimic ca noi să estompăm deosebirea uriașă care există între aristotelismul catolic și cel evanghelic în privința creării sufletului pentru un trup omenesc procreat și adevăratul creștinism. Nouă nu ne este îngăduit să estompăm această deosebire. Căci dacă o estompăm, nu observăm deloc unde se află, de fapt, izvoarele ideii de putere, ale conștienței puterii.

Trebuie să indic mereu acea scrisoare pastorală [8] a unui episcop catolic, care există realmente și afirmă: Credincioșii au datoria de a-l vedea pe preot ca pe o ființă superioară lui Dumnezeu și lui Christos, pentru că de fiecare dată când preotul săvârșește consacrarea la altar, Christos este constrâns să fie prezent la altar; să fie prezent cu trupul și sângele Său în pâine și în vin. Întrucât preotul îl constrânge pe

Dumnezeu să fie prezent la altar, înseamnă că preotul are o putere mai mare în Univers decât Dumnezeu. – Acesta este conținutul unei scrisori pastorale care există într-adevăr și care de altfel a fost preluat în multe alte scrisori pastorale. Și dacă mă întrebați: Este consecvent acest fapt cu acea mărturisire de credință care a abolit spiritul în 869 la acel conciliu de la Constantinopole [9]? – vă voi spune: Da. Căci acela care afirmă că preotul ar fi mai puternic decât Dumnezeu o spune, când o spune în calitate de catolic, pentru că oamenii nu vor să admită altceva în ziua de azi. Însă la fel cum oamenii prezentului sunt suficient de adormiți în sufletele lor ca să nu se întrebe: Ce spune propriu-zis autorul scrisorilor, atunci când o personalitate care i-a scris lui Moleschott [10] a avut suficient curaj să spună că infractorul, mincinosul, criminalul este moral numai atunci când își poate manifesta totalitatea predispozițiilor și că este imoral când nu exprimă aceste predispoziții pe care le are, pentru că în felul acesta el și-ar limita personalitatea, iar dispozițiile criminale sunt la fel de justificate ca și celelalte predispoziții? Sufletele actuale tocmai că nu sunt suficient de curajoase pentru a-și spune: Dacă oamenii noștri de știință vor preda în continuare ca bază a unei cunoașteri a Universului ceea ce predau actualmente, atunci trebuie spus, ca o consecință necesară: infractorul, criminalul este la fel de valoros ca un altul care se străduiește, ca să zicem așa, să fie moral; oamenii sunt numai prea lași ca să-și mărturisească aceasta. În perioada de înflorire a materialismului, în care au scris un *Vogt* [11], un *Moleschott* [12], un *Büchner* [13], care au fost spirite curajoase, în acea perioadă s-au făcut asemenea mărturisiri. Dar prezentul este prea laș pentru a-și face această mărturisire. Tot așa prezentul din sufletele dorminde nu este suficient de curajos să recunoască față de sine: Da, în conformitate cu spiritul din aceste confesiuni, preotul este mai puternic decât Dumnezeu.

Se pune tocmai problema că acel mod de a vedea lumea care există ca știință spirituală orientală antroposofic este realmente însărcinat să creeze claritate a gândirii înspre toate direcțiile. Căci ceea ce are ea

de spus nu poate fi cuprins cu gânduri neclare, nu poate fi cuprins printr-o mistică aiuristică, ci numai prin gânduri cristaline, prin astfel de gânduri cum am încercat eu în ***Filosofia libertății*** [14] să le identific totodată ca punctul de plecare al adevăratei libertăți omenești.

Vom putea vorbi mai departe despre astfel de lucruri, dacă voi fi în măsura de a conferința din nou înaintea dumneavoastră, ceea ce sper să se întâmple foarte curând.

CONFERINȚA a V-a

Stuttgart, 24 iunie 1920

Deoarece astăzi, înainte de a pleca, se oferă încă o dată ocazia să vă vorbesc, ca unor prieteni ai Mișcării antroposofice, aș dori să îndeplinesc ceea ce într-o anumită privință este o dorință a inimii mele: anume să discut câte ceva din cele necesare a fi discutate acum. S-ar putea ca majoritatea celor pe care le am de spus astăzi să fie un fel de repetare a unor lucruri care au fost adesea menționate din cele mai diferite puncte de vedere și care în ziua de azi deja joacă un rol și în considerațiile expuse în conferințele publice. Dar din anumite motive este totuși necesar să mai discutăm astăzi încă o dată despre câteva lucruri.

După cum am accentuat adesea, trebuie neapărat să se fi înțeles de un număr suficient de oameni că actuala civilizație trebuie îmbibată cu anumite impulsuri, care pot veni numai din cuprinderea spiritual-științifică a Universului, în cel mai înalt grad, dacă e ca declinul în care am ajuns ca lume civilizată actuală să nu ducă la o ruină completă.

Materialismul care s-a ridicat în ultimele trei-patru secole în lumea europeană, care și-a atins punctul culminant în secolul XIX și a trecut și în secolul XX, acest materialism are o particularitate care se manifestă într-un mod deosebit de paradoxal atunci când oamenii nu știu să abordeze corect motivele despre care este de fapt vorba. Anume, acest materialism are particularitatea că lui îi este pe deplin refuzat să cunoască lumea materială în realitatea ei. Probabil că v-am expus deja un exemplu în acest sens. Peste tot este susținută concepția provenită din modul de gândire materialist al perioadei contemporane, pe care a îmbrățișat-o un public larg, anume că inima noastră ar fi în cadrul organismului nostru un fel de pompă, care pompează sângele prin organism. Găsim această viziune despre instrumentul-pompă al inimii omenești elaborată în cele mai felurite variante. Numai că lucrurile nu stau așa, ci ceea ce este realitate trebuie astfel

conceput încât să se spună: Întregul nostru sistem circulator ritmic este ceva viu, și nu este ceva care să poată fi comparat cu niște canale sau ceva asemănător prin care curge apa, acționată în circuitul ei de o instalație de pompare. Sistemul nostru circulator ritmic, sistemul nostru sanguin este ceva viu. El este menținut în starea sa vie prin diverși factori, printre care cei mai grosieri sunt: respirația, foamea, setea și cele asemănătoare, așadar lucruri care sunt într-un tot de o natură sufletească-spirituală. Surse într-un tot primare pun în mișcare ritmică sistemul nostru sanguin viu, iar ceea ce este mișcare a inimii provine de acolo că acest spiritual intervine în acest ritm sanguinic. Ritmul sângelui este elementul primar, viu, iar inima este antrenată de acest ritm al sângelui. Faptele sunt așadar complet opuse celor propovăduite în ziua de azi de către fiziologia curentă de la toate catedrele de învățământ, și drept pentru care sunt băgate în capetele oamenilor începând de la școală și din cea mai fragedă copilărie.

Trebuie să spunem așadar: materialismul nu a fost nici măcar capabil să recunoască în realitatea lor ce sunt procesele materiale din organismul omenesc care se referă la inimă. El a înțeles complet greșit tocmai ceea ce este material. Însă acesta este doar un exemplu din multe. Tocmai ceea ce este material a rămas complet neexplicat sub influența materialismului. Inima nu este o pompă, ci este ceva care poate fi mai degrabă văzut drept un organ de simț pus în funcțiune în organismul omenesc pentru ca omul să aibă în subconștientul său, prin intermediul inimii, un fel de percepție subconștientă a circulației sale sanguine, așa cum are prin intermediul ochilor o percepție a culorilor lumii exterioare. Inima este în fond un organ de simț pus în funcțiune în circulația sanguină. Despre toate acestea în ziua de azi se învață exact contrariul.

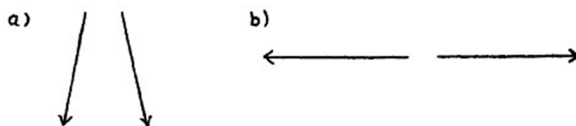
Acesta este aparent un exemplu marginal. Pot să-mi imaginez că unii filistini sunt înclinați să spună în ziua de azi: Și ce rău poate fi dacă oamenii au o părere complet greșită despre esența inimii omenești? Mai degrabă ei ar trebui să accepte că are o importanță generală într-un tot îngrijorătoare dacă toți medicii au o părere greșită

despre esența inimii omenеști. Căci de faptul că medicii au o părere corectă sau una greșită în privința inimii depind totuși multe în viața omenească. Dar aceasta este situația și cu alte lucruri. Și prin faptul că în viață toate lucrurile sunt legate între ele, prin aceasta omenirea este chiar plină în ziua de azi de gânduri sucite, de gânduri complet inverse. Și s-ar putea crede, dacă oamenii ar voi să o facă numai, că agățarea de gândurile întoarse cu josul în sus ne poate ruina de fapt întreaga gândire. Căci așa se și întâmplă. Gândirea noastră este ruinată temeinic prin aceea că noi ne obișnuim să gândim contrariul în privința realității în cele mai diferite domenii, pentru că așa ni s-a băgat în cap din copilăria noastră. În felul acesta nu ne obișnuim niciodată să avem o gândire sigură, care știe ce vrea. Căci cum ar putea ieși la iveală o gândire care știe ce vrea, de exemplu, în viața socială, atunci când în lucrurile unde în primul rând trebuie să fie căutat adevărul, noi suntem pe calea opusă?

Dar, vedeți dumneavoastră, în ziua de azi oamenilor le rămân inaccesibile anumite lucruri care ar fi importante de știut. Atunci când în ziua de azi se cercetează organismul omenesc în instituțiile obișnuite, în laboratoarele biologice și fiziologice sau în clinici și alte instituții, atunci se cercetează – spunem noi – creierul, prin aceea că acesta se analizează bucată cu bucată, așa cum ne apare el pentru început, și se cercetează ficatul analizându-l la fel. Dar făcând acest lucru oamenii nu se uită niciodată la ceva care este într-un tot specific pentru înțelegerea omului. Întreaga noastră organizație a capului în ziua de azi și tot ceea ce este guvernat de aceasta este esențialmente altfel decât restul organismului omenesc.

Vreau să vă arăt în felul următor ceea ce se află la baza acesteia: Este ceva pe care dumneavoastră îl puteți desemna în modul următor. Vă voi conduce treptat la ceea ce vreau să vă spun de fapt. Dumneavoastră puteți spune: Omul are două organe de percepție ale căror direcții de percepție sunt într-un câțva acestea (vezi desenul, a). Și într-un anumit raport cu aceste direcții de percepție se află alte două

direcții de percepție pe care, dacă e să le desenez schematic, trebuie să le desenez așa (b):

Acestea sunt patru direcții de percepție pe care le are omul, ale căror linii se desfășoară în modul pe care l-am indicat eu aici. Intenționat nu am spus unde se află aceste direcții de percepție la organismul omenesc. Dacă nu desenez aici altceva decât două direcții (a), pe care într-un fel le întindem și cu care percepem, și aici alte două (b), prin care percepem lateral, atunci este complet indiferent dacă aici sunt direcțiile sentimentelor sau senzațiilor care trec prin picioarele mele, iar aici sunt direcțiile simțirii care trece prin brațele mele. Aveți aici ceva care se află în concordanță. Eu îmi percep oarecum greutatea stând cu cele două picioare ale mele pe sol. Atunci percep cu adevărat ceva. Și eu percep de fiecare dată ceva chiar și dacă nu ating nimic atunci când îmi întind mâna, când îmi întind brațul. Pe acestea pot să le desenez așa (a). Dar cu același desen pot de asemenea să exprim cu totul altceva. Gândiți-vă că aici am orizontala și atunci aceste două direcții pot socoti că sunt cele două axe vizuale, și atunci desenez cele două axe vizuale astfel. Iar această direcție (b) pot socoti că este direcția urechilor, și pot avea aceeași schemă pentru percepțiile ochilor și ale urechilor. Am o dată întregul organism, numai că rotit cu un unghi drept, în cap, și apoi restul organismului în interior. Dintr-un anumit punct de vedere superior, amândouă sunt același lucru. Cele două picioare ale noastre sunt doar direcții de percepție devenite carne, pe care le avem și într-un mod mai spiritual prin aceea că le întindem din creier prin ochi și percepem culorile, în timp ce în rest percepem greutatea și tot ceea ce este legat de aceasta. Noi ne vedem greutatea și pășim pe culori, am putea spune, dacă am vrea să confundăm – dar într-un tot din punct de vedere organic – cele două lucruri. Eu aud creta și ating Do-ul sau Do diezul. Aceasta este

doar o diferență graduală. Ceea ce se află în sfera capului este rotit cu un unghi drept, este mai spiritual, celălalt se află la nivel vertical și este material. Dar amândouă se reduc în final la același lucru. Numai de una știu eu – știu de cele pe care pășesc ochii mei când e vorba de culoare, de ceea ce ating urechile mele când e vorba de sunete – de aceasta știu, aceasta este în conștiința mea obișnuită. În privința a ceea ce văd picioarele mele din relațiile de greutate, din ceea ce aud brațele mele din toate celelalte relații care intră aici în considerare, totul este în subconștient. Iar cele ce se află în subconștient, sunt relațiile cosmicului. Prin acest întreg subconștient cunosc eu cosmicul, cunosc relația Pământului cu celelalte corpuri cerești, cunosc ceea ce este corelat în mod universal cu gravitația. Cu brațele aud muzica sferelor, și nu în mod firesc, cu urechile. Astfel încât putem spune: Noi constăm din așa-numitul organism inferior al nostru, care are o conștiință cosmică subconștientă, și din capul nostru, care are o conștiință terestră, dar tocmai o conștiință „conștientă”. Pe această diferență este clădită întreaga organizație omenească. Modul în care suntem noi configurați în exterior depinde într-un tot de aceste contraste. Și dumneavoastră știți: Ceea ce purtăm noi în ziua de azi drept cap este trupul transformat din încarnarea precedentă, din viața pământească anterioară, în timp ce restul organismului nostru actual va deveni capul în următoarea viață pământească. Noi parcurgem această metamorfoză de la o viață pământească la alta. De aceea, capul este restul organismului transformat. El este într-o anumită măsură mai desăvârșit, mai încheiat. Și pentru că el este așa, au devenit picioarele așa de fine, încât să se întindă ca antene văzătoare afară din ochi, pentru a păși de acolo pe culori cu o maximă mobilitate. Brațele din viața precedentă au devenit atât de eterice, încât se întind acum afară din urechi și ating sunetele.

Considerați în primul rând aceste cunoștințe concrete despre om. Nu s-a realizat nimic doar prin faptul că oamenii știu că există vieți pământești repetate, ș.a.m.d. Acestea sunt, la urma-urmelor, dogme,

și atunci e egal dacă avem dogme ale Bisericii catolice sau evanghelice sau dacă avem dogma repetării vieților pământești. Gândirea propriu-zisă începe abia atunci când intrăm în evenimentele concrete, abia atunci când putem înțelege: Tu privești capul omenesc și îl vezi ca transformare a trupului tău din viața ta pământească anterioară – pe care trebuie să ți-l închipui desigur fără cap, deoarece capul precedent este transformarea unui trup dintr-o viață pământească și mai din urmă. Dar în ceea ce vezi acum drept cap, vezi organismul transformat al vieții pământești anterioare. Iar ceea ce vezi acum drept rest al organismului, în acesta vezi ceea ce va deveni cap în următoarea viață, în care brațele se vor fi metamorfozat astfel încât vor fi devenit urechi, iar picioarele se vor fi metamorfozat în așa fel încât vor fi devenit ochi. Abia atunci când privim astfel în ceea ce este material și îl pricepem în transformarea sa spirituală, atunci când avem spiritul astfel încât el poate lumina în interior ceea ce este material, abia atunci este aici ceea ce are nevoie cu necesitate omenirea în ziua de azi. Și numai după ce oamenii au organizat spiritul omenesc astfel încât să nu mai predice asemenea prostii cum sunt cele care au fost predicate îndeosebi în cea de-a doua jumătate a secolului XIX drept viziuni sociale posibile, abia atunci oamenii sunt într-adevăr maturi pentru a dobândi astfel de viziuni sociale care pot fi introduse ca realități în lume. În ziua de azi e nevoie să se pătrundă temeinic cu privirea acest lucru. Este o problemă serioasă ca oamenii să-și spună în ziua de azi: Ceea ce este venerat drept știința care s-a dezvoltat, care este predicată peste tot, aceasta trebuie înlocuită cu altceva. Nu merge deloc altfel.

Este lipsit de sens, după cum am spus recent și într-o conferință publică [1], să vorbim despre instituirea Universităților populare și să credem că s-ar putea transplanta în universitățile populare ceea ce este practicat în ziua de azi în facultățile noastre obișnuite. Ceea ce este practicat în facultățile noastre ne-a împins în aceste catastrofe, întrucât puținele personalități conducătoare o au ca atitudine fundamentală materialistă a lor; acum, acestea urmează să fie

introduse în întreaga masă a oamenilor, ceea ce înseamnă că milioane urmează să intre în catastrofele în care au fost duse printr-o conducere spirituală incorectă a câtorva. Ceea ce nu este bun pentru puțini, urmează să fie acum răspândit pentru mulți. Așa de comod nu merge totuși cu răspândirea educației pentru adulți, în sensul că ceea ce viețuiește în Universități să fie pur și simplu dus în afară, pentru că prin aceasta se duce afară ceea ce este în genere nepotrivit pentru oameni. Aceasta sună astăzi radical, dar face parte dintre lucrurile cele mai necesare ca acest lucru să fie neapărat pătruns cu privirea, dacă ne gândim măcar pe departe ca declinul să nu se deruleze în continuare, ci să se înfăptuiască o reclădire.

Aceasta este ceea ce voiam să pot spune în cuvinte care să cuprindă într-adevăr inimile. Cât mai multe inimi trebuie să fie cuprinse de aceste adevăruri concrete. De aceea a fost pentru mine o necesitate să indic în conferințele publice cum noi totuși am ajuns deja în școlile Waldorf, ca în anumite ramuri să fie introdusă antroposofia în mod pozitiv în predarea istoriei. La fel de bine aș putea menționa învățământul antropologic din clasa a V-a, unde de asemenea a acționat antroposofia, a acționat, dar nu predându-li-se copiilor antroposofie – aceasta nici nu ne-ar trece prin minte – ci prin aceea că învățământul a fost vivifiat prin ceea ce vine de la antroposofie, prin aceea că antroposofia a fost lăsată să curgă în materia de predare. Aceasta acționează trezitor asupra sufletelor copiilor; ei devin cu totul altfel prin aceste influențe. Ar fi o comoditate dacă s-ar voi să se predea pur și simplu antroposofia în școli. Realmente nu se pune această problemă, ci ca cei care predau să se priceapă să vivifieze copiilor prin antroposofie ceea ce predau. Pentru aceasta fără îndoială antroposofia trebuie să devină pe deplin vie în aceia care o predau, și aceasta este ceva care merge infinit de dificil: ca antroposofia să devină vie în oameni. Căci în ziua de azi ar fi deja posibil într-o anumită privință, ca cele mai variate ramuri, nu numai știința ci eu afirm de-a dreptul: cele mai variate ramuri ale vieții să fie pătrunse de ceea ce poate veni prin viața în antroposofie.

Aceasta este o considerare generală. Vreau să leg de ea o considerare specială, din care veți putea deduce cum sunt corelate lucrurile care vin aici în considerare.

Dumneavoastră știți că în concepția marxistă despre viață și lume larg răspândită în ziua de azi, care își are expresia radicală în leninismul și troțkismul distrugătoare de lumi, în această concepție marxistă despre viață joacă un rol important concepția care se numește „materialism istoric”, și în special dogma acțiunii fundamentale a relațiilor de producție. Este o dogmă pe care o împărtășesc în ziua de azi milioane de oameni din proletariat, dogma conform căreia ceea ce este moravuri, justiție, știință, religie, ș.a.m.d., este ceva care urcă ca un fum, ca o ideologie – puteți citi în **Puncte centrale** [2] mai amănunțit despre acest lucru – din relațiile de producție, în timp ce relațiile de producție ar fi singurele reale, ceea ce trebuie pus la baza considerațiilor istorice.

Mi s-a părut a fi de o importanță absolut deosebită la vremea aceea – și de fapt se corelează cu întreaga mea părere faptul că am putut face ceva la școala de formare a muncitorilor berlinezi [3], ceva de la care se putea porni – să vorbesc lămuritor în cercurile proletare despre această viziune a eficienței exclusive a relațiilor de producție în procesul de dezvoltare a omenirii, și de aceea nu am încercat să le aduc la cunoștință o concepție materialist-istorică, ci adevărul. Acesta a fost și motivul pentru care am fost dat afară de acolo, pentru că aceasta s-a împotrivit conducătorilor la acea vreme tot așa ca și ideea tripartiției acum, deoarece realmente în cadrul Mișcării socialiste pe atunci era, și mai este încă și astăzi, un sentiment mult mai orb al autorității și o credință în autoritate mai mare decât în Biserica catolică.

Dar dumneavoastră vedeți că problema care se pune acum este de a pătrunde cu privirea, de a înțelege corect cum sunt corelate lucrurile și din punct de vedere social în lume. Cine dobândește o înțelegere corectă a ceea ce am indicat în cartea mea **Despre enigmele sufletului** [4] ca tripartiție dată de la natură a organismului

omenesc, cine înțelege această împărțire a omului în organism neuro-senzorial, organism ritmic și organism metabolic, acela gândește astfel încât poate aplica această gândire apoi și asupra vieții sociale. Dacă faci așa ceva, vin nebunii de astăzi și spun: Tu faci analogii; pentru că trupul omenesc este tripartit, împarți și organismul social. – Acesta este un nonsens! Desigur că **Punctele centrale** nu fac aceasta; acolo nu se operează cu analogii. Acolo se spune doar că dacă cineva reușește să-și scoată gândirea din cizmele de tortură în care este încorsetată prin știința actuală, și în special prin viața publică de astăzi, el poate, prin faptul că ajunge la cele conforme realității în organismul omenesc, să obțină o gândire așa de liberă încât poate gândi realmente și în social, în timp ce gândirea care așează creierul omenesc alături de ficat și le cercetează pe toate ca pe o aceeași substanță, nu va putea niciodată ajunge la o înțelegere rațională.

Dacă am forma analogii așa exterioare, atunci am spune: Avem tripartiția organismului social și tripartiția organismului omenesc. Capul este organul spiritual, așadar trebuie comparat cu viața spirituală a organismului tripartit; sistemul ritmic aduce acordul între diferitele funcțiuni ca activitate a inimii, activitate respiratorie – așadar partea juridică a organismului social; metabolismul, partea cea mai grosieră, mai materială – cel la care misticul privește de sus cu un anumit dispreț, deși declară și el că trebuie să mănânce și să bea – acesta este comparat cu viața economică.

Dar lucrurile nu stau așa! Eu am atras adesea atenția cu alte ocazii că în realitate lucrurile stau altfel decât se crede după simple analogii, că de exemplu nu se poate spune că perioada de vară se poate compara cu starea de veghe a Pământului și perioada de iarnă cu starea de somn. Adevărul este altul. Vara, Pământul doarme, iarna el veghează. Eu am expus acest lucru în amănuntele sale.

Dar la fel este și acum, dacă mergem pe realitate și nu pe analogii, la compararea organismului social cu organismul omenesc. Aici trebuie comparată tocmai viața economică din organismul social cu activitatea-cap omenească; ceea ce este viața juridică trebuie

comparată în orice caz – pentru că se află la mijloc, așa că oamenii nu s-au înșelat la analogie – cu activitatea ritmică. Dar viața spirituală trebuie comparată cu metabolismul. Așadar viața economică trebuie comparată cu organele spirituale, viața spirituală din organismul social cu organele metabolice. Aici n-avem ce face. Viața economică este capul organismului social, iar viața spirituală stomacul, ficatul și splina pentru organismul social, nu pentru omul individual. Aceasta este desigur iarăși mult prea incomod atunci când omul se află în cizme de tortură, că trebuie să diferențieze viața socială de viața omului individual.

Aici se pune iarăși problema ca pregătiți prin știința spirituală să privim asupra realității și să nu practicăm analogii și un simbolism încălțit. Atunci se ajunge la unele lucruri importante. Se ajunge, de exemplu, la aceea că ne putem spune: Da, dar atunci viața economică, dacă este într-adevăr capul în organismul social, trebuie tot așa ca și capul omenesc să trăiască din restul organismului. Atunci nu putem spune că moralitatea, cunoașterea, viața religioasă ar fi o ideologie, care urcă din viața economică. Nu, dimpotrivă! Viața economică este ceva care depinde de viața spirituală, de metabolismul organismului social, așa cum capul omenesc depinde de respirație, de stomac, ficat și splină. Atunci ajungem să recunoaștem că viața economică este cea care urcă din viața spirituală și religioasă. Dacă omul nu ar avea stomac, el nu ar putea avea cap. Desigur că nu ar putea avea nici stomac, dacă nu ar avea cap, dar la urma-urmelor capul este hrănit de stomac și tot așa este întreținută viața economică de către viața spirituală, și nu viceversa. De aceea este o superstiție, o superstiție îngrozitoare ceea ce amenință să se răspândească în ziua de azi ca teorie socialistă în toată lumea civilizată, pentru că nimeni nu s-a gândit în ultimele secole să cerceteze adevărul, ci fiecare nu a făcut decât să propovăduiască din propriile sale emoții drept adevăr ceea ce îi era adecvat lui, în conformitate cu clasa sa socială și punctul său de vedere. Abia acum se observă ce superstiție este să privești relațiile de producție drept bază pentru desfășurarea evenimentelor istorice.

Pentru că acum se pune problema de a compara într-adevăr faptele și nu de a răspândi analogii. Acum se privește în mod corect și se observă că dacă metabolismul este subminat în organismul omenesc, capul suferă, și că așadar de fiecare dată când viața etică, religioasă și de cunoaștere sunt subminate, în organismul social nu acționează un metabolism sănătos și atunci viața economică trebuie să piară. Așadar de viața economică nu depinde chiar nimic, ci totul depinde în mod primar de concepțiile, ideile, de viața spirituală a oamenilor.

Și așa cum capul nostru moare, de fapt, continuu – am expus acest lucru în alte conferințe –, așa cum noi ne întreținem organismul nostru cap numai prin aceea că el fiind continuu pe cale de a muri, împotriva acestui lucru se răzvrătește restul organismului, tot așa este și cu viața economică. Viața economică este ceea ce aduce continuu la pieire progresul istoric al omenirii, ea nu lăstărește întru câtva restul, ci aduce numai moartea în toate. Iar această moarte trebuie mereu compensată prin ceea ce este produs în organismul spiritual. Așadar exact contrariul este adevărat. Cine afirmă în sens materialist că viața economică ar fi baza a ceea ce progresează, nu spune ceea ce este adevărat. Adevărul este că viața economică este baza celor ce mor în etape mereu și a căror pieire trebuie compensată din spirit. A proceda așa cum se procedează acum în Rusia înseamnă a ajuta lumea să moară. Nu există nicio altă posibilitate, dacă se continuă să se lucreze în acest mod, decât să ajuți lumea să moară, din simplul motiv că în ceea ce se îndeplinește acolo se află legitatea morții.

Dumneavoastră vedeți ce lucruri eminente ca importanță socială se află aici. Este ceea ce am încercat să las să strălumineze mereu, în cele mai diferite nuanțe, de cele două decenii de când practicăm antroposofia între noi, prin diferite conferințe, și să clarific că pentru noi nu se pune câtuși de puțin problema să cultivăm o concepție despre lume și viață sufletesc-voluptoasă, un fel de snobism spiritual, ci că se pune problema a ceea ce necesită epoca drept cel mai important impuls al său.

Am vrut să mai rostesc astăzi încă o dată aceste lucruri în fața dumneavoastră într-o iarăși puțin altă formă, în legătură cu diferite lucruri care ne pot lămuri în privința ființei omului, pentru că acum este important ca aceia care se declară prieteni ai Mișcării noastre antroposofice să observe legătura acestei Mișcări antroposofice cu ceea ce se petrece acum între noi.

Lucrurile sunt așa că adesea se discută într-o formă de-a dreptul denaturată ceea ce pornește de la mine sau de la alți prieteni, și este greu să spui lucrurile cu totul liber unei mari adunări, chiar și antroposofică, dar trebuie – deoarece nu avem nici un alt prilej să vorbim numai așa, în cercuri restrânse, și deoarece trebuie vorbit despre aceste lucruri – să atrag atenția asupra a câte ceva. Trebuie să fim conștienți, în special aici, la Stuttgart, că cea de care am ținut de două decenii încoace ca Mișcare antroposofică tocmai a pășit într-un nou stadiu, și că noi prin aceasta, dacă avem intenții oneste cu această Mișcare, am luat asupra noastră obligația să mergem împreună cu acest reviriment, să ne adaptăm acestui reviriment. Trebuie numai să înțelegeți cu adevărat că deoarece prin unii prieteni ai noștri, *Molt, Kühn, Unger, Leinhas* [5] și alți câțiva de aici s-a făcut încercarea de a de a trage în mod practic concluziile concepției de viață antroposofice, tocmai prin aceasta s-a petrecut ceva care ne privește pe toți, care ne privește pe toți în așa fel încât ar trebui să manifestăm interes pentru aceasta în întregul nostru comportament. Este așa, că până atunci, de fapt – dacă e să luăm în vedere lucrurile foarte precis – Mișcarea antroposofică a fost un curent universal. Un curent spiritual universal este tocmai ceva spiritual. Ceva spiritual care merge pe drumul său. Se pot forma clii, se pot forma mici adunări atât de reprobabile care să aibă interese personale sau știu eu ce alte interese, chiar peste un asemenea ne-„consilier” precum *Max Seiling* [6] poate trece o Mișcare spirituală.

Desigur că lucrurile trebuie tratate corect într-un mod sau altul, dar atâta vreme cât este vorba de o simplă Mișcare spirituală, se poate

trece peste ele. Dar acum noi avem totuși trei lucruri dezvoltate din această mișcare.

Primul a fost acela care s-a raliat apelului meu din anul trecut [7]. Acesta a trecut în Mișcarea de tripartiție, încă discutabilă în ziua de azi, în Uniunea pentru tripartiția organismului social, care de fapt nu a putut atinge până acum nici măcar în mod aproximativ ceea ce s-a vrut. Pentru că ceea ce a fost intenționat prin apel a fost într-un anumit sens respins, și ar fi bine dacă ar exista o conștientă deplină despre faptul că el a fost respins, că s-a împlinit doar foarte puțin din cele intenționate prin acest apel.

Din această cauză, desigur că sunt constrâns să fac anumite lucruri. Când, de exemplu, a apărut la Dornach ideea că ar trebui făcut încă un alt apel care să clarifice în viața internațională ce înseamnă Dornach-ul pentru lume, a trebuit să le clarific prietenilor: Da, afară, în viața obișnuită, care acum însă se îndreaptă spre prăbușirea ei, oamenii sunt obișnuiți să scoată apel după apel, program după program. Aceasta nu se poate face pornind dintr-o Mișcare antroposofică. Aici se pune problema să se înțeleagă că într-un anumit sens este nesănătos în cel mai înalt grad dacă se face ceva care nu reușește. Aici se pune problema să avem în vedere realmente, în modul cel mai precis, șansele de reușită, în așa fel încât să nu facem pur și simplu ceea ce ne trece prin minte, ci să facem numai ceea ce poate reuși. De aceea am spus atunci aceste cuvinte, care sunt importante și pe care vă rog să le chibzuiți: Mie nu-mi va veni ideea să fac un apel, într-un mod asemănător celui dintâi, pentru că nu este îngăduit să se întâmple a doua oară cu un apel ceea ce s-a întâmplat cu cel dintâi. – Eu aș putea să las să apară apelul la cultură [8], care nu a fost făcut de mine însumi, dar trebuie să ne fie limpede că lucrurile încep să devină infinit mai grave decât este omul înclinat în ziua de azi să le considere, atunci când în fundalul lor se află ceva cum este Mișcarea antroposofică.

Din Mișcarea antroposofică noi am constituit într-o anume măsură până acum trei lucruri, dintre care fiecare reprezintă cu totul altceva:

Tripartiția din acel Apel – la care trebuie să lucrăm, pentru că ea a fost în parte respinsă; al doilea element component este Școala Waldorf [9]; al treilea este întreprinderea industrială, financiară, comercială «Der Kommende Tag» (Ziua care vine) [10].

Mai înainte, în timpurile în care nu aveam decât Mișcarea antroposofică – eu vorbesc astăzi numai despre Stuttgart – eu am venit aici la Stuttgart, am fost eu aici trei sau poate patru zile, dar dumneavoastră știți cu câți oameni a trebuit mereu să port discuții individuale. Toate acelea au fost lucruri care au avut o anumită importanță, după cum o arată acum rezultatele. Nu a fost lipsit de importanță că ceea ce s-a întâmplat între timp – cine vrea să mă înțeleagă mă va înțelege – a putut fi ajustat din nou în astfel de discuții cu persoane individuale. Atunci lucrurile au putut iarăși merge mai departe până la următoarea întâlnire. Acum, așa cum stau nemijlocit lucrurile, avem de fapt de a face, după ce s-au dezvoltat aceste lucruri exterioare, cu ședințe de dimineață până seara, ba chiar până noaptea, și nu poate fi vorba să continuăm acele vechi obiceiuri care erau atunci pe când noi eram doar o Mișcare antroposofică. Din toate acestea mulți nu simt nimic altceva decât că este o neplăcere că lucrurile nu mai sunt ca înainte. Dar este necesar ca oamenii să privească întreaga schimbare și să-și spună într-adevăr: Lucrurile au devenit altfel decât în primăvara anului trecut, și trebuie ținut cont de asta.

Ele nu pot rămâne așa cum sunt acum, dar ca să nu poată rămână așa trebuie să se colaboreze în acest scop. Ele nu pot rămâne așa din motivul că tot ceea ce se petrece fie pentru Școala Waldorf, fie pentru Uniunea tripartiției, fie pentru «Kommenden Tag», ia naștere pe baza muncii spirituale. Fără munca spirituală care a fost efectuată și care trebuie efectuată în continuare, toate acestea nu au nici un sens. Această muncă spirituală trebuie să dea întregului configurație, să dea întregului forță și conținut. Dacă vom ajunge acolo unde am ajunge dacă lucrurile ar merge așa mai departe, consecința ar fi că actualele instituții ar înghiți Mișcarea spirituală inițială; atunci am sustrage lucrurilor temeliile lor inițiale. Nu este permis ca ceea ce crește din

Mișcarea antroposofică să înghită această Mișcare antroposofică însăși.

Dumneavoastră vedeți că eu trebuie să discut astăzi lucruri foarte grave, și cel puțin câțiva mă vor înțelege. Dar lucrurile nu pot deveni altfel dacă nu acceptăm realitatea că s-a lucrat într-adevăr tocmai antroposofic mulți ani, decenii de-a rândul. Această muncă trebuie să fie o realitate.

Acum vă rog să adăugați la acestea ceva: în lume există multă luptă, dar unde este de fapt cea mai multă luptă? Ea se desfășoară într-o anumită formă pe care oamenii nu o observă, dar ea este cel mai mult în viața spirituală. Și, de exemplu, în ceea ce se numește Mișcare antroposofică, lupta nu are sfârșit. Atunci când din vechile uzanțe – noi a trebuit să ne legăm de ele, dumneavoastră știți de ce – s-a constituit Mișcarea noastră, va să zică mulți dintre oamenii cu vechile obișnuințe teosofice s-au raliat Mișcării noastre, eu am avut senzația că un domn, care pe atunci era un apărător deosebit de fervent tocmai al orientării noastre, se va lupta foarte curând cu toți oamenii posibili; pentru că lupta este ceva care evoluează aici într-un mod cumplit. Da, eu chiar am accentuat întotdeauna: Domnul, care este așa un teosof întru totul autentic, nu numai că se va lupta cu ceilalți oameni, ci chiar partea sa stângă și partea sa dreaptă vor ajunge într-o luptă cumplită. Vom trăi experiența că partea stângă a acestei personalități se va certa în modul cel mai cumplit cu partea sa dreaptă.

Desigur că trebuie dezvoltat tocmai celălalt pol, polul care trebuie să învingă luptele existente continuu, rezultate din natura oricărei Mișcări spirituale – pentru că orice Mișcare spirituală lucrează în vederea individualității. Trebuie să existe celălalt pol, polul înțelegerii dintre oameni, polul care constă în aceea că poți pătrunde în om, că te poți adânci în impulsurile de viață ale unui alt om, ș.a.m.d. Trebuie să fie posibil ca ceea ce practicăm noi acum ca muncă de tripartiție, ca Școală Waldorf și «Kommender Tag» să fie susținute de o bază bună, morală, a Mișcării noastre antroposofice de aici din Stuttgart, de acea bază morală care a fost elaborată de decenii, sau cel puțin trebuia

elaborată. Trebuie susținută de aceasta, pentru că numai așa putem înainta și numai așa ne putem recuceri un echilibru între viața în ședințe și munca spirituală necesară care totuși trebuie să constituie baza. Dar desigur că nu vom ajunge la aceasta dacă aici se petrec încontinuu lucruri cum ar fi de exemplu faptul că ți se spune: Din nou s-a petrecut aici ceva înspăimântător, aici este un om care încontinuu bagă zâzanie, care este dăunător pentru toți ceilalți. – Se poate să fie așa, acest lucru poate fi corect. Dar până acum, în ciuda faptului că astfel de lucruri m-au întâmpinat de nenumărate ori în răstimpul prezenței mele actuale de aici, nu am reușit să merg pe urma unui asemenea lucru până într-acolo încât atunci când am ajuns la al doilea el să-mi spună același lucru ca și primul. Iar la al cincilea sau al șaselea a devenit deja contrariul a ceea ce mi-a adus la cunoștință cel dintâi. Da, eu vă povestesc doar fapte. Eu nu vreau să critic, nu vreau să dojenesc și nici să laud pe cineva, într-adevăr nici măcar ultima, dar așa stau lucrurile. Însă ceea ce este necesar să se dezvolte tocmai pe tărâm antroposofic – am expus adesea acest lucru – este un simț absolut, precis al adevărului. Este foarte dificil să lucrezi mai departe în toate aceste chestiuni, dacă nu există baza de adevăr, de adevăr real, nemijlocit. Dacă există această bază de adevăr real, atunci trebuie totuși să fie așa încât atunci când cineva ți se adresează cu ceva, și tu urmărești acel lucru și la cel de-al cincilea sau al șaselea, el să se înfățișeze în același mod. Însă eu trăiesc experiența că mi se comunică ceva „îngrozitor”, iar fiecare om pe care îl întreb spune altceva. Desigur că nu pot utiliza lucrurile pe care le știu din alte surse în viața exterioară; am expus adesea acest lucru. Și nu se pune problema dacă eu cunosc sau nu lucrul acela, dacă el este corect sau incorect, ci se pune problema dacă cel dintâi spune același lucru ca cel de-al șaselea sau al șaptelea; nu se pune problema a ceea ce cunosc eu. De regulă nu mă las dus de nas de iluzii, și nu din această cauză întreb pe cineva, ci din cu totul alte motive. De obicei nici nu mă interesează prea mult ceea ce mi se comunică, dar acum se pune problema că eu pot vedea ce-mi spune cel dintâi și ce-mi spune cel de-al șaptelea și se dovedește

foarte frecvent că unul spune ceva, iar la cel de-al șaptelea este exact contrariul. Iar eu cred că din această rezultă cu o anumită evidență: una dintre afirmații nu este adevărată. Mie mi se pare că asta rezultă de aici.

Da, în viața fizică exterioară, care se îndreaptă tocmai de aceea acum spre declin, nu s-a voit niciodată să se observe funcția, semnificația incisivă a neveracității. Chiar dacă nu este intenționată, neveracitatea acționează totuși distructiv. Cel care se situează pe terenul pe care stă știința spirituală orientată antroposofic ar trebui să realizeze în toate circumstanțele că: Ceea ce este o bombă distructivă în viața fizică aceasta este în spiritual un neadevăr. El este o forță distructivă, un instrument distructiv, și anume un instrument distructiv absolut real. Ar fi realmente din nou posibil, în ciuda multelor lucruri care s-au întemeiat, să se ajungă la o activitate rodnică largă și în domeniul spiritual dacă s-ar acorda ceva atenție acestor lucruri, dar o atenție obiectivă, nu o atenție personală.

Dumneavoastră știți că nu este felul meu să țin discursuri acuzatoare; nu este felul meu să fac morală. Dar eu trebuie să aduc în discuție în mod real faptele care mă întâmpină în special acum deosebit de puternic, pentru că noi ne aflăm într-o situație gravă. Noi stăm în fața unor întreprinderi cărora nu le este îngăduit să nu reușească, care trebuie să reușească, la care nu poate fi vorba să nu reușească cumva, despre care noi trebuie să spunem astăzi: ele vor reuși. Dar ca ele să nu înghită Mișcarea antroposofică inițială, asta atârână de faptul că fiecare trebuie să colaboreze în mod real pentru ca ceea ce ar trebui să rezulte din punct de vedere moral dintr-o muncă de decenii, să fie într-adevăr aici. La aceasta trebuie să colaboreze fiecare. Aceasta este în primul rând necesar, ca fiecare să colaboreze în acest scop.

Mă doare inima că nu pot satisface aproape niciuna din dorințele care mi se adresează acum în număr așa de mare. Dar eu trebuie să-i refuz mereu pe prieteni, pentru că pur și simplu timpul nu se lasă dublat, iar ședințe nu sunt numai de dimineața până seara, ci și până

noaptea târziu. Desigur că nu poți vorbi în același timp cu oamenii în mod individual. Dar dacă – lucrurile sunt legate între ele – printr-o chibzuire în cele mai largi cercuri ale colaboratorilor noștri nu vor fi îndepărtate aceste lucruri care joacă așa un rol în toată viața de aici și care sunt caracterizate tocmai prin ceea ce am caracterizat eu acum, dacă aceste lucruri nu vor fi eliminate în acest loc chiar astăzi, prin introspecția fiecăruia, așa cum stau ele acum nu este deloc posibil să găsești timpul pentru a îndeplini munca spirituală fundamentală veritabilă. Cele la care a dus antroposofia vor reuși. Dar dacă în anumite lucruri nu intervin modificări, atunci ele vor înghiți Mișcarea spirituală inițială și atunci, prin voința așa-numitor purtători ai acestei Mișcări spirituale vom avea un nou materialism, tocmai prin aceea că Mișcarea spirituală care se află la bază a fost adusă la pieire. Spiritul vrea să fie cultivat, dacă e să nu ajungă la pieire. Iar materialismul nu există prin sine însuși, nu poți întemeia materialismul, exact așa cum nu poți face un cadavru. Un cadavru rezultă atunci când organismul este părăsit de suflet. Tot așa, tot ceea ce se creează aici pe baze spirituale, din ceva însuflețit, poate deveni pur material atunci când nu există înclinația de a cultiva într-adevăr spiritualul. Pentru aceasta însă este necesar ca în primul rând să fie luată în vedere cu atenție baza morală, baza etică ce a putut fi elaborată. Înainte de toate trebuie avut în vedere cu atenție să nu ne dedăm iluziilor, să nu ne mulțumim cu judecățile care ne sunt comode, să ne uităm la viața însăși, fără să ținem cont de părerile celorlalți.

Este într-adevăr foarte rău dacă, de exemplu, cineva spune: tripartiția este o treabă frumoasă, căreia trebuie să-i fim adepți, și pentru că atunci omul se simte așa de bine, el spune: Eu întemeiez acum ceva care este într-un tot în sensul tripartiției; atunci sunt un om cumsecade. Eu mă pot simți ca fiind un om atât de cumsecade atunci când întemeiez ceva care este un nucleu al tripartiției. Să se lingă pe degete – din punct de vedere moral – din pură voluptate interioară, aceasta poate face cineva, atunci când face așa ceva, dar pentru aceasta nu are nevoie să aibă simțul realității. Căci ideea

tripartiției este tocmai de aceea o idee atât de conformă realității pentru că trebuie să căutăm să o transpunem cu toate puterile în realitate. Dar datorită spiritului neveracității ea este atât de contestată de mulți încât, în primul rând, ea trebuie să pătrundă într-un număr suficient de mare de capete. Trebuie ca oamenii să aibă simțul necesar al realității și simț practic.

Cu opt zile în urmă a trebuit să vorbesc aici [11] despre consecințele tripartiției relativ la administrarea proprietății funciare. Eu am spus că tripartiția lucrează bineînțeles în sensul ca schimburile sociale, condițiile sociale în privința proprietății private să devină astfel încât proprietatea funciară să nu poată fi cumpărată și vândută ca o marfă. Acesta este ceva întru totul din realitate, iar relația opusă este ceva ireal. Eu a trebuit să expun aceasta în ziua în care am ajuns aici chiar prea târziu, pentru că toată ziua am colindat prin regiune ca să cumpărăm proprietăți. Atunci când ai simțul realității nu te poți situa pe tărâmul tripartiției în așa fel încât să spui: Eu trebuie că sunt totuși un om bun; eu formez un nucleu al tripartiției. Nu, trebuie ca fără iluzii să admitem că este imposibil în ziua de azi, să lucrezi pentru tripartiție într-o anume privință, să faci tocmai ceea ce este important, dacă nu lucrezi din prezentul nemijlocit.

Nu se pune problema ca omul să-și lingă degetele din punct de vedere moral pentru a spune că este adept al unei idei. În felul acesta ea devine nefructuoasă și abstractă. Se pune însă problema să pătrundem cu privirea realitatea, să recunoaștem ceea ce este necesar. Aceasta este diferența între utopiști, dogmatici și practicieni, că, bineînțeles, practicianul merge pe acea idee atât de departe pe cât se poate merge, că el nu trăiește străin de lume din pură voluptate lăuntrică, ci abordează realitatea; într-adevăr, noi ne dedăm iluziilor numai dintr-o voluptate lăuntrică. Aceste lucruri trebuie recunoscute. Și mai trebuie recunoscute încă multe altele care se află în această direcție. Iar eu nu am putut proceda altfel, deși ar fi fost multe alte lucruri și pentru această oră, decât să folosesc această oră înaintea plecării mele pentru a indica unele lucruri care mi s-au arătat în cele

mai variate moduri așa, en passant, dar care izbesc în interior activitatea aducătoare de roade. Aceasta suferă în primul rând prin aceea că de fapt mereu este necesar să se ducă discuții nesfârșite asupra lucrurilor care ar trebui să poată fi lichidate într-o jumătate de oră, pentru că mereu se amestecă lucruri care de fapt nu ar trebui deloc să fie aici. Dacă ești obișnuit în ziua de azi cu gândirea sănătoasă – și trebuie să te obișnuiești cu aceasta dacă vrei să înfăptuiești știința spirituală care este prezentată în conferințele de aici – și dacă ești apoi transpus în mijlocul acelor ce se desfășoară în ziua de azi în viața comercială în așa-numita practică – eu nu relatez aici teorii –, atunci acestea pot fi caracterizate cel mai bine în sensul că pe cât posibil timpul este strivit în picioare, timpul este irosit. Căci există în ziua de azi practicieni care se laudă că au de lucru întreaga zi. Dacă nu și-ar risipi timpul, probabil că munca lor de zece ore ar putea fi făcută din plin într-o oră. Timpul este strivit în picioare tocmai în așa-numita viață practică actuală. Și prin aceea că timpul este omorât produc oamenii o sfâșiere a gândurilor. Ai de fapt sentimentul, dacă intri în ziua de azi în acest domeniu al așa-numitei vieți practice, că oamenii se cred continuu într-o fabrică de tăiței în care gândurile, care ar trebui să fie concentrate, sunt trase și îmbucătățite ca aluatul de ștrudel sau tăiței, în care totul este întins și larg împrăștiat. Este oribil să întâlnești aceste gânduri risipite, care sunt cultivate în ziua de azi ca practică a vieții. Dacă vrei să examinezi lumea cu aceste gânduri, dacă vrei să pătrunzi cu privirea lucrurile despre care am vorbit eu astăzi aici pentru a oferi o introducere, atunci nu ai ajunge niciodată la ceva. Pentru că această întreagă gândire cu aspect de aluat de ștrudel a rezultat tocmai din omorârea timpului, prin aceea că ceea ce trebuia să fie concentrat și numai atunci ar fi putut să lucreze ca gânduri, nu mai este nimic prin întindere și risipire. Căci ceea ce își îndeplinește funcțiile având o anumită densitate nu mai este desigur de nici un folos dacă devine subțire și scărmanat. Și așa, multe din cele care figurează în economia actuală nu mai sunt câtuși de puțin potrivite să ducă lumea într-un fel sau altul mai departe. Și tocmai

aceasta ar trebui să fie sarcina noastră, ca și în privința vieții practice să ajungem din nou la o gândire concisă și să nu omorâm timpul. Însă în ziua de azi trebuie încă omorât timpul dacă Mișcarea antroposofică ce se află în spatele strădaniilor noastre nu este ceea ce ar trebui să fie: o Mișcare reală de la un capăt la celălalt, în care ceea ce este neadevărat se elimină singur, pentru că nu poate fi folosit de cineva înăuntrul Mișcării, pentru că se revelează imediat.

Este ceea ce am vrut să vă spun astăzi, fără să am pe nimeni în vedere – vă rog să nu povestiți din nou că am vrut să țintesc una sau alta. Eu am vrut să caracterizez stări de lucruri generale, a trebuit să le caracterizez, pentru că în ziua de azi ne confruntăm cu o situație mondială gravă și, în fond, în ceea ce se petrece aici la Stuttgart între noi, se întâmplă în mod real acele lucruri care sunt grave în întreaga civilizație. Și din ceea ce bântuie printre noi am putea învăța multe despre ceea ce bântuie în întreaga lume.

A fost fără vreo intenție rea. Și nu trebuia să fie nici discurs acuzator, nici morală ținută de la amvon, ci o discutare a ceea ce mi-a apărut, de fapt mai întâi indirect în ultimele paisprezece zile tot mereu înaintea ochilor și a sufletului.

CONFERINȚA a VI-a

Stuttgart, 25 iulie 1920

Considerațiile care au fost începute și aici, în acest loc, în ultimul timp au fost pătrunse de un ton fundamental. Mereu s-a pornit de la necesitatea de a cuprinde gravitatea timpului cu privirea, dacă e să ne gândim la sarcinile, la intențiile legate de Mișcarea noastră antroposofică. Acest ton fundamental a fost apoi adecvat, într-un anumit mod, la ceea ce a fost împărtășit în aceste considerații și care urma să fie un sprijin pentru a dezvolta tot mai mult, ca sentiment sufletesc, acest ton fundamental, într-un număr tot mai mare al membrilor noștri. Vrem să continuăm în acest mod, și așa dori să indic astăzi, înainte de toate, ceva care ne poate încadra oarecum lăuntric în Mișcarea spiritual-științifică orientată antroposofic.

Cum se înțelege în mod obișnuit, din întregul curent evolutiv al culturii occidentale – al cărui declin a fost chiar dovedit științific în ziua de azi prin cartea lui *Oswald Spengler* [1] –, cum este înțeleasă cultura în cadrul acestei civilizații occidentale, indiferent că o acceptăm mai mult sau mai puțin? Tocmai aceia care își imaginează că se află încadrați atât de practic în viață înțeleg cunoașterea ca teorie și nu ca adevărată faptă a sufletului omenesc. Și tocmai despre această problemă este vorba în ziua de azi, ca noi să ne străduim să înțelegem cunoașterea ca faptă a sufletului omenesc, să o înțelegem în așa fel încât, pe măsură ce cunoaștem, să nu avem în vedere numai o teorie oarecare, o concepție, ci să avem în vedere ceva care este faptă împregnată de voință în întregul context al evoluției Pământului și omenirii.

Așa dori să clarific pentru început mai mult metodic, la un fapt al lumii spirituale, ce trebuie înțeles prin cunoaștere ca faptă. Eu am indicat adesea doi curenți opuși în viața sufletului omenesc. Unul dintre curenți este curentul abstract-mistic, celălalt este curentul abstract materialist. Curentul abstract materialist este cel care a

apărut în decursul ultimelor trei-patru secole din dezvoltarea științelor naturii, și în fond a cuprins toate acele cercuri care vin astăzi în considerare pentru desfășurarea evoluției omenirii. Pentru adevăratul progres al evoluției omenirii abia dacă intră în considerare confesiunile religioase tradiționale, așa cum sunt ele reprezentate oficial.

Așadar, dacă s-ar pune, de exemplu, problema ca ideea lui Spengler de declin al Occidentului să se realizeze într-adevăr, atunci ar trebui să poată conlucra confesiunile religioase tradiționale, așa cum sunt ele reprezentate oficial de către iezuiți, de evangheliștii pozitivi și așa mai departe; dar acestea nu s-ar lua în considerare pentru ceea ce progresează. După cum am observat adesea, curentul materialist se face astăzi limpede remarcat chiar și la aceia care nu o știu deloc. Este chiar caracteristic, și noi trebuie să amintim mereu aceasta, că și concepția teosofică despre lume, atunci când a apărut sub acest nume de „concepție teosofică despre lume” a căzut pradă materialismului în anumite cercuri. Căci, la urma-urmelor, ce au fost descrierile trupului eteric și ale trupului astral ale unor oameni din aceste cercuri, care au indicat mereu trupurile eteric și astral drept simple rarefierii ale materiei și care nu-și reprezentau sub acestea decât o ceață oarecare, ce erau acestea altceva decât materialism mascat, un materialism mascat spiritual? Desigur că materialismul cel mai mascat este spiritismul, care deși vorbește despre spirit, nu vrea altceva decât să dovedească spiritul în formă materială, să reprezinte spiritul în formă materială. Tot ceea ce, prin literatura populară și în primul rând prin cărțile de popularizare și ziare, îi învață pe oameni prin tot felul de articole despre ceea ce este „corect”, tot ceea ce ajunge la oameni, indiferent că vine din partea catolică sau din cea evanghelică, este corodat de materialism. Acest materialism este ceva care, pe de o parte, este legat de cultura progresistă. De aceea trebuie să-l luăm în considerare, abordându-l pozitiv. Ceea ce este tradițional și istoric, cum sunt confesiunile religioase, trebuie, desigur, dacă devin atacatori ai noului, să combată acest nou în modul cel mai intens, însă

aceasta nu este ceva de care gândirea prezentului să se ocupe cu seriozitate, pentru că e ceva care se deplasează în direcție descendentă. Dimpotrivă, materialismul este ceva care – desigur, în coloratură materială, în interpretare materială – produce ceea ce trebuie știut în prezent. Trebuie știut ce promovează, dacă vrem să colaborăm la progresul vieții spirituale, ce anume promovează anatomia materialistă, fiziologia materialistă, biologia materialistă, ce anume promovează sociologia în prezent, trebuie să ne situăm înăuntrul a ceea ce poate fi știut pe această cale, și tocmai din această cunoaștere trebuie dobândită forța de a transforma cunoașterea materialistă, modul materialist de gândire și reprezentare într-o cunoaștere spirituală. Așadar este valoros în cadrul prezentului actual să te confrunți cu ceea ce are materialismul drept conținut. În ziua de azi nu se poate transforma, în sensul în care cred unii, să spunem, filosofia catolică a Evului Mediu. Numai așa cum am arătat eu la Dornach cu tomismul [2], poate fi ea transformată, cu toate că în acest caz se transformă singură. Oamenii pot însă metamorfoza materialismul în viață spirituală lăuntrică. De aceea este cu totul nefondat dacă antroposofii disprețuiesc ceea ce produce materialismul. De acesta trebuie ținut cont. Nu se poate dezvolta antroposofia din născociri, ci trebuie să o dezvoltăm fiind înăuntru, în mod viu, în viața actuală, iar această viață este pentru început viața materialistă.

Numai că în clipa în care vrem să resimțim materialismul în sensul adevăratului progres al omenirii, trebuie să dezvoltăm în noi un sentiment fundamental, tocmai acel sentiment fundamental pe care nu-l dezvoltă deloc cele mai largi cercuri din prezent, îndeosebi cercurile savanților actuali. Este sentimentul că tot ceea ce ne înconjoară pentru început în lumea percepțiilor, ceea ce văd ochii noștri, ce aud urechile noastre ș.a.m.d., nu este o realitate, și că realitatea nu trebuie deloc căutată înăuntrul acestora, așadar că este fundamental greșit atunci când, în cadrul acestei lumi exterioare de percepții, atomii și moleculele sunt căutate drept realități, chiar și în

sensul că pot fi medalii votive. Unii reprezentanți ai științei sunt deosebit de mândri pentru că afirmă că ei nu acceptă deloc atomii și moleculele ca realități, ci drept forme de gânduri, oarecum drept puncte de gândire, care se află în spațiu. Dar nu despre asta este vorba, dacă se acceptă puncte materiale sau altfel de puncte de sprijin ale gândirii în atomi, ci dacă se pornește de la o înțelegere vie a entităților spirituale, sau dacă se refuză cu groază această înțelegere vie și se pornește de la ceea ce poate fi dobândit numai în lumea materială. Și acest lucru este valabil, și ca forțe punctuale, despre atomi. De îndată ce se pornește de la reprezentările atomistice ești deja vârat într-un materialism care duce la declin. Ne putem descurca cu lumea de percepție numai dacă o cuprindem ca fenomen, ca lume de manifestare. Ceea ce ne întâmpină prin simțuri este ceva înlăuntrul căruia materia nu se află câtuși de puțin. Așadar trebuie să dezvoltăm în noi sentimentul – pe care îl putem dezvolta prin rezultatele redactate în literatura noastră antroposofică –, sentimentul că dacă privim în afară prin ochii noștri și zărim întregul cer înstelat, zărim configurația norilor, zărim conținuturile celor trei regnuri, ale celui mineral, vegetal și animal, dar și ale celui de-al patrulea regn, ale regnului uman, în tot ceea ce găsim apropiindu-se de noi în felul acesta, prin percepție, nu ne este îngăduit să căutăm ceva din materie. În spatele acestora nu se află nicio materie! Acestea sunt pur și simplu apariții, fenomene, cum ar fi de exemplu curcubeul, chiar dacă acestea ne apar altfel, mai compact decât curcubeul. Așa cum nimeni nu va privi curcubeul ca vreo realitate exterioară – ca un adevărat pod, să spunem, care este întins acolo în șapte culori –, ci ca fenomen, ca apariție, tot așa fiecare trebuie să cuprindă ceea ce îl întâmpină în mod exterior prin simțuri drept fenomen, drept apariție, chiar dacă acestea îi apar atât de compacte. Chiar și la cristalul de cuarț, chiar dacă putem pune mâna pe el – la curcubeu, mâna ar trece prin el –, chiar dacă simțul tactil este afectat, noi trebuie să vorbim și în cazul cristalului de cuarț doar despre un fenomen, nu ne este îngăduit să născocim prin fantezie vreo realitate materială, indiferent cât de mult

reprezentată este ea în ziua de astăzi de concepția despre natură care merge pe căi greșite. Așadar ceea ce găsim noi ca apariții „materiale”, nu sunt câtuși de puțin apariții materiale, nu este câtuși de puțin materie în realitate. Acestea sunt doar apariții; sunt ceva care vine și pleacă dintr-o altă realitate, pe care noi nu o cuprindem dacă nu ne-o putem închipui spirituală. Acesta este unul dintre sentimentele pe care trebuie să-l dezvoltăm: să nu căutăm materia în lumea exterioară!

De aceea, ratează adevăratul țel al dezvoltării antroposofice tocmai aceia care disprețuiesc materialitatea exterioară, care spun: Ah, ceea ce se percepe în exterior este doar materie, și noi trebuie să ne înălțăm deasupra ei! – Tocmai acest aspect este fals. Tocmai ceea ce percepem în exterior nu este material, acolo noi nu putem căuta deloc materia. În lumea care face impresii asupra noastră prin simțurile noastre noi nu găsim deloc materie. Aceasta poate rezulta pentru dumneavoastră dacă citiți în spiritul corect ceea ce este scris în literatura noastră orientată antroposofic.

Și apoi trebuie să vă dezvoltați în continuare acest sentiment. Atunci se ajunge la punctul cu adevărat incomod omului actual, pentru că ne apropiem foarte mult de ceea ce este denumit trăirile cu Păzitorul pragului. Acestea sunt trăiri incomode, dar dacă nu te apropii de ele nu vei putea înainta în evoluția lăuntrică. Trebuie să preiei incomoditatea, să ieși din domeniul teoretic și să intri în cel real. Cunoașterea trebuie să țină cont într-o anume măsură de fapte. Cine are concepția că înăuntru lumii pe care noi o numim materială ar putea fi găsită materia – unii vor crede deja că deoarece acesteia i se spune „materie”, așa este materia; cu o asemenea înțelepciune a cuvintelor se tratează lucrurile în ziua de azi –, așadar cine spune că înăuntru lumii de percepție ar putea fi găsită materia, acela face nu numai o greșeală pur teoretică. Și cine crede că s-a făcut totul dacă se spune: este incorect să cauți materia în cadrul lumii percepțiilor –, nici acela nu se află în lăuntru științei spirituale orientate antroposofic; pentru că simpla corectare a unei concepții teoretice nu

este încă știință spirituală. Știința spirituală trebuie să realizeze cunoașterea ca faptă, știința spirituală trebuie să fie cunoaștere pătrunsă cu voința, trebuie așadar să intre în realități, deja atunci când ea dă definițiile, explicațiile sale. Și aici lucrurile devin incomode.

Este ușor să se spună: tu ai părerea incorectă că înăuntrul lumii de percepții exterioare s-ar putea găsi materia; așadar corectează-ți părerea! – Da, aceasta este vorbărie teoretică. Acceptarea de teorii, combaterea teoriilor, corectarea lor reprezintă pur și simplu vorbărie teoretică, este ceva cu care știința spirituală nu poate fi în realitate satisfăcută; ci se pune problema să progresezi în sentiment până la aceea că sesizezi că acela care rămâne la reprezentarea materialistă față de cele materiale este nesănătos în întregul său organism. Trebuie să trecem de la simpla desemnare logică de incorect la o desemnare care să cuprindă realitatea, așadar să cuprindă constituția omului. Trebuie să fim convinși că nu este doar incorect din punct de vedere logic să spui că în lumea percepțiilor ne întâmpină materia, ci că acela care vede materie în percepție se află într-adevăr pe calea către debilitatea mintală constituțională, așadar că este o boală să fii materialist în sensul indicat.

Aici vrem să cuprindem realitatea cu reprezentările noastre. Atâta timp cât rămânem în teoretic, nu o cuprindem. Și atunci fiecare presupune: Trebuie să fim doar bine învățați și atunci ne putem schimba atitudinea. – Însă știința spirituală cere peste tot dezvoltarea vie, cere să ne facem sănătoși atunci când suntem materialisti în sensul indicat, pentru că devierea este o boală, pentru că ea este calea spre debilitatea mintală.

Aici lucrurile se apropie foarte mult de ceea ce primește omul drept cunoștințe la întâlnirea cu Păzitorul pragului. Căci dacă prin această întâlnire cu Păzitorul pragului omul pătrunde în lumile care sunt altfel decât lumea fizică, care adaugă ceva nou acestei lumi fizice, acolo încetează orice teoretizare, încetează tot ceea ce încețoșează intelectul, acolo începe realitatea, acolo fiecare cuvânt este saturat de

realitate. Acolo nu se mai poate vorbi în sensul: Tu afirmi ceva corect sau incorect –, ci acolo trebuie să se spună: Tu afirmi ceva dintr-un spirit bolnav sau dintr-un spirit sănătos. Acolo se ajunge la realități. Acolo nu se poate nici spune: Tu trebuie să-ți justifici părerea –, ci trebuie să se spună: Dacă te afli pe calea spre îmbolnăvire, spre debilitatea mintală, trebuie să te schimbi, să evoluezi din nou înspre o fire puternică, sănătoasă. – Dumneavoastră vedeți că *nu este suficient* ca în ziua de astăzi să se rectifice, să se corijeze așa-numitele concepții despre lume care ne înțețosează, ci se pune realmente problema, dacă vrem să devenim oameni de știință spirituală, să înfăptuim în noi înșine un proces real și să nu ne mulțumim cu ceva intelectual sau rațional sau teoretic. Trăim în ziua de azi într-un timp atât de grav, încât aspectul maladiv al considerării raționale a lumii trebuie să apară foarte viu în fața sufletelor noastre.

Am încercat să schițăm un aspect, am încercat, din punctul de vedere al realității, să caracterizăm unul dintre aspectele celor ce se petrec în ziua de azi în viața culturală: aspectul material. Celălalt aspect, polar acestuia, este cel mistic. În acest mistic se refugiază în ziua de azi mulți oameni care sunt nesatisfăcuți de materialism. Ei găsesc că acest materialism este ceva incorect, că așadar trebuie să se convertească la o altă concepție despre lume, care trebuie căutată pe o altă cale decât căile pe care merge materialismul. Atunci oamenii încearcă să evolueze pe calea lăuntricului, să pătrundă la o cuprindere a spiritualului. Aici misticismul a fost adesea descris drept curent spiritual, la fel de justificat în unilateralitatea lui, dacă se întrezărește această unilateralitate, pe cât este de justificat materialismul, dacă este întrezărită unilateralitatea lui. Misticismul a fost descris ca un fel de reacție împotriva a ceea ce a apărut în ultimele secole ca materialism în civilizația americană și europeană. Însă ceea ce a fost menționat în repetate rânduri, ceea ce a fost menționat și în mica lucrare: *Prin spirit la cunoașterea realității enigmei omului* [3], care a apărut în timpul războiului și a fost trimisă și pe câmpul de bălăie – trebuie ca acest curent mistic să fie cuprins cu privirea mai exact,

iarăși prin aceea că nu abordăm doar teoretizarea pe care o avem în mod obișnuit în vedere. Atunci când este vorba de mistică, oamenii cred că misticii se retrag din viața exterioară, se adâncesc înlăuntrul lor și ajung în felul acesta la scânteia de care vorbea Meister Eckhart; în care cred ei că se revelează adevăratul spiritual, care nu poate fi conținut în materialitatea exterioară. Însă misticii sunt adesea adevărați materialişti. Așadar misticii sunt tocmai pe calea opusă, în majoritatea lor, materialişti duri, puternici. Ei încep să ocărăscă de îndată ce este vorba de lumea materială, găsesc că sunt prea buni să se preocupe cu ea – aceasta a fost spusă adesea –, se simt sublimi, deasupra materiei. Dar se pune problema să nu ne preocupăm pur teoretic cu lucrurile, ci să răzbatem la realitate, se pune problema să cuprindem iarăși cu privirea adevărul din spatele acestei strădanii mistice. Se pune problema de a observa ce este de fapt activ în noi atunci când devenim mistici, ce anume înfăptuiește în noi ceva atunci când devenim mistici. Dumneavoastră puteți vedea iarăși aceste lucruri din literatura noastră orientată antroposofic. Și aici trebuie să spunem: Tocmai acesta este terenul pe care găsim materia! Găsim acționând în noi ceea ce este material atunci când devenim mistici. Căci chiar și cel mai mare mistic, ce anume aduce el la manifestare în sine? El aduce în sine la manifestare ceea ce clocotește și fierbe în metabolismul său, oricât de subtil ar fi acesta. Înlăuntrul pielii omenеști descoperim noi materia propriu-zisă, și nu în lumea exterioară, care face impresii asupra noastră. Descoperim materia dacă lăsăm să urce în noi ceea ce este aprins în metabolism. Dacă, de exemplu, ne informăm la *Meister Eckhart*, cum l-a descris el pe Dumnezeu lăuntric: acolo el indică modul în care și-a adus cu grijă în conștiință ceea ce clocotește și fierbe în metabolismul său, ceea ce i-a apărut ca acționând înspre centrul inimii și transformându-se acolo în ceea ce devine perceptibil ca scânteie a sinei divine în om; aceasta este flăcăruia care se aprinde în inimă prin intermediul metabolismului.

Ajungem la esența propriu-zisă a celor materiale dacă practicăm misticismul. Și așa cum trebuie înălțat rezultat autentic al goetheanismului într-un mod superior de a vedea lumea, tot așa nouă trebuie să ne fie limpede și că rezultatele misticiei sunt cele pe care trebuie să le căutăm în interpretarea acțiunii materiale. Nu descoperim în laboratoarele chimice procesele materiale. Atunci când chimistul lucrează în laboratorul său, ceea ce se desfășoară în retortă nu este decât o apariție exterioară, așa cum curcubeul este o apariție exterioară. Și acesta este un fenomen, acolo nu se află nimic dintr-o adevărată materialitate. Învățăm să cunoaștem ceea ce este adevărata noastră materialitate dacă vedem cum se pornesc clocotul și fierberea proceselor noastre lăuntrice situate sub piele, la fel cum se aprinde o lumânare de stearină devenind flacăra. Acestea sunt lucrurile care trebuie indicate în privința materialității și noi înțelegem corect mistica doar dacă ajungem la concluzia: Tot ceea ce produce misticismul ca atare ca trăiri interioare în unilateralitatea sa, este acțiune materială; aici poate fi căutată veritabila materialitate. Nu trebuie să căutăm materia analizând procesele chimice, noi trebuie să căutăm materia în acea configurație care își desfășoară sub pielea omenească complicatul său chimism și complicata sa fiziologie. Prin mistică învățăm să dezlegăm enigma materială. Prin mistică învățăm însă să dezlegăm *numai* enigma materială. Nu ne este îngăduit să interpretăm materialitatea organizației omenești în stilul în care am spune, când vedem o flacăra arzând: aceasta nu poate fi rezultatul a ceea ce se află în lumânare, ci în lumânare se află un mic spirit care provoacă flacăra. – Acesta este desigur un nonsens. Tot așa, este un nonsens când căutăm o realitate spirituală în ceea ce trăiește misticul.

Aici trebuie să ajungem deja la o reprezentare cu totul precisă, la o reprezentare care este un adevăr al pragului. Prin ceea ce se dobândește în mistică nu se ajunge prea departe; căci acolo ne situăm în fenomene buimăcitoare, dăruiți poftelor noastre egoiste, care nu doresc să se lase descrise drept procese materialiste ale proceselor noastre interioare propriu-zise. Prin mulțimea buimăcitoare a

fenomenelor care ne înconjoară în lumea percepțiilor, noi nu pătrundem până la cunoașterea că, de fapt, aici nu se află pe nicăieri materie înăuntru. Dar să reflectăm la ce vedem, de fapt, atunci când privim, de exemplu, o planetă îndepărtată sau o stea fixă din spațiul cosmic. Ce vedem noi acolo, de fapt? Ceea ce vedem noi în jurul nostru pe Pământ drept covor vegetal verde, drept formațiuni noroase, drept sol cenușiu-marونیu ș.a.m.d., pe acestea nu le vedem atunci când privim afară în spațiul cosmic și vedem stelele; căci stelele, chiar și Luna, sunt prea îndepărtate pentru aceasta. Însă ceea ce se află afară, ceea ce trăiește acolo pe aceste corpuri cerești străine, are peste tot un interior, are procese substanțiale transformate. Acest lucru, ceea ce trăiește acolo ca procese materiale în ființele superioare corespunzătoare, aceasta vedem noi atunci când îndreptăm telescopul către o stea. Tot așa, dacă o altă stea, să zicem Luna, și-ar îndrepta telescopul asupra noastră, oare ar vedea ea plantele și animalele noastre, ș.a.m.d.? Nu, pentru aceasta Pământul este mult prea îndepărtat de Lună. Dar dacă Luna își îndreaptă telescopul spre Pământ, atunci ea privește în stomacul dumneavoastră, în inimă ș.a.m.d. Acesta este conținutul celor ce radiază afară, în Univers. Deoarece dintre diferitele regnuri de pe Pământ, omul aparține celui mai înalt regn, de aceea se vede din afară ceea ce se petrece sub pielea omului. Și acest lucru, care poate fi văzut de pe stelele îndepărtate, aceasta este viețuit drept mistică de către oameni, atunci când este aprins lăuntric în mod conștient.

Vedeți așadar că cel dăruit cu toată seriozitatea concepției antroposofice despre lume trebuie să străbată și acest al doilea adevăr incomod al pragului: anume că tocmai mistica este cea care ne poate învăța să cunoaștem materia Pământului. Luați o carte de fizică în mână. Dumneavoastră știți că acolo se vorbește despre gravitație, despre forța gravitațională a Pământului; dar se adaugă mereu că nu se cunoaște natura forței gravitaționale. Oamenii sunt chiar de-a dreptul mulțumiți de sine atunci când afirmă că nu s-ar cunoaște natura forței gravitaționale.

Cum ajungem să cunoaștem natura acelei forțe care face creta să cadă jos când i se dă drumul din mână? Forța care este numită forță gravitațională poate fi cunoscută în modul următor. Într-un anumit moment al vieții, probabil pe la vârsta de treizeci de ani, dar poate că și mai devreme, aceasta depinde de conducerea plină de iubire a destinului, oamenii pot cunoaște ceva dacă se observă pe sine în sens spiritual-științific, și nu în modul obișnuit – prin metodele științei spirituale omul este introdus într-o câțiva în metodele adevăratei observări de sine –, așadar aproximativ pe la vârsta de treizeci și doi de ani se poate cunoaște ceva. Dacă omul nu se observă așa cum o fac misticii abstracți, ci învață adevărata observare de sine, va ajunge, de exemplu, la această adevărată observare de sine dacă atunci când trăiește, să spunem, între treizeci și cinci și patruzeci de ani, și observă că a devenit din punct de vedere organic un altul. Unii o observă din aceea că părul le-a devenit cenușiu; în ziua de astăzi se întâmplă și ca bărbații să chelească în acest răstimp. Așadar omul devine altfel. Dar dacă el nu și-a cucerit capacitatea de a se observa pe sine, atunci nu are trăirea acestei deveniri, atunci nu are trăirea existenței lăuntrice și modul în care se desfășoară această devenire altfel. Ea poate fi trăită dacă omul aplică asupra sa ceea ce am spus eu în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?***. Omul poate afla cam de pe la treizeci și doi de ani cum se trăiește aceasta lăuntric. Și apoi învață să recunoască, din modul diferit în care trebuie să-și poarte corpul, în ce măsură corpul devine mai greu. Atunci trăiește lăuntric greutatea, ceea ce se numește forță de gravitație. Aceasta trebuie însă trăită lăuntric.

Toată flecăreala care ajunge să fie exprimată în mistică nu este atât de importantă ca un asemenea fapt concret, modul în care poate vieții cineva lăuntric în acest timp îngreunarea. Dumneavoastră nu puteți învăța să trăiți îngreunarea dacă aveți aici un om, iar acela lasă să cadă o piatră din mână. Dumneavoastră nu puteți observa greutatea din căderea pietrei, căci piatra nu conține adevărata materialitate. Pe aceasta trebuie să o observați în dumneavoastră înșivă prin aceea că

acum nu priviți asupra spațiului, ci asupra timpului, adică asupra a ceea ce trăiți succesiv. Trebuie să trecem de la trăirea spațială la trăirea temporală. Trebuie ca oamenii să poată face mai întâi observarea de sine. Oamenii trebuie ca ceea ce nu poate fi găsit niciodată în lumea percepțiilor exterioare să găsească prin trăiri interioare. Iar acestea sunt al doilea element al realității.

Ce are cel care trăiește lumea percepțiilor exterioare? El are doar adevărul, dar nu are știința. Cel care trăiește lăuntric, trăiește abstract-mistic, el are doar știința, dar nu are adevărul; pentru că el se amăgește singur asupra fenomenului fundamental al interiorului, deoarece trăirile lăuntrice sunt flăcările proceselor materiale. Cel care caută doar materialitățile în lumea exterioară interpretează lumea în sens ahrimanic, celălalt, care caută doar adevărul în sens abstract-mistic înlăuntrul său, o interpretează în sens luciferic. Ceea ce trebuie căutat de către o adevărată știință orientată antroposofic este echilibrul dintre cele două, este întrețeserea dintre adevăr și știință. Noi trebuie să căutăm adevărul la un pol și știința la celălalt, și să devenim conștienți cum realitățile vii se polarizează prin aceea că pătrundem adevărul cu știință și știința cu adevăr. Atunci cunoașterea devine o faptă, și atunci se petrece ceva. Atunci nu se definește sau se justifică ceva doar în mod logic, ci se petrece ceva, atunci când omul se străduiește să trăiască lăuntric știința și să cuprindă exterior adevărul, și se străduiește să le întrepătrundă pe acestea două.

Este ceea ce trebuie să înțeleagă prezentul. Prezentul trebuie să înțeleagă că omul trebuie să stea în echilibru între cele două extreme, ahrimanicul și lucifericul. Omul tinde mereu într-una dintre direcții. De aceea este acel grup trinitar [4] de la Dornach în așa fel, încât lucifericul este expus în partea de sus, ahrimanicul în partea de jos, iar Christos la mijloc, menținând echilibrul. Aceste lucruri pot fi expuse în idei, pot fi aduse până la un distilat al ideilor și atunci devin adevăr și știință. Dar aceste lucruri pot fi expuse și artistic, și atunci trebuie să faci abstracție de orice idee pură, atunci trebuie să cauți în linie, în formă, în statură, și atunci ele devin, de exemplu, grupul

statuar trinitar de la Dornach. Însă întregul este pătruns de spirit. Unilateral este misticismul și unilateral este și materialismul. Și trebuie știut că cele două trebuie întreșesute într-o activitate vie și că în această activitate vie trebuie căutată interioritatea reală a omului. Însă timpul nostru vrea să se împrietenească unilateral cu materialismul și de aceea se află într-adevăr pe calea către debilitatea mintală. Eu am arătat că nu trebuie să se rămână la teoretizare, ci că trebuie știut realmente: de îndată ce întâlnești Păzitorul pragului ți se arată ce este materialismul – o cale către debilitatea mintală! Omul trebuie să se însănătoșească, nu trebuie doar să respingă ceva pentru a ajunge la altceva. Extrema cealaltă este mistica abstractă. Despre aceasta trebuie să poți dobândi sentimentul: în realitate ea este calea spre infantilism, dacă vrem să o spunem pe nemțește, nu există un alt cuvânt german pentru aceasta decât copilăria, decât priceperea lumii în sensul care este adecvat doar copilului foarte mic – infantilismul! Așadar copilul care nu a fost încă atins de lume, care trăiește în pura materialitate fizică, în procesele organice-fizice, reprezintă pentru noi tipul misticului, numai că misticul va avea mai târziu aceleași trăiri ca și copilul. Desigur că aceste trăiri se prezintă altfel la adult, dar copilul resimte și el această concentrare a activității organice în inimă, și când simte această concentrare, atunci dă din picioare, și atunci vedem cum datul din picioare la periferie, mișcarea în afară, reprezintă contrariul concentrării în sine în inimă. Dacă omul rămâne pueril de-a lungul întregii sale vieți, dacă este prea comod să se pătrundă cu ceea ce îi poate da doar materialismul, atunci el respinge materia exterioară; ea nu este nimic pentru el, ea este pentru el ce poate fi mai jos, ceva dincolo de care el trebuie să tindă. Dar atunci dă și el din picioare, și dând din picioare își dă la iveală mistica. Acesta este un adevăr de prag, un adevăr de prag incomod. Dar orice misticism abstract, care, așa cum este practicat în ziua de azi, atinge un fel de voluptate, în așa fel încât cei care îl practică își ling degetele când se tipăresc lucruri care, de fapt, sunt doar un dat de picioare în gânduri, constituie infantilism. Și trebuie să ne fie clar: așa

cum materialismul duce la debilitatea mintală, tot așa duce mistica abstractă duce la boala infantilismului, la puerilitate. Iar adevărata viață constă în aceea ca noi să găsim echilibrul între materialism și mistică.

Și aici lucrurile sunt iarăși întru câțva dificile, pentru că abia aici devin de-a dreptul incomode. Dar dacă veți căuta echilibrul la balanță, nu vă este îngăduit să disprețuiți ceea ce se află pe o parte pentru că, dacă este prea mult, va deregla din nou echilibrul și trebuie să încercați să puneți pe ambele talere ale balanței ceea ce își menține echilibrul. Astfel, este necesar să nu disprețuiți ceea ce duce în materie și să vă spuneți că aceasta duce la debilitatea mintală. Dimpotrivă, cel care vrea să pătrundă în lucruri trebuie să înainteze cu îndrăzneală în realitate, trebuie să-și spună: trebuie în orice caz să merg pe calea care, dacă este parcursă unilateral, duce la debilitate mintală, dar eu sunt înarmat împotriva acestui aspect. Eu sunt înarmat și împotriva faptului de a mă împotmoli pe cealaltă cale; eu păstrez ceea ce îmi este necesar din copilărie, dar nu rămân la vremea copilăririi. – Așadar omul trebuie să găsească echilibrul între materialism și mistică: acesta este veritabilul simț al vieții. Simțul vieții este echilibrul între debilitatea mintală și infantilism. Și dacă cuiva nu îi convine să vadă clar acest lucru, el este incapabil să pătrundă în realitate. Oamenii devin debili mintali dacă nu observă că omul normal trebuie să învingă zi de zi și oră de oră debilitatea mintală care îl amenință mereu, și că el rămâne om doar dacă rămâne infantil, adică genial. Căci dacă omul păstrează infantilismul într-un echilibru corect, atunci este geniu. El este geniu numai în măsura în care și-a păstrat infantilismul la vârsta de treizeci-patruzeci de ani; dar acesta trebuie să se încadreze în echilibrul corect. Astfel încât trebuie să spunem: În fiecare se află pericolul – cum să formulez lucrurile? – de a deveni un geniu, sau de a rămâne infantil. De fapt se pot spune amândouă. De îndată ce se ajunge la adevărurile pragului, modul obișnuit de exprimare nu mai este valabil; aici se întretaiesc lucruri care altfel sunt separate. Toate cuvintele primesc o altă însemnătate și se poate spune

că ar fi de-a dreptul umoristic să prezinți imaginea și pictural sau plastic: aici este pragul către lumea spirituală, aici se află unul și dincolo celălalt; unul urzește în spiritual și celălalt în material, și-și strigă unul altuia. Cel din lumea spirituală strigă: Infantilism! – iar cel din lumea materială strigă: Genialitate! – Așa cum un copac arată altfel dintr-o parte decât dintr-alta, tot așa arată lucrurile diferit în funcție de faptul dacă sunt privite din punct de vedere spiritual sau din cel material. Din punct de vedere spiritual trebuie să se vorbească despre genialitate, pentru că omul și-a păstrat felul de a fi al copilului, reprezentarea jucăușă, să se vorbească despre infantilism pentru că se privește spre ceea ce este infantilism dacă ne situăm pe partea spirituală. Căci de acolo infantilismul se vede altfel. Acolo se știe că omul coboară din lumea spirituală, că el se întrupează într-un trup fizic, acolo se vede cât de neîndemânatic este încă un copil, dar și că în ceea ce este încă nedezvoltat trăiește cea mai înaltă spiritualitate.

Unii oameni, ca de exemplu năărăul de *Dessoir* [5], s-au supărat în mod deosebit cum am descris eu în cărțulia mea ***Călăuzirea spirituală a omului și a omenirii*** [6] că înțelepciunea care lucrează în copil la configurarea creierului este cu mult mai înaltă decât înțelepciunea pe care o exprimă omul ulterior în viața sa. Năărăi ca Dessoir nu pot înțelege asemenea lucruri, căci pentru ei perimetrul înțelepciunii este acela pe care îl exprimă ei atunci când își scriu cărțile. Dar lucrurile stau așa că atunci când din partea spirituală se spune: infantilism –, se vede cum a coborât ca rază entitatea divină a spiritului omenesc, care se dezvoltă pe deplin lăuntric. Aceasta a coborât într-un trup omenesc încă nedezvoltat; pe acela l-a cuprins, pe acela l-a prelucrat, astfel încât chiar și după câteva luni creierul este altfel decât a fost, astfel încât întregul trup devine altceva la vârsta de șapte, paisprezece ani ș.a.m.d. Așadar nu se vorbește despre infantilism în sensul că ar fi o insultă, ci se vorbește în așa fel încât infantilismul este desemnat drept ceea ce se prezintă drept coborâre a spiritului în lumea fizică, drept primă cuprindere a trupului, acea stare de a mai fi copil, de a mai fi încă într-o constituție umană în care

prin dezvoltarea restului trupului – care se dezvoltă cel mai repede, în timp ce capul conține cel mai mult spirit –, omul încă nu este epurat de spiritul din cap. Așa se văd lucrurile atunci când se vorbește de infantilism din partea suprasensibilă. Căci în capul copilăresc se află mult spirit, și – acesta este un adevăr incomod – cu vârsta spiritul devine tot mai puțin, iar noi devenim tot mai pietrificați și mai pietrificați în capetele noastre. Copilul are încă mult spirit. Acesta se volatilizează treptat. Îmi îngădui să folosesc cuvântul „a se volatiliza” în așa fel încât spiritul din cap se volatilizează în jos, în restul organismului. Vedeți de aici că atunci când vorbesc despre infantilismul văzut de dincolo de prag, el este expresia a ceva superior, pe când atunci când vorbesc despre infantilism din punct de vedere pământean, el este expresia unei rămăneri pe loc. Numai că limbajul Pământului și cel al Cerului sunt deosebite unul de celălalt, și acesta este tragismul timpului nostru, anume că oamenii nu mai vor deloc să înțeleagă limbajul Cerului. De când a devenit uzual să se ceară ca de la amvoane să se vorbească pe cât de pământean este posibil, oamenii au pierdut posibilitatea de a înțelege limbajul de dincolo. Și atunci este ușor de înțeles că dacă o dată ai ceva de expus într-un context, ceva pe care desigur că îl expui din contextul respectiv și după ce ai pregătit contextul, ca de exemplu cel referitor la cuvântul de dincolo de prag, și spui: Entitățile din lumea spirituală se volatilizează în jos –, atunci se pot întâmpla în ziua de azi următoarele. Vreau să menționez într-o imagine ceva ce s-a întâmplat realmente. Atunci se poate întâmpla ca cineva să scrie: Steiner a spus că lucrurile nu se volatilizează în sus, ci în jos. Atunci un profesor de anatomie [7] își însușește această afirmație și o citește auditoriului său, pe care l-a pregătit el însuși, cerându-le să apară cu trompete de copii și zurgălăi, atunci când adevărata antroposofie urmează să fie prezentată de un orator! Apoi se prezintă antroposofie. După care vorbește profesorul și citește ceva pe care și l-a însușit el, și apoi studenții încep, cu trompetele și zurgălăii lor, pe care și le-au adus cu sine, să aplice argumentele științifice folosite în ziua de azi în astfel de cercuri.

Acesta este un procedeu care s-a desfășurat într-adevăr la Göttingen în aceste zile. Citiți anexa [8] care a fost tipărită la noul număr al ziarului nostru despre tripartiție.

Trăim într-un timp întru totul grav, și de aceea aș dori să continui vineri ceea ce am abordat astăzi caracterizându-vă cum apar în realitate materialismul, pe de o parte, și mistica, pe de altă parte, prin aceea că vă voi arăta care sunt sarcinile noastre. Căci în ziua de astăzi sarcinile noastre nu sunt acelea de a ne reuni în cercuri sectante, ci de a interveni în mod viu în procesele vieții și de a introduce impulsurile antroposofice în întreaga viață culturală a prezentului. În ziua de azi nu este îngăduit, dacă ne înțelegem sarcina timpului, să rămânem în mod unilateral materialisti sau mistici, ci trebuie să pășim pe calea către realitate, așa cum am încercat să vă caracterizez în mica lucrare [9] care a fost tipărită prin strădaniile domnului *Molt* pentru aceia care trebuie să afle afară, pe câmpul de bătaie, câte ceva din spiritul antroposofic. Trebuie să ne aducem mereu înaintea ochilor că în ziua de astăzi ne aflăm într-un timp grav și că vom simți că îi vom face față numai dacă lăsăm să se apropie de noi ceea ce nici măcar nu poate fi denumit justificat în vechile forme ale limbajului, și care ne transpune în necesitatea de a găsi noi înșine noi forme de limbaj dacă e să ajungem la adevărul actual. Cunoașterii nu îi este îngăduit să rămână pe loc la scormonirea cu gândul, cunoașterea trebuie să devină faptă. Atunci noi, ca omenire, nu vom naviga înspre apusul Occidentului, ci vom găsi din nou un răsărit. Dar atâta timp cât materialismul se servește de simbolurile infantilismului – de trompete și zurgălăi – pentru a combate antroposofia, așadar atâta timp cât materialismul se folosește de infantilism și mistica se folosește de materialism prin faptul că vrea să facă diverse procese materiale să apară drept spirituale, atâta timp vom naviga cu toate pânzele sus înspre decăderea Occidentului. Aici nu este vorba de a scormoni cu gândul, ci de o adevărată problemă de înfăptuire.

CONFERINȚA a VII-a

Stuttgart, 30 iulie 1920

Este nevoie să mă leg astăzi de ceva ce am spus deja aici în considerațiile mele anterioare, pentru că este deosebit de important și chiar necesar să accentuez în mod deosebit legătura celor spuse cu ceea ce vreau să adaug azi. Am expus recent faptul că drumul care trebuie să ducă la știința spirituală necesită recunoașterea a două fapte. Unul dintre fapte este acela ca omul să-și clarifice, din cele mai diferite aspecte ce pot fi preluate din știința spirituală, cât de imposibil este să se considere că materia, substanța, ar putea fi găsite în lumea exterioară înconjurătoare. Noi privim cu ochii noștri în lumea exterioară, ascultăm cu urechile noastre în lumea exterioară, și clădim apoi o anumită cunoaștere a naturii dacă legăm prin rațiune ceea ce vedem și auzim și percepem prin celelalte simțuri, și atunci considerăm că știm ceva despre natura exterioară. Atâta timp cât gândim și credem că în natura exterioară am putea să găsim, printr-o oarecare știință, materie și legi ale ei, ne aflăm în greșeală. Iar greșeala materialismului nu constă în aceea că el vorbește mai ales despre materie, ci în aceea că s-a considerat că se pot găsi materia și legile ei, structura ei interioară, esența ei, în lumea exterioară. De aceea, cel care spune: Eu nu vreau să știu nimic despre lumea exterioară, pentru că ea este lumea materială; eu vreau să caut, mistic, în lăuntrul, meu o lume spirituală, acela devine la fel de materialist ca cel care interpretează pur și simplu această lume exterioară în sens materialist, căci el crede că în lumea exterioară poate fi găsit ceea ce este material. Și tocmai în aceasta constă greșeala timpului contemporan, în faptul că se caută ceea ce este esență materială în lumea exterioară. Corectarea esențială va consta în aceea că nu se va mai căuta esența a ceea ce este material în lumea exterioară, în aceea că omului îi va fi limpede: oricât ne extindem limita observațiilor noastre sensibile, nu vom putea găsi nicăieri ceva din ceea ce este

materia și structura ei interioară, legitatea ei. Trebuie să ne fie limpede că în lumea exterioară, în fața noastră se află ceea ce în Orient se numește maya, ceea ce numim noi lume fenomenală și că oriunde vom privi nu putem găsi nimic material în această lume exterioară.

În schimb, trebuie să ne clarificăm un al doilea fapt: că acest material, pe care materialismul îl caută în mod greșit în lumea exterioară, îl găsim în propriul nostru interior, și că îl găsim tocmai atunci când devenim mistici în sens unilateral, abstract. Căci ceea ce urcă în conștiința noastră drept conținut al unei anumite mistici, ceea ce credem noi că trăim, nu este altceva decât – aș spune – flacăra ce este aprinsă în interior prin procesele noastre materiale organice. Și gândește, de fapt, corect, acela care expune mistica lui *Tauler*, a lui *Meister Eckhart*, în sensul că aceste spirite au știut să interpreteze – printr-o anumită posibilitate de trăire lăuntrică – ceea ce era material înlăuntrul lor, așa cum se aprindea acesta ca flăcără a conștiinței și că au găsit prin mistică ceea ce este material. Până nu se știe că prin observarea exterioară se găsește doar fenomenul, maya, iar prin observarea lăuntrică doar ceea ce este material și flăcără acestuia, nu se ajunge la o adevărată claritate în privința esenței lumii și a încadrării omului în lume. Nouă nu ne este îngăduit să căutăm în lumea exterioară prin științele naturii ceea ce este material, noi trebuie să căutăm lăuntric, prin mistică, ceea ce este material; căci acolo se află legile sale. Cine vrea să caute esența forței gravitaționale, să nu o caute prin intermediul mecanismului de studiere a căderii libere a lui *Atwood* [1], ci să încerce – să zicem la vârsta de 32 de ani, dar poate fi și la un alt moment temporal –, să ajungă la o conștiință lăuntrică a forței gravitaționale, astfel încât să știe din trăire lăuntrică ce înseamnă să trăiești într-adevăr experiența gravitației. El trebuie să învețe să afle prin trăire interioară concretă cum devine omul între 30 și 40 de ani lăuntric tot mai greu, cum se trăiește lăuntric o însușire a materiei, care se exprimă doar în ceea ce este conștiință mistică. Și eu am încercat să interpretez ceea ce vine aici în considerare, prin aceea că am spus: Dacă ne situăm înlăuntrul haosului unei planete,

așa cum se situează oamenii de știință actuali, nu putem dobândi deloc o noțiune limpede despre aceste lucruri. – Noi vedem ceea ce există acolo ca plante și animale, ca pătură de nori; vedem ceea ce aruncă stelele ca strălucire a lor în jos, asupra noastră, vedem fluviile și munții și văile, ș.a.m.d. Dar toate acestea nu intră deloc în considerare dacă, de exemplu, s-ar observa de pe Marte ceea ce este pe Pământul nostru. Un locuitor al lui Marte care ar observa Pământul nostru printr-un instrument, oricum ar fi el făcut – ne putem gândi, cum și este în realitate, deși în alt fel, că locuitorul lui Marte este în așa fel organizat încât poate observa Pământul –, nu ar percepe nimic din ceea ce vedem noi ca formațiune noroasă, fluvii și munți, din aparițiile regnurilor mineral, vegetal, animal; ceea ce ar percepe el pe planeta noastră s-ar desfășura înăuntrul pielii oamenilor care trăiesc pe Pământ. Tot restul ar dispărea din fața privirii locuitorului lui Marte. Numai ceea ce se petrece în interiorul vieții organice a oamenilor ar percepe el; căci pe aceasta ar simți-o el drept lume materială a Pământului. Și dacă ne aducem acest aspect mistic lăuntric în conștiință, el nu este ceea ce cred mulți mistici, ci este flacăra care s-a aprins înăuntrul nostru. Acesta este locul în care înveți să cunoști materia Pământului. Acest tip de cunoaștere de sine ne duce în esența materiei și a forței, și în această privință oamenii occidentului au abordat în ultimele secole exact direcția opusă.

De aici se poate aprecia cât de mult trebuie schimbat modul de a gândi, dacă e ca apusul să se transforme din nou într-un răsărit. În ziua de azi se crede că omul este materialist sau idealist sau spiritualist prin conținutul concepției sale despre lume. Dar nu acesta este cazul. Căci omul încă nu este nici pe departe spiritualist, dacă spune că se dedică contemplării lăuntricului și nu se mai dedică observării celor exterioare. Căci s-ar putea întâmpla ca omul să se dedice lăuntricului său și abia apoi să observe corect materia, anume așa cum lăuntric ea devine flacăra. Omul se află pe calea corectă numai atunci când cuprinde în dispoziția sa lăuntrică ceea ce am eu în vedere aici. Atunci când cuprindem cu privirea lumea percepțiilor exterioare, vedem

doar fenomene, doar apariții, și nu ceva în care să se înrădăcineze aceste fenomene, căci locul în care se înrădăcinează ele se află sub propria noastră piele. Ceea ce vedem afară trebuie apreciat la fel ca ceea ce vedem în curcubeu. Așa cum vede incorect acela care crede că un curcubeu ar fi altceva decât un fenomen, că ar fi ceva care se arcuiește ca materialitate, tot așa se află în eroare acela care crede – pentru că celelalte percepții care îl înconjoară ating, pe lângă celelalte simțuri, și simțul tactil, în timp ce prin curcubeu se poate trece cu mâna – că fenomenele care îl înconjoară nu ar fi fenomene, ci materialitate. Ele se diferențiază de curcubeu doar prin aceea că ating și alte simțuri, dar în ele poate fi găsită la fel de puțină materialitate ca în curcubeu. Tot ceea ce se află în exterior este fenomen. Iar locul în care se înrădăcinează fenomenele se află așadar în interiorul pielii omenești. Înăuntrul acestei pielii omenești se petrec procesele care poartă evenimentele Pământului de la o epocă la alta.

Oricât de improbabil și de paradoxal ar părea omului prezentului, adevărat este totuși că ceea ce astăzi ne înconjoară exterior ca fenomene, ceea ce se arată în aceste fenomene ca legitate, nu este consecința exterioară a ceea ce s-a întâmplat material cu aproximativ trei milenii înainte de Misteriul de pe Golgota, ci consecința a ceea ce s-a petrecut cu trei milenii înainte de Misteriul de pe Golgota în trupurile egiptenilor, caldeenilor, ș.a.m.d. Aceasta a ieșit dinăuntru în afară. Și ceea ce a fost pe atunci lume exterioară, s-a volatilizat, s-a scufundat. În trupurile oamenilor se află germenul unui viitor care poate fi calculat deja peste milenii. Este ceva care poate fi recunoscut din fenomenele exterioare ale naturii deja în ziua de azi, printr-o concluzie temerară, dar, totuși, o concluzie. Oamenii vorbesc despre însușirile radiului. Pentru acela care străvede lumea spirituală, această vorbire îi apare uneori ca și cum niște copii ar vorbi despre ceea ce, pentru cunoașterea spirituală a adulților, a fost de mult limpede din alte fapte. Fizica știe în ziua de azi că radiul care a existat pe suprafața Pământului înainte de anul 140 după Christos s-a volatilizat în ziua de azi, că astăzi nu mai există acel radiu. Radiul care

există în ziua de azi s-a format abia începând din anul 140 d.Ch. Acestea sunt lucruri pe care le învață deja fizica în ziua de azi, lucruri care ajung la om pentru a-l constrânge oarecum să renunțe, în fine, la cele pe care, tocmai fiindcă au constituit o eroare, a trebuit să le urmeze secole de-a rândul, pentru eliberarea omenească.

Însă toate acestea ne constrâng să considerăm ceea ce aduce oamenilor știința spirituală orientată antroposofic într-un cu totul alt mod decât sunt considerate lucrurile în mod obișnuit. Este necesar să trecem de la simplele teorii la realități, să trecem peste tot de la cunoașterea rațională abstractă la cunoașterea faptelor, la ceea ce este o înfăptuire, o adevărată înfăptuire în contextul universal. Căci eu am spus deja – dar este necesar ca acest lucru să fie accentuat cu o claritate deosebită –, că oamenii cred în ziua de azi că unul este materialist, altul este spiritualist. Cel care este spiritualist spune: Acela este materialist, el trebuie combătut pentru că nu este adevărat că sufletul este un produs al materiei. De aceea este incorect ceea ce afirmă materialistul, și obținem suficient dacă l-am combătut. Materialistul se află într-o eroare logică și trebuie combătut. – Nu, nu despre asta este vorba. Aceasta nu este o problemă de logică, nu este o problemă de teoretizare, și se crede doar că știința spirituală ar fi teoretizare. Știința spirituală orientată antroposofic stă peste tot pe terenul realității, dacă le caută pe acestea acolo unde trebuie într-adevăr căutate: acolo unde domnește și ființează spiritul. Cine privește lumea exterioară și caută pretutindeni materia după metoda teoreticienilor moleculari și atomiști recent, indiferent că le vede pe acestea ca forțe punctiforme sau mici particule, acela nu se află numai într-o eroare logică ce trebuie combătută. Cu astfel de lucruri care sunt concepte pur teoretice, adevărata știință spirituală nu are nimic de a face. Ea are de a face cu realități. Cine caută în lumea exterioară altceva decât fenomene, nu se află numai pe calea unei simple greșeli logice, ci și pe aceea a îmbolnăvirii organice a întregii sale ființe. Și nu se poate spune că urmarea acestei căi este o greșală logică, ci trebuie spus că acela care caută în felul acesta se află pe calea îmbolnăvirii

organice, pe calea spre debilitatea mintală. Este așa că noi de multe ori în domeniul științei spirituale orientate antroposofic trebuie să transformăm lucrurile considerate în mod teoreic, în astfel de lucruri care sunt considerate în termeni reali. Explicația în domeniul spiritual nu are nimic de a face cu simplul acord sau simpla combatere, ci ea are de a face cu ceea ce este sănătatea și boala, cu ceea ce sunt realitățile în viață. Și așa trebuie să spunem: Cine caută în așa fel încât în fenomene nu caută doar fenomenele, ci materia, acela este pe calea spre debilitatea mintală, spre îmbolnăvirea organică. Este ceva ce se desfășoară în cadrul realității.

Tot așa, cel care caută în mod abstract spiritualul în interiorul său, nu trebuie doar combătut; căci acela care caută spiritualul numai pe calea misticii lăuntrice unilaterale și nu ajunge la ideea că atunci când privește prin țesătura acestei mistici ajunge tocmai la materialitate, acela se află pe calea – eu am numit-o așa cum poate fi ea numită atunci când este desemnată de dincolo de prag – la îmbolnăvirea organismului său, la infantilism, la puerilitate. Dacă aici se află pragul între lumea sensibilă și cea suprasensibilă și Păzitorul pragului stă aici, dincoace de Păzitor este ceea ce noi numim aici genialitate; dar dincolo de prag, aceasta poate fi numită pe bună dreptate infantilism. Căci dacă se exprimă în mod incorect aici, în lumea sensibilă, atunci este infantilism de-a lungul întregii vieți, în timp ce este genialitate faptul ca un anumit fond de copilărire să fie păstrat de-a lungul întregii vieți. Ajungem la genialitate numai prin aceea că putem purta până la o vârstă înaintată acel tip de suflet care în mod normal există la vârsta copilăriei, și acest lucru este privit în înfățișarea sa adevărată de dincolo de prag. Dar dacă se petrece în mod unilateral acea purtare a felului copilăros al sufletului la o vârstă mai înaintată, atunci ceea ce devine genialitate dacă este corect încadrat în lumea omenească, devine infantilism. Este din nou ceva care ne arată că trebuie să înlocuim simplele concepte logice de îndată ce ajungem în domeniul științei spirituale prin concepte reale, prin ceea ce nu doar îl aduce pe

om la alte păreri, ci ceea ce îl modifică lăuntric, în structura sa organică.

Aceasta este seriozitatea științei spirituale orientate antroposofic, care este atât de puțin apreciată, deoarece oamenii își transpun dispoziția lăuntrică obișnuită în domeniile spiritual-științifice. Ei doresc să fie de acord sau să combată, așa cum se petrece în lumea exterioară; ar dori să ducă obișnuințele lumii exterioare în domeniile spiritual-științifice, în timp ce știința spirituală orientată antroposofic poate fi învățată corect numai dacă se vorbește în cuvintele din lumea de dincolo. Acolo cuvintele au o cu totul altă însemnătate; acolo, ceea ce aici este forță gravitațională, care trage în jos, este tragere în sus. În lumea spirituală trebuie să vorbim despre ceea ce ne trage în jos astfel încât este exact invers. De aceea nu trebuie să ne mire când acela care ia în serios știința spirituală, la început este de-a dreptul neînțeles de către aceia care ar dori să ducă și în domeniile spiritual-științifice obișnuințele care s-au format în epoca materialismului. Este ceea ce face mereu ca astfel de lucruri cum am îndrăznit eu să vă prezint ieri, să fie înțeles greșite.

Cel care și-ar expune punctul de vedere împotriva lui *Oswald Spengler*, l-ar combate pur și simplu. Omul de știință spirituală este transpus în necesitatea de a nu-l combate în mod obișnuit. El trebuie să abordeze puncte de vedere și nu încăpățânarea acerbă; el trebuie să spună: Ceea ce este afirmat prin intermediul lui Oswald Spengler, este afirmat dintr-un alt punct de vedere; dintr-un punct de vedere nerodnic pentru viitorul apropiat. Atunci avem o atitudine justă față de fenomene când nu le combatem pur și simplu, ci le arătăm genialitatea și vorbim cu participare lăuntrică despre ceea ce am dori să învingem. În modul în care se tratează lucrurile se află mai mult caracter spiritual-științific decât în expunerea mărginită a unor generalități mistice oarecare, despre care cei care le expun sunt de părere că ar fi adevăruri deosebit de binecuvântate de Dumnezeu. Aceste lucruri trebuie considerate, pentru că ne îndreptăm înspre o epocă în care trebuie să trecem dincolo de conținutul pur intelectual

al vieții. Și acesta este ceva pe care aș dori să-l accentuez tot mereu: că trebuie să trecem dincolo de simplul conținut al vieții intelectuale.

În ziua de azi, dacă se ia simplul conținut, este relativ ușor pentru orice om nehibzuit să-l combată pe Oswald Spengler. Asta nu e greu, dar nu despre asta este vorba, ci de a spune ce anume trăiește în Oswald Spengler concret, real și prin ce poate fi el depășit în mod concret, real. Iar în viitor se va pune mereu tot mai mult problema ca atunci când vrem să caracterizăm o personalitate, să privim mai mult asupra a ceea ce expune ea, decât dacă ea expune exact ceea ce ne place sau ne displace. Nu trebuie să privim la faptul dacă ne place sau ne displace ceva, ci la faptul că acel ceva are calități spirituale. Pentru efectul general al evoluției lumii este cu mult mai important să existe un materialist genial, care să reprezinte materialismul în mod genial – căci pentru asta este nevoie de spirit –, și uneori e nevoie de prea puțin spirit pentru a reprezenta o mistică mărginită. Misticul mărginit poate contribui în anumite circumstanțe cu mult mai mult la materializarea lumii decât materialistul genial. De calitatea spiritualului este vorba. În viitor va conta mai mult să fie recunoscut acest lucru decât conținutul. Este ceea ce trebuie învățat: pentru că noi nu vrem să aspirăm la spirit în chip de sistem logic, ci în realitatea sa, și atunci vă întreb: Vă puteți imagina că spiritul trăiește în materialistul plin de spirit mai mult decât în spiritualistul mărginit? Aceste lucruri trebuie examinate și pătrunse cu privirea de către știința spirituală orientată antroposofic; căci este vorba de realitatea spiritului și nu de afirmarea abstractă a unui lucru sau a altuia. Tocmai acest lucru este interpretat greșit de oameni, cât de mult contează realitățile, și nu teoriile!

De aceea trebuie să privim astăzi la câteva fenomene ale vieții obișnuite tocmai din punctul de vedere al cunoașterii spiritual-științifice, căci altfel nu ajungem la claritate. Gândiți-vă o dată că în lumea obișnuită, cu care ne acomodăm în ziua de azi, găsim în viața politică un partid sau altul. Vrem, pentru început, să luăm în vedere partidele obișnuite. Dumneavoastră știți că în aceste partide se

manifestă aspectele cele mai neconsolatoare, mai pustiitoare, mai mărginite; dar, mai mult sau mai puțin, se află aproape constrâns încadrat în aceste partide oricine nu vrea să se retragă întru totul din viața exterioară, sau care, prin lipsa de apartenență la o patrie, este constrâns să nu voteze deoarece nu au reușit nicăieri să dobândească dreptul la vot; așadar oricine are dreptul de a vota se află în ziua de azi sub constrângerea de a-și acorda votul într-o anumită direcție, ceea ce înseamnă să acționeze în sensul acestor partide. Partidele sunt așadar prezente. Acestea provin din timpurile mai bune ale vieții de partid, de la cunoscutul sistem de oscilare englezesc între partidul conservator, pe de o parte, și partidul liberal, pe de altă parte. Și putem spune: În aceste două nuanțe se înghesuie într-o anume măsură toate partidele care există în ziua de azi. Uneori, liberalismul, de stânga, se colorează cu conservatorismul, de dreapta, ca în democrația socială, sau conservatorismul se colorează spre radicalism, așa cum am trăit-o noi în ziua de azi. Dar în ansamblu se poate spune că acest sistem oscilant, între partidele conservator și liberal, este acela pe care îl au la bază partidele noastre. Da, aceasta este imaginea pe care o avem în exterior. Trăim în cadrul acestor formări de partide – după cum trebuie să accepte oricine – ceea ce este mai rău. Dar acest ceva există, și acum problema este: Da, dar de ce este aici? Și ce este de fapt? Ce sunt, de fapt, partidele?

Tot ceea ce apare aici, în lumea fizică, este o imagine-oglindire a lumii suprasensibile. De unde sunt atunci partidele o oglindire? Ce există deci în lumea suprasensibilă pentru ca aici, în lumea sensibilă, să fie partidele? Înțelege corect cele despre care este vorba numai acela care ajunge la cu totul altceva, anume la realități, dacă trece pragul lumii spirituale. Aici, în lumea fizică, omul este idealist, sau sceptic, sau realist sau spiritualist, sau orice alt fel de „ist”. Este ceva care poate fi rezumat într-un program, într-un sistem politic, sociologic, pe scurt, omul este un „ist”. Aici oamenii se orientează după o abstracție. Căci tot ceea ce stă la baza partidelor sunt astfel de programe de partid, sau sisteme, sau ceva asemănător, sunt oarecare

abstracții. De îndată ce trecem pragul către lumea spirituală nu mai avem de a face cu o simplă logică sau cu abstracțiuni, ci cu realități. Numai că acest lucru, în mod obișnuit, nu este prea luat în serios. Dar nu mai puteți jura pe drapelele partidelor de îndată ce treceți de Păzitorul pragului, ci acolo puteți doar să rămâneți credincios ființelor, căci acolo totul este ființial. Acolo puteți numai să aderați la vreo ființă a ierarhiilor superioare și să spuneți: Acesta este cel pe care îl urmez, cu care mă unesc. Altceineva poate susține lucrul său în felul său; eu sunt legat cu acesta, eu iau partea acestuia. [În limba germană „Partei” = partid, parte – în sensul de a fi de partea cuiva – n.tr.] Aici cuvintele „Eu iau partea acestuia sau aceuia” capătă un înțeles foarte real, și nu doar unul abstract. Pentru noi, oamenii, este evident să ne spunem: De îndată ce privim dincolo de prag, găsim felul triplu de entități: Ființa lui Christos, Ahriman și Lucifer. Putem desigur spune mai întâi, în timp ce ne pregătim cu grijă pentru cuprinderea lumii spirituale: Eu aleg partea (partidul) lui Christos, sau pe aceea a lui Ahriman sau a lui Lucifer. Omul poate însă și masca lucrurile: el poate fi prost pregătit și îl poate alege pe Ahriman și să-l numească Christos. Dar omul urmează o ființă – totul devine ființial dincolo de prag! Ai mereu de a face cu realități, și nu cu oarece lucruri programatice sau legate de sisteme!

Acestea sunt cuvinte cu greutate, cele pe care le exprim acum, caracterizând relația omenească cu lumea suprasensibilă. Și aici există un punct în care – pentru că este foarte supărător – în ziua de azi încă nu este posibil să rostești ultimul cuvânt; dar foarte puțini oameni de pe Pământ știu în ziua de azi că toate consecințele lozincilor purtate ca drapele ale partidelor, al abstracțiunilor partidelor nu sunt, în fond, câtuși de puțin realitate, ci sunt o iluzie, și că atunci când omul începe să urmeze ceva real, trebuie de fapt să urmeze ceva care se găsește dincolo de prag, în lumea suprasensibilă. Dar un partid poate fi caracterizat chiar așa, că el cunoaște foarte bine această taină, și o și urmează. Iar faptul că în ciclul de conferințe de la Karlsruhe din anul 1911 [2] eu am exprimat aceasta în public, mi-a atras ura acestui

partid. Anume, aceștia sunt iezuiții. Ei știu absolut precis: Urmarea programului unui partid – vă rog să mă iertați că mă folosesc de o expresie uzuală în Germania – este un moft. De fapt se urmează o ființă din lumea suprasensibilă! De aceea, vedeți dumneavoastră, exercițiile iezuiților încep prin aceea că iezuitul și-l imaginează în primul rând pe acela pe care îl urmează apoi în calitate de „Compánia lui Iisus”, pentru care formează o corporație militară. Și când spun că ultimul cuvânt nu poate fi rostit, este că doresc să mă abțin în privința aceluia care este botezat acolo drept „Iisus”. Dar se pune problema să caracterizăm faptul că iezuitismul formează un partid prin aceea că urmează o ființă spirituală, și că, așadar, el cunoaște foarte bine această taină: că urmarea unui partid care se epuizează într-un program în cadrul lumii pământene, este un moft. Eficiența Ordinului iezuit se bazează pe aceea că el își educă apartenenții în sensul urmăririi unei ființe spirituale. Acolo nu se spune: Ceva este corect sau incorect – ci acolo se spune: Aceasta face parte din misiunea ființei spirituale pe care o urmez; pe aceasta o apăr eu. Ceea ce nu face parte din misiunea ființei spirituale pe care o urmez eu, eu combat, chiar dacă poate fi apărat în privință logică, deoarece conținuturile lui Ahriman și Lucifer pot fi apărate în mod logic la fel ca și cele ale lui Christos. Pledoarii logice în mod cu totul echivalent sunt tocmai trei.

De aceea trăim acum acest spectacol curios că iezuitismul, prin faptul că duce lupta împotriva antroposofiei, știe desigur, că antroposofia urmează o direcție spirituală în care lucrurile sunt apărăbile. El știe foarte bine că lucrurile nu sunt combătute prin aceea că sunt infirmate logic, el știe prea bine că o contestare logică este o simplă joacă cu logica; el știe că se află în fața unui adversar în lupta spirituală, și pentru el orice mijloc este corect. De aceea nu are sens să vrei să duci lupta prin infirmarea infirmărilor făcute de iezuiți. Iezuiții cunosc foarte bine obiectiile, dar faptul că le cunosc și le consideră corecte nu constituie pentru ei un motiv de a nu le combate, pentru că ei urmează o altă entitate decât entitatea pe care trebuie să o urmeze antroposofia, spre salvarea omenirii. De îndată ce este vorba

de probleme spirituale, depinde de realități; în acest caz esențial este să pătrundem cu privirea în mod real căile spirituale, în acest caz este esențial chiar ca, pentru pătrunderea acestor căi spirituale – ceea ce este într-un tot posibil rațiunii omenești sănătoase – să folosim întreg omul, și nu numai acel pitic omenesc format în ziua de azi în instituțiile uzuale de învățământ.

Ce sunt așadar partidele aici, în viața fizică? Ele sunt caricaturi a ceea ce în lumea suprasensibilă își are buna sa îndreptățire; ele sunt umbrele-imagini deformate ale celor care în lumea spirituală își au buna lor îndreptățire. Acesta este aspectul dificil al lucrurilor, anume că ceea ce apare în lumea sensibilă poate fi imaginea a ceva care în lumea spirituală își are buna sa însemnătate. În lumea fizică este inacceptabil, condamnat, căci toate lumile își au legile lor proprii – iar noi ne îndreptăm astăzi spre necesitatea de a ne înălța din nou prin muncă spre lumea spirituală. Dar prima etapă se începe prin aceea că aici, în lumea fizică, apar caricaturile vieții spirituale, că oamenii înalță aici, pentru început, drapele ale partidelor și urmează idolii partidelor, în timp ce ar trebui să urmeze entități spirituale. Acolo este adevăr, dacă se petrece în lumea spirituală; minciună și iluzie este când se petrece aici, în lumea fizică. Dumneavoastră vedeți că nu sunt fraze goale atunci când se vorbește despre faptul că se pune problema ca natura teoretică să fie transformată în realitate, de îndată ce vrem să vorbim despre adevărurile de dincolo de prag.

Prin simpla combatere a materialismului nu s-a făcut nimic, deoarece în privința omului lucrurile stau așa: Omul constă într-adevăr, în conformitate cu întreaga sa predispoziție, dintr-un spiritual-sufletesc. Acest spiritual-sufletesc trăiește deja înainte de conceperea noastră, înainte de nașterea noastră. El s-a constituit din încarnarea noastră pământească anterioară, el a trecut prin lumea spirituală; dar aici, preluând trup, își creează o imagine remanentă fizică, din sistem nervos, sistem osos, sistem sanguin. Și acum avem aici două aspecte: omul spiritual-sufletesc, și copia-imagine a acestuia, omul corporal-fizic. Atunci când gândim gândurile abstracte

obișnuite, ce gândește în noi? Atunci nu gândește omul spiritual-sufletesc. Tocmai atunci când cuprindem gânduri abstracte, când lucrăm cel mai mult cu logica pământească, atunci gândește în noi creierul trupesc. Și este important să se știe că afirmația materialiştilor că creierul ar gândi, este într-un totu corectă pentru cazul în care se gândesc gânduri abstracte deoarece creierul fizic este o imagine-copie a creierului spiritual, iar această copie creează o copie, și gândirea abstractă este numai o copie. Astfel încât se poate spune că în acest caz al gândirii abstracte gândește creierul.

Acesta este numai un adevăr particular a ceea ce am spus eu mai devreme în alt loc. Materialismul și-a dat seama că în acea gândire care a devenit obișnuită în occident, în spațiul nostru cultural, anume de la mijlocul secolului XV, creierul gândește. Iar ceea ce au afirmat *Moleschott*, *Büchner* și grasul *Vogt* [3] ca materialism, nu este pur și simplu infirmat prin faptul că spunem că este fals, căci acesta este corect pentru omenirea care se îndreaptă tot mai mult, în special de la mijlocul secolului XV, spre materialismul pur. Pur și simplu, omul occidental se află pe calea de a deveni o ființă care mai gândește doar cu creierul fizic. Profetii acestei gândiri cu creierul fizic, *Moleschott*, *Büchner*, au vestit doar ce devine omul occidental! Astfel că materialiştili au dreptate cu ceea ce afirmă pentru omul occidental; numai că este incorect dacă îl afirmă pentru oameni în general. Ceea ce spun ei este corect pentru oameni numai începând de la mijlocul secolului XV, dar pentru aceștia este corect. Iar oamenii s-au obișnuit acum să gândească doar cu creierul; acesta este modul obișnuit de gândire în ziua de astăzi. Tot ceea ce se află în literatura noastră obișnuită, în întreaga noastră știință modernă, este gândirea materialistă, este o astfel de gândire. Aici materialiştili au dreptate și s-ar putea spune că *Büchner*, *Vogt* au procedat necolegial față de colegii lor materialişti, atunci când le-au reproșat că gândesc cu spiritul. Acest lucru nu este adevărat; ei gândesc pur și simplu cu creierul. Acest aspect nu trebuie contestat, ci recunoscut că realmente drumul spre materialitate nu este pur și simplu o concepție greșită

despre lume, ci ceva care lucrează real. Însă de aceea, atunci când apare ceva ca știința spirituală orientată antroposofic, acești oameni spun și: Aceste gânduri nu pot fi concepute, ele nu pot fi înțelese. – Da, pentru că ei vor să gândească cu creierul, dar aceste gânduri ale științei spirituale sunt gândite cu spiritual-sufletescul, care s-a smuls și s-a desprins în prealabil din creier. De aceea oamenii trebuie să tindă ca prin gândurile care s-au dezvoltat în felul acesta, să-și smulgă ei înșiși din nou spiritual-sufletescul de creier, prin reflectarea la aceste gânduri. Oamenii trebuie să se ostenească să reflecteze la gânduri, să folosească posibilitatea care mai există încă în ziua de azi, de a-și smulge spiritual-sufletescul din materialitatea creierului. Pentru că acesta se află pe calea de a se înlănțui de materia creierului. Oamenii trebuie să se smulgă din aceasta. Așadar nu avem de a face cu o concepție incorectă sau una corectă, ci cu un proces. Prin faptul că gândurile științei spirituale orientate antroposofic sunt înmânate lumii, se contează pe faptul ca oamenii care încă mai sunt capabili să mânuiască în ei înșiși vechile posibilități ale smulgerii gândirii, să le și practice într-adevăr și să caute să înțeleagă gândurile libere de trup, pentru ca sufletele lor să devină libere de trup. Așadar este o problemă de voință să înțelegi antroposofia; este ceva care trebuie să smulgă spiritual-sufletescul din fizic-trupesc. De aceea, nu ne aflăm pur și simplu în fața sarcinii de a infirma o concepție incorectă despre lume, ci în fața faptului că o mare parte a omenirii vrea să plutească înspre a deveni simplă materie și de a gândi, voi și simți din aceasta, și că noi vrem să înmânăm lumii ca realitate știința spirituală orientată antroposofic pentru ca spiritul și sufletul să se smulgă din materie. Oamenii trebuie feriți de posibilitatea de a-și pierde spiritual-sufletescul, căci acest spiritual-sufletesc se află în fața pericolului de a naviga cu totul în ahrimanic. Oamenii se află în fața pericolului de a-și pierde spiritual-sufletescul și, împreună cu materia, să se piardă ca oameni, așa cum v-am descris eu dumneavoastră mai devreme că ceea ce este material dispare.

Așadar nu este vorba de înlocuirea unei vechi cunoașteri printr-una nouă, ci aceea de a dobândi cunoașterea făptuitoare, prin care sufletul este ferit de navigarea în simpla materialitate, de navigarea spiritual-sufletescului – prin care Eul ar fi anulat – în ahrimanic. Așadar nu este vorba să combatem materialismul, ci să ferim omenirea de faptul ca materialismul să devină corect; pentru că el se află pe calea de a fi o autenticitate, și nu de o falsitate. Atunci când se vorbește despre injustețea materialismului, în ziua de azi nu se vorbește câtuși de puțin despre ceea ce trebuie, căci ar trebui să se vorbească despre faptul că materialismul devine tot mai corect, și în cultură devine cu fiecare zi tot mai corect. Și deja la începutul mileniului trei vom putea avea trăirea că omenirea se va fi dezvoltat în așa fel încât materialismul să fie modul corect de a vedea lucrurile. Nu este vorba să infirmăm materialismul; pentru că el este pe cale să devină corect, ci este vorba să-l facem incorect, deoarece el este pe cale să devină un fapt, pentru că nu este pur și simplu o teorie falsă.

Aceste lucruri doresc să le treacă sub tăcere acei oameni care ar vrea să le netezească cât se poate calea oamenilor spunând: Priviți falsitatea materialismului! Îndreptați-vă înspre o mistică abstractă, atunci veți avea totul! – Oamenii se pot dăruia unei astfel de mistici abstracte, dar în felul acesta favorizează adevăratul materialism, și nu materialismul ca simplă teorie. Noi nu trebuie să surmontăm materialismul pentru că ar fi fals, prin cuvinte ce rămân teorie, ci pentru că el este corect și pentru că noi trebuie să combatem tocmai faptul că el stă acolo ca fiind corect. În acest caz lucrurile primesc o altă înfățișare, dar atunci nu ne situăm în realitatea lumii spirituale cu teorii, ci cu o cunoaștere care este o faptă în contextul cosmic. Pentru omul actual este extrem de incomod să audă astfel de lucruri, totuși în această lumină ar trebui de fapt considerat totul, chiar și cazurile individuale. Într-adevăr, vechile metode de luptă sunt epuizate; tot ceea ce a putut fi mai înainte obișnuit, s-a consumat. Lucrurile trebuie văzute în lumina spirituală.

Ce este conservatorismul? Ce este liberalismul? Aici, pe Pământ, ele sunt caricaturi ale lumii spirituale. Conservatorul este un adept al lui Ahriman, liberalul este un adept al lui Lucifer. Iar cel care trece dincolo de Păzitorul pragului, acela vede că întregul conservatorism aleargă după Ahriman, întregul liberalism aleargă după Lucifer. Omului foarte inteligent de astăzi, aceasta îi apare ca un paradox; dar de la aceea că apare drept paradox provine faptul că știința spirituală orientată antroposofic poate fi înțeleasă atât de greu. Omul nu înțelege de fapt niciodată știința spirituală dacă o gândește doar, ci o înțelege numai dacă la fiecare dintre reprezentările ei poate suferi și se poate bucura, dacă are înălțări și descurajări, dacă poate spera la un cuvânt, sau la un cuvânt poate crede că va fi mântuit, dacă vede conformitatea cu destinul în ceea ce este privit în mod obișnuit drept teorie fantomatică, tot așa ca și în faptele exterioare, atunci când devine realitate ceea ce pare a fi doar cuvânt din cadrul comunicărilor științei spirituale orientate antroposofic. Dar când impulsul lăuntric al acestei științe spirituale orientate antroposofic va fi înțeles și simțit, abia atunci se va vedea, în lumina corectă, de ce este necesar în ziua de azi ca ceea ce un răstimp a putut fi cultivat doar ca teorie deoarece oamenii trebuiau să știe mai întâi ceva din aceasta, să se transforme în realitate și să trateze cu seriozitate ceea ce există ca realitate în cuvintele științei spirituale orientate antroposofic, și cum, din necesitățile timpului rezultă cerința transformării în realitate a ceea ce reiese din conținuturile substanțial-esențiale ale cuvintelor.

Mult prea puțin se vede încă în lumina realității intenția pe care o avem cu o astfel de Școală Waldorf, mult prea puțin în sensul pe care tocmai am vrut să-l caracterizez acum. Și nu pentru a vă impresiona și nici pentru a face din dumneavoastră adepți am rostit aici lucrurile pe care le-am rostit astăzi, ci pentru a spune ceea ce trebuie spus în ziua de azi, pentru că omenirea trebuie să o știe. Și sper să se ofere posibilitatea ca aceste lucruri să poată fi rostite într-adevăr cândva în fața unui număr suficient de mare de oameni în așa fel încât acei oameni să aibă impulsul lăuntric de a lua cuvintele ca realitate, și nu

de a le asculta pur și simplu și să creadă că prin ele se au în vedere teorii.

Este ceea ce am dorit să aduc înaintea dumneavoastră prin aceste două considerații. Și va trebui să ajungem ca evenimentele exterioare să urmeze ceea ce, în știința spirituală adusă la cunoștința oamenilor, nu se află acum în conținutul exterior, ci în impulsurile lăuntrice. Aceia care luptă, așa cum o fac de exemplu iezuiții, știu foarte bine ceea ce încă nu știu mulți adepți ai antroposofiei: anume că în știința spirituală orientată antroposofic există o realitate, și abia de când au observat ei acest lucru – ceea ce s-a petrecut în orice caz de destul de mult timp, aproximativ din 1906, 1907 –, și de când știu asta ei combat tot mai intens această știință spirituală. Iar modul în care o combat, rafinamentul lor deosebit, nu este presimțit deloc de un mare număr al antroposofilor noștri, pentru că aceștia nu vor să se asigure într-adevăr lăuntric de gravitatea situației. Întotdeauna poți stârni prin cuvinte doar puțin din ceea ce ai vrea de fapt să ajungă la inimile oamenilor; dar pe acest puțin am voit să vi-l aduc în aceste două considerații. Dacă vom reflecta la ceea ce s-a spus, dacă le aducem de la reflectare la simțire, la pătrunderea întregii noastre ființe omenești, atunci nu va deveni mistică abstractă și nici știință a naturii, atunci va deveni ființă lăuntrică a omului, atunci va deveni putere care desprinde din nou spiritual-sufletescul de material, atunci va deveni învingere nu a materialismului nejust, ci a aceluia care din păcate este just.

CONFERINȚA a VIII-a

Stuttgart, 21 septembrie 1920

Dumneavoastră știți bine că în prezent se spune din multe părți, atunci când este vorba de știința spirituală, că cele indicate de către o astfel de știință spirituală nu ar putea fi niciodată obiect al vreunei cunoașteri, că ar putea fi doar obiect al unei credințe, al unei considerări subiective luate drept adevăr a ceva. Dintr-o asemenea dispoziție provine apoi diferența care se face în general între cunoaștere și credință, și o mare parte a obiecțiilor care se fac și științei noastre spirituale orientate antroposofic constă mereu în aceea că se spune că noi am vrea să învățăm să înălțăm, să ridicăm oarecum la înălțimea unei cunoașteri sigure, exacte, la o adevărată știință, ceea ce ar putea fi de fapt doar credință, ceea ce este în fond un fel de cunoaștere subiectivă, sau poate nu este deloc cunoaștere, ci numai o considerare subiectivă luată drept adevărată.

Abia în ultima vreme s-a ajuns să se diferențieze într-adevăr între știința căreia îi este îngăduit să se preocupe numai de ceea ce este oferit în lumea sensibilă, care poate fi cel mult cuprins și cercetată prin experiment, știința care din asemenea profunzimi este singura care ar furniza o cunoaștere sigură, și credința care se înalță deasupra sensibilului și despre care nimănui nu-i este îngăduit să presupună că obiectele acesteia ar putea fi transformate în cunoaștere sigură. Știința, așadar, pe de o parte – dar numai pentru lumea sensibilă; lumea suprasensibilă pe de altă parte, acceptabilă pentru oricine, în măsura în care o găsește plauzibilă, dar care nu este accesibilă unei cunoașteri sigure, ci numai unei credințe subiective.

De fapt, fiecare om care ia viața în serios ar trebui să resimtă ceea ce se spune în cercuri largi despre o presupusă contradicție între știință și credință drept o enigmă ce trebuie rezolvată. Dar, în fond, este posibil să se dea o adevărată lămurire numai din punctul de vedere al științei inițiatice, în privința specificului că în vremea

noastră – și asta de mult, de secole întregi – s-a lucrat în direcția de a aduce omenirii această diferență dintre știința finitului, a celor trecătoare, senzoriale, și credința într-un infinit, în ceva nepieritor, suprasensibil. Căci dumneavoastră știți că tot ceea ce se expune aici din punctul de vedere al științei spirituale orientate antroposofic este străbătut întru totul de un spirit științific, având pretenția de a se alătura, pe deplin justificat, cunoașterii sensibilului în calitate de cunoaștere a suprasensibilului. Numai că știința inițierii trebuie să meargă mult în urmă, în evoluția omenirii, dacă vrea să facă inteligibil de ce s-a adus omenirii în timpul nostru această opoziție dintre știință și credință.

Dacă ne întoarcem înapoi în timp, găsim în vremurile foarte vechi ale evoluției omenirii – noi am vorbit adesea despre aceasta – o cunoaștere primordială, care trebuie privită oarecum ca moștenire a zeilor, o cunoaștere care nu știa așa ceva precum a dovedi, a demonstra, o cunoaștere care se baza întru totul pe aceea că în interiorul omului urca o forță care nu era doar o gândire goală, abstractă sau așa ceva, ci era umplută de o substanță divină de lumină, de o substanță divină de viață, care se simțea ca aflată în legătură cu lumile divine. Există o cunoaștere a acestei legături a omului cu lumile divine, care mai era încă resimțită și percepută așa cum se percep în exterior culori și sunete, astfel încât nu era nevoie să fie dovedită, deoarece era perceptibilă în prezentul nemijlocit. Nu se cunoștea dovedirea și nici demonstrația logică, ci numai faptul de a fi plin cu ceea ce lăsa zeii să picure înăuntrul omului. Însă aceasta era întru totul „cunoaștere” în cele mai vechi vremuri ale omenirii, și această cunoaștere era legată de o cunoaștere a originii divine a omului. Și deoarece atunci, pe Pământ, omul se știa în legătură cu zeii, deoarece primea aici de la inițiați acea forță care îi permitea să privească această legătură cu zeii, el era și conștient de originea divină a omului, era conștient că omenirea a coborât pe Pământ dintr-o lume în care existase în stare spiritual-sufletească. Această proveniență spiritual-divină a omenirii era de la sine-înțeleasă pentru acea cunoaștere

primordială care exista pretutindeni pe Pământ în acele vechi vremuri ale evoluției oamenilor.

Dar această cunoaștere primordială voia să se dezvolte în continuare. Dacă această cunoaștere primordială ar fi rămas, e drept că oamenii ar fi rămas continuu într-o anumită privință ființe pline de Dumnezeu, dar ei nu ar fi putut ajunge la libertate, la deciziile de voință liberă. Ei ar fi trebuit, când își mișcau brațele, să-și spună întru câtva: Un zeu din mine îmi mișcă brațele – sau, când mergeau, ar fi trebuit să-și spună: Un zeu în mine îmi mișcă picioarele. Așa au și simțit pe de-a-ntregul și oamenii primordiali. Ei au simțit oarecum înlăuntrul pielii lor o ființă divin-spirituală care era cu ei, și de acolo a rămas și acea desemnare despre care am vorbit deja din diverse puncte de vedere, că trupul omenesc ar fi templul lui Dumnezeu, deoarece în străvechime omul era într-adevăr ca locuința pământască a zeului, care cobora el însuși pe Pământ pentru a prelua locuința printre oameni. Dar omul trebuie să devină de sine-stătător, autonom. De aceea s-a ajuns ca acea cunoaștere divină inițială să se stingă tot mai mult, ca acea moștenire divină să se retragă tot mai mult. Pentru a ajunge la libertate, omul a trebuit să dezvolte din propria sa putere o cunoaștere, o gândire, o simțire, o voință. El a fost întru câtva părăsit de zei, dar – dacă îmi este îngăduit să mă exprim așa – el a fost părăsit de zei spre mântuirea lui. Pentru ca el să poată dezvolta o știință omenească, s-a retras din el știința divină. Și așa s-a ajuns ulterior ca întreaga cale pe care trebuia să o abordeze știința divină răspândită cândva pe Pământ înspre știința pământesc-omenească să trebuiască să fie supravegheată din misterii, ca inițiații din misterii să fie chemați să regleze oarecum cum trebuie să fie educată omenirea, pentru ca ea să iasă în mod corect din vechea cunoaștere divină și să poată crește în cunoașterea omenesc-pământască.

Atunci însă, după ce știința divină originală a ajuns să se stingă treptat și misteriile preluaseră deja sarcina de a conduce omenirea în așa fel, de a o învăța în mare în așa fel încât trecerea de la

înțelepciunea primordială la cunoașterea omenească ce trebuia să ducă la libertate să se poată petrece în mod corect, s-a ajuns ca un anumit număr de oameni să se adune, din ținuturi îndepărtate ale Pământului, pentru a căuta o anumită cale de a zădărnici aceste intenții ale conducerii corecte a omenirii, care venea din misterii. S-au constituit societăți umane care și-au stabilit chiar sarcina de a zădărnici această evoluție corectă. Trebuie să recurgem la știința spirituală dacă vrem să cuprindem cu privirea activitatea unei societăți larg răspândite de oameni din perioada ulterioară timpurilor primordiale. Căci istoria însăși nu ajunge până în acele vremuri; documente exterioare din acele timpuri nu există. Însă era o asemenea societate care și-a însușit într-un anumit mod cunoașterea mistică și metodele acestei cunoașteri mistice pentru a mai ajunge încă în legătură cu izvoarele divine primordiale ale cunoașterii, într-un timp în care misterele care lucrau în mod onest erau deja de mult preocupate să transfere vechea cunoaștere divină în cunoaștere omenească-pământească. Și astfel a fost cândva pe Pământ un timp în care reprezentanții competenți ai științei mistice erau cu totul preocupați să conducă vechea știință divină în cunoașterea omenească-pământească. Dar în ceea ce se răspândea pe atunci în omenire ca sentiment și viziune sănătoasă pentru acel timp, în aceasta răsuna – și anume într-o vreme când era deja prea târziu pentru aceasta și omenirii nu trebuia să i se mai șoptească în urechi vechea cunoaștere divină – ceea ce o societate bine organizată voia să aducă din nou omenirii, la acel timp oarecum întârziat, vechea înțelepciune primordială. Așadar, într-o vreme în care oamenii se ridicaseră deja dincolo de starea de cunoaștere divină, ei au trăit faptul că acea veche cunoaștere divină urma să mai fie încă adusă unor largi cercuri din omenire de către aceia care aveau un interes în acest sens.

Ce interes aveau acești membri ai perioadei ulterioare celei străvechi? Ei aveau interesul că voiau să nimicească într-un fel din rădăcini nașterea cunoașterii. Ei nu voiau să lase să se nască în omenire cunoașterea omenească exterioară, ei nu voiau să lase

oamenii să ajungă la libertate. Da, în perioada ulterioară timpurilor străvechi, au existat strădanii care voiau să împiedice ca omenirea să preia predispozițiile de dezvoltare spre libertate și care voiau, de aceea, să nimicească din rădăcini cunoașterea pământesc-fizică. Și astfel au făcut acești, cum s-ar spune, „dușmani” ai evoluției omenеști din perioada ulterioară celei străvechi, o diferență între cunoașterea omenească și cunoașterea divină, care deja nu mai era justificată pe atunci. Iar faptul de a inunda omenirea, care crescuse dincolo de știința divină, cu aceasta, însemna a o aduce în felul acesta într-o stare de conștiință care era visătoare. Mase largi de oameni trăiau într-o asemenea visătorie în perioada următoare stării străvechi, oameni în care fusese înăbușit simțul pentru nașterea cunoașterii omenești. Și dacă în știința omenească, după cum am putut caracteriza noi adesea, au apărut ulterior multe aspecte foarte deficitare, dacă aceste aspecte deficitare s-au strecurat până în formarea limbajului, de aceasta se făcea vinovată această ridicare amăgitoare a omului înspre cunoașterea divină.

Dacă urmărim sub ce influențe se aflau cei care aveau asemenea strădanii, de a încetoșa oamenii și de a curma din rădăcini nașterea științei și chiar și a limbajului provenit din profunzimile omenirii, atunci trebuie să spunem: Aceste spirite, aceste personalități omenești erau stăpânite întru totul de forțe luciferice. Forțe luciferice trăiau în ei, forțe luciferice care nu voiau să-l lase pe om să coboare până pe Pământ cu întreaga sa simțire, voință și gândire. Omul trebuia să devină tot mai material, dar aceste personalități voiau să-l mențină spiritual, pentru a-l sustrage sarcinilor pământești. Aceste spirite au fost, în evoluția omenirii, spiritualiști ostili ai perioadei ulterioare celei străvechi. Căci pe atunci omul trebuia să afle căile de a coborî tot mai temeinic cu spiritual-sufletescul în corporal. Iar acest lucru trebuia împiedicat de aceste spirite. Dacă e să vorbim oarecum în imaginile prezentului – pentru că este dificil de caracterizat în reprezentări exacte, potrivite, acea stare a omenirii din perioada următoare timpurilor străvechi – am putea spune că aceste spirite

apar cu o puternică nuanță de o anume neveracitate inconștientă. Deoarece era de la sine înțeles că prin misterii se dăduse impulsul de coborâre în lumea materială, de a se pătrunde cu aceasta. Acest lucru, oamenii posedați de Lucifer, din perioada ulterioară celei străvechi, firește, nu-l puteau nega. De aceea, acești oameni nu s-au numit pe sine – vorbind în imaginile prezentului, care ar trebui traduse în modul de gândire din perioada străveche – de exemplu, „spiritualiști”, ci s-au numit de-a dreptul „reprezentanți ai celor materiale”. Căci ei le spuneau oamenilor: Veți ajunge la materie dacă ne urmați pe noi, dacă veți folosi puterea pe care v-o dăm prin cunoașterea divină târzie, dacă vă fortificați spiritual-sufletește prin aceasta. Astfel puteți trăi experiența de cuceritori a ceea ce vă este destinat pe Pământ; voi vă puteți cuceri în zbor Pământul prin aceea că deveniți părtași ai puterii divine! – Și acești conducători posedați de Lucifer ai anumitor cercuri ale omenirii și-au dat numele de onoare de „Luptători pentru ceea ce este material”.

Așa a intervenit atunci prin aceste personalități un fel de sciziune în evoluția omenirii între ceea ce trebuia să fie evoluție normală a omenirii, și cele prin care omenirea a fost amăgită prin aceea că i s-a prezentat un ideal al materialității care se încheia cu cucerirea a ceea ce este material – dar nu printr-o familiarizare treptată, ci prin aceea că li s-a indicat oamenilor să-și însușească într-o măsură puterea zeilor prin cunoaștere suprasensibilă la un timp nepotrivit, cu care apoi trebuiau să cucerească lumea materială sensibilă.

În ziua de azi trăim imaginea contrară a ceea ce a existat în acele vremuri străvechi. Vedem că, pornind de la anumite așa-zise confesiuni religioase, are loc o luptă împotriva mersului normal pe care ar trebui să-l preia știința. Aceasta a devenit într-o câțva dăunătoare de la rădăcină. În felul acesta știința și limbajul poartă anumite deficiențe prin evoluția Pământului. Însă știința a apărut totuși, pentru că s-au găsit suficienți oameni aflați sub influența adevăratelor misterii și ai adevăratei științei inițiatice, care s-au opus acelor spirite ce au voit stârpirea cunoașterii de la rădăcină. Și așa s-a

dezvoltat știința. Așa a luat ea acea cale, pe care eu am caracterizat-o adesea în amănunt, ajungând până la acea stare pe care a avut-o la mijlocul secolului XV, când a început cea de-a cincea perioadă postatlanteană, și a ajuns până în vremea noastră, când însă pentru această știință – conform științei inițierii prezentului – este iarăși un nou punct de întoarcere. În ziua de azi această știință este matură să fie într-un fel lăsată la libertatea omului. În prezent această știință, care în esență astăzi încă se comportă așa încât consideră ca fiind exact, sigur, numai fizic-sensibilul, ceea ce poate fi obținut prin observare sau experiment, această știință este matură, după cum am expus adesea, să se dezvolte până la cuprinderea lumii imaginative, inspirative, intuitive, să se deprindă cu trăirea acestei experiențe, cu cuprinderea spiritualului. Această știință este chemată să crească în continuare, pentru ca în creștere mai departe să preia forma unei contemplări spirituale. Pentru aceasta este ea matură în ziua de azi.

Însă pentru ca această știință să se poată continua să se dezvolte regular, trebuie să se formeze acea dispoziție în omenire care vrea ca aceleași tendințe de cercetare și examinare scrupuloasă care există pentru lumea sensibilă exterioară în botanică, fizică, chimie ș.a.m.d., pentru triumful științei exterioare, să fie aplicate și în interiorul omului, ca ceea ce este atitudine în știința exterioară să fie transformată într-o astfel de cuprindere vie a lumii suprasensibile, cum este indicat în ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?*** [1], în ***Știința ocultă în schiță*** [2], sau în alte cărți corespunzătoare. Și trebuie să ne fie limpede în acest sens: Ceea ce ar trebui, de fapt, să existe ca strădanie în străfundul sufletelor noastre și care poate trăi numai în știința spirituală orientată antroposofic, diferă de ceva care este ca polul său opus, de iezuitism, prin aceea că tocmai iezuitismul este cel care ar dori să mențină știința, cunoașterea propriu-zisă, pe tărâmul pur experimental sau al observației. Verificați o dată – dar verificați exact – literatura științifică ce pornește de la iezuiți: în atitudine, în modul de reprezentare, ea este cea mai materialistă care se poate închipui; ea se

străduiește să mențină cunoașterea într-un tot în lumea sensibilă și să separe strict cunoașterea care trebuie să aibă de a face numai cu observare senzorială sau cu faptele de observat prin experiment, de ceea ce trebuie să fie obiect al credinței sau al revelației. În sensul acestui fel de gândire nu trebuie creată niciodată o punte între ceea ce este știință exterioară și ceea ce este credință. Însă tocmai acesta vrea să caute știința spirituală orientată antroposofic: calea care duce afară dintr-o știință fizic-sensibilă într-o știință spirituală, dar într-o știință spirituală care să fie menținută la fel de riguros din punctul de vedere al cunoașterii ca și știința sensibilă exterioară.

Trebuie așadar să ne reprezentăm: Această știință fizic-sensibilă este rădăcina și din ea trebuie să crească în afară, din aceleași impulsuri care domnesc în botanică, fizică, chimie ș.a.m.d., – numai că se merge pe un alt teritoriu – cunoașterea suprasensibilă. În anumite cercuri s-a prevăzut că va veni acest lucru. De aceea s-a pus în evoluția omenirii – acolo unde există un interes să nu se întâmple acest lucru – ceea ce apare acum ca un alt contrast: contrastul pe care eu l-am indicat dintre trecerea regulată de la vechea cunoaștere la știința omenească și narcotizarea omenirii prin știința divină. S-a depus în omenire contrastul dintre cunoaștere și credință. S-a făcut contrariul: s-a voit să se mențină știința despre sensibil, aceasta a fost accentuată, și este pur și simplu adevărat că dacă se examinează tocmai literatura iezuită referitoare la știința materialistă, ea reprezintă ceva extraordinar de dotat în privința lizibilității, a limpezimii expunerilor, că realmente această literatură scrisă de iezuiți despre lumea materială este mai înzestrată scrisă decât multe altele care sunt scrise despre această lume în ziua de azi din alte părți. Este bine ceea ce scrie, de exemplu, un om ca preotul *Erich Wasmann* [3] despre furnici, și dacă veți citi aceasta veți avea mai mult în această privință decât scrierile pedant-filistine despre furnici ale altor cercetători. În felul acesta s-ar putea da exemplu după exemplu. Scrierile [iezuiților] ar fi bune, dacă ar descrie numai aspecte materiale, pentru că este strădania conștientă [a iezuiților] ca prin

descrierea celor materiale să-i țină pe oameni să raporteze cunoașterea în general numai la lumea fizic-materială. Și omenirea o să fie înșelată în principal în sensul că suprasensibilul nu poate fi cercetat prin cunoaștere. Așa cum acei oameni din vechime posedați de Lucifer i-au înșelat la acea vreme pe oameni că primesc putere asupra lumii dacă se servesc de vechea cunoaștere a zeilor – în timp ce veniseră deja alte timpuri ale evoluției –, tot așa vin acum urmașii acelor oameni din perioada următoare timpurilor străvechi și îi înșeală pe oameni că nu este posibil să-și extindă cunoașterea în lumea suprasensibilă, că trebuie să se oprească cu cunoașterea în fața lumii suprasensibile. Așa cum voiau acei oameni din vremurile vechi să narcotizeze omenirea prin cunoașterea suprasensibilă, tot așa vor entitățile umane actuale corespunzătoare lor să împingă de-a dreptul omenirea în lumea fizică, pentru ca ea să se împotmolească acolo și să nu cuprindă lumea suprasensibilă decât cu impulsul tocit al credinței. Așa cum în perioada ulterioară epocii străvechi s-a voit să se dea oamenilor prea multă știință despre suprasensibil, tot așa vor urmașii lor să le dea în ziua de azi prea puțină știință în acest sens. Aceia voiau să dea o cunoaștere suprasensibilă într-un mod nejustificat, aceștia vor să lase oamenilor doar cunoașterea sensibilă, iar despre cunoașterea suprasensibilă să le lase ceva față de care fiecare om poate avea poziția care îi convine.

Ce s-ar întâmpla acum dacă cercul oamenilor pe care l-am indicat aici ar dobândi vreo victorie, acel cerc de oameni care diferențiază conștient știința de credință, în timp ce, firește, un mare număr de oameni dădăciți de ei vor găsi tirade despre „separarea dintre credință și știință”, repetând-o papagalicește, dar numai repetând-o papagalicește? Ce avem atunci? În sensul opus vor ei să realizeze ceea ce au implementat, numai că în sensul lor, acele vechi personalități din perioada următoare epocii străvechi. Așa cum în vremurile vechi nu s-a voit să se lase ca omenirea să coboare cu totul în deplina sarcină pământească, tot așa se voiește acum menținerea ei înăuntrul acestei sarcini pământești, nu se vrea să o lase să evolueze în continuare, de

la Pământ mai departe. Iar cei care promovează în ziua de azi tocmai materialismul, se numesc pe sine „spiritualiști”, sau preoți ai unei credințe sau a alteia, reprezentanți ai suprasensibilului. Așa cum în acele vremuri vechi, cei care ofereau o viață spirituală nejustificată se numeau – din punctul de vedere caracterizat – materialiști, tot așa se numesc în ziua de azi nenumărați oameni, care de fapt ar voi să mențină omenirea la aspectele materiale, „reprezentanți a spiritualului”. În ziua de azi, sursa cea mai puternică a materialismului nu este ceea ce a pornit într-o câțiva de la *Büchner*, *Moleschott* sau grasul *Vogt*, ci cea mai puternică sursă a acestuia este Roma și tot ceea ce are ceva de a face cu acest centru al materialismului. Și se ajunge la ceea ce se vrea, nu prin aceea că se spune: Eu vreau să promovez materialismul –, ci menținând oamenii în materialism prin faptul că se lasă ca în ei să apară doar un impuls tocit pentru supramaterial, drept credință, dar în afară de aceasta nu se lasă să vină înăuntru în omenire nici un impuls care poate cuprinde suprasensibilul. Faptul că pornind de la Roma s-a vrut cucerirea suprasensibilului pentru oameni este neadevărul istoric al perioadei contemporane, iar acest lucru trebuie văzut clar și limpede! Și dacă în ultima vreme din elementul romanic s-a constituit protestantismul, evanghelicul, trebuie să ne fie limpede: în cadrul protestantismului au apărut multe din elementul romanic, dar acea strădanie, ca prin tocirea cunoașterii suprasensibilului în impulsul credinței să nu se lase omenirea să ajungă la suprasensibil, aceasta a rămas foarte puternic chiar și în confesiunea evanghelică, făcând abstracție de faptul că în ziua de azi semnele timpului indică deja că elementul evanghelic va fi învins de către Roma, care va face mereu noi eforturi în direcția pe care am caracterizat-o.

Vedeți deci, dacă cineva vrea să ajungă la ceva în lume, atunci chestiunea e că, dacă cele de obținut sunt contrariul a ceea ce se află de fapt în sensul evoluției normale a omenirii, își ia, cum ar fi, un nume opus. Omenirea trebuie să învețe să treacă dincolo de credința în nume, și ea este pe calea în acest sens. Omenirea trebuie să ajungă

la izvoare mai adânci decât viața în cuvinte. A și început acest lucru, în definitiv. Gândiți-vă că dorește cineva să vi se prezinte cu cartea sa de vizită pe care stă scris «Ernst Müller» („Sever Morar” – Müller = morar – n.tr.). Probabil că nu veți presupune că va intra în încăpere un om prăfuit cu făină, ș.a.m.d., așadar cineva care să fie morar. La fel de puțin veți presupune, atunci când cineva vi se recomandă «Richard Schmied» (Schmied = fierar – n.tr.), că va intra în încăpere un om care tocmai a bătut niște potcoave. Dar dacă cineva a trăit la sat, își mai amintește că acolo oamenii ziceau: Acum vine Müller – cu aceasta era avut în vedere adevăratul morar, sau dacă spuneau: Acum vine Schmied – îl aveau în vedere pe adevăratul fierar. Acolo, numele mai însemna și altceva decât o caracterizare exterioară. Numele noastre proprii au luat calea pe care nu mai este posibil să tragem din nume concluzii asupra ființei care poartă acel nume. În ziua de azi nu putem interpreta limbajul în privința numelor proprii, pentru a conchide din acestea ce caracterizează ființa care poartă acel nume. Noi nu știm în ziua de azi când auzim numele de „Fieraru” al unui om, dacă el este fierar, sau la altul, dacă este morar atunci când auzim numele de „Moraru”. Dar aceeași cale pe care au parcurs-o deja cuvintele noastre în privința numelor noastre proprii, aceeași cale va fi parcursă de întregul nostru limbaj, și omul va trebui să învețe să-și creeze reprezentările din alte condiții decât din cuvinte. Așa cum dumneavoastră, atunci când primiți cartea de vizită a unui domn „Moraru”, nu vă puteți face nicio imagine despre ființa celui om, tot așa va trebui să vă obișnuiți să nu conchideți din caracterul cuvintelor ceea ce trebuie gândit asupra lumii.

Dacă iei în serios ceea ce constituie o cerință imperioasă a timpului, atunci ești puțin înțeles în ziua de azi. Gândiți-vă numai, dacă eu aș aduce, ceea ce am de conferențiat, așa cum se solicită în ziua de azi, după știința cuvintelor, atunci nu aș face ceea ce m-am străduit mereu să fac, să caracterizez ceva din cele mai diferite părți, când mai mult din partea materială, când mai mult din partea spirituală, păstrând mereu în minte principiul pe care l-a rostit *Goethe* [4]: Adevărul nu

trebuie căutat în nici un caz la mijloc, între două afirmații opuse. La gradul de evoluție la care am ajuns noi nu se mai poate crede în ziua de azi că s-ar putea nimeri, printr-o caracterizare unilaterală în cuvinte, conținutul care trebuie redat. Trebuie să caracterizăm din diferite părți, trebuie să procedăm la caracterizarea în cuvinte așa cum procedăm atunci când, de exemplu, fotografiem un copac din diferite părți, astfel încât imaginile fotografice sunt foarte diferite. Dar dacă le ținem împreună, privim la ceva pe care ni-l putem reprezenta ca acel copac.

Citiți temeinic diferitele cicluri de conferințe apărute și atunci veți vedea cum este menținut acest principiu în expunere, cum acolo lucrurile sunt într-adevăr expuse din diverse părți. Dacă vrei să expui în ziua de azi ceea ce este salutar pentru oameni și cele de care au ei nevoie, atunci trebuie să te obișnuiești să vorbești așa cum s-a făcut. Și pentru că în anumite cercuri nu se vrea acest lucru, pentru că se vrea să se meargă înainte cu știința cuvintelor – însă ceea ce este problemă omenească nu poate fi dat în știința cuvintelor –, de aceea vin în perioada actuală acei socialiști care vor să avanseze și mai mult în știința cuvintelor, dar care nu pot conduce decât la distrugere. În ziua de azi, oamenii cred, în privința evenimentelor din Est, că pericolul ar fi trecut, acum, după ce au învins polonezii, după ce anterior au învins un timp bolșevicii, dar într-un mod tragi-comic cumplit de comportament omenesc. Tocmai din războiul ruso-polonez actual se poate vedea cât de lipsită de temei a devenit omenirea actuală.

Atunci când li se pune oamenilor în față ceva care este scris pornind într-adevăr de la viața socială a prezentului, cum sunt ***Punctele centrale ale problemei sociale***, oamenii vin și cer să li se dea definiții ale cuvintelor, aproximativ după modelul definirii uzuale a cuvintelor din majoritatea manualelor școlare, spre nenorocul oricărei educații și a oricărui învățământ! Dar pe măsură ce cuvântul s-a desprins tot mai mult de ceea ce oamenii trăiau ca experiență interioară, pe măsură ce a trebuit să se conchidă în privința

realității tot mai mult din alte raporturi decât din izvoarele cuvântului, s-a ajuns, în fine, ca și la numele de Moraru să se pună întrebarea – din cu totul alte raporturi decât din analiza numelui de „Morar” – cine poate fi acela, cine s-ar putea prezenta ca atare. Astfel, va fi necesar pentru omenire să se desprindă de cuvânt și să judece existența pornind de alte surse.

Dar acest lucru s-a pregătit deja de o vreme îndelungată, numai că nu a fost aplicat mereu în sens corect în evoluția omenirii. De aceea s-a ajuns ca societăți larg răspândite să spună în ziua de azi: Noi îl mărturisim pe Christos! – Dar pentru ei cuvântul nu trebuie să desemneze ființa pe care pretind că o adoră. Nu depinde de faptul că oamenii numesc ceva Christos, ca ei să-și formeze reprezentări despre acest Christos, ci depinde înspre ce ființă reală se îndreaptă lumea de simțire omenească. Și dacă, de exemplu, omul își face o imagine foarte pământească despre ființa Christos, dacă el este inițiat chiar în timpul perioadei de învățătură, în mod militar, cum trebuie să-și pregătească sufletul ca să-și poate face o reprezentare despre Christos, cum să și-l reprezinte ca pe Regele Iisus iar adepții săi ca oaste a Regelui Iisus, atunci se poate întâmpla, când omul și-a însușit o asemenea imagine materială despre Christos, să atribuie numele de Christos unei cu totul alte entități. Atunci omul își îndreaptă în realitate sufletul înspre o cu totul altă entitate și o numește pe aceasta pe nedrept „Christos”. Și aceasta se petrece în ziua de azi foarte des, se petrece în așa fel încât uneori este resimțit într-un mod absolut ciudat.

Am avut cândva, cu mulți ani în urmă, la Marburg o discuție cu un preot evanghelic care a călătorit mult [5]. Noi am vorbit despre cum conceptul-Christos propriu-zis în teologia recentă s-a pierdut tot mai mult și că, de fapt, această teologie recentă, pe de o parte prin anumite ceremonii de inițiere, îl materializează pe Iisus deja în imaginea pe care o oferă despre el și că, pe de altă parte, anumiți teologi văd în Christos doar „omul simplu din Nazaret”. Atunci, acest teolog protestant care a călătorit mult și a văzut ceva din această lume, mi-a spus: Da, teologii noștri mai tineri de fapt nu-l mai au pe Christos, și

nu s-ar mai putea deloc numi creștini sau adepți ai lui Christos; aceștia ar trebui de fapt, dacă numele nu ar fi deja conferit, să se numească iezuiți, pentru că ei nu mai au decât un Iisus! –Aceasta nu este judecata mea, ci ceva care a izvorât din capul unui teolog protestant care a călătorit mult. Și ca să nu aveți vreo părere preconcepută și să nu-i disprețuiți prea mult pe teologii de aici, vreau să mai adaug ceva: acest om era șvab și avea drept soție o șvăboaică, pe deasupra și din Stuttgart! Dar asta numai așa, ca să nu aveți păreri preconcepute.

Noi am încercat să explicăm ceea ce a condus în ziua de azi la separarea dintre știință și credință. Această separare dintre știință și credință este aceea care nu lasă să apară ceea ce am indicat deja ieri [6], cunoașterea despre lumea prenatală sau a lumii suprasensibile existentă înaintea concepției, care vrea să lase să apară doar credința în viața de după moarte, care li se poate aduce oamenilor numai dacă se poate conta pe o predispoziție egoistă a sufletului. Viața prenatală, pe care am parcurs-o între ultima moarte și nașterea actuală, poate fi adusă oamenilor numai prin cunoaștere, nu printr-o speculare a instinctelor egoiste ale sufletului. Căci oamenii sunt astfel alcătuiți când trăiesc aici, încât le este indiferent ce au făcut mai înainte de a intra în această existență; dar din motive egoiste îi interesează ce se va întâmpla cu ei după moarte. De aceea, se poate predica bine despre ceea ce îl așteaptă pe om după moarte, căci aceasta apelează la instinctele sufletești omenești egoiste. Putem predica prost, dar trebuie să presupunem setea omenească de cunoaștere, strădania după o existență demnă de om, atunci când vrem să vorbim despre existența prenatală a omului. Și aceasta duce, desigur, la aceea ca, în primul rând, educația și apoi viața pământească să ne apară în așa fel încât viața pământească trebuie concepută ca împlinirea unei sarcini care ne-a fost dată după ce am coborât din lumea spirituală și am venit în existența fizică.

Ceea ce trebuie neapărat să se răspândească astfel în lumea exterioară, ceea ce trebuie să acționeze configurând social are, după

cum puteți presimți din diverse fundaluri, mulți dușmani. Și acum, în încheiere, vreau să vă povestesc astăzi – căci trebuie să o fac – câte ceva despre izvoarele tulburi din care vine ceea ce vrea să pășească nimicitor în ziua de azi împotriva științei noastre spirituale. Sunt „piese” puternice cele care vin și se vor fortifica tot mai mult, dacă sufletele nu se vor trezi într-o măsură mai mare decât a fost cazul până acum.

Dumneavoastră știți, și prietenii noștri de aici au luptat deja împotriva, că în întreaga Germanie și dincolo de ea a apărut odată o calomnie abominabilă [7] despre acea trădare a ofițerilor germani către Antanta prin strădaniile reprezentanților tripartiției, ș.a.m.d. Am primit în ultima vreme câteva din acele scrieri abominale care sunt răspândite în ziua de azi în cercuri largi: scrisori falsificate, despre care se spune că ar proveni din rândurile noastre, care răspândesc cu tot rafinamentul cele mai rele calomnii, interviuri falsificate, al căror caracter vi-l pot caracteriza numai prin aceea că vă comunic că un astfel de interviu falsificat se încheie astfel: „D. H. nu face parte în realitate din alianța lui Steiner. El s-a strecurat numai ca spion pentru a descoperi uneltirile, iar rezultatul l-a comunicat unui mic cerc de persoane bine intenționate față de patrie, pentru ca să se spună că Steiner practică înalta trădare și se află în alianță cu Antanta!” Aceasta este doar o mică probă a strădaniilor tulburi care au o răspândire cu mult mai mare decât credeți dumneavoastră.

Un exemplu foarte drăgălaș în această privință este ceva pe care îl răspândește și acea personalitate din vecinătate [8], pe care eu am desemnat-o într-o conferință publică o dată prin cuvântul „porc” – pentru că tot ceea ce este îndreptat înspre mine de către această personalitate nu poate fi desemnat prin nici un alt cuvânt – acum prin artă tipografică neagră, sub titlul «Tripartiția furată». Acolo nu se afirmă, nici mai mult nici mai puțin, decât că odată o doamnă a creat o tripartiție – în orice caz doamna nu este suficient de prevăzătoare, pentru că ea nu a citit nimic despre cât de devreme s-a răspândit în anumite cercuri tripartiția mea; ea indică un moment situat ceva mai

târziu decât momentul în care eu vorbisem deja cu foarte mulți oameni despre tripartiția reprezentată aici –, dar această doamnă a creat și ea o tripartiție; ea ar fi trimis manuscrisul unei societăți filantropice, care manuscris s-ar fi plimbat apoi la Hamburg, unde persoana respectivă l-a reținut patru săptămâni în loc de paisprezece zile, fapt datorită căruia probabil a fost citit de către mine, și așa tripartiția din acel manuscris a fost preluată de mine. În orice caz, doamna nu poate afirma prea bine că ar exista vreo concordanță între tripartiția reprezentată aici și ceea ce a scris ea pe atunci în acel manuscris. De aceea, ea spune: „Tripartiția a fost furată din acest manuscris – dar ea a fost alterată!” Adică: acela mi-a furat ceasul, dar acum ceasul este cu totul altul! Ea a redactat acum o lucrare despre tripartiție. Aceasta constă, după cum indică ea, în secțiunea de aur „stat, cultură, biserică”, în cadrul fiecăruia urmând ca, din nou, toate să fie promovate prin secțiunea de aur. Așadar avem statul unitar, și înăuntrul acestuia două părți, adică exact „același lucru” cu ceea ce vrea și tripartiția; de aceea ideea a fost alterată! – Ca să vă puteți face o idee, vă recomand să citiți această lucrare; titlul este: «3:5, 5:8 = 21:34 – taina de a putea șterge povara datoriilor într-un timp previzibil», de *Elisabeth Mathilde Metzdorff-Teschner* [9], apărută în 1920 în editură proprie. – I-ați face un bine, dacă ați spune acum: Noi am lucrat pentru tripartiție, dar de fapt am lucrat doar în misiunea doamnei Elisabeth Metzdorff-Techner. – Căci asta pretinde și ea acum, pe când scrie scrisori la tot felul de oameni.

Acestea sunt bazele pentru ceea ce scrie un domn *Rohm* [10], și care se răspândește acum în Elveția, fiind servit oamenilor de către toți păstorii sufletești catolici. Desigur că nimeni nu are nicio presimțire a ce anume se află la sursă, căci oamenilor li se povestește în articole cu totul altceva, ceva pe care oamenii îl pot crede foarte bine deoarece nu se indică această aberație ca sursă. Așa se lucrează în ziua de astăzi, dar nu înconștient, ci pe deplin conștient. Împotriva acestora trebuie lucrat conștient la ceea ce vrea, dintr-o strădanie onestă, să servească adevăratului progres al omenirii! Iar cei care, în fruntea tuturor, de

exemplu în Elveția, lucrează într-un asemenea stil, sunt momentan păstorii sufletești catolici care tipăresc tot ceea ce pornește de la acele centrale comandate de domnul *Knapp* [11] și care se descarcă în ciubărele de gunoi ale domnului Rohm, ș.a.m.d. Cu acest prilej îmi vine în minte cât de mulți oameni au existat până nu de mult timp, și mai există încă, oameni care în cetele antroposofilor sunt abonați destoinici ai «Farului» domnului Rohm, și care au venit mereu cu păreri ale domnului Rohm sau ale altora!

A trebuit să vă expun aceste mici probe – aș putea multiplica din belșug exemplele – pentru ca să vedeți cu ce mijloace se lucrează.

Antroposofia trebuie să primească, prin puterea care se află în știința spirituală orientată antroposofic, și puterea de a avea și altceva din cuvinte, decât numele: sentimentul pentru adevăr. Cine are simțirea adevărului va ajunge pe calea care constă în cu totul altceva decât ceea ce găsesc oamenii de multe ori ca fiind comod, dar care este căutat prin lucruri cum au fost și cele pe care ar trebui din nou să le descriu astăzi. Pentru că în ziua de azi este mai comod să spui altceva, decât să indici puternicele forțe ostile care constituie direcțiile diferenței care se face între știință și credință, și care intenționează să bareze calea care duce știința sensibilă la știința suprasensibilă.

CONFERINȚA a IX-a

Stuttgart, 8 noiembrie 1920

Vrem să pornim astăzi în considerațiile noastre de la realități ale entității omenești, pentru a găsi apoi trecerea la câteva linii istorice directe.

Noi am considerat din cele mai diferite puncte de vedere acel ritm alternativ din stările omenești care se desfășoară în interval de 24 de ore, alternanța dintre somn și veghe. Astăzi vreau să indic realități care stau la baza acestei alternanțe dintre somn și veghe, dintr-un punct de vedere pe care l-am cuprins mai puțin cu privirea. Știm că omul este o ființă tripartită. Considerăm organizația-cap a omului drept o parte a acestei naturi tripartite. Această organizație-cap a omului este în așa fel, încât pentru început lumea este întâmpinată de organismul senzorial. Mai spre interior se află apoi organismul propriu-zis al creierului. Știm că orice astfel de mod de considerare este numai aproximativ. Căci nu ne este îngăduit să împărțim pur și simplu omul în secțiuni de natură spațială, trebuie să ne fie limpede faptul că organismul neuro-senzorial este concentrat mai cu seamă în cap, dar că acesta se întinde spațial asupra întregului om. Ceea ce avem de spus în această privință este valabil și pentru întregul om. Noi îl caracterizăm după partea principală în care sunt concentrate aceste lucruri, după cap. Așadar în afară organismul senzorial, înăuntru, organismul creierului.

Acum se pune întrebarea: Ce intervine de fapt pentru organismul senzorial și pentru organismul cerebral atunci când omul trece din starea cunoscută de dumneavoastră – sau cel puțin cunoscută din exterior – de veghe, în starea de somn? Dumneavoastră știți că organismul senzorial încetează să-și exercite activitatea. Organismul cerebral poate fi încă urmărit prin ceea ce luminează într-un anume mod înăuntru omului din starea sa de somn: prin viața de vis. Dacă priviți această viață de vis, vă veți putea spune: Această viață de vis vă

oferă privirii, pentru început, un fel de lume înconjurătoare, asemănătoare într-o anumită privință cu lumea sensibilă exterioară. Ea conține imagini din lumea senzorială exterioară. Omul în stare de conștiință de veghe știe foarte precis că are în viața de vis imagini care au un fel de model în lumea senzorială exterioară. Și dacă omul își privește apoi mai amănunțit lumea de vis, dacă o consideră absolut nepărtinitor, atunci va deveni conștient că imaginile de vis sunt legate între ele, se referă unele la altele, se află într-o relație reciprocă ce este determinată la fel ca relațiile reciproce dintre gândurile, mai degrabă lipsite de imagini, ale vieții de veghe. Însă se poate spune că în timp ce omul în gândirea lipsită de imagini a vieții de veghe își are cu totul în mâinile sale legăturile dintre gânduri, prin voință poate exercita o influență asupra legării unui gând cu altul, acesta nu este cazul în jocul imaginilor de vis. Imaginile de vis se ordonează laolaltă singure. Omul este dăruit acestei ordonări. Dar dacă apoi urmărim modul în care se ordonează laolaltă aceste imagini de vis, găsim: Este ca și cum realitățile gândirii obișnuite se desfășoară rarefiate, într-o câțva involuntar. Se poate urmări foarte exact restul, atât al vieții senzoriale cât și al vieții de gândire, în viața de vis. Omul poate recunoaște – ceea ce poate fi ridicat apoi de către știința spirituală până la certitudinea deplină – din tot ceea ce se arată prin această considerare a vieții de vis, că acest creier omenesc, care într-un anumit mod este purtătorul vieții de reprezentare, trebuie să fi parcurs o modificare față de starea de veghe. Căci în starea de veghe, lucrurile stau așa că tocmai prin voința noastră avem în mână legătura dintre gânduri. În viața de vis nu o avem. Și în afară de aceasta: simțurile și-au încetat activitatea și mai există doar ecourile imaginative ale vieții simțurilor în viața de vis. Așadar este și o viață senzorială atenuată. Ce modificări – așa întrebăm noi astăzi – a parcurs creierul omenesc?

La o reflectare nepărtinitoare trebuie să fiți de acord cu ceea ce trebuie să afirme știința spirituală: în visare, creierul a devenit asemănător unui organ de simț. Un organ de simț preia imagini din lumea exterioară. El și prelucrează deja aceste imagini, cel puțin până

la un anumit grad. Dar în modul în care se raportează organul de simț singur la lumea exterioară, nu se află nicio voință. Dacă veți aduce înaintea ochilor dumneavoastră tocmai această raportare largă înspre afară a organelor de simț și o veți compara apoi cu visarea, veți găsi că creierul, ca purtător al visării – dinspre partea mea presupuneți pentru început, în mod ipotetic, că purtătorul visării este creierul – a devenit asemănător unui organ de simț. El a devenit organ de simț mai mult decât este în stare de veghe, respectiv în starea de veghe el nu este așa, pentru că atunci a eliminat întru totul însușirea de organ de simț.

Și acum, dumneavoastră nu veți mai fi departe de a înțelege cum stau lucrurile cu somnul complet lipsit de vise. Visul se află la mijloc, între viața de veghe și somn. Dacă în vis creierul deja se apropie de organul de simț, această apropiere va fi și mai mare în starea de somn fără vise. Numai că omul, în constituția sa actuală, nu este în măsură să se servească de acest organ de simț în viața obișnuită. Dar a existat un timp în evoluția omenirii în care omul a fost într-un grad înalt în măsură să se servească de creier ca de un organ de simț. De fiecare dată însă, între somn și trezire, creierul devine într-un anumit mod organ de simț. Noi știm unde se află omul propriu-zis, omul spiritual-sufletesc, de la adormire până la trezire. El este în lumea din afară. Acum nu vrem să ne oprim pentru a descrie cum este această lume din afară, ci vrem să ne fie doar limpede că omul, ca ființă sufletesc-spirituală, se află într-o lume exterioară sufletesc-spirituală. Lumea înconjurătoare pe care noi o putem privi de la trezire până la adormire doar ca pe o lume fizică, în care nu devenim conștienți de ingredientele sale spiritual-sufletești, aceasta devine pentru starea dintre adormire și trezire astfel încât omul ca ființă spiritual-sufletească este înăuntru, în această lume înconjurătoare ca lume spiritual-sufletească. El se trăiește pe sine, inconștient pentru actuala constituție sufletească, în această lume înconjurătoare spiritual-sufletească.

Această lume înconjurătoare spiritual-sufletească în care este omul, a fost lumea propriu-zisă a acelor timpuri din care provine înțelepciunea primordială a omenirii. Dacă privim înapoi la acel timp, la care adesea am privit retrospectiv, din care un ecou se află în Vede, în filosofia vedanta, pe scurt, în viziunile înțelepciunii, în revelațiile înțelepciunii vechiului Orient, atunci avem ceea ce a trăit această omenire primordială a vechiului Orient în lumea din afară, tocmai în starea dintre adormire și trezire. Și pentru această omenire era încă așa că în timpul somnului creierul era în mare măsură un fel de organ de simț. Dar un asemenea organ de simț care nu permitea să se și gândească în același timp în care se percepea. Vechiul oriental putea percepe ceea ce viețuia el între adormire și trezire în lumea spiritual-sufletească. Aceasta se reflecta oarecum în creierul său devenit organ de simț. Dar el nu putea să și gândească în aceeași stare. El trebuie cumva să aștepte vremea trezirii pentru a gândi ceea ce percepușe acolo. Și există chiar un semn exterior că aceste lucruri au fost așa cum le-am descris eu acum. Încercați o dată să vă întoarceți înapoi în rămășițele târzii ale culturii orientale vechi. Acolo veți găsi că această cultură orientală veche a înțelepciunii este în întregime structurată în așa fel, încât înfățișează într-o anume măsură spațiul cosmic sensibil, văzut însă spiritual. Ceea ce mai există în ziua de azi doar sub formă de caricatură, astrologia, era o înțelepciune vie pentru aceste vechi timpuri. Ceea ce revelau stelele, ceea ce revela omului cerul nocturn, ceea ce era învăluit pentru concepția omului de la trezire până la adormire, constituie într-o măsură înaltă fundalul a ceea ce dezvăluia această înțelepciune orientală veche. Și aceasta era ceea ce trăia omul de la adormire până la trezire. El era în lumea din afară și trăia în mod spiritual-sufletesc legătura sa cu lumea astrilor. Și când se trezea, creierul său se retrăgea din nou din starea de organ de simț în starea care era deja întru câtva asemănătoare stării noastre cerebrale actuale, numai că acest creier era încă astfel construit încât omul își putea aminti în timpul stării de veghe ceea ce trăise în timpul somnului. Și ceea ce își amintea el acolo se aprindea ca o imaginațiune

instinctivă. În timp ce acest om oriental din vechime mergea prin viața cotidiană, el își putea abate atenția de la ceea ce se afla în lumea sensibilă din jurul său, și el putea da atenție la ceea ce, ca iluminare lăuntrică în imagini mărețe, sta în fața sufletului său ca amintire a ceea ce trăise el nocturn. Și acestea erau imaginațiunile orientale străvechi, care au apărut apoi în înfățișare atenuată în și acum minunatele Vedele și în înțelepciunea și literatura Vedanta.

Cum apăreau ele în acea vreme omului însuși? Despre o asemenea descriere a omului cum se găsește în anatomia sau fiziologia actuală, în care este pus la baza acestor descrieri aspectul accesibil simțurilor al omului exterior, nu era deloc vorba în acele vechi timpuri. Printre toate cele pe care le trăia în lumea exterioară între adormire și trezire, omul se trăia pe sine însuși ca ființă spiritual-sufletească. El trăia Cosmosul ca ființă spiritual-sufletească și pe sine însuși ca ființă spiritual-sufletească în Cosmosul spiritual-sufletesc. Și cum se trăia pe sine însuși acolo? El se trăia pe sine însuși drept propriul său model ideal. Vă rog să dați mare atenție celor care sunt conținute tocmai în aceste cuvinte. Dacă omul avea iluminarea a ceea ce trăise în somn, atunci el se trăia pe sine ca propriul său prototip și putea să-și spună: Modelul meu arată *așa și așa*. În acest model sunt conținute, la rândul lor, anumite modele speciale pentru capul meu, pentru interiorul capului meu, pentru plămâni, ficat ș.a.m.d. Omul nu se trăia pe sine în modul pe care îl oferă anatomia și fiziologia actuală, în organele exterioare accesibile simțurilor. Dar el se trăia pe sine ca prototip, ca acela care creează aceste organe exterioare accesibile simțurilor. Omul se trăia pe sine într-o câtva ca ființă divin-cerească, ca model ideal divin-ceresc al omului pământean. De aceea, omul pământean nu îl interesa în mod deosebit, ci pe el îl interesa modelul său ceresc-spiritual. Prin acest întreg complex de trăiri el însă ajungea și la altceva. El ajungea să recunoască faptul că acest model ceresc-spiritual era totodată același cu ceea ce era el înainte de a fi fost conceput, respectiv născut ca om fizic. Și omul se trăia pe sine prin această alcătuire deosebită în timpul străvechii stări orientale ca om

divin-ceresc, dar totodată se trăia pe sine ca om înainte de devenirea sa pământească. Și acesta este aspectul fundamental al vechii culturi orientale, că omul se trăia pe sine drept ființa care fusese el înainte de existența sa fizic-pământească. Conștiința sa despre toate acestea era, ce-i drept, una instinctivă, dar ea era tocmai așa încât avea ca rezultat cunoașterea temeinică a existenței prenatale, a coborârii dintr-o lume spirituală în lumea fizic-sensibilă. Aceasta este caracteristica uitată a vechilor religii orientale, anume că aceste religii vorbeau în întregime despre o existență prenatală, vorbeau despre faptul că viața de pe Pământ este o continuare a unei vieți cerești.

Eu am indicat deja, dintr-un alt punct de vedere, cât de pierdută este pentru timpul nostru conștiința ce s-a dezvoltat acolo, prin faptul că, deși noi avem un cuvânt care neagă faptul că viața se încheie cu moartea, „nemurire”, nu avem nici un cuvânt care să nege că începutul vieții pământești este începutul vieții umane în general. Nu avem un cuvânt asemănător „nemuririi” pentru viața prenatală. Ar trebui să avem și cuvântul „nenaștere”. Dacă am avea cuvântul „nenaștere” și acest cuvânt „nenaștere” ar fi în noi la fel de viu ca și cuvântul „nemurire”, atunci ne-am putea transpune în starea sufletească a vechiului oriental.

Dacă vă actualizați lăuntric această întregă stare sufletească a vechiului oriental, atunci vă veți putea spune: Viața pământească se petrecea pentru el într-un anumit fel, astfel încât el îi dădea puțină atenție, întrucât vedea în ea numai imaginea vieții sale ceresc-spirituale. Nici pe sine însuși ca om fizic, omul oriental nu se considera ca fiind deosebit de important, căci acest om care se preumbla aici pe Pământ era într-un tot o simplă imagine a omului ceresc, care stătea înaintea tuturor lucrurilor în fața sufletului său. Veșnicul din om era pentru acest om oriental ceva de la sine-înțeles prin contemplare nemijlocită, deoarece, după cum am spus, răsărea în el ca iluminare; în viața de zi, în starea de veghe, era amintirea vieții nocturne. Pentru a ne pune o asemenea constituție sufletească în fața privirii spirituale, trebuie așadar să ne reîntoarcem în vechiul Orient.

Ceea ce a existat ca înaltă cultură spirituală în vechiul Orient, ține de timpuri foarte, foarte vechi. Căci ceea ce conțin cărțile, chiar și sublimile Vede, filosofia vedică, este doar un ecou. Dacă am vrea să privim în înfățișarea sa pură, originară, ceea ce a fost conținut al străvechii înțelepciuni orientale, atunci ar trebui să ne întoarcem înapoi mult dincolo de epoca Vedelor, a filosofiei vedanta. Acest lucru poate fi făcut numai de știința spirituală. Această veche cultură orientală, care a străluminat oarecum întreaga viață pământească cu înțelegerea lumii spirituale, care, chiar dacă a fost numai instinctivă, a fost totuși o înaltă cultură; această veche cultură spirituală orientală a ajuns apoi la decadentă. Cine studiază natura orientală actuală, care este deja puternic decadentă, mai găsește încă drept impuls fundamental al acestei naturi orientale această îndreptare spre omul ceresc. Chiar și în cochetăriile lui *Rabindranath Tagore* [1] mai găsim ecouri ale acestei trăsături orientale! Rabindranath Tagore este într-un totuși îmbibată de ceea ce, desigur, a fost cultura târzie, deja decadentă; dar, după cum am spus, trăsătura fundamentală o mai găsim încă în expunerile sale – parțial extraordinar de interesante, importante, dar prin caracterul lor fundamental cochete, ca de exemplu în articolele grupate în scrierea sa despre naționalism. Astfel încât, dacă privim spre Orient, privim într-o vreme veche, într-o înaltă cultură spirituală instinctivă cu o puternică accentuare a existenței pre-pământești. Și vedem apoi o apunere treptată a acestei culturi spirituale, inițial înalte. În apus se arată doar incapacitatea de a aborda ceea ce este deja sarcina omului modern: existența fizic-sensibilă pe care o trăiește omul între naștere și moarte. Vechiul oriental al timpurilor străvechi avea modelul ideal al omului; și el putea vedea în viața fizic-sensibilă imaginea acestui model. Vivacitatea, străbaterea cu lumină a modelului ceresc-divin s-a întunecat treptat, și așa i-a mai rămas orientalului doar o siluetă. Astăzi deja a pălit de tot. A rămas doar o siluetă a aceluia care a stat cândva într-o luminozitate vie în fața sufletului său, ca prototip spiritual-sufletesc al sinei sale înăuntrul întregii lumi cosmice spiritual-sufletești. Dar a mai rămas și o

anumită neputință în ființa orientală. Și acest lucru este ceva pe care trebuie să-l accepte în ziua de azi în mod deosebit omul care vrea să trăiască cu timpul său. A rămas neputința de a-l observa pe omul care este o imagine consecutivă, de a-l examineze pe om în răstimpul dintre naștere și moarte. Pentru aceasta nu a avut orientalul niciun interes în timpurile trecute, nici când avea în fața sa nu înlocuitorul, ci cu totul altceva, omul ceresc-fizic. Dar el nu are nici astăzi interes pentru a înțelege omul, așa cum este el între naștere și moarte. Aceasta a rămas rezervat unei alte sfere de cultură, anume să examineze omul în ființa sa de aici în existența fizic-sensibilă dintre naștere și moarte. A rămas rezervat pentru acea cultură pe care aș dori să o numesc cultură a mijlocului. Această cultură a centrului își are mai întâi expresia istoric vizibilă în vechiul elenism târziu. Elenismul vechi inițial s-a mai aflat încă sub ecoul înțelepciunii orientale. Elenismul târziu a preluat deja ceea ce vreau să caracterizez de acum înainte drept cultură de mijloc.

Această cultură de mijloc vine mai mult din sud, cuprinde Grecia târzie, cuprinde în special lumea romană. În timp ce tot ceea ce am caracterizat până acum pentru Orient era o contemplare, ceea ce vine din sud și cuprinde Grecia târzie și își află în lumea romană perfecționarea sa deosebită, ceea ce devine aici cultură de mijloc – noi am examinat-o deja adesea, din alte puncte de vedere – nu este o cultură a contemplării, ci una juridică, dialectică, intelectuală, o cultură gânditoare. Această cultură gânditoare este potrivită în special pentru a considera omul în viața sa dintre naștere și moarte. După ce și-a parcurs stadiile premergătoare în Grecia târzie, după ce a apărut foarte brutal în romanitate și s-a menținut apoi prin limba romanică, limba latină, care mai era încă în Evul Mediu limba științei, această cultură dialectică, intelectuală, a atins un punct culminant în măreția culturii central-europene care a fost trăită la răspântia dintre secolele XVIII și XIX în *Schiller*, *Goethe*, *Herder* și în filosofii *Fichte*, *Schelling* și *Hegel*. Este nevoie doar să priviți ceea ce este de fapt caracteristic în aceste spirite și vă veți lămuri imediat că ceea ce spun este adevărat.

Luați-i pe Fichte, Schelling, chiar și pe Goethe. Prin ce sunt aceste spirite mari, prin ce sunt ele importante?

Aceste spirite sunt mari și importante în cunoașterea omului între naștere și moarte. Pentru acest om, ei revendică o cunoaștere totală. Luați, ca să evidențiez un singur exemplu, filosofia lui Hegel. Găsiți puternic accentuat în filosofia lui Hegel faptul că omul este o ființă spirituală. Dar spiritul este considerat numai atâta timp cât omul trăiește între naștere și moarte. La Hegel nu găsiți nimic dintr-un om pre-natal, divin-ceresc. Nimic nu veți găsi la Hegel despre un om de după moarte. Găsiți la Hegel o considerare istorică a tot ceea ce s-a desfășurat între oamenii de aici de pe Pământ, în măsura în care sunt oameni ce trăiesc între naștere și moarte. Dar nu veți găsi nicio intervenție a vreunor puteri din acele lumi în care trăiește omul între moarte și o nouă naștere. Acestea toate sunt ca șterse din această mare cultură, a cărei misiune, a cărei menire a fost tocmai să accentueze net că omul aici în viața sa dintre naștere și moarte, este o ființă spiritual-sufletească pe lângă o ființă trupesc-fizică. Dar a fost dată în același timp limitarea acestei culturi, prin aceea că nu se putea privi în sus, în acea viață care este spirituală. Iar sufletescul, care se extinde dincolo de naștere și moarte, veșnicul, în măsura în care se revelează între naștere și moarte, a fost puternic accentuat îndeosebi de către Hegel și de asemenea de toți ceilalți, în special de spiritele germane, dar lipsea orice posibilitate de a privi în afară, în viața veșnicului, așa cum se revelează el înainte de naștere, așa cum se revelează el după moarte. Ceea ce a fost spus despre om ca ființă fără trup în această vreme, era veche moștenire a Orientului, nu era izvorâtă din propria cunoaștere. Era tradiție. În această cunoaștere a centrului european a fost încordată în cea mai mare măsură forța de cunoaștere, care se îndrepta și asupra spiritual-sufletescului din om, dar în același timp se îndrepta asupra corporal-fizicului. Însă această încordare nu trecea dincolo de viața care se desfășoară între naștere și moarte.

În Vest se pregătea în modul cel mai diferit o altă viață, o viață care, dacă ulterior se va dezvolta mai departe, va aduce înăuntrul ei în alt

fel spiritualul care este fără trup. Cum a adus vechiul oriental – să ne mai clarificăm o dată – spiritualul în viața fizică? El l-a adus prin aceea că își amintea în timpul zilei ceea ce viețuia în timpul nopții, între adormire și trezire, în afara trupului său. Mai târziu acest lucru va fi altfel, astăzi există doar vestitorii, stadiul premergător. Anume, omul nu trăiește între trezire și adormire numai ceea ce îi este conștient, căci din ceea ce trăiește omul urcă puțin în sus, în conștiința normală actuală. Acolo jos, în natura omenească, se trăiește cu adevărat incomensurabil mai mult decât poate avea omul în conștiință. Acest lucru este deja presimțit, chiar în Vest. De aceea vorbesc oameni ca *William James* [2], despre „subconștient” sau „inconștient”, pentru că îl presimt; numai că nu îl pot încă ridica la cunoaștere. Totul este o bâlbâire, ceea ce se spune despre aceste lucruri, dar lucrurile sunt presimțite. Și așa cum urca în vechiul oriental ceea ce era trăit în starea fără trup ca spiritual-sufletesc al Cosmosului, tot așa, cândva, va urca din străfunduri, în Vest, ceea ce acolo în străfunduri în ziua de azi este trăit inconștient. Atunci vor veni în sus și imaginațiuni. Cel care studiază psihologia Vestului vede deja de azi în psihologia asociativă care, așa cum apare ea în ziua de azi, este un nonsens, deja o pregătire pentru aceasta.

Așadar ceea ce s-a arătat pentru oamenii Mijlocului doar ca revelație a ceea ce este trăit între naștere și moarte, se va arăta în aspectul său veșnic prin capacitățile particulare ale Vestului.

În special acolo jos în noi, este ceea ce după moarte va trăi în lumea spirituală. Amintiți-vă ce v-am spus eu despre aceste lucruri adesea, din diverse puncte de vedere. Am spus: Capul omenesc este rezultatul vieții pământești anterioare. Ceea ce este restul omului va deveni cap în următoarea viață pământească. Așa se petrece metamorfoza. Ceea ce, așadar, este aici jos în om, în afara capului, aceasta doar pentru modul de interpretare actual este carne și sânge, mușchi, piele, oase; aceasta conține însă în germen spiritual ceea ce este capul încarnării următoare, aceasta indică dincolo de moarte. Și aceasta care indică dincolo de moarte, se va revela cândva înăuntrul conștiinței omenirii

viitorului, care în ziua de azi există în Vest în primele sale începuturi. Spiritual-sufletescul interior va fi așadar perceput imaginativ în viitor, așa cum spiritual-sufletescul exterior a fost perceput imaginativ-instinctiv în preistorie. Numai că ceea ce se va revela dinăuntru spre afară se va revela deplinei conștiințe, pe când ceea ce s-a revelat vechiului oriental se revela numai într-o conștiință confuză, instinctivă.

Și cum se anunță aceasta în ziua de azi? Care sunt indiciile premergătoare? Indiciile premergătoare sunt în primul rând faptul că există o tendință puternică în aceste domenii vestice spre materialism. Pentru că spiritualul urmează să se reveleze cândva din materia fizică-omenească, înclină în ziua de azi această lume într-o măsură înaltă spre materialism. Spiritualul nu îl vede ea încă, dar cele din care îi va ieși ei spiritualul, pe acestea le vede ea astăzi. De aici materialismul, care este în principal un produs vestic, dar din Vest a inundat Mijlocul și se extinde către Est.

Cultura de Mijloc nu este o cultură materialistă; am putea-o numi material-spirituală, pentru că în considerarea omului între naștere și moarte, privirea către cele materiale și privirea spre spiritual se țin mereu în echilibru. La toți filosofi germani, la Goethe și la Schiller, pretutindeni este așa că ei acordă același drept trupului și spiritului. În Vest spiritul este abia o chestiune de viitor, privirea prezentului este pentru început îndreptată către trup. Dar în evoluția omenirii totul este în curgere: din această cunoaștere a trupului, din acest materialism va ieși cândva un spiritualism, care doar că provine dintr-o cu totul altă parte și care mai presus de toate va fi conștient, comparativ cu spiritualismul vechiului Orient.

Vedeți de aici că împărțirea caracteristică – eu am vorbit deja despre aceasta din alte puncte de vedere – a acestei configurări tripartite a omenirii în lume este: Omul Orientului se vedea cândva pe sine ca propriul model divin-spiritual. Omul din centru se vede pe sine ca om pământean, care este însă spirit și suflet pe lângă trup și corp. Omul occidental se mai vede încă în ziua de azi ca om pur fizic; dar în

ceea ce este el chemat să dezvolte, se vestește tocmai ceea ce va ieși în afară din această constituție fizică omenească și ceea ce va constitui în viitor conținutul conștiinței.

Omul de mijloc este de-a dreptul prins ca într-un clește între Est și Vest. Estul, care a avut cândva o înaltă cultură a spiritului, este în decadență. Vestul, în care se vestește o înaltă cultură ulterioară a spiritului, este încă în ziua de azi cu totul prins în materie. O cultură în care, aş spune, se echilibrează cele două aspecte, s-a format la mijloc: Pe de o parte o gândire dialectică pătrunzătoare, așa cum domnește, de exemplu, în scrisorile lui Schiller «Despre educația estetică a omului» și care încă mai poate merge atât de departe încât să nu cadă pradă purei trivialități a științei moderne, ci să rămână încă la elementul personal omenesc; pe de altă parte, o viziune imaginativă asupra vieții sociale a omului, ca în «Basmul» lui Goethe [3] despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin, care ajunge deja la imagini, dar nu împinge aceste imagini până la contemplări spirituale.

Acestui om de mijloc îi este de aceea repartizată și misiunea ca ceea ce mai întâi prin calitățile sale speciale el a obținut pentru omul dintre naștere și moarte, prin cunoașterea nemijlocită să extindă pentru omul ca ființă spiritual-sufletească pe lângă ființa trupească-fizică, dar să o extindă prin aceea că omul se va înălța din nou, direct din aceasta până la înțelepciunea misterială. Atunci omul se va înălța prin cultivarea acelorasi capacități prin care a salvat el spiritual-sufletescul pentru existența fizic-trupească, prin gândirea clară, care însă să se dezvolte până la Imaginație, Inspirație, Intuiție, din nou înăuntru în lumea spirituală, care este trăită între moarte și o nouă naștere. Aici, înlăuntrul acestei lumi fizice, omul trăiește o deplină strălucire a acelor capacități care trebuie dezvoltate aici numai dacă consideră problema libertății. De aceea în cartea mea **Filosofia libertății** m-am limitat la a considera această problemă a libertății. Acolo a trebuit deja să fie folosită, dar de data aceasta numai pentru probleme pământești, aceeași capacitate care, dacă este dezvoltată în

continuare, înalță privirea asupra a ceea ce se află dincolo de naștere și moarte.

Dumneavoastră vedeți că într-un anumit sens și lumea este împărțită în trei în privința evoluției ei: În vechiul Orient, înțelepciunea instinctivă; la mijloc o anumită viață dialectic-intelectuală, în Vest astăzi încă materialismul, care poartă în sânul său un spiritualism al viitorului. În vechiul Orient, de înțelepciunea instinctivă depindea totul. O viață politică în sensul nostru nu exista. Cei care erau conducători ai misteriiilor, dădeau și direcția pentru viața politică și economică. Căci vechiul oriental era mare datorită vieții spirituale, care la el se formase instinctiv. De această viață spirituală era dependentă viața politică și economică. Apoi a venit viața mijlocului european, desigur, din Sud; deja în Egipt ea și-a avut primele începuturi. Aici s-a dezvoltat o viață care a ajuns apoi la născocirea dialectică a elementului politic statal. Tocmai înăuntrul acestei culturi de mijloc s-a configurat viața politico-statală. Viața spirituală mai exista doar ca o moștenire. Iar în Vest, de pildă în puritanism, spiritualul era doar ca ceva cu totul abstract, care poate fi practicat în mod sectant, care este lăsat să lumineze înăuntrul vieții fizice obișnuite de toate zilele.

Aici, în Mijlocul european, a fost așadar terenul pe care s-au format în mod deosebit ideile statale, ca de exemplu la *Wilhelm von Humboldt* [4], în care au primit chiar forme minunate de comunități sociale, ca în «Scrișorile estetice» ale lui Schiller, și unde au fost puse în fața oamenilor în imagini atât de grandioase ca la Goethe, căci în fond ideea de stat este cea care se înfățișează în «Basmul» lui Goethe despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin.

Apoi am format în Vest abia în ziua de azi ceea ce va trebui cu necesitate să ducă cândva în tripartiția organismului social; noi am dezvoltat-o mai întâi în domeniul material-economic. Ideea de stat este în Vest doar o moștenire a culturii de mijloc. Există o carte groasă despre stat, a cândva renumitului *Woodrow Wilson* [5]. Înăuntrul ei nu se află nimic vestit, ci totul este doar o imitație a ceea ce a fost

dezvoltat ca teorii statale în centru, până la ideile speciale. Ea a fost tradusă și în limba germană, pentru că și în Germania a existat un timp în care Woodrow Wilson a fost considerat un om mare.

Astfel, se poate spune că ceea ce avem noi în minte în ziua de azi ca tripartiție a organismului social, s-a dezvoltat din punct de vedere istoric prin configurarea omenirii în trei stadii: instinctiv-idealism, ca viață spirituală în vechiul Orient; într-un anumit mod semi-instinctiv – căci așa cum a apărut ideea de stat la Humboldt, Schiller, Herder și alții, de mai târziu, ea este pe jumătate instinctivă și pe jumătate intelectuală – s-a dezvoltat ideea de stat, viața politică, viața juridică în cultura de mijloc; viața economică este de fapt la început treaba Occidentului, într-atât de mult problemă a Occidentului, încât chiar și filosofii Occidentului sunt, de fapt, economiști nelalocul lor. *Spencer* ar fi făcut cu mult mai bine dacă ar fi întemeiat fabrici în loc de filosofii. Căci configurația deosebită a Occidentului se potrivește, de fapt, cu structura de fabrică. Acolo sunt prezente toate lucruri asupra cărora se întinde gândirea lui *Spencer*.

Lucrurile pot fi exprimate și altfel: Vechiul orient s-a înălțat până la divinul din om. Pentru el, omul era, într-un anumit fel, fiul lui Dumnezeu, revărsare a divinului. Dumnezeiescul se mai extindea întru câțva pentru omul oriental, și-și avea o continuare în jos, care doar era reproducă; omul pământean era o continuare a modelului divin. Aceasta era pentru vechiul Orient, sus omul divin-spiritual, jos, omul fizic ca imaginea sa sensibil-pământească, numai așa ceva care, cum ar fi, atârna în jos și ajunge până în lumea terestră. Și când, mai târziu, omul ceresc a fost uitat, sau a mai rămas doar o presimțire în cultura decadentă, oamenii nu au mai avut nici un simț pentru ceea ce se prelungea astfel în jos, din omul ceresc în cel pământesc.

Omul din Mijloc este organizat astfel încât, pentru el, ceea ce se prelungea în jos din înălțimi spirituale, ca om ceresc, s-a condensat ca un fel de semicerc închis, și i se adaugă apoi dedesubt omul pământesc, astfel încât rezultă o ființă fizic-sensibilă și spiritual-divină care poate fi cuprinsă cu mintea, precum este ea înfățișată atât

de frumos în filosofia lui Hegel, precum a avut-o în minte atât de frumos Goethe.

În cultura vestică privirea este îndreptată asupra lumii animale, a ființei animale. *Darwin* o consideră într-un mod magnific în evoluția ei. Iar aceasta are, în sus, un fel de creștet rotund, la care nici nu se ajunge de-a dreptul, care este considerată numai ca produsul suprem al evoluției: omul. De fapt, în Vest se consideră doar animalicul, așa cum în Răsărit s-a considerat numai cerescul, numai Zeul care s-a continuat în om. În Vest se consideră doar animalul, care are în partea de sus o gămălie, o ființă, care este de asemenea încă o continuare a regnului animal, așa ceva ca un supra-animal, ceva care trece dincolo de animalic. Aceasta este, în ziua de azi în orice caz, starea Occidentului. Aceasta este și starea care se exprimă în filosofia occidentală, și care se va dezvolta în continuare, prin faptul că exact așa cum orientalul a primit spiritualul de sus, cândva occidentalul va configura spiritualul pornind de jos, și îl va configura în deplină conștiință. Mijlocul formează tranziția.

Cel care consideră realitățile nu vorbește cu drag despre o epocă de tranziție. Căci orice epocă este, desigur, o epocă de tranziție, pentru că întotdeauna urmează ceva și întotdeauna a premers ceva. Dar așa cum la plantă există un punct unde se află, de exemplu, potirul, și sus se află florile și jos frunzele, așa cum acestea sunt părți distincte, tot așa există și în evoluția omenirii asemenea părți distincte. Și noi putem vorbi deja despre timpul în care s-a petrecut marea ucidere, începând din 1914, ca despre o perioadă de tranziție, ca despre un timp care se remarcă în mod deosebit în devenirea istorică a omenirii, în care s-a desfășurat de asemenea într-un anumit mod lăuntric-tragic destinul omului din Mijloc, căruia i se pune marea întrebare: Cum găsește omul din fizic-pământesc, din viața care se află între naștere și moarte, viața dintre moarte și o nouă naștere? Filosofia lui Hegel s-a preschimbat apoi brusc în materialism. Și prima jumătate a secolului XIX fusese neputincioasă față de întrebarea: Cum se extinde ceea ce a fost găsit pentru pământesc-spiritual, la ceea ce este în afara

Pământului? Aceasta însă este marea întrebare care se află în fața noastră, tocmai pentru cultura de mijloc. Goetheanismul trebuie să-și găsească dezvoltarea sa în continuare. El trebuie să se dezvolte înspre spiritual-sufletesc. El trebuie, pornind de la simplul fizic-omenesc, să devină cosmic. Această încercare se face tocmai de către știința spirituală orientată antroposofic, care este o continuare a goetheanismului în spiritual. Trebuie ca Goetheanismul să se extindă până în înțelepciunea misterior. El trebuie să fie dezvoltat până în înțelepciunea misterior.

Acesta este aspectul important care ne întâmpină în semnătura prezentului, pe care trebuie să-l înțelegem dacă vrem să ne situăm conștient în viața prezentului, în sarcinile timpului prezent. În ciuda severelor sale probe, omul central european, dacă nu eșuează, trebuie să înfăptuiască aprofundarea a ceea ce îl întâmpină pentru existența fizic-sensibilă a omului, care a menținut spiritul în existența fizic-sensibilă. Aceasta trebuie să formeze baza pentru dezvoltarea unei înțelepciuni misteriale, care din punctul de vedere intelectual este la fel de ageră pe cât a fost cea cucerită pentru fizic-senzorial. De aceea trebuie, sau ar trebui, ca tocmai în acest Mijloc european să intervină o înțelegere temeinică pentru echilibrarea celor trei domenii – al celui spiritual, al celui statal și al celui economic. Atunci celelalte numai vor urma. Dar aici este neglijența cea mai mare imaginabilă, dacă oamenii trec dormind pe lângă ceea ce există ca o mare necesitate: să înțeleagă și să aplice în mod rodnic impulsul tripartiției organismului social.

Prins ca într-un clește între Est și Vest este acest Mijloc european. El se află în ziua de azi la pământ. El trebuie tocmai din cauza întunecimii, din beznă să găsească o cale spre lumină.

Ce se va mai întâmpla aici înainte de mijlocul secolului, despre aceasta vom vorbi data viitoare, când vă voi expune apariția lui Christos înainte de mijlocul secolului XX. Vă voi vorbi despre ceea ce am indicat în prima mea dramă-misteriu, despre reapariția lui Christos. Astăzi vreau numai să vă fac atenți că această reapariție a lui Christos, care însă este intim legată de înțelegerea tripartiției întregii

naturi a lumii, se dezvoltă prin aceea că Mijlocul trebuie să-și îndrepte privirile, pe de o parte, înspre cultura instinctiv-spirituală îmbătrânită a Orientului, și să privească, înțelegând temeinic, înspre ceea ce se pregătește aici, înspre cultura occidentală, în ziua de azi încă materialistă, dar purtând în materialism germenul unei spiritualități viitoare. Aici trebuie să se încadreze cultura Mijlocului, aici trebuie să-și găsească tăria și forța, să se încadreze aici și să devină dătătoare de direcție.

Este ceea ce doare atât, ceea ce creează dureri de inimă atât de mari, că în ziua de azi de-abia sunt auzite cu sufletele cuvintele care indică necesitățile menționate aici, că oamenii ar dori numai să doarmă, să nu-și impună nici un efort de voință, dându-se înapoi de frica în fața marilor sarcini ale prezentului. Dar noi trebuie să privim înspre acestea și trebuie să înțelegem ce acționează în Est, ce acționează în Vest.

Trebuie să ne fie limpede că în Vest există o cultură incipientă. Noi vedem că în acest Vest se vestește cel mai puternic această cultură incipientă acolo unde, aş spune, economicul răsare din tehnic. Nimic nu este mai caracteristic în această privință decât acel ideal care a stat odată în fața unui american și care sigur va fi cândva înfăptuit în Occident, un ideal pur ahrimanic, dar un ideal de o înaltă idealitate, care constă în faptul că se folosesc vibrațiile proprii ale organismului omenesc, ele fiind bine studiate și transferate mașinii, astfel încât omul stă lângă mașină și cele mai mici vibrații ale sale potențează mașina, astfel încât ceea ce procură omul ca vibrații nervoase, trece în mașină. Gândiți-vă la *motorul lui Keely* [6], care la prima încercare încă nu este reușit până acolo încât să meargă, pentru că este încă prea mult lucrat doar din instinct; dar este ceva care se îndreaptă cu certitudine spre înfăptuire. Este într-o câțiva ceva care încă din materialitatea mecanicistă foarte grosieră, indică asupra a ceea ce trebuie să ia naștere: unirea material-mecanicului cu spiritualul.

În schimb, vedem cum în Est vechea spiritualitate ajunge tot mai mult la decadență, la prăbușire, în starea de putrezire. Noi trăim în

Est într-un tot așa ceva încât putem spune: Omul care odinioară era ceresc-spiritual a devenit senil pentru capacitatea de a înțelegi lucrurile; senil, moșneag a devenit. El nu înțelege încă ceea ce este pe Pământ, ceea ce îl îmbracă și pe om. În timp ce în Vest nu se înțelege decât acest pământesc, în Est nu se înțelege nimic despre el. De aceea a devenit cerescul cu totul senil, cu totul bătrânicios. De aceea este întotdeauna o mare greșală dacă, pe de o parte, omul nu este atent cum în primul rând din mecanicism, din materialismul mecanicist al Vestului trebuie să fie obținut spiritualul, cum din științele naturii, care sunt încă într-un tot materialist-occidentale, trebuie intuit spiritul. Și tot așa, este o mare greșală dacă omul se uită pe furiș spre Est, și încă vrea în ziua de azi, așa cum a făcut cândva sau mai face și în ziua de azi Societatea Teosofică Adyar cu antichitățile sale, să aducă spiritualul din Est în Vest. Dacă privim spre Est, atunci, la tot ceea ce găsim acolo, nu avem de a face cu nimic care să trăiască în prezent, ci cu ceva care a îmbătrânit, care trebuie studiat ca o îmbătrânire istorică, ce nu mai are nicio importanță pentru prezent.

Tot așa cum, așa spune, ca un precursor încă cu totul grosier, mecanicist, al unei culturi a viitorului, îl avem în Vest pe Keely cu motorul său, tot așa îl avem, ca prelungirea extremă a senilității spirituale a Estului, pe *Tolstoi*. În Tolstoi vedem cum apare oarecum concentrat ceea ce a fost cândva mare și acum se află în decadență deplină, ceea ce este un fenomen interesant, dar care pentru noi nu are nici cea mai mică importanță actuală. Așa cum multe au fost șterse cu evenimentele care au început în 1914, tot așa a fost șters ceea ce era o ultimă înflăcărare a senilității estice în Tolstoi. Înainte de război se mai putea vorbi despre Tolstoi ca despre ceva prezent. Odată cu războiul, aceasta a trecut. Aceasta nu are importanță pentru prezent. Este ceva într-un tot învechit să vorbești în ziua de azi despre Tolstoi ca despre ceva care are importanță în prezent. Și trebuie să ne ferim de acel tip de privire pe furiș spre Orient, spre vechiul Orient și spre ceea ce s-a concentrat într-un anumit fel ca devenire senilă, pentru ultima oară într-un om ca Tolstoi. Noi trebuie să stăm cu totul pe

terenul acelei misiuni care este misiunea prezentului. Și putem face aceasta numai dacă pornind din propriile noastre fundamente înțelegem impulsul tripartiției organismului social. Întru câtva pentru a prezenta un simbol istoric, sau chiar ca un simptom, Estul pe cale de putrezire l-a mai prezentat în cele din urmă, într-un mod, se poate spune, zelos lăuntric, dar totuși neputincios, ca ultima sa mlădiță pe Tolstoi, precum Vestul l-a prezentat ca un prim precursor pe Keely cu motorul său. În timp ce Tolstoi exprimă deplina devenire luciferică a vechii culturi orientale, cultura occidentală se mai află încă total sub semnul ahrimanicului.

Aceasta trebuie înțeles în prezent. Și fără să înțelegem cum trebuie, pe de o parte, să ne păzim de ceea ce încă se prelungește încoace din Orient din trecut, ceea ce și într-un om viu se înalță ca trecut, și, pe de altă parte, cum trebuie să ne păzim de ceea ce este abia la început în Occident, fără să pătrundem cu privirea toate acestea nu suntem oameni ai prezentului. Desigur că un om al prezentului poate fi englez, francez, american, el poate fi rus, căci omenirea trebuie, în ziua de azi, să treacă dincolo de sferele geografice. Însă noi trebuie să luăm aceste vechi delimitări, pentru că ele au o însemnătate pentru procesul dezvoltării istorice a omenirii. În spatele nostru se află cele în privința cărora istoria omenirii se împarte în trei: Orient, Mijloc, Occident. În fața noastră se află – și știința spirituală orientată antroposofic trebuie să accentueze aceasta pe cât de net este posibil – pura ființă umană, purtând în sine în același timp Orientul, Mijlocul și Occidentul. Omul care se naște astăzi ca om viu, de asemenea și ca asiatic, le poate purta în sine pe toate trei. Omul din Mijloc nu trebuie să se limiteze la a purta doar Mijlocul în sine, ci el trebuie să trăiască în sine Estul istoric ca pe ceva aflat în decadentă, Vestul istoric ca pe ceva aflat în ascensiune. Tot așa omul american poate purta în sine Estul, Mijlocul și Vestul, dacă vrea să-și înalțe, prin considerarea înțelepciunii misterior – și el depinde cel mai mult de aceasta – gândirea sa pur economică la o gândire care este politică, spirituală.

Aceasta este ceea ce trebuie spus în ziua de azi dacă vrem să desemnăm din marile necesități ale timpului sarcinile pe care omul trebuie să le recunoască drept sarcinile sale sufletești cele mai lăuntrice.

CONFERINȚA a X-a

Stuttgart, 14 noiembrie 1920

În considerațiile pe care le-am angajat aici a fost caracterizat sub diferite aspecte cu ce fel de forțe de acțiune din evoluția omenească trebuie să ne familiarizăm dacă vrem să înțelegem corect ceea ce se petrece în ziua de azi, ceea ce a condus în primul rând la acest timp catastrofal actual, și ce este necesar dacă vrem să ne încadrăm corect în el, cu o acțiune plină de forță, în sensul unui adevărat progres al omenirii. Căci, din păcate, atenția este prea puțin îndreptată asupra modului în care s-au modificat forțele active în evoluția omenirii în perioada recentă, față de perioadele care nu sunt situate prea departe în urmă.

Probabil că îmi este îngăduit să mai pornesc astăzi o dată de la marea catastrofă a ultimilor ani tocmai pentru a mă îndrepta asupra celui eveniment pe care l-am indicat prin câteva cuvinte la sfârșitul ultimelor considerații ținute aici, la acel eveniment-Christos deosebit care, după cum a fost deja menționat adesea, aparține de prima jumătate a secolului XX.

Dacă observăm cu adevărat nepărtinitor evenimentele catastrofale cu toate consecințele lor, care se prelungesc în timpul nostru actual și vor mai dura încă mult, va trebui să remarcăm, aş spune, cât de diferită este structura destinului omenirii civilizate din această perioadă contemporană față de vremurile mai vechi. Trebuie să indicăm totodată că la un mare număr de oameni determinanți încă nu s-a ajuns la o conștiință a ceea ce s-a apropiat, astfel încât modul de acțiune chiar și al personalităților determinante este în ziua de azi tot așa cum a fost, înainte de toate în ultimii ani, așa cum corespunde el vremurilor trecute, dar nu mai corespunde câtuși de puțin prezentului nostru.

Noi avem în urma noastră – menționez astăzi toate acestea pentru început doar în mod introductiv, oarecum ca exemplu – ceva care este

numit „război”, care a fost mai mare decât orice alt război din timpurile istorice ale omenirii. Noi am văzut că în ceea ce au avut oamenii ca gânduri în momentul începerii acestui război și în ceea ce majoritatea oamenilor mai au și în ziua de azi drept gânduri, trăiește de fapt ca un fel de stafie a perioadei anterioare. Am văzut că din această stafie a ideilor, care mai pătrunde din timpul anterior în prezent, s-au născut judecăți asupra celor care se vor întâmpla. S-a acționat sub influența unor asemenea judecăți, s-au luat unele măsuri sau altele, și oamenii nu au avut în fond nicio presimțire că de fapt se petrece cu totul altceva decât ceea ce trăiește în reprezentările oamenilor despre aceste evenimente.

În acest război desigur că s-au aflat față în față, ca și în războaiele anterioare, oameni, oameni combatanți. Dar ceea ce nu a existat în războaiele anterioare și a existat în acest război, au fost energii, forțe, care veneau din cu totul altă parte decât din acele însușiri omenești din care au venit forțele în războaiele anterioare. Noi am văzut apărând în ultima vreme o tehnică mare, impunătoare, și această apariție a unei tehnici mari, uriașe, a modificat întreaga situație în structura destinului oamenilor. Și faptele s-au petrecut în ultimii ani în conformitate cu această modificare. Dar reprezentările oamenilor nu s-au modificat în același mod.

Îngăduiți-ne să menționăm o dată cele mai importante fapte din acest domeniu: În perioada care a premers catastrofei războiului, tehnica omenească, așa cum s-a format ea în ultima vreme, a ajuns la un punct important. Munca omenească, sau, poate, mai bine spus, activitatea omenească a luat cu totul alte forme decât cele care au existat anterior, fără ca omenirea să poată reflecta bine în acest sens. Putem să ne facem reprezentări despre aceste alte forme dacă vom cuprinde cu privirea ceva care trebuie desemnat drept bază a tehnicii moderne, de exemplu extracția cărbunelui în diferitele state ale lumii civilizate. În măsura în care cantitățile de cărbune sunt extrase la lumina zilei, se află ceea ce este apoi transformat prin prelucrare tehnică în forțe de muncă, ce muncesc apoi mai mult sau mai puțin

autonom, doar dirijate de oameni, astfel încât, așa spune, munca omenească s-a restrâns foarte mult în ultimul timp la poziția de dirijare, și mașina este lăsată să muncească.

Dacă se cuprinde cu privirea această situație se ajunge, de exemplu, la faptul că în timpul care a premers războiului să fie procurate înlăuntrul Germaniei astfel de energii, care au fost dirijate de către oameni, dar care provin de fapt din exploatarea cărbunelui, – care, așadar, nu erau un rezultat a ceea ce lasă omul să se nască lăuntric, în sine, ci al proceselor întru totul exterioare, al măsurilor total exterioare –, s-a ajuns să fie produse în Germania 79 de milioane de cai-putere anuali. Ceea ce se folosește ca energie este calculat în funcție de munca pe care o îndeplinește un cal timp de un an. Astfel încât în Germania existau 79 de milioane cai-putere anuali de energie tehnică provenită din cărbune în perioada care a precedat nemijlocit izbucnirea războiului.

Ce înseamnă asta de fapt? Dacă veți compara această situație într-un sens absolut superficial cu numărul locuitorilor Germaniei, asta înseamnă că, în medie, fiecare om din Germania a avut alături de el un cal, adică locuitorii Germaniei au lucrat în domeniul tehnic atât de mult, ca și cum fiecare om ar fi avut la muncă lângă sine un cal întregul an. În felul acesta revine, ca și cum ar fi existat aproximativ 79 milioane de oameni, 79 milioane de cai-putere anuali. Așadar în ceea ce au lucrat mașinile, mașini de diferite tipuri, a fost oferit ceea ce s-ar fi înfăptuit dacă s-ar fi pus alături de fiecare om un cal, care ar fi efectuat munca. Această posibilitate de a executa o astfel de muncă a existat atunci când a izbucnit războiul. Și prin faptul că o mare parte din această muncă a fost pusă în slujba războiului, lucrurile au stat așa încât întru câtva s-a deplasat pe front ceea ce era rezultatul, rezultatul pur tehnic a 79 milioane de cai-putere anuali.

Adăugați la aceasta și alte cifre. Aș vrea, pentru început, ca să dobândiți o imagine mai limpede, să adaug doar cifra că în anul 1870, în care, conform părerii oamenilor, a avut loc un mare eveniment [războiul franco-german – *n.t.*] – și pe bună dreptate după părerea

oamenilor – că atunci nu au fost produse 79 de milioane de cai-putere anual ci doar 6 milioane întregi și șapte zecimi de milion, așadar ceva care abia intra în considerare față de ceea ce au efectuat oamenii. 6 7/10 milioane în 1870, 79 milioane de cai-putere în 1912. Aceasta înseamnă, desigur, o transformare a întregii situații omenesti.

Și acum adăugați la acestea și alte cifre: în același timp care a precedat catastrofa războiului, Franța, Rusia și Belgia dispuneau împreună de 35 milioane cai-putere. Marea Britanie avea desigur, 98 de milioane de cai-putere. Dar acești 98 milioane de cai-putere nu puteau, datorită situației speciale a Marii Britanii, să fie concentrați imediat în măsură suficientă pe front, ci abia în decursul câtorva ani. Așadar la începutul războiului nu se aflau față în față numai oamenii, ci au fost deplasați pe front 79 milioane de cai-putere din Germania, ceva peste 90 de milioane din partea Puterilor Centrale; o mare parte din acestea era, desigur, pusă în slujba industriei războiului, așadar a fost oarecum indirect deplasată pe front; acestora li se opuneau, în dezvoltare treptată, 98 de milioane cai-putere din Marea Britanie, 35 milioane cai-putere de la Belgia, Rusia și Franța laolaltă. Acum vă puteți face o idee despre faptul că e corect atunci când cineva spune: În fond, prin ceea ce erau oamenii, s-a dat pentru început doar un rezultat provizoriu. De statul major a depins de fapt numai pornirea, aceasta putea fi gândită într-un anumit mod, spiritual. Dar după ce, după câțiva ani, fronturile s-au concretizat, se confruntau, total independent de oameni, energii cai-putere produse tehnic. Iar destinul acestei evoluții a omenirii depindea de mărimea reciprocă a acestora, care de fapt ieșise din acțiunea omenească. Și dacă veți adăuga la cele ce am spus ceea ce urmează, atunci veți vedea că s-au înfăptuit lucrurile care s-au înfăptuit prin forțe independente de oameni, anume prin ceea ce a promovat tehnica în perioada contemporană.

Prin ceea ce puteau determina oamenii – ei puteau doar dirija, cel mult împiedica lucrurile –, dar prin ceea ce a fost dirijat sau nu a fost împiedicat, au fost conduse pe câmpul de bătaie forțe declanșate

obiectiv de om, dintre care unele le puteau oarecum învinge pe celelalte în conformitate cu legi obiective, independente de om. Considerați și ceea ce a intervenit, anume că America a intrat în întreaga desfășurare. Situația Americii era așa, că în timpul în care ceilalți puteau aduce forța de cai-putere menționată pe câmpul de bătaie, ea putea mobiliza 179 milioane cai-putere. Aveți aici raportul reciproc a ceea ce putea fi mobilizat ca forțe pornind de la tehnică, forțe într-un totu desprins de ceea ce se revărsă din om, legate desigur indirect de ceea ce au inventat oamenii, ș.a.m.d. Dar ceea ce au inventat oamenii a fost dirijat tocmai în această direcție, astfel încât la sfârșit treaba stătea așa că o forță obiectivă se opunea altei forțe obiective, ceea ce trebuie să dea, desigur, *în cele din urmă*, tonul. Omul și-a condus destinul în ultima vreme într-un totu așa încât, când a intervenit ceea ce mai înainte decurgea într-un cu totu alt mod, el și-a expus acest destin forțelor care lucrau prin propriile lor produse, prin care omul devine dependent de productivitatea pământului și de factori care nu se află sub controlul său.

Indicăm aici ceva caracteristic pentru timpul contemporan. Iar ceea ce am expus eu este doar cazul cel mai eclatant. Lucrurile pot fi limpezite, ca să spunem așa, prin asemenea cazuri eclatante. Dar ceea ce s-a produs aici la nivel uriaș – căci nici măcar nu se poate spune că s-a petrecut în mare, ci la nivel uriaș – se petrece zilnic în mic, în întregul nostru destin, anume faptul că suntem expuși la ceea ce produce tehnica. Căci în Germania se ajunsese în anul 1912 atât de departe, încât omul, prin productivitatea sa spirituală, a furnizat ceva care muncea atât de mult, ca și cum ar fi muncit un cal lângă el. Aceasta este caracteristica civilizației contemporane, și această caracteristică trebuie cuprinsă pătrunzător cu privirea. Căci ce trăiește de fapt în ceea ce produce omul civilizației contemporane ca forțe obiectiv active, care lucrează zilnic pentru el și îi determină destinul; ce trăiește în acestea? În acestea trăiește, dacă cuprindem cu privirea raportul acestei forțe cu destinul omenesc, aceeași forță pe care ne-am obișnuit să o numim în cadrul considerațiilor noastre,

forța ahrimanică. În acestea trăiesc forțele ahrimanice. Despre aceste forțe ahrimanice, dacă cuprindeți problema cu privirea, va trebui să spuneți: cu o rapiditate uriașă a crescut puterea lor. Căci este nevoie doar să comparați cele două numere: în 1870 lucrau în Germania 6 7/10 milioane cai-putere, ceea ce nu reprezintă decât o cantitate mică; în anul 1912 lucrează în Germania 79 milioane cai-putere. Aveți aici întreaga sumă a ceea ce influențează viața noastră economică, dar care influențează și întreg restul vieții noastre. Aveți aici ceea ce se desfășoară într-o lume, pe care e drept că a construit-o omul însuși, dar care este independentă de ceea ce are de fapt omul în sine. Aceste forțe se află în cel mai cras contrast cu tot ceea ce a acționat, de exemplu, atunci când oamenii s-au aflat față în față așa ca în vechile bătălii orientale, unde au acționat doar forțe luciferice, când oamenii s-au confruntat față în față ca pe vremea invaziei tătarilor în Europa, ș.a.m.d.. Adesea oamenii nu-și clarifică lumea nouă în fața căreia stă omul astăzi și relativ cât de repede a apărut această nouă lume. Știința spirituală orientată antroposofic mai are în plus sarcina de a cuprinde cu privirea întreaga anvergură a unui asemenea fapt. Căci ceea ce v-am descris eu aici este doar aspectul exterior. Ajungem în interior dacă înțelegem ceea ce s-a afirmat mai înainte ca forțe luciferice, iar acum ca forțe ahrimanice, în mijlocul cărora se află omul. Dar mai întâi trebuie să ne formăm concret reprezentarea a ceea ce numim noi ahrimanic și luciferic.

Amintiți-vă ce s-a desfășurat în viața sufletească omenească în acele vremuri vechi, în care se afirma de preferință lucifericul în marile lupte omenești. Atunci oamenii priveau fenomenele lumii și dumneavoastră știți că ei priveau aceste fenomene ale lumii în așa fel, încât înlăuntrul acestora le apărea o anumită sumă de, să spunem, ființe elementale, demoniace. Știința materialistă spune că aceea ar fi fost perioada vitalismului, că oamenii ar fi introdus în fenomenele naturii tot felul de dhuri, spirite ale apelor, gnomi, ș.a.m.d. Dar noi știm că în fenomenele naturii trăiesc realmente entități spirituale. Exact la fel cum acum omul nu vede decât fenomenele serbede,

uscate ale naturii, tot așa au văzut oamenii acelor timpuri vechi entități spirituale în fenomenele naturii, ceea ce era de esență spirituală. În ziua de azi acestea se numesc superstiții. Căci acesta este gustul prezentului. Dar noi știm că prin aceste nume oamenii indicau ceea ce văzuseră spiritual în fenomenele naturii, așadar ceva real din percepțiile lor. În tot ceea ce oferea natura omului, oamenii vedeau asemenea entități elementale. Așadar se poate spune: În conștiința lor, oricât ar fi fost ea de instinctivă, întunecată, visătoare, lumina ceva din aceste entități elementale.

Apoi au venit timpurile în care conștiința s-a întunecat față de această percepere a spiritualului în fenomenele naturii, în ceea ce se înfăptuiește ca natură în jurul omului, fără contribuția lui. Și s-a născut concepția noastră modernă intelectuală a ceea ce se numește în ziua de azi știință, în care omul nu vrea să aibă de a face decât cu ceea ce poate fi extras din natură ca astfel de forțe care pot fi aduse în planul sensibil prin idei abstracte, pe scurt, ceea ce poate fi conținut al intelectului omenesc.

Dar aș dori să spun că fără ca omul să o presimtă, ba chiar într-un timp relativ scurt – luați intervalul dintre 1870, când în Germania erau activi 6 ⁷/10 milioane de cai-putere anuali și anul 1912, când erau activi 79 milioane cai-putere anuali – s-a dezvoltat o nouă lume, o lume care nu a existat aici, care se află acum și în mediul înconjurător omului, de care destinul omenesc depinde chiar și în evenimente atât de mari, cum au adus ultimii ani, la fel cum a depins mai înainte destinul omenesc de fenomenele naturii. Și în aceste forțe care există și aici și care acționează fără oameni așa cum acționează forțele naturii fără oameni, acolo se află, tot așa, demonii, puterile elementale, numai că ele acționează în alt mod asupra oamenilor decât cele care au fost observate înainte de către oameni în fenomenele naturii. Oamenii priveau fenomenele naturii și constatau: Aici, înăuntru, acționează entitățile elementale. – Aceasta acționa asupra conștiinței, aceasta făcea ca sufletul să cadă la învoială cu fenomenele naturii, aceasta stabilea o legătură a conștiinței cu

fenomenele naturii. În ziua de azi, omul este „luminat”, și la fel cum consideră drept superstiție faptul de a observa puteri spirituale în fenomenele naturii, tot așa, nu ajunge să presimtă că în ceea ce a produs el însuși, în întreg cuprinsul lumii tehnicizate, acționează entități demonice. Și el nu-și poate da seama așa ușor de acest lucru, pentru că acestea acționează acum asupra voinței, despre care v-am spus, adesea, că doarme. Acestea acționează în subconștient, îl cuprind pe om în subconștient. Și consecința acestui fapt este că, în timp ce vechiul om, în observarea fenomenelor naturii, mai prelua, cel puțin în conștiența sa, ceva din puterile demonice, în ziua de azi în lumea tehnică puterile demonice se agită făcând gălăgie; ele acționează mai departe în voința omenească și omul încă nu se învoiește să o recunoască. Căci, în primul rând, se află în subconștientul său, în al doilea rând i se pare o superstiție să spună că în mașinile pe care le produce el acționează entități demonice. Dar, cu toate acestea, ele acționează. Și în timp ce entitățile pe care le vedea omul în vremurile vechi în fenomenele naturii erau de tip luciferic, entitățile care acționează în mașini, în produsele tehnicii, sunt de natură ahrimanică. Omul se înconjoară așadar cu o lume ahrimanică, ce devine cu totul autonomă.

Dumneavoastră vedeți care este sensul evoluției omenirii. Din lumea luciferică, ce mai acționează încă înăuntrul conștienței sale și îi determină de acolo destinul, omul alunecă, și anume tocmai în prezent cu o anumită rapiditate, înăuntru într-o lume ahrimanică. Există un mare pericol, ca această lume ahrimanică, pentru că acționează asupra voinței sale, pe care omul nu o poate primi nemijlocit în conștiența sa prin știința intelectualistă, să cuprindă voința omului și el să devină complet lipsit de direcție înăuntrul puterilor demonice ale produselor tehnice.

Ceea ce se petrece în estul Europei, unde din modul de gândire al prezentului se vrea oarecum militarizarea economiei în sensul formării unei mari mașinării, unde chiar și oamenii sunt formați tot așa precum mașinile, unde munca omenească este total desprinsă de

om – ceea ce se vrea acolo este chemarea demonilor voinței, în al căror domeniu alunecă oamenii.

Calea de la luciferic la ahrimanic este ceva despre care trebuie spus că așa merge drumul evoluției omenirii. Și noi ne aflăm, în fond, în toiul acestei ieșiri din luciferic și navigări în ahrimanic. Lucifericul continuă să fie prezent, firește, în multiple feluri. Ahrimanicul ia în stăpânire oamenii. Lucifericul trăiește mai mult în sentimente. Ahrimanicul acționează mai mult prin rațiunea omenească și se înfăptuiește și se încorporează în produsele tehnicii.

În toate acestea se încadrează, pentru a da omului o direcție, evenimentul-Christos, la care trebuie să ne așteptăm pentru prima jumătate a secolului XX. Acest eveniment al lui Christos va consta în aceea că, prin trăiri obiective, tot mai mulți oameni vor ști: Umblă pe Pământ Christos eteric, acel Christos ce reprezintă puterea eterică ce a umblat cândva pe Pământ în omul fizic Iisus Christos. Și în familiarizarea cu această putere a lui Christos, în pătrunderea propriei ființe cu această putere a lui Christos se află posibilitatea ca omul să lase să acționeze asupra sa, în mod corect, ascensiunea necesară a puterilor ahrimanice. Nenorocirea timpului nostru constă în aceea că oamenii navighează în ahrimanic fără să fie susținuți de forța lui Christos.

Este așadar ceva pozitiv, ceva foarte concret, asupra căruia se indică dacă se vorbește despre această influență din evoluția omenească din secolul XX, pe care am indicat-o deja în primul meu misteriu drept reparația lui Christos. Și aș spune că se poate urmări ceea ce se va desfășura în sufletele omenești, în măsura în care aceste suflete trăiesc în întâmpinarea acestui eveniment al lui Christos.

Eu am putut chiar indica recent, în conferința publică [1] faptul că specificul, caracterul științific lipsit de orice concepție despre lume din Occident se oprește cu cunoașterea în fața omului. Se înțelege, de preferință, neviul. Acesta este sistematizat, ș.a.m.d. Se teoretizează asupra lui, și asupra viului. Darwinismul nu trece însă mai departe de

evoluția animalului. Apoi îl așează în vârf pe om. În fața omului el, practic, se oprește. Cunoașterea nu ajunge până la om.

Dar și înțelegerea conceptelor sociale se oprește aici. Eu am arătat cum practicienii au devenit de fapt rutinieri, cum rămân ei pe loc la ahrimanic-tehnic. Aceasta au ei în cărțile lor, pentru care se însemnează bilanțul, activul și pasivul. Dar în fața oamenilor cu care ei lucrează, se opresc. Acești oameni își revendică tocmai demnitatea lor de oameni, dar nu se creează nicio punte de la cel care este conducătorul muncii, la muncitori. Și viața practică se oprește, de fapt, în fața omului. Cunoașterea se oprește în fața omului, și viața practică se oprește în fața omului.

Aceasta este încă în ziua de azi, pe de o parte, mai mult sau mai puțin teorie, sau să nu spunem teorie: incapacitate a teoriei, a cunoașterii; pe de altă parte, este ceva care iese mult în evidență în viața socială. Căci ceea ce nu a fost scris în cărți, este ceea ce se afirmă în ziua de azi în greve și mișcări revoluționare. De acestea nu s-au ținut seama. Acestea nu au intrat în contabilitate. În viață ele apar și rezultă la fel de bine din munca în industrie, munca din comerț ș.a.m.d., precum rezultă oricare articol care este produs. Numai că ceea ce se agită făcând gălăgie în ziua de azi printre oameni nu a fost inclus în registrele contabile. Viața însă le-a inclus, și ele se manifestă în viață.

Acum putem deja spune: Asupra a ceea ce v-am expus eu dumneavoastră acum, ceea ce am expus eu recent și în conferința publică, în fond, gândesc cei mai puțini oameni. În această privință, secolul XX a adus lucruri de-a dreptul nebuloase despre om. În secolul XVIII, spirite măcar radicale s-au luminat în privința a ceea ce se pregătea treptat. Secolul XIX a adus apoi evenimentele, provocând mari confuzii. *Pierre Bayle* [2] a rostit în secolul XVIII niște cuvinte remarcabile. El a fost unul dintre materialiștii secolului XVIII care au fost chiar adevărații precursori ai materialismului secolului XIX. Acest Pierre Bayle a rostit cuvintele: În state vor domni onoarea și dezonoarea; ambiția și egoismul, ș.a.m.d., dar nu poate exista niciun

stat în care să fie eficace constituția sufletească creștină; poate exista un stat în care domnesc virtuțile și viciile păgâne, dar nu poate exista un stat creștin. Așa spune Pierre Bayle, materialistul radical, și el a avut mai multă dreptate decât oricare dintre spiritele idealiste ale secolului XIX, căci aceste spirite idealiste s-au amăgit că statele ar fi creștine. În realitate, nu erau. Studiați creștinismul Evului Mediu, acel creștinism pe care îl are în primul rând în vedere Pierre Bayle. Acesta se baza pe faptul că Pământul era de fapt negat, că se vedea o virtute în ridicarea la o viață care nu era pământească. În secolul XVIII s-a dezvoltat o viață care voia, de preferință, să cultive elementul pământesc. Nu poate exista un stat creștin, spunea Pierre Bayle, și de fapt el spunea adevărul. Iar în secolul XIX și la începutul secolului XX se spunea o minciună atunci când omul voia să se amăgească pe sine și pe alți oameni, că ceea ce s-a format treptat ca state moderne, ar putea fi creștine. Tocmai că ele nu puteau fi. Dar altceva s-a produs prin aceasta: omul era pătruns, atunci când stătea la amvon, sau asculta ceea ce răsună în jos de la amvon, de faptul că este cu adevărat creștin. Sau, din nou, atunci când omul mergea la slujba sa, sau își expunea decorațiile primite, sau se folosea de titlul său, pe care i-l dăduse statul, își imagina și că ar fi creștin. În realitate nu era, căci faptul că omul se afla în respectiva situație era dat tocmai prin aceea că nu era creștin. Omul se obișnuia, astfel, să ducă o viață mincinoasă, se dezobișnuia să privească faptele cele mai importante ale vieții în conformitate cu adevărul. Și aceasta producea acea atmosferă încețoșată care nu lăsa deloc să apară o părere nepărtinitoare asupra a ceea ce apărea treptat: ahrimanizarea lumii.

S-a vorbit mult despre campaniile de minciuni din ultimii ani. Dar aceste campanii de minciuni sunt cele cu care s-au obișnuit oamenii în cele mai importante lucruri în perioada contemporană. Ei s-au obișnuit cu minciunile în privința lucrurilor celor mai importante! De ce s-ar spune chiar adevărul asupra lucrurilor, în privința cărora s-a mințit în timpul catastrofei războiului, dacă oamenii s-au obișnuit

totuși în secolul XIX să nu mai aducă în domeniul constituției lor sufletești adevărul despre cele mai importante probleme ale vieții lor?

Este incomod să se privească în față aceste lucruri, dar tocmai acesta este răul, că aceste lucruri nu sunt privite drept în față. Astfel omul modern, pe lângă altele, se află și în dificultatea apărută datorită neveracității lăuntrice. Și din această atmosferă se va dezvolta o dispoziție cu totul deosebită. Ceea ce în multe privințe până acum este, de fapt, simplă teorie, simplă cunoaștere: neajungerea omului la om, oprirea în fața omului și de asemenea ceea ce se dezvoltă în viața socială ca această neajungere până la om, se va depune pe sufletul omenesc. Ceea ce acționează asupra voinței ca tehnică exterioară, va reacționa oarecum în sus, din inconștient în conștient. Firește că nu se va putea produce o conștientă despre aceasta, pentru că se află tocmai în inconștient, dar o dispoziție se va crea. Și tot mai mult în decursul următoarelor decenii, ba chiar în decursul următorilor ani, această dispoziție va veni în sus asupra unui număr mare de oameni. Oamenii vor instrui copii în școli și vor observa: Acești copii aduc la suprafață sentimente pe care adulții nu le-au avut deloc. În diferite epoci a mai existat așa ceva, dar în perioada următoare va fi într-o măsură amplificată. Și numai dintr-o profundă cunoaștere spiritual-științifică a prezentului se va putea aprecia ce anume se dezvoltă aici de fapt din substraturile sufletelor oamenilor în creștere. Se va dezvolta un mare dor, așa ceva ca o privațiune plină de dor. Căci ceea ce la început este numai incapacitate a teoriei, de a cunoaște omul, incapacitate a vieții sociale, de a prelua în calculele de afaceri dotarea omului, se va condensa până la simțire, senzație. Și vor apărea oameni – care vor fi văzuți în generațiile următoare – care vor simți: Da, eu stau aici, am o înfățișare, alta decât celelalte ființe care se află în jurul meu; eu nu arăt ca animalele, ca un bou, ca un măgar, o nevăstuică sau un vultur, eu arăt altfel, dar eu nu știu ce este de fapt ceea ce arată altfel; eu nu știu ce este un om, eu nu știu ce sunt eu însumi. – Melancolie și ipohondrie se vor depune peste sufletele generațiilor aflate în creștere. Aceasta se va putea remarca în școli la educare, la

predare, drept o dispoziție a timpului. Va fi o dispoziție a timpului, care se manifestă într-o câtva pe scara largă. Oamenii sunt în ziua de azi atât de îngrozitor de superficiali, încât cu greu se poate vorbi cu ei despre astfel de lucruri. Dar pentru a mă face înțeles de dumneavoastră în mod comparativ, aș dori să vă atrag atenția că în secolul XVIII, acei oameni care înțelegeau ceva din sufletul epocii au vorbit despre „febra Werther”. *Goethe* l-a scris pe «Werther» [3] al său doar din această dispoziție sufletească generală a unui mare număr de oameni. Apoi a apărut un roman, «Siegwart» [4]. Acesta a fost scris din „febra Siegwart” a celei de-a doua jumătăți a secolului XVIII. Acestea au fost dispoziții ale timpului, care, în orice caz au fost valabile numai la un cerc limitat de oameni. Dar în cercurile cele mai largi va apărea o astfel de dispoziție generală în suflete, care va putea fi exprimată astfel: Da, ce sunt eu ca om? Ce este ființa care sunt eu însumi, care merge pe două picioare? Eu am o știință pe care am împins-o până la sublim; am o viață socială – dar, de fapt, amândouă se opresc în fața a ceea ce sunt eu însumi. – Această dispoziție, care vrea să fie marele semn de întrebare al timpului în fața entității omenești, va pregăti privirea sufletească pentru perceperea a ceea ce este greu de descris, dar va veni ca nou eveniment-Christos. Căci din puterea ce izvorăște din acest dor vor vedea oamenii apariția lui Christos. Nevoia exterioară se va transforma în nevoie sufletească lăuntrică, și din această nevoie sufletească se va naște contemplarea, contemplarea lui Christos, care se va preumbla suprasensibil printre oameni și pe care ei vor trebui să se sprijine, pentru ca să nu navigheze într-un mod imposibil din luciferic în ahrimanic.

Căci la ce ar folosi toată știința, dacă nu ne-ar duce la cuprinderea concretă a vieții omenești nemijlocite? Trebuie să ne fie limpede: Omul care există în ziua de azi are deja un șir întreg de vieți pământești în urma lui. Noi trăim în repetate vieți pământești. Acei oameni care au văzut puterile elementale în fenomenele naturii am fost noi înșine în viețile noastre pământești anterioare. Noi aducem rezultatele acestor vieți pământești anterioare în această viață. Atunci

am știut: în jurul nostru sunt spirite ale naturii determinante de destin. Pe acestea le purtăm în noi. În ziua de azi noi privim afară în natură doar cu intelectul, numai cu capul, și la fel și asupra rezultatelor tehnicii, pe care noi înșine o producem. Noi nu vedem nimic altceva decât ceea ce este conținut al intelectului nostru. Și ceea ce face gălăgie în noi din multe vieți pământești, pe care noi le-am trăit, dar pe care acum nu vrem să le vedem, este, la urma-urmelor, ceea ce am desemnat eu drept mare dor, drept privațiune plină de dor. Noi am fost cândva oameni care au privit în natură și au văzut spiritualul, fapt prin care am putut simți în noi ce este de fapt un om. Acum avem o știință, o simțire socială, care se opresc în fața omului. Purtăm în noi predispoziția contemplării noastre anterioare a mediului nostru înconjurător, ca să ne simțim pe noi ca oameni. Privim în ziua de azi în natura lipsită de oameni, rămânem pe loc în fața omului. Aceasta va produce marea nevoie sufletească a următoarelor decenii. Această nevoie sufletească este o putere pozitivă și din această putere pozitivă se va naște capacitatea de a-l vedea pe Christos.

Vechiul mod de raportare la Christos a fost nimicit de teologia ultramodernă. Căci ce a devenit Christos sub influența teologiei moderne? „Omul simplu din Nazaret”! [5] Poate, așadar, avea oare loc o înțelegere de către om a evenimentului lui Christos, dacă nu are loc o înnoire a vieții noastre spirituale?

Biserica catolică a știut bine de ce nu a vrut niciodată să lase mulțimilor Evangheliile. Pentru credincioșii Bisericii catolice, în ziua de azi teoretic este încă interzisă citirea Evangheliilor. Și albigenzii și waldenzii, care nu au voit să se supună acestei interdicții, au fost declarați eretici, pentru că, desigur, s-a știut bine ce ia naștere dacă Evangheliile sunt înmânate mulțimilor. Acolo avem mai întâi patru Evanghelii. Divinul poate vorbi oamenilor într-un asemenea mod cvadruplu. Dar nu pornind din intelect îi poți face pe oameni să înțeleagă un eveniment în mod cvadruplu, precum este el descris în Evangheliile. Întrucât atunci se dezvoltă contradicții. În momentul în

care conștii Evangheliilor realitatea, în momentul în care le privești ca produse ale intelectului omenesc, trebuie să le găsești contradictorii, atunci ele sunt pline de contradicții. Ceea ce a survenit atunci este o nimicire a oricărei intuiții a Misteriului de pe Golgota.

Și din nou trăiesc oamenii în minciuna că ei ar trebui să rămână creștini și totuși să astupe și să nege izvorul [creștinismului], pentru că teologia modernă nu mai conține în sine nici un creștinism. Pentru a ajunge din nou la creștinism, trebuie să ajungem la o nouă viziune asupra spiritului. Trebuie să putem ridica din nou la suprafață comoara pe care am strâns-o în sufletul nostru, pe care am purtat-o prin multe vieți pământești.

Așa cum ne situăm noi în viața actuală, această viață este totodată punctul de pornire pentru următoarele vieți pământești. Dar așa cum în sufletele noastre trăiește ca moștenire a vieților pământești anterioare ceea ce purtăm în suflet abstract, în matematică, și concret, în diversele dispoziții lăuntrice, tot așa trăiește ceea ce am preluat din lumea exterioară în viața actuală, ca predispoziție în următoarele vieți pământești. Omul din vechime și-a preluat din lumea exterioară concepția sa despre natură, îmbibată de ființe elementale. Când am fost mai înainte pe Pământ, am privit natura și am primit impresiile ființelor elementale; aceasta purtăm în noi. În ziua de azi viața noastră este determinată esențialmente de ceea ce ia naștere prin „calul” care este alături de noi, așa cum am descris mai înainte, prin tehnică. Aceasta se varsă în noi. Pe aceasta o configurăm în noi într-un fond pentru următoarele vieți pământești, dacă nu facem nimic altceva. Înăuntrul acesteia trăiesc noii demoni, demonii ahrimanici. Ne pregătim bine pentru următoarele vieți pământești, dacă ne predăm puterilor ahrimanice! Ceea ce sunt mașinile în noi, acest lucru îl pregătim ca viață științifică a noastră pentru următoarele vieți pământești. Ceea ce a fost bubuit de tunuri pe fronturi, ceea ce a trăit în mașini, acestea le incorporăm în noi. Așa vrem noi de fapt inconștient să înviem în viețile pământești următoare. Dar omul nu este doar un intelect, el mai are și altceva în ființa sa; are senzații, are

sentimente. Acestea trebuie să se împace cu ceea ce vine înăuntru de la tehnică, de la mașini.

La acestea se mai adaugă și un alt sentiment decât ce am descris anterior. Am vorbit mai înainte de sentimentul dorului datorat lipsei, al lipsei pline de dor. Ceea ce sufletul cumulează în subconștient din tehnică, din puterile ahrimanice, reacționează în sus, vine în conștiență ca gânduri, idei, dar vine în sus ca ceva care este asemănător fricii. Și pe lângă lipsa plină de dor se va vedea apărând la copiii pe care îi vom avea la școală în următorii ani și următoarele decenii, o anumită teamă față de viață, o teamă imprecisă, dar de aceea nu mai puțin însuflețită, care se va exprima într-o fire agitată, nervoasă – vreau să spun, în mod evident. În germen, ca tendință, aceasta există deja în ziua de azi.

Nu există decât o singură soluție, ca sufletele să se umple cu Acela care dă puterea pe care Pământul însuși nu o poate da, puterea care i-a venit Pământului din afară prin ființa lui Christos, care va apărea acum din nou. Aceasta este o putere care nu poate veni de la Pământul însuși. De la Pământ vine forța tehnicismului, cei 79 milioane de cai-putere, care se desfășoară alături de noi. În noi trebuie să cultivăm ceea ce vine de la puterea lui Christos, ca să nu fim plini doar de forța tehnicismului în următoarea viață pământească. Nu există nicio altă vindecare pentru nervozitatea care trebuie să se manifeste la generațiile în creștere, decât pregătirea pentru evenimentul Christos din prima jumătate a secolului XX.

Nu trebuie să descriem timpul nostru după aspectul exterior, ci trebuie să-l descriem după ceea ce se afirmă ca simțirile cele mai proeminente în om. Extrem de important în timpul nostru ar fi ca oamenii să-și însușească o privire lăuntrică pentru ceea ce trăiește în oameni. De cele mai multe ori este descris ceea ce este doar exterior. În ținuturi cum este acum, de exemplu, estul european, călătoresc oameni ca *Paquet* [6] și alții asemănători, care nu sunt deloc în stare să spună ce trăiesc interior oamenii acolo, oameni care trăiesc deja

mult din viitor, în timp ce astfel de scriitori descriu doar pura exterioritate, ș.a.m.d.

Dacă e ca știința spirituală să devină ceva viu, atunci ea trebuie să ne poată conduce la înțelegerea tocmai a celor legate de senzații, de sentimente. Căci omul nu învață să cunoască cu adevărat viața prin aceea că i se descrie în câteva abstracțiuni cum va fi evenimentul lui Christos, ci prin aceea că se descriu sufletele omenesci, care trăiesc în întâmpinarea acestui eveniment-Christos, pe de o parte pline de dor, pe de altă parte fiindu-le teamă.

Cum poate omul actual înțelege ceva cum este pecetluirea ieșirii din catastrofa războiului de către forțele ahrimanice, neținând seamă de ceea ce puteau face pe moment oamenii? Determinat numai prin ceea ce au inventat oamenii și care a devenit obiectiv. Cum pot judeca aceasta corect oamenii prezentului, cum o pot aprecia corect în modul său de acțiune, dacă nu acceptă știința spirituală? Reflectați totuși, ce înseamnă un fapt ca acesta, că la cele 79 de milioane de cai-putere ai Germaniei, la cele 98 de milioane de cai-putere ai Marii Britanii, la cele 35 de milioane de cai-putere ai Belgiei, Franței și Rusiei se adaugă cele 179 de milioane de cai-putere ai Americii! Așadar vorbind despre ceva care face total abstracție de om, noi vorbim de fapt despre cauzele determinante ale destinului omenesc actual. Omul s-a pus total la dispoziția a ceea ce nu mai este omenesc. Și acum considerați într-o nouă lumină, când se spune că omul se oprește cu cunoașterea sa în fața omului. Omul rămâne în neuman, și în domeniul social rămâne în neuman, negăsind puntea înspre om. Cu aceasta, omul își împlinește destinul. El își face destinul dependent și de ceea ce nu mai este omenesc; el produce, ca determinante ale destinului său, și cele la care el, ca om, nu mai participă deloc. Nu trebuie să mai vorbim despre vitejie, despre spirit, despre genialitatea Statului Major și altele asemănătoare, atunci când vorbim despre încheierea unui eveniment determinant de destin, ci despre raporturile dintre caii-putere anuali din diferitele țări. Trebuie să putem face abstracție de oameni când vorbim despre destinul uman. Este nevoie de o mare

forță pentru ca oamenii să se ridice din nou și să strige împotriva acestui destin omenesc determinat de ne-omenesc: Destinul omenirii trebuie să fie din nou determinat de către oameni! – Acest lucru însă se poate întâmpla numai dacă oamenii se umplu cu puterea lui Christos, care se apropie, care le va reda din nou puterile lor omenești. Poate deveni din nou el însuși ca om doar acela care se folosește de tot ce a fost întemeiat ca tehnică, dar care nu se lasă dominat de acest tehnicism, ci poate vedea și ceea ce îl poate pătrunde ca forță a lui Christos, care poate învinge acest întreg tehnicism.

Acestea sunt învățăături pe care trebuie să le preluăm în ziua de azi. Acestea sunt cuvintele care indică modul în care trebuie să ne pregătim pentru evenimentul-Christos. Prin toate trivialitățile care domină în ziua de azi literatura oficială, cu toată vorbăria care este astăzi la ordinea zilei, omenirea nu progresează, ci regresează. Numai și numai prin ceea ce este extras din substraturi spirituale progresează omenirea. Și înainte de a simți din nou gravitatea acestei situații, omenirea nu va înainta. Și este necesar să ne fie limpede: Omenirea a ajuns în ziua de azi că are împrejurul ei o lume, o lume cu totul nouă, care dezvoltă forțe de care depinde destinul ei. Și într-adevăr nu sunt numai evenimentele de război. Atunci când mergem pe stradă și vedem fabricile de care este determinat destinul nostru, aceasta este același lucru pentru viața de zi cu zi, nu doar pentru destinele din 1914. Ceea ce este acolo în toate aceste fabrici, care fumegă, sunt puteri ahrimanice – în ele omul nu mai are nicio valoare.

Și dacă mergem apoi o bucată de drum mai departe de fabrică, găsim Biserica. Ceea ce se transmite prin tradiție în Biserică a devenit ceva abstract. Ceva care nu mai are demult nicio legătură cu această viață de afară. Ea se îndeletnicește cu ceva cu care omul nu poate face nimic, atunci când se află față în față cu practica vieții. Acesta este luciferic, tot așa cum ceea ce se află în fabrici este ahrimanic.

Este iarăși ceva legat de destinul omenirii actuale, legat într-un mod îngrozitor: anume faptul că acolo unde se vorbește despre spiritual, s-a pierdut posibilitatea de a îndruma în viață cu acest

spiritual. Eu am povestit recent în conferința publică despre oratorii-pastori americani în Elveția [7] și alte țări neutre, care spun aproximativ următoarele: „Trebuie să se formeze Liga Națiunilor, pentru că aceasta va aduce mântuire și binecuvântare pentru oameni; dar din ideile oamenilor de stat nu se va putea forma Liga Națiunilor. Așadar trebuie să se câștige inimile oamenilor, pentru ca ei să creadă în Liga Națiunilor.” – Cine are o minte imparțială va ști că sunt foarte frumoase discursurile pe care le țin acești domni; dar cel care este satisfăcut cu aceasta și se mulțumește să laude frumusețea acestor discursuri, acela nu înțelege nici timpul. Căci aceste cuvinte pot fi pline de miere, dar această dulceță nu pătrunde până în inimile oamenilor. Inimile oamenilor sunt, în ziua de azi, pline de grijile pe care și le fac asupra vieții economice, și nu există acolo nicio punte înspre ceea ce vine ca vorbe dintr-o veche mărturie de credință. Cu acestea se poate face la fel de puțin o Ligă a Națiunilor, ca și cu acele vorbe care vin de la *Woodrow Wilson* [8], *Clemenceau* [9] și alții. Problema care se pune în ziua de azi este reunirea celor două, pătrunderea vieții cu spiritul și aducerea vieții până la spirit. La fel cum ființa-Christos extrapământează a primit trup în omul Iisus, s-a legat cu Pământul fizic, tot așa, Christos care va apărea în prima jumătate a secolului XX nu va vorbi în limbajul confesiunilor religioase abstracte, o, nu, ci El va vorbi în limbajul vieții practice. Iar aceia care tot caută înălțarea sufletului în înălțimi mistice, rupte de lume nu Îl vor înțelege. Dar El va vorbi despre spirit, chiar și atunci când vorbește despre viața practică. El va fi spiritul care tot așa se va uni cu viața practică precum s-a unit ființa cosmică suprasensibilă Christos cu omul fizic Iisus. Noi avem nevoie de o astfel de înțelegere nouă a evenimentului-Christos, altfel nu Îl vom putea prețui atunci când va veni peste oameni.

Se poate pune deja în ziua de azi întrebarea: Cum se vor raporta de fapt la evenimentul lui Christos din prima jumătate a secolului XX aceia care predică oficial creștinismul? – Pentru aceasta este, fără îndoială, creat un fel de model printr-o înțelegere corectă a

Evangelheliei. Evanghelia vorbește despre „scribi și farisei”. Oamenii nu judecă corect atunci când îl situează în prezent de partea mărturisitorilor lui Christos pe *Adolf Harnack* [10]; se judecă corect numai dacă, urmând Evanghelia, este situat de partea scribilor și fariseilor. Și mulți asemenea oameni trebuie situați de această parte. Căci este nevoie să se dobândească o apreciere corectă. La adevăr trebuie să ajungem noi! Materialistul Pierre Bayle a spus: „Un stat nu poate fi creștin; onoarea și rușinea domnesc într-un stat, ambiția și egoismul domnesc într-un stat, dar un stat creștin nu este posibil”. – Dar o comunitate socială creștină va fi posibilă numai dacă nu vrem să o avem absolut statală, dacă vom întemeiem o viață spirituală liberă. Aceasta va putea fi pătrunsă de Christos. Atunci, această viață spirituală liberă va putea și să radieze impulsul lui Christos în ceea ce nu poate fi niciodată creștin, în viața statală propriu-zisă. Atunci se va putea afirma și o viață economică bazată pe asocieri care, ca atare, nu poate fi creștină; dar oamenii aflați înăuntrul ei vor fi creștini. Ei vor fi pătrunși de impulsul lui Christos, numai că oamenii trebuie lăsați să intre în viața spirituală liberă. Astfel, întreaga viață socială va putea fi creștină.

Dar la adevăr trebuie să se ajungă mai întâi, nu trebuie să se trăiască fără griji în minciună. Acestea sunt deja lucruri pe care oamenii trebuie să le asimileze în ziua de azi, pe care trebuie să ni le scriem adânc în inimă. Căci dacă nu o vom face, ne vom situa de partea acelor care îi urmează pe discipolii lui Spengler în credința că trebuie să ajungem la barbarie. Numai printr-o recunoaștere superficială că Spengler nu are dreptate, nu vom ajunge însă prea departe. În felul acesta doar ne amăgim. Ne vom situa în adevăr doar dacă ne vom spune: Trebuie creată forța de înaintare. Dar aceasta poate fi creată numai din spiritul viu, din spiritul care este căutat prin știința spirituală orientată antroposofic. Ea are ceea ce trebuie să pătrundă impulsurile timpului nostru, pentru ca noi să putem ajunge la o viață spirituală care să fie din nou creștină, la o viață statală care să fie din nou umană, care nu se oprește în fața omului, și la o viață

economică care să fie din nou condusă de om, nu de caii-putere anuali, care stau lângă el și care exprimă tocmai ceea ce determină destinul omenesc pornind de la ceea ce se află în afara omului și de la neuman.

Ceea ce am viețuit noi în ultimii ani nu poate fi citit din constituția sufletelor omenesti; trebuie citit din caii-putere anuali ai produselor tehnicii, din acea scriere cumplită pe care Ahriman începe să o scrie în evoluția omenirii. Ceea ce urmează să-i conducă pe oameni afară din această situație trebuie adus dintr-o nouă înțelegere a lui Christos.

CONFERINȚA a XI-a

Stuttgart, 22 noiembrie 1920

Vrem să ne amintim astăzi de ceva de mult cunoscut de noi, pentru a lega de aceasta considerații importante care, într-un anumit sens, vor putea continua cele dezvoltate aici cu câteva zile în urmă.

Noi știm că omul este o ființă cvadruplă, și îl caracterizăm vorbind de trupul său fizic, de trupul său al vieții, de trupul său astral sau senzitiv și de Eul său. Mai știm însă și că nu putem înțelege deplin omul decât dacă la aceste elemente componente, care în fond constituie ceea ce este dezvoltat acum la om, mai adăugăm și altele, care vă sunt cunoscute ca Sine spirituală, Spiritul vieții și Omul-spirit. Mai știm însă și că aceste ultime trei elemente componente ale naturii omenеști nu sunt astfel încât să putem vorbi despre ele ca despre ceva încheiat în timpul prezent. Putem vorbi despre ele numai ca despre ceva pe care îl poartă omul în sine într-un fel ca posibilitate de evoluție a sa, și pe care îl va dezvolta în viitor.

Se poate spune că așa cum noi avem un trup fizic ș.a.m.d., până la Eu, tot așa vom avea cândva o Sine spirituală, un Spirit al vieții și un Om-spirit. Noi știm din expunerile pe care de mult le avem în literatura noastră, că ceea ce considerăm ca structurare a omului este legată de întregul Cosmos și de evoluția lui. Noi corelăm într-un anumit mod ceea ce este la noi ca trup fizic la cea mai veche încorporare a Pământului nostru, pe care noi o numim vechiul Saturn. Corelăm trupul vieții la vechiul Soare, trupul astral la vechea Lună și ceea ce desemnăm ca Eul nostru, îl corelăm în esență la Pământul nostru actual.

Ce înseamnă de fapt: noi corelăm Eul pe care îl purtăm în noi, la Pământul nostru actual? Asta înseamnă: În ceea ce recunoaștem – sau nici nu recunoaștem – ca elemente ale Pământului, ca forțe ale Pământului, ș.a.m.d., în acestea se află ceea ce stimulează în noi Eul. Eul nostru este strâns legat de forțele Pământului.

Dacă veți considera întreaga evoluție, această întreagă evoluție a omului, veți găsi că ființa noastră actuală omenească indică în cea mai mare parte înspre trecut; trupul nostru fizic într-un timp de mult scurs, vechea perioadă Saturn, trupul vieții al nostru indică vechea perioadă solară, ș.a.m.d., că Eul nostru într-adevăr încă nu este pe deplin dezvoltat, dar că prin entitatea sa propriu-zisă indică prezentul terestru. Dar cu aceasta am dat deja indicația că ceea ce desemnăm noi drept Sinea spirituală, Spirit al vieții și Om-spirit, de fapt nu sunt întemeiate în pământescul însuși; că, prin faptul că noi, ca oameni, purtăm în noi posibilitatea de evoluție spre Omul-spirit, Spiritul vieții, la Sinea spirituală, noi prin aceasta purtăm ceva în noi pe care trebuie să-l dezvoltăm dincolo de pământesc, pe care trebuie să-l dezvoltăm în așa fel încât pământescul să nu ne dea nicio călăuzire pentru aceasta. Noi stăm întru câțva ca oameni pe Pământ și trebuie să ne dezvoltăm pe acest Pământ mai întâi pe deplin Eul, pe care l-am dezvoltat deja până la un anumit grad. În timp ce l-am dezvoltat până la un anumit grad, ne-au dat îndrumări pentru aceasta forțele, intrinsecitatea Pământului. Ceea ce vom mai dezvolta aici prin restul evoluției Pământului, o anumită adâncire, o anumită consolidare a Eului, le vom datora Pământului și forțelor sale. Dar noi trebuie de asemenea să ne spunem: Dacă ar fi să datorăm ființa noastră omenească numai Pământului și forțelor sale, atunci nu am putea dezvolta niciodată un Om-spirit, un Spirit al vieții și o Sine spirituală. Căci pe acestea nu ni le poate da Pământul. El ne poate doar stimula la dezvoltarea Eului. Trebuie așadar să considerăm Pământul în privința omului drept ceva care nu ne poate face de la sine oameni deplini. Noi stăm pe Pământ și trebuie să trecem dincolo de el. Acest aspect este arătat și în literatura noastră indicându-se faptul că Pământul trebuie înlocuit, pentru evoluția noastră, prin etape ulterioare: Jupiter, Venus, Vulcan. În răstimpul acestor intervale temporale va trebui să dezvoltăm și exterior pe deplin Sinea spirituală, Spiritul vieții și Omul-spirit.

Dar noi suntem acum, cu existența noastră actuală, pe Pământ. Noi trebuie să evoluăm pe Pământ. Noi nu putem lua de la Pământ tot ceea ce trebuie să dezvoltăm în noi, ca să ajungem în viitor la Sinea spirituală, Spiritul vieții, Omul-spirit. Dacă ar trebui să luăm tot ceea ce putem dezvolta în noi numai de la Pământ, ar trebui să renunțăm la dezvoltarea Sinei spirituale, a Spiritului vieții, a Omului-spirit.

Acestea sunt iarăși ușor de spus teoretic, dar astfel de gânduri nu sunt suficiente în simpla lor formulare teoretică. Ele ajung să se prindă corect de noi ca oameni numai dacă ne lăsam întregul om din noi cuprins de ele, dacă simțim oarecum apăsând asupra noastră întreaga greutate a enigmei care constă în faptul că trebuie să ne spunem: Noi, oamenii, stăm pe Pământ, privim în jurul nostru. Din tot ceea ce ne poate da Pământul cu frumusețile sale, și cu urâteniile sale, cu durerile și suferințele sale, cu tot ceea ce poate el zidi pentru noi ca destin, din toate acestea nu putem lua ceea ce ne face oameni deplini. Trebuie să purtăm în noi un dor, care trece dincolo de ceea ce ne poate da Pământul. Acest aspect trebuie simțit, el trebuie într-un fel să poată străbate luminând și încălzind tot ceea ce putem purta în noi ca idealuri. Trebuie să ne putem întreba absolut serios și adânc: Ce facem noi, ca oameni, de vreme ce totuși nu avem decât Pământul în jurul nostru și trebuie să evoluăm înspre ceva, înspre care Pământul însuși nu ne poate da niciun impuls? Trebuie să putem resimți întreaga greutate a acestei întrebări, să o putem trăi. Trebuie oarecum să ne putem spune deja că Pământul este pentru noi ceva insuficient, că suntem constrânși ca oameni să creștem dincolo de pământesc.

Antroposofia va putea fi pe deplin pentru om ceea ce trebuie să fie, numai dacă omul este capabil să-și pună astfel de întrebări impregnate de simțire ca întrebări lăuntrice de destin, dacă el poate simți greutatea unor asemenea întrebări. Și dacă el simte această greutate, atunci poate fi condus înapoi în modul corect la acel lucru pe care l-au parcurs ultimele noastre două considerații. Omul poate fi condus înapoi, înspre Misteriul de pe Golgota și poate fi îndreptat spre ceea ce se va repeta oarecum ca o spiritualizare a Misteriului de pe

Golgota în secolul nostru, în prima jumătate a secolului XX. Căci noi a trebuit mereu să accentuăm, atunci când am detaliat Misteriul de pe Golgota, că entitatea Christos nu este pământească, că Ea într-o câțiva a intrat la momentul potrivit din extra-pământesc într-un trup pământesc, că prin entitatea Christos s-a unit cu Pământul ceva care este extra-terestru, de dincolo de pământesc. Și cu acest extra-terestru, supra-pământesc cu care noi ne putem uni propria noastră ființă, avem, dacă îl trăim corect pe Christos, un element de forță, un element de fortificare lăuntrică, de străbateră lăuntrică cu căldură și lumină, ce ne conduce dincolo de pământesc, pentru că el însuși nu este extras din pământesc, deoarece Christos a venit înăuntru în Pământ din extra-pământesc.

Dacă privim plini de dor înspre ceva extra-terestru, pentru că trebuie să ne spunem: Pentru a deveni om deplin, pentru a dezvolta în noi tot ceea ce trebuie să dezvoltăm în viitor ca Sine spirituală, Spirit al vieții, ca Om-spirit, dacă privim așadar cu dor dincolo de Pământ și ne spunem că în pământescul însuși nu se află tot ceea ce ne poate stimula în propria noastră ființă înspre acest extra-pământesc, atunci trebuie să privim de la pământesc înspre ceea ce a intrat în pământesc din extra-pământesc. Atunci trebuie să privim la Christos și să ne spunem: Christos ne-a adus înăuntru în Pământ acele forțe nepământene care ne pot stimula să dezvoltăm acele lucruri pentru care Pământul însuși nu ne poate niciodată stimula. Și noi trebuie să cuprindem cu întreaga noastră ființă ceea ce ne întâmpină mai întâi în concepte, în idei. Cu aceasta, trebuie să învățăm să-L recunoaștem pe Christos drept salvatorul umanității noastre. Noi trebuie să învățăm să-L recunoaștem drept acea ființă care face posibil ca noi, așa spune, să nu trebuiască să rămânem uniți cu pământescul, ca noi să nu fim oarecum îngropați pe Pământ pentru toată veșnicia, și ceea ce s-ar putea dezvolta în noi dincolo de Pământ să trebuiască să rămână nedezvoltat. Dacă putem să-L considerăm astfel pe Christos ca salvatorul ființei noastre omenești, dacă putem simți din constituția Pământului că noi trebuie să avem înăuntrul acestui

pământesc ceva care ne conduce afară din pământesc, dacă noi Îl simțim pe El drept conducătorul deplinei noastre umanități, atunci simțim forța lui Christos în noi. Și ar trebui să recunoaștem, de fapt, că nu putem vorbi niciodată serios despre evoluția noastră către Sinea spirituală, Spiritul vieții și Omul-spirit, fără să devenim conștienți că: Are sens să vorbim despre aceste lucruri numai dacă apelăm la Christos, deoarece Christos este cel care poate dezvolta în noi mai mult decât ne poate da Pământul.

Aceasta este, în fond și marea problemă a prezentului. O mare parte a omenirii civilizate a prezentului ar dori să configureze pământescul într-un anumit mod; acești oameni ar dori ca tot ceea ce poate deveni omul să poată fi atins prin oarecare configurări sociale ale vieții pământești. Acest lucru însă nu se va putea niciodată. Noi nu vom putea dezvolta niciodată o asemenea viață statală sau economică, sau chiar o viață spirituală pe Pământ, care să fie doar pământească și care să poată face din noi oameni deplin. Chiar în prezent mai trăim încă într-un moment în care oamenii pot crede așa ceva, în care pot încerca așa ceva, în care nu înțeleg că în noi cuprindem ceva care nu poate fi dezvoltat decât prin ceva supra-terestru.

Mai întâi a apărut, în timpul pe care vi l-am caracterizat deja în privința esenței sale lăuntrice din cele mai diferite puncte de vedere, Christos Iisus într-un trup fizic. Acum ne aflăm într-o epocă în care El într-un fel le va apărea din nou oamenilor, în înfățișare suprasensibilă, în forma despre care de asemenea v-am vorbit iarăși, data trecută. Desigur că nu putem trata și astăzi exhaustiv întregul Misteriu de pe Golgota reînnoit, dar vrem să indicăm din nou, dintr-un anumit punct de vedere, asupra acestui Misteriu de pe Golgota.

În ultimele secole de la începutul celei de-a cincea perioade pământești postatlanteene, s-a fortificat deosebit de mult printre oamenii lumii contemporane civilizate elementul științific și tot ceea ce este legat de acest element științific, ceea ce eu am numit recent într-o conferință publică [1], „spiritul științific al Occidentului”. Acest spirit științific al Occidentului s-a dezvoltat, pentru început, fără nicio

legătură cu entitatea Christos. Cel care pătrunde cu privirea nepărtinitor și onest această știință recentă, nu va putea găsi că în ea se află o relație propriu-zisă cu entitatea Christos. Cea mai bună dovadă în acest sens este următoarea: Creștinismul a pătruns în primul rând, după cum v-am expus, într-un timp din evoluția Pământului în care mai existau încă resturi ale vechii clarvederi, și el a fost înțeles de oameni cu resturile acestei clarvederi. El s-a menținut apoi ca tradiție. El a fost diluat tot mai mult până la nivelul de concepte, dar s-a menținut ca tradiție. A devenit în cele din urmă doar o simplă înțelepciune din auzite, dar totuși, s-a menținut ca tradiție. Însă apoi, la el s-a alăturat în ultimele trei-patru secole, spiritul științei. Acest spirit al științei s-a apropiat acum, de exemplu, și de Evanghelii. Evangheliile au fostenerate de nenumărați oameni și încă mai suntenerate în ziua de azi de nenumărați oameni drept ceea ce le dezvăluie tainele de pe Golgota. Însă ceea ce este spiritul științei perioadei contemporane, care în mod deosebit în secolul XIX s-a apropiat de aceste Evanghelii și a descoperit în acestea contradicție după contradicție, dacă nu le-a putut înțelege, le-a expus în felul său. Și acum, în fond, prin această penetrare științifică a Evangheliilor, specificul christic al acestor Evanghelii este desființat tocmai pentru teologia cea mai modernă. El nu mai este acolo. În cadrul acestei teologii moderne omul mai poate vorbi despre faptul că Evangheliile conțin ceva despre Christos numai dacă el nu este într-un totuși onest, dacă nu spune într-un totuși adevărul, sau dacă el construiește tot felul de concepte care se contrazic între ele. Se poate deja spune: Spiritul modern al științei a distrus ceea ce era spirit al creștinismului, care mai dăinuia încă din resturile vechii clarvederi, care s-a propagat și în tradiție prin resturile vechii clarvederi. Căci acest spirit științific modern nu a fost mai întâi îmbibat de spiritul lui Christos. Îmbibată de spiritul lui Christos poate fi doar știința care este însuflețită prin contemplare vie, prin cele pe care se străduiește să le obțină știința spirituală modernă.

Această știință spirituală modernă se străduiește să aibă la fel de mult spirit științific ca orice știință. Dar ea se străduiește și să nu aibă această știință ca pe ceva mort, ci să o trăiască lăuntric, așa cum este trăită însăși forța vitală a omului. Iar această știință vivifiată va reuși să răzbească până la Christos.

Ce formă va căpăta apoi această știință însuflețită? Pregătiri în acest sens există deja, dar acestor pregătiri, din păcate, li se dă prea puțină atenție în ziua de azi. Aș vrea totuși să indic [2] că deja la începutul deceniului nouă, de fapt chiar la sfârșitul deceniului opt, eu am indicat o anumită legătură între evoluția lui *Schiller* și evoluția lui *Goethe*. Eu am indicat faptul că Schiller a încercat, în felul său, în scrierile sale «Despre educația estetică a omului», să rezolve enigma evoluției omenești. Schiller a pornit de la concepte total abstracte. El a pornit în primul rând de la noțiunea de necesitate rațională, de necesitate logică. El și-a spus: Această necesitate logică este ceva care ne constrânge pe noi, oamenii. Noi trebuie să gândim logic. Aici nu există nicio libertate dacă vrem să analizăm ceva logic, pentru că aici suntem supuși legii logicii. Aici nu există libertate. – Și, pe de altă parte, în fața sufletului lui Schiller a stat noțiunea de necesitate naturală la om, conceptul a tot ceea ce este instinctiv în om, a ceea ce izvorăște în om din capacitatea de poftire senzorială. Nici în această privință omul nu este liber, căci aici se apropie de el necesitatea. Într-un anumit sens, așadar, spiritualul cel mai înalt la care ajunge în primul rând rațiunea abstractă, necesitatea logică, este ceva care îl face pe om sclav. Pe de altă parte, necesitatea naturală, faptul de a fi stăpânit de instincte, este iarăși ceva care îl face pe om sclav. Dar omul poate găsi un mijloc între gândirea logică și simțirea instinctivă. Această stare de mijloc o vede Schiller înfăptuită în special în creația artistică și satisfacția estetică. Atunci când privim frumosul sau creăm frumosul, nu gândim logic, dar gândim totuși în spiritual. Noi facem legătura între reprezentări, dar nu prin aceea că ne dăruim unui context logic, ci prin aceea că ne dăruim aparenței estetice. Și, pe de altă parte, arta tinde să ilustreze, să facă perceptibil senzorial tot ceea

ce aduce la manifestare, așa cum obiectele necesității naturale le sunt perceptibile senzorial instinctelor. Și așa se ajunge, este de părere Schiller, de a avea, pe de o parte, în artă și în satisfacția artistică ceea ce suprimă întru câtva logica, astfel încât aceasta să nu ne mai facă sclavi, astfel încât ea să intre oarecum în ceea ce noi cucerim, stăpânim în mod personal, și, pe de altă parte, ca ceea ce este instinctiv să fie adus în sfera spirituală, cu alte cuvinte ca instinctivul să fie totodată resimțit drept ceva spiritual, ca logicul să fie trăit drept ceva personal. Această stare, pe care Schiller ar dori să o generalizeze pentru oameni, pentru că el spune: Numai în această stare omul nu este făcut sclav nici de sus, nici de jos, ci este liber –, această stare ar dori Schiller să o și modeleze în forța care pătrunde societatea, viața socială, atunci când oamenii stau față în față: ca ceea ce e bine să le facă totodată plăcere și ca ei să se poată lăsa în voia instinctelor lor, pentru că au purificat și spiritualizat aceste instincte în așa fel încât ele nu îi mai trag în jos. Atunci ei vor coexista și în viața socială în așa fel încât se formează o societate liberă. În fața lui Schiller au stat, așadar, trei stări omenești, dar într-o formă abstractă: starea necesității naturale obișnuite, starea necesității rațiunii, starea liberă a trăirii estetice.

Schiller și-a format această concepție despre viață la începutul anilor 90 ai secolului XVIII, a redactat-o în scrisorile sale «Despre educația estetică a omului» și a înmănat-o lui Goethe. Goethe, care, în individualitatea sa omenească, era cu totul altfel decât Schiller, a simțit: Da, acest Schiller se străduiește în felul acesta să dezlege o anumită enigmă, enigma entității omenești, a evoluției omenirii, a libertății omenești. – Dar pentru Goethe lucrurile nu erau atât de simple, încât întreaga esență a evoluției umane să poată fi formată din trei abstracțiuni. Și atunci s-a luminat în natura mai complicată, și de aceea mai profundă a lui Goethe, ceea ce este «Basmul» despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin, unde Goethe expune tot ceea ce se află în sufletul omenească în circa douăzeci de personaje, și în relațiile acestor personaje ilustrează evoluția omenească. Ceea ce

Schiller a vrut să reunească din trei abstracțiuni, Goethe a vrut să-și înfățișeze în imagini prin douăzeci de imaginațiuni. Cei doi s-au înțeles într-un anumit mod în această privință. Căci, de fapt, ce au făcut ei? Schiller a procedat științific, scriind scrisorile «Despre educația estetică a omului». De fapt, el a procedat într-un tot în spiritul acelui caracter științific care a devenit apoi spiritul științei secolului XIX. Dar el nu a mers atât de departe ca acest spirit al științei secolului XIX. El a rămas oarecum la aspectul personal. Știința secolului XIX este într-un tot desprinsă de aspectul personal, și ea o consideră mândria ei să fie desprinsă de aspectul personal. Cu cât cunoașterii i se poate da formă mai impersonală, cu atât mai mult se crede că se împlinește idealul acestei cunoașteri. În secolul XIX se spunea, și se mai spune până în ziua de azi: Știm asta sau asta despre un lucru sau altul. O știm astfel încât poate fi valabil în același mod pentru orice om, pentru că este într-un tot desprins de aspectul personal. Este atât de desprins de aspectul personal încât, de fapt, omul modern este mulțumit cu știința doar când ea este pusă în sicrie, în acele morminte pe care noi trebuie să le recunoaștem ca mormintele uriașe ale vieții spirituale moderne, anume în biblioteci, aceste cavouri ale spiritului modern, unde este depozitată cunoașterea moartă, unde omul merge atunci când are nevoie de vreun os pentru a-l încorpora într-o disertație sau într-o carte. Aceste cavouri sunt idealul propriu-zis al spiritului modern al științei. Acolo se preumblă omul, înăuntrul acestei cunoașteri total obiective depozitate, iar el cu personalitatea sa nu se află deloc înăuntrul ei, cu adevărat deloc înăuntru.

Atât de departe nu a ajuns Schiller în scrisorile sale «Despre educația estetică a omului», ci el a rămas la nivelul personal. El voia pentru fiecare concept pe care îl elabora, entuziasm personal, participare personală. Aceasta este important. Și scrisorile «Despre educația estetică a omului» sunt într-adevăr în întregime abstracte, dar abstractul mai respiră încă spiritul personalității. Omul încă mai simte cele pe care le știe, când se leagă cu personalitatea sa. Așadar

abstracțiunea, conceptul avea încă ceva personal. Schiller încă nu permite ajungerea conceptului în obiectivul impersonal, în neuman. Dar, oricum, el înaintează până la abstracțiune. Pentru Goethe această abstractizare este imposibilă. El rămâne la imagine, dar este foarte prevăzător. Căci el încă nu trăiește într-o epocă în care se poate întemeia o știință spirituală: el are o anumită sfiială să contureze foarte precis aceste imagini pe care le expune în «basmul» despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin. El a dat indicii că de fapt avea în vedere ceva ca o stare de viitor a vieții sociale. Găsiți bine exprimat acest aspect în finalul «basmului» despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin, dar el nu a dorit să ajungă forțând până la o caracteristică net conturată. El nu a spus că viața socială ar trebui să fie tripartită, așa cum trebuie să fie tripartit ceea ce expune el prin regele de aur, regele înțelepciunii, regele de argint, regele aparenței exterioare, a vieții aparente, a vieții politice, regele de bronz, al vieții în material, în economic. El reprezintă chiar și statul unitar în imaginea regelui compozit, care se surpa; dar el nu adâncește până la această caracteristică. Nu era timpul în care asemenea figuri subtile de basm să poată fi transpuse în caracteristicile dure ale vieții sociale. La Goethe avem de a face cu înfățișări subtile, de basm, dar încă nu era timpul pentru ca ceea ce exista trăind pe jumătate în fantezie, pe jumătate deja în imaginațiune să fie dus afară, în viață.

Atunci când, cu ani în urmă, s-a născut ideea de a juca teatru la München, a apărut intenția de a aduce pe scenă ceea ce era conținut ca forțe esențiale care modelează lumea în basmul lui Goethe despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin. Dar nu a mers. Trebuia exprimat cu mult mai real. Și de aici s-a născut misterul **Poarta inițierii**. Este ușor de înțeles, evident: pe timpul lui Goethe încă nu sosise vremea în care ceea ce era încă de cuprins în imagini subtile de basm, să poți trece în forme reale, ca acelea din **Poarta inițierii**. Dar atunci când a fost scrisă **Poarta inițierii** era deja timpul în care aproape se putea ieși cu astfel de lucruri în viață. Și astfel, nu a trebuit să se interpreteze pur și simplu regele de aur, regele de argint, regele

de aramă și regele compozit, ci a trebuit să se arate că viața socială modernă, care vrea să cuprindă totul în statul unitar, trebuie să se sfârșame, cum ea trebuie structurată într-o verigă netă a vieții spirituale – regele de aur –, într-o verigă statală netă – regele de argint, într-o verigă economică netă – regele de bronz. **Punctele centrale ale problemei sociale** sunt deja goetheanism, corect înțeles, dar chiar de aceea goetheanism în secolul XX.

Așadar este vorba că Goethe și Schiller la vremea lor au putut ajunge până într-un anumit punct, Schiller în domeniul abstracțiunilor conceptuale cu scrisorile sale «Despre educația estetică a omului», Goethe în domeniul imaginilor, în care, uneori, devenea foarte dezagreabil față de oamenii din jurul său, pentru că ei voiau să tălmăcească aceste imagini și pentru că el simțea: Încă nu a venit vremea pentru a le transfera brutal în viață. – Dar aceasta ne arată că pe vremea lui Schiller și Goethe era tocmai momentul în care nu trebuia încă lăsat spiritul științific modern în ceea ce este obiectiv-neuman, ci se mai voia încă menținerea lui în elementul personal. Dar pentru aceasta trebuie să ne întoarcem iarăși înapoi, și nu ne putem întoarce înapoi decât prin știința spirituală, cuprinzând ca realitate, prin știința spirituală, cele indicate de Schiller prin conceptele sale personal-abstracte în scrisorile «Despre educația estetică a omului», cele pe care le-a indicat Goethe, străduindu-se să rezolve aceeași enigmă, în «Basmul» său despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin.

Spiritul științific trebuie să devină din nou personal. În acest sens, Pământul nu mai oferă stimulări. Pentru aceasta avem nevoie de însăși christificarea științei. Și dacă vom christifica știința, atunci punem primul germen pentru dezvoltarea sinei spirituale.

Să ne fie totuși limpede: Acest Pământ, care ne-a stimulat la dezvoltarea Eului, care, în declinul său, ne va stimula în continuare la întărirea Eului, acest Pământ este ceva pe care noi va trebui să-l părăsim pentru formele ulterioare de evoluție de Jupiter, ș.a.m.d. Acest Pământ este așadar ceva de care nu putem lega întreaga noastră

umanitate complet dezvoltată. Noi trebuie într-o câțiva să ne retragem ființa noastră umană de pe Pământ. Dacă am dezvolta numai știința Pământului, la care nu voiau să ajungă Goethe și Schiller – Schiller prin aceea că a menținut personale conceptele abstracte, Goethe prin aceea că a rămas la semi-imaginațiuni –, dacă ne-am lăsa stimulați numai de ingredientele Pământului, nu am putea dezvolta niciodată Sinea spirituală. Am putea dezvolta doar o știință moartă. Am mări tot mai mult acel câmp de cadavre care există în biblioteci, care există în cărțile noastre, care este separat de om. Și ne-am preumbla printre aceste cadavre de gânduri, chiar oarecum vrăjiți de ele, și am împlini astfel idealul lui Ahriman. Căci printre alte lucruri pe care vrea să ni le hărăzească Ahriman este acesta: Să facem foarte multe biblioteci, să înmagazinăm foarte multă știință moartă în jurul nostru. Ahriman ar dori ca, așa cum egiptenii au hoinărit printre mormintele lor, așa cum și primii creștini au hoinărit și au avut cadavre în jurul lor, tot așa noi să recădem tot mai mult cu ființa noastră omenească în simpla natură instinctuală, în natura instinctuală egoistă, iar ceea ce putem aduce ca gânduri să fie înmagazinat în bibliotecile noastre. Am putea să ne imaginăm că se apropie un timp în care orice tânăr sau chiar orice tânără de aproximativ 20, 23 de ani, nu va ști la început cum să înainteze în lumea regelui de argint – ceea ce, din punct de vedere exterior, se exprimă astfel: să-și obțină titlul de doctor. De acolo de jos din om puțin urcă în sus; căci dacă s-ar scrie într-o disertație de doctorat ceea ce urcă din om – vorbesc așadar de faptul că ar veni un astfel de timp dacă învinge Ahriman – atunci acea disertație de doctorat ar fi respinsă, căci ar fi ceva personal, ceva subiectiv. Așadar omul se așează în biblioteci, ia o carte după alta, pe cât posibil după cataloage, în care este consemnat tot ceea ce poate fi legat de un cuvânt-cheie –, atunci când apare un nou cuvânt cheie, scoate iarăși o nouă carte și alcătuiește o lucrare care îl face pe om doctor. El se află acolo, de fapt, numai cu personalitatea sa fizică exterioară. Are un pupitru în fața sa, pe care se află multe cărți. Cu personalitatea sa omul participă în măsura în care, dacă stă acolo câteva ore,

flămânzește și simte această foame ca soartă personală. Eventual ia parte cu personalitatea lui și prin aceea că are relații omenești, de care își amintește, care trebuie împlinite, la rândul lor, după câteva ore. Dar atunci închide cărțile și nu mai este personal legat de ele. Ceea ce a înghebat din diversele cărți devine la rândul său o carte mică sau una groasă și stă la rândul ei printre cărți și așteaptă până când o va folosi un altul. Eu nu știu dacă există deja în ziua de azi o asemenea situație, dar ea poate deveni într-un totu așa cândva, dacă Ahriman își atinge idealul, și acestea ar fi situații cumplite. Personalitatea omenească s-ar atrofia în astfel de cumplite condiții obiective, extra-umane, impersonale.

Față de acestea, ceea ce este cunoaștere trebuie să devină o chestiune personală. Bibliotecile trebuie să se reducă pe cât posibil, și oamenii trebuie să poarte mai mult în propriile lor suflete ceea ce se află în biblioteci. Sinea spirituală nu poate proveni decât din această personalizare a cunoașterii. Aceasta nu va veni fără ca oamenii să se familiarizeze cu ceea ce nu mai este pământesc. Căci Pământul a trecut dincolo de punctul de mijloc al evoluției sale. Aceasta este chiar moarte lentă. În bibliotecile noastre moare cunoașterea. În cărțile noastre, aceste sicrie ale cunoașterii noastre, ea moare de asemenea. Noi trebuie să luăm iarăși înapoi în personalitatea noastră ceea ce este cunoaștere. Noi trebuie să o purtăm în noi. În acest sens ne va ajuta în primul rând reînnoirea Misteriului de pe Golgota. Astfel, această reînnoire îl va ajuta pe cunoscător, îi va ajuta pe aceia care sunt ucenicii regelui de aur.

O însuflețire exact la fel trebuie să intervină într-un alt domeniu, în domeniul sistemului juridic. Omul este la fel de puțin legat personal de sistemul juridic, pe cât este legat de știința sa. Eu am adus recent o mică dovadă limpede în acest sens într-o conferință publică [3]. Eu am spus: De decenii, Imperiul german are dreptul general de vot egal și secret, cel mai bun drept de a vota pe care și-l poate dori omul. Dar oare era legată viața cu acest drept de a vota? Aleg oare oamenii în sensul acestui drept de vot? Oare ceea ce trăia în mod viu în

configurația Imperiului german a fost un rezultat a ceea ce a fost dat prin acest drept de a vota? Nu a fost câtuși de puțin cazul. Acest drept de vot exista doar în constituție. El nu trăia în sufletele oamenilor. Trebuie să intervină starea în care oamenii nu vor avea nevoie să redacteze în constituții obiective ceea ce se desfășoară între oameni, ci în relațiile vii reciproce dintre oamenii egali, justiția se va dovedi și ea a fi ceva viu. De ce ar fi nevoie de constituții scrise, dacă oamenii simt în mod corect relația lor de la om la om, dacă relația de la om la om devine o chestiune personală, așa cum a devenit ea ceva impersonal în ultimele trei decenii ale secolului XIX și cum a rămas datorită puternicei materializări în secolul XX. Justiția poate deveni ceva viu numai prin faptul că Spiritul lui Christos îi pătrunde pe oameni.

Și așa cum în viața juridică oamenii trebuie să devină discipoli ai regelui de argint, tot așa, în viața economică, ei trebuie să devină discipoli ai regelui de bronz. Asta nu înseamnă însă nimic altceva, decât: Ceea ce situează fraternitatea ca ideal abstract, trebuie să devină realitate. Cum devine fraternitatea realitate? Prin faptul că oamenii se asociază, că se unesc cu adevărat unul cu altul, prin faptul că nu își combat interesele opuse, ci îmbină între ele interesele opuse. Asocierile sunt încorporarea vie a fraternității. Așa cum Spiritul vieții trebuie să trăiască în justiție, tot așa trăiește, prin christificarea vieții economice, Omul-spirit în primă schiță în asociații. Dar pe toate acestea nu le dă Pământul. Omul nu poate deveni așa decât dacă se pătrunde de Christos care se apropie, care îi apare eteric.

Dumneavoastră vedeți că ceea ce putem numi reînnoirea spirituală a Misteriului de pe Golgota, deja se corelează cu ceea ce discernem și din cosmologia antroposofică, ceea ce discernem prin faptul că ne spunem că purtăm în noi posibilitățile de dezvoltare în noi a Sinei spirituale, Spiritului vieții și Omului-spirit. Noi însă am devenit atât de abstracți încât în ziua de azi omului actual îi pare de fapt ceva cumplit de searbăd, prozaic, când i se spune că ceva înalt spiritual, precum Omul-spirit, trebuie să se vestească mai întâi în asociațiile

vieții economice, ale vieții economice „inferioare”, ale vieții economice materiale. Doar viața economică nu este ceva la care să se poată referi un cercetător spiritual fără să se „dezonzoreze”! Căci – după părerea generală – un cercetător spiritual trebuie să unească oamenii în mici adunări secrete, unde nu se vorbește despre cele ce au vreo legătură cu ceva care poate fi mâncat sau băut, unde se trăiește doar în „spirit” – în realitate însă, doar în abstracțiuni.

Negreșit, ceea ce rezultă apoi de acolo este că după ce oamenii s-au simțit bine în adunări secrete ca secte un timp suficient de îndelungat, în cele din urmă, totuși, vor ieși iarăși afară și atunci vor avea din nou nevoie de pâine, și de – ca să nu șochiez prea mult, spun – apă. Dar atunci ei iau cu ei în această lume exterioară, de regulă, îngrozitor de puțin din principiile pe care le-au dezvoltat spre voluptatea lor sufletească în adunările secrete.

Adevărata viață spirituală trăiește numai acolo unde este suficient de puternică să învingă viața materială, să nu o lase să stea alături de ea ca ceva care îl înrobește și subjugă pe om. Aceasta e ceea ce trebuie înțeles odată.

Cred că atunci când efectuezi o asemenea examinare cum este cea pe care am efectuat-o noi acum, atunci se vede că viața din prezent necesită seriozitate, dar că această seriozitate poate veni, de fapt, numai când aprofundăm lucrurile, așa cum poate fi făcută această aprofundare prin știința spirituală. Căci dumneavoastră vedeți că aducerea spiritului la personalitatea omenească este posibilă numai prin știința spirituală. Schiller și Goethe au fost oarecum ultimii care, au mai rămas la elementul personal, printr-o prelungire a timpurilor vechi; Schiller, prin faptul că nu a lăsat abstracțiunile să ajungă până la răceala de gheață a celor moderne, și Goethe prin faptul că a menținut imaginațiile în sfera personală și nu le-a lăsat să răzbată cu totul până în viața exterioară.

Astăzi nu ne este îngăduit să rămânem pe loc. Față de realitatea noastră dură de azi nu se poate începe ceva direct nici cu «Scrisorile estetice» – cel mult la ceaiuri estetice – nici cu «basmelor», decât,

eventual, să se cultive în saloane o conversație foarte frumoasă pe aceste teme, și în acele caricaturi de saloane care s-au alăturat vechilor catedre universitare ca săli de curs pentru istoria literaturii moderne. Dar ceea ce avem nevoie astăzi este ca noi să forțăm ieșirea în viață cu lucrurile pe care le-au menținut Goethe și Schiller în sfera personală. Pentru aceasta avem nevoie de concepte puternice și, pe de altă parte, de imaginațiuni puternice, pentru aceasta avem nevoie de ridicarea unei adevărate înțelegeri spirituale a lumii exterioare. Dar pentru aceasta avem nevoie de pătrunderea cu Spiritul lui Christos. Pentru aceasta avem nevoie de toată credința în Spiritul lui Christos în sensul său adevărat, de credința că entitatea lui Christos este ceva pe care trebuie să-l unim cu ceea ce în noi, ca oameni, ne duce dincolo de Pământ, cu ceea ce ne face oameni deplini prin faptul că ne ajută să dezvoltăm Sinea spirituală, Spiritul vieții și Omul-spirit.

Toate lucrurile care ne întâmpină pe terenul științei spirituale se înlănțuie lăuntric. Și dacă pătrundem cu privirea aceste corelații interioare vom putea vedea deja în lumina corectă că știința spirituală aparține prezentului și că ea este chemată în prezent să acționeze cu adevărat în toate domeniile individuale și ale vieții practice.

Atunci însă știința spirituală este obligată să manifeste cu adevărat cea mai mare seriozitate față de viață. Căci adevăratului cercetător spiritual i-ar apărea ca o frivolitate lăuntrică dacă nu ar manifesta cea mai mare seriozitate, dacă ar rămâne la a ticlui frumoase concepte abstracte, care fac bine sufletului dar care nu sunt adecvate să răzbată în viață.

Aceasta este ceea ce apasă greu de mai bine de un an tocmai pe știința spirituală, ceea ce apasă aici, asupra noastră, a celor care activăm în Stuttgart, căci această acțiune din Stuttgart ne-a impus responsabilitatea să ducem știința spirituală în viața practică nemijlocită din toate domeniile, pentru ca ceea ce la Goethe încă apare în imaginile de basm ale regelui de aur, argint, bronz și a regelui compozit, care se surpă în sine, să ducem în viață ca tripartiție a organismului social. Amintiți-vă din basm cum se surpă în el regele

compozit și cum apoi vin oamenii și ling aurul. – Cel care privește cu atenție în ziua de azi lumea din jurul său, poate vedea fenomenul. Începând din noiembrie 1918, acest rege compozit s-a surpat pentru Europa Centrală, și diversele ministere, care au apărut din acel timp, diverșii conducători ai popoarelor, oare nu ling cu toții aurul, până când îl vor fi lins pe tot? Atunci, întregul șablon al regelui compozit se va surpa, spre spaima oamenilor. Atunci însă ar trebui deja abordată cu seriozitate, de data aceasta nu cu imagini de basm, cu un rege de aur, unul de argint și unul de bronz, ci cu o înțelegere de fier cele trei elemente componente ale organismului social: elementul spiritual, elementul statal-politic și elementul economic.

În orice caz, atunci când vorbim despre aceste lucruri, la început apar două gânduri în suflet. Pe unul dintre aceste gânduri aș dori să-l menționez astăzi, deoarece cu cât va trebui să lucrăm mai mult în felul acesta la Stuttgart, cu atât va deveni tot mai vizibil că pentru prietenii care sunt obișnuiți din anii anteriori să vină la mine cu o problemă sau alta pentru a fi sfătuiți, acum, cel puțin deocamdată – pur și simplu nu poate fi găsit timp. Căci tot ceea ce mai înainte ar fi putut să fie discutat personal a trebuit, deja de vreme îndelungată, tot mereu amânat pentru un timp ulterior, și tot ceea ce poate fi făcut aici, în ciuda unor prezențe tot mai îndelungate, trebuie să fie dedicat mării sarcini. Și chiar trebuie să o și spun, exact de data aceasta a fost total imposibil să luăm în vreun fel în considerare dorințe personale. Pentru nimeni nu poate fi mai dureros acest lucru decât pentru mine însumi, fiindcă eu știu că nu poate rămâne așa la nesfârșit, pentru că astfel Mișcării antroposofice i s-ar retrage solul. În acest caz, am clădi bineînțeles pe un teren nesigur.

Dar pe de altă parte trebuie de asemenea recunoscut că oamenii întotdeauna au fost atașați de cele vechi. Dar aceasta, pe care aș dori să o numesc transpunerea în fapt a regelui de aur, a celui de argint și a celui de bronz, este ceva foarte nou. Aceasta este ceva foarte, foarte serios. Și știința spirituală nu poate fi de acord să lingă aurul din regele compozit, în timp ce acesta se așează și se prăbușește. Acest

lucru îți este luat atunci, din anumite părți, în nume de rău. Știi că stârnesc un cuib de viespi, dar va trebui să stârnesc, în mai multe privințe, un cuib de viespi atunci când caracterizez foarte obiectiv, de exemplu, un om ca *Hermann Keyserling* [4], care pur și simplu spune neadevărul, care minte.

Există oameni care spun că astăzi se critică așa de mult în cadrul Mișcării antroposofice. Eu trebuie să repet tot mereu și mereu ceea ce am spus deja adesea: din astfel de laturi văd oamenii ce trebuie să facem noi, atunci când suntem nevoiți să ne apărăm – și ei blamează. Se blamează adesea chiar de aceia care stau și ascultă lucrurile ce se spun aici. Și nu se găsește nici un cuvânt de respingere – căci atunci oamenii ar deveni ei înșiși polemici – împotriva acelor care aruncă cu noroi în noi din afară. Oamenii găsesc că este lipsit de iubire să spui că un om este mincinos, atunci când acest adevăr vine din partea antroposofică. Dar i se îngăduie orice minciună oricui vrea să mintă în privința Mișcării antroposofice, orice minciună azvârlită asupra noastră. Ziarul nostru despre tripartiție este adesea găsit ca fiind prea polemic: Întorceți-vă înspre aceia împotriva cărora, din necesitate, trebuie îndreptată această polemică; să aveți curajul să vă îndreptați într-acolo cuvintele, și nu asupra noastră, care suntem mânați de nevoia de a ne apăra. Dar acesta este un nărav vechi, și el arată cât de mult vor oamenii antroposofia voluptoasă și nu pe aceea serioasă, care ține cont de marile probleme ale timpului.

Este deja necesar să se rostească din când în când câteva cuvinte absolut serioase despre astfel de lucruri. Căci astfel de lucruri precum cele pe care le-am spus de exemplu, în conferința publică [5] în privința contelui Hermann Keyserling, nu se referă numai la ceea ce se spune din acea parte despre antroposofie, ele se referă la întreaga neveracitate lăuntrică a acestei vieți spirituale. Citiți astfel de lucruri ca: «Ce este necesar. Ce vreau eu», citiți acest capitol din cea mai recentă „ne-carte”, «Filosofia artei». Acolo nu se află nimic despre antroposofie, dar acolo există acel schematism conceptual lipsit de orice substanță, care este gol și despre care capetele goale afirmă că le

oferă foarte mult. Acesta este însă Răul timpului, că oamenii vor să respingă ceea ce are substanță, ceea ce-și trage substanța din spirit, din Spiritul viu, și că vor cuvintele goale, simplele învelișuri de cuvinte.

Dacă oamenii vor continua să vrea așa ceva, cu aceasta vor distruge omenirea. Căci cu astfel de lucruri găunoase care vin din partea aceea – chiar dacă ele se numesc «Jurnalele unui filosof» [6] –, se scobește întreaga cultură a omenirii. Ce sunt aceste găunoșenii? Sunt cuvintele pe care le crează cineva atunci când linge din regele compozit. Dacă omul linge puțin mai brutal, precum unii dintre conducătorii socialiști actuali, sau, mai elegant, în cizme de lac, precum contele Hermann Keyserling, deja nu mai contează prea mult.

Aceste lucruri nu trebuie abordate ca și cum ar fi rostite sub impulsul vreunei stări afective, dacă sunt rostite tăios. Ele sunt rostite tăios pentru că din păcate este într-un totuț așa, că unii ar dori să se socotească drept aparținând de antroposofie, dar de fapt ei nu participă lăuntric la ea, pentru că ei nu pot desfășura seriozitatea necesară, pentru că nu vor să desfășoare seriozitatea necesară, pentru că nu vor să fie într-un totuț aici. Omul nu este lipsit de iubire atunci când rostește cu adevărat adevărul, acolo unde este necesar. Dar așa vrea să întreb totuși dacă cineva care se socotește ca dintre noi, este plin de iubire atunci când lasă să se arunce cu gunoi asupra noastră, și apoi numește lipsă de iubire faptul că noi suntem în legitimă apărare și trebuie să ne apărăm. S-ar putea ca cineva să găsească regretabil faptul că noi trebuie să ne apărăm prin cuvinte tăioase, dar tocmai de aceea el ar trebui să pledeze pentru aceste cuvinte tăioase și să nu invoce din sentimente sau cele asemănătoare palavrele scriitorilor de doi bani despre lipsa de iubire a polemicii nejustificate.

Acesta este dificultatea din cadrul Mișcării ce trebuie să fie desfășurată aici ca Mișcare antroposofică, anume că acele persoane care intervin cu întreaga lor ființă pentru cauză, se găsesc în număr așa de redus în ziua de azi. Dacă e necesar să determini așa ceva precum ceea ce trebuie să fie determinat prin Mișcarea antroposofică,

atunci ai nevoie în ziua de azi deja de multe persoane exact de acest fel. Noi am găsit persoane pline de devotament în diferite domenii, în primul rând în domeniul pedagogic, în școlile noastre Waldorf. Am găsit persoane devotate și în alte domenii – dar mult prea puține. Iar numărul acelor care nu vor deloc să abordeze lucrurile cu seriozitate, care nu vor deloc să intre cu întreaga lor personalitate, așa cum ar fi necesar pentru cauza noastră, numărul acelor este, chiar și în rândurile noastre, extraordinar de mare. Și de aceea progresăm așa de greu. A trebuit să trăim mereu în decursul timpului faptul că, în fond, un mare număr dintre aceia care se înscriu la noi pentru a putea asculta lucrurile care se vestesc aici, se rușinează, în afară, într-o anumită măsură, să-și mărturisească deschis apartenența la noi. A trebuit mereu să auzim că ar fi mai bine dacă nu am apărea în public cu numele de antroposofie, ci să omitem numele și „să menționăm câte ceva în treacăt”, precum sună modul plăcut de vorbire al oamenilor care nu vor să trateze cu seriozitate domeniul antroposofic. Și atunci unul sau una vor voi să „menționeze” câte ceva din antroposofie, pentru că se sfiesc să vorbească deschis despre antroposofie. Și „menționează în treacăt” câte ceva! Pentru aceasta omul poate să fie mai puțin brav, în felul acesta poate și displacea mai puțin – el menționează în treacăt. Dar astăzi nu este timpul să menționezi în treacăt, ci acela al mărturisirii oneste și al rostirii acelor cuvinte care denumesc lucrurile în adevărul lor. Căci aceia care sunt împotriva noastră nu lasă nimic să menționeze în treacăt relativ la noi, ci vorbesc în cuvinte dure. Și de fapt ar trebui să se simtă de toți cei din rândurile noastre ca ceva revoltător atunci când Hermann Keyserling are tupeul să vorbească despre faptul că această știință spirituală de aici este o materializare a vieții spirituale, o știință naturală a spiritului. Nu se poate spune altfel decât că acest bărbat care s-a străduit, pe lângă un mare număr de persoane, – căci aceasta o știm –, să obțină prin tertipuri ciclurile de conferințe, pentru a se familiariza cu conținutul lor, când el astăzi scrie acestea, complet conștient așterne pe hârtie neadevărul – și aceasta noi o numim a

minți. Și cine are ceva de spus împotriva faptului că noi spunem aceasta, acela iubește minciuna. Și cine spune că noi polemizăm prea mult atunci când denumim corect adevărul, acela nu are nici un simț al adevărului, și iubește minciuna. Și faptul de a iubi minciuna nu trebuie să fie treaba noastră în cadrul Mișcării antroposofice, ci noi trebuie să iubim adevărul. Trebuie simțită întreaga greutate a acestor cuvinte: să iubim adevărul și să nu iubim minciuna de dragul convenției, de dragul unei vieți sociale plăcute. Căci faptul de a fi tolerant cu minciuna este deja la fel de mult ca și a iubi minciuna. Lumea însă nu va avansa în perioada următoare prin indiferența frivolă față de neveracitate, ci numai prin mărturisirea liberă și mereu înnoită a adevărului. Antroposofia trebuie să se îndeletnicească de cele mai serioase și mai înalte probleme, și de acestea noi n-am dus lipsă niciodată. Și cine spune că ar fi o materializare a spiritului atunci când vorbim de Saturn, Soare și Lună, când el are în fiecare zi ocazia să examineze ce scrie în ***Știința ocultă în schiță*** despre Saturn, Soare și Lună, acela minte. Căci acolo nu se află nimic despre materializarea spiritului. Nu simte întreaga gravitate a situației cel care vrea acum ca noi să ne adresăm prin expresii ipocrite, de salon, adversarilor care ne calomniază.

Aceste lucruri țin exact de iubirea veritabilă. Căci din iubirea veritabilă face parte entuziasmul pentru adevăr. Și lumea va progresa numai prin acest entuziasm pentru adevăr.

A fost cu adevărat din substraturi spirituale sarcina mea, să mai rostesc aceste lucruri astăzi, înainte de a trebui să-mi iau din nou rămas bun de la dumneavoastră pentru o vreme. Și oricât de rău mi-ar părea că acum nu am putut deloc avea convorbiri individuale, pentru că pur și simplu timpul nu a fost suficient – ieri am fost împreună cu prietenii Mișcării noastre tripartite și ai «Kommender Tages» din nou la o ședință până la ora 3 dimineța, și așa merge acum aproape din zi în zi –, oricât de rău mi-ar părea că acum trebuie să renunțăm la multe lucruri îndrăgite de unii, pe de altă parte trebuie spus: Poate că putem totuși spera că prin strădaniile care sunt făcute

pe scară largă, Mișcarea antroposofică își dobândește totuși acel drept în lume pe care trebuie să-l dobândească, deoarece ea conține forța și voința pentru a înainta prin adevăr. Dacă e să lucrăm în Adevăr, nu putem în ziua de azi altfel decât să așezăm tot în lumina corectă și neadevărul, atunci când el se afirmă într-un mod atât de cumplit de insistent.

De data acesta a trebuit să fie indicată îndatorirea față de Adevăr, pentru că ar fi foarte necesar, dragii mei prieteni, ca noi toți, cu toții, să ne pătrundem cu acest spirit al dorului după veracitate. Doar atunci este încă omeneste posibil: Numai prin acest spirit al dorului după veracitate poate fi evitată barbaria, care altfel trebuie să vină asupra omenirii; numai așa putem înainta într-o nouă civilizație spiritualizată.

NOTE

Prezentul volum conține transcrieri ale acelor conferințe pe care Rudolf Steiner le-a ținut pentru membri Societății antroposofice din Stuttgart în timpul mai multor șederi în acest oraș în 1920.

Bazele textului: Prelegerile au fost scrise de diverși stenografi. Numele celor care au notat nu au ajuns la noi. Textul urmează transcrierile în text clar disponibile în arhivele Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung, așa cum au fost obținute de la stenografi.

Titlul volumului nu vine de la Rudolf Steiner, ci de la editori.

Note cu privire la text

Lucrările lui Rudolf Steiner în ediția *Operele complete* (GA) sunt indicate în note cu numărul bibliografic.

CONFERINȚA I

1. *Ludwig Feuerbach*, 1804-1872, filosof. Relativ la antropomorfismul lui Feuerbach, Rudolf Steiner a citat adesea din lucrarea acestuia «Esența religiei» (1851), printre altele în Antroposofia, o cosmosofie, GA 207, pag. 163.
Ludwig Büchner, 1824-1899, filosof.
2. *Am ținut odată... o conferință:* Colmar, 21 noiembrie 1905, «Filosofia creștinismului în lumina teosofiei» (de la care nu se găsesc notițe).
3. *Leopold von Ranke*, 1795-1886, istoric.
4. *În Norvegia se afirmă un om:* nu s-a putut stabili despre cine este vorba.

CONFERINȚA a II-a

1. *Paul Deussen*, 1845-1919, filosof și specialist în sanscrită.

2. *Richard von Garbe*, 1857-1927, specialist în sanscrită.
3. *Friedrich Wilhelm Joseph Schelling*, 1775-1854, «Bruno, sau despre principiul divin și cel natural al lucrurilor. O convorbire».
4. *Johann Gottlieb Fichte*, 1762-1814, «Determinarea omului» (1800).
5. *Friedrich Schiller*, 1759-1805, «Scrisori despre educația estetică a omului» (1795).
6. *Ralph Waldo Trine*, 1866-1958, scriitor american.
7. *Ultima oară când am fost aici*: Stuttgart 21 decembrie 1919, în: ***Ajun cosmic și gânduri de Anul Nou***, GA 195.
8. *A. Ferriere*, 1879-1960, «La loi du progres économique et la justice sociale», în «Suisse-Belgique Outremer», Bruxelles-Lausanne, Ire. anne, nr. 3-4, iulie-august 1919.
9. *Grigori Iesmovici Rasputin*, 1871-1916, călugăr rus, consilier al țarului Nicolae al II-lea al Rusiei, presupus înfăptuitor de minuni, asasinat în 1916.
10. *Dr. Roman Boos*, 1889-1952, orator antroposof și scriitor de științe sociale, pionier al Mișcării de tripartiție

CONFERINȚA a III-a

1. *scrisoare pastorală*: a primatului Johann Baptist Katschthaler din Salzburg din 2 februarie 1905, intitulată «Die dem katholischen Priester gebührende Ehre» (Onoarea cuvenită preotului catolic), tipărită în: Carl Mirbt, «Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus» (Izvoare ale istoriei papalității și ale catolicismului roman), ediția a V-a, Tübingen 1934, pagina 497 ș.u. În cele ce urmează redăm pasajul referitor la puterea pastorală de consacrare:

„Cinstiți-i pe preoți pentru că ei au puterea de a consacra.
– Preotul catolic și numai el, și nu pastorii protestanți, au puterea de a sfinți, această minunată putere. – Puterea de a

consacra, de a actualiza trupul Domnului cu prețiosul Său sânge, cu întreaga Sa sfântă umanitate și întreaga Sa Dumnezeire în înfățișarea pâinii și a vinului; puterea de a transforma pâinea și vinul în adevăratul trup și prețiosul sânge al Domnului nostru, ce putere înaltă, sublimă, întru totul minunată! Unde mai există în Ceruri o asemenea putere ca aceea a preotului catolic? La Îngeri? La Maica lui Dumnezeu? Maria L-a purtat pe Christos, Fiul lui Dumnezeu, în pântecele ei și L-a născut în staulul din Betleem. Da. Dar cântăriți ce se petrece la sfânta mesă! Oare nu se petrece întru câțva același lucru sub mâinile binecuvântătoare ale preotului la sfânta transsubstanțiere? Sub înfățișarea pâinii și a vinului, Christos este cu adevărat prezent și oarecum renăscut. Acolo, la Betleem, Maria L-a născut pe pruncul său divin și L-a învelit în scutece, preotul face oarecum același lucru și pune hostia pe corporale. *Maria L-a adus doar o dată pe lume pe copilul divin. Și iată, preotul nu face aceasta o singură dată, ci de sute și mii de ori, de fiecare dată când slujește. Acolo, în staul, copilul divin care a fost dat lumii prin Maria era mic, capabil de a suferi și muritor. Aici, pe altar, sub mâinile preotului, Christos se află în toată slava Lui, incapabil de a suferi și nemuritor, așa cum șade El în Ceruri, de-a dreapta Tatălui, triumfător și plin de glorie, desăvârșit în orice privință. – Oare ei actualizează pur și simplu trupul și sângele Domnului? Nu. Ci ei jertfesc, ei aduc Tatălui ceresc jertfa. Este același lucru pe care l-a înfăptuit Christos sângărând pe drumul calvarului, și într-un mod nesângeros la ultima Cină de Taină. Acolo, veșnicul mare preot Iisus Christos a adus Tatălui său ceresc drept jertfă carnea Sa, sângele Său și însăși viața Sa, aici, la slujba cea sfântă, El săvârșește același lucru prin reprezentantul Său, preotul catolic. El i-a pus pe preoți înlocuitori ai Lui, pentru ca aceștia să continue jertfa pe care a adus-o El. Lor le-a transferat El drepturile asupra sfintei Sale umanități*

și le-a dat cum s-ar spune putere asupra trupului Său. Preotul catolic nu numai că îl poate actualiza pe altar, închide în tabernacol, lua din nou de acolo și înmâna credincioșilor, ci el poate chiar să-L aducă pe El, Fiul lui Dumnezeu devenit om, drept jertfă nesângeroasă pentru cei vii și cei morți. Christos, Fiul unul născut al lui Dumnezeu-Tatăl, prin care au fost create Cerul și Pământul, Cel care susține întreg Universul, este prin aceasta la voia preotului catolic.” (Sublinierile sunt în conformitate cu originalul redat de Mirbt.)

2. *Voința regelui este legea supremă:* „Suprema lex regis voluntas” sună inscripția făcută de Wilhelm al II-lea, împărat german, în cartea de aur a orașului München. Vezi J. Von Kürenberg, «War alles falsch? Das Leben Kaiser Wilhelms II.» (A fost totul greșit? Viața împăratului Wilhelm al II-lea), Basel-Olten 1940, pag. 190.
3. *Dionisie Areopagitul* (discipol al Apostolului Pavel): «Despre Ierarhia cerească» și «Despre ierarhia bisericească», redată în «Die angeblichen Schriften des Areopagiten Dionysius, übersetzt und mit Abhandlungen begleitet vonj. G. V. Engelhardt» («Presupusele scrieri ale lui Dionysius Areopagitul, traduse și însoțite de o prezentare a lui G. V. Engelhardt»). Partea a II-a, Sulzbach 1823.
4. *Augustinus:* «De civitate Dei libri XII». Dante: «De Monarchia».
5. *John Wiclif*, 1329-1384, reformator.
Johann Hus, 1369-1415, reformator, ars pe rug în timpul Conciliului de la Konstanz, care a condamnat învățătura sa și a lui Wiclif.
6. *Herman Grimm*, 1828-1901, «Fragmente» (volumul I), Berlin și Stuttgart, pag. 212: „Noi, cei de astăzi (1891) nu mai avem, cum aveam eu când eram copil (născut în 1828) războaiele de eliberare împotriva lui Napoleon I ca ultimă mare experiență în urma noastră, ci războaiele de eliberare din anii 60 și 70

împotriva Austriei și a Franței. Am fost cândva un popor în sânul căruia copilului i se impregna ideea că lui nu îi va fi niciodată îngăduit să participe intervenind voluntar în destinul țării. În ziua de azi, germanul este constrâns să o facă. Cu cincizeci de ani în urmă ar fi fost ceva nemaiauzit să se organizeze educația în așa fel încât să i se clarifice copilului că el va deveni cândva cetățeanul unui mare imperiu german și că printre îndatoririle sale față de Dumnezeu, împărat și patria-mamă va interveni și aceea de a alege cândva prin propria apreciere a nevoilor patriei sale un reprezentant al părerilor sale într-un parlament german. Doar faptul de a exprima așa ceva ar fi sunat ca înaltă trădare și ar fi adus celui care ar fi rostit-o probabil ruinarea vieții.”

CONFERINȚA a IV-a

1. *prima conferință publică*: «Calea spre gândirea sănătoasă și situația de viață a omului prezent», Stuttgart 8 iunie 1920, în ***Criza prezentului și calea către o gândire sănătoasă***, GA 335.
2. *Vladimir Ilici Lenin (de fapt Ulianov), 1870-1924.*
3. *Lev Trotsky (Bronstein), 1879-1940, conducător al Revoluției ruse din 1917.*
4. *într-un ziar*: «Basler Vorwärts» din 2 iunie 1920, X. N. «Die Politik der Sowjetregierung auf dem Gebiete der Religion.» («Politica guvernului sovietic în domeniul religiei»)
5. *Aristotel*, 384-322 î.Ch., vezi în acest sens Franz Brentano, «Die Psychologie des Aristoteles» («Psihologia lui Aristotel»), Mainz 1867, pag. 199 ș.u.
6. *Trebuie practicat „traubismul”*: Friedrich Traub, născut în 1860, profesor universitar la Tübingen, a scris: «Rudolf Steiner ca filosof și teosof», Tübingen 1919.
7. *aproape pretutindeni în Elveția apar articole despre antroposofie*: vezi în acest sens, ca și relativ la expunerile

următoare, Roman Boos, «Expunere documentată a hărțuiei împotriva Goetheanumului», în «Rudolf Steiner / Roman Boos: Campania (Hărțuiala) împotriva Goetheanumului», Arlesheim 1920.

8. *scrisoare pastorală*: vezi nota 1 de la conferința a III-a.
9. *conciliul de la Constantinople*: este avută în vedere abolirea așa-numitei trihotomii de către conciliul menționat. Rudolf Steiner menționează aceasta cu diverse ocazii, vezi printre altele: ***Pietre de construcție pentru cunoașterea Misteriului de pe Golgota***, GA 175, conferința 1 și 2.
10. *o personalitate care i-a scris lui Moleschott*: o doamnă, Mathilde Reichardt, care a redactat în anul 1856 în scrisorile către Moleschott, o carte despre știință și învățătura morală, și care și-a cucerit incontestabil dreptul prea puțin de invidiat de a fi menționată în primul rând și pe prima poziție între aceia care au întors toate valorile morale cu capul în jos. După părerea acestei doamne, învățătura morală trebuie să-și pună doar întrebarea dacă natura omenească a dezvoltat în mod armonios elementele depuse în ea. Însă natura – este ea de părere – afirmă prin orice om o altă voință. Ea nu ezită în a afirma „că deoarece există oameni cărora le este inerentă o înclinație, un impuls predominant spre minciună și furt, acești oameni, ca mincinoși și ca hoți, pot fi întru totul oameni morali”. – „Și omul care s-a născut spre a deveni hoț aduce cu sine, ca oricare altul în viață, dreptul de a-și desăvârși natura și de a se dezvolta multilateral, și el poate fi o natură puternică, morală, numai în acest mod. Și în aceeași situație cu hoțul se află și cel imoral, și chiar și cel născut să devină criminal.” (Citat din Jürgen Bona Meyer, «Probleme filosofice contemporane», Bonn 1874, pagina 323 ș.u.).
11. *Carl Vogt*, 1817-1895, apărător al darwinismului.
12. *Jakob Moleschott*, 1822-1893, fiziolog.
13. *Ludwig Büchner*, 1824-1899, filosof.

14. **Filosofia libertății** (1894), GA 4.

CONFERINȚA a V-a

1. *Cum am spus recent într-o conferință publică...: Educația și învățământul în fața situației mondiale a prezentului*, Stuttgart 10 iunie 1920, în **Criza prezentului și calea către o gândire sănătoasă**, GA 335.
2. **Punctele centrale ale problemei sociale în necesitățile vieții prezentului și în viitor** (1919), GA 23.
3. *școala de formare a muncitorilor*: vezi Rudolf Steiner, **Cursul vieții mele**, GA 28.
4. **Despre enigmele sufletului** (1917), GA 21.
5. *Emil Molt, 1876-1936*, vezi Nota nr. 8.
Hans Kühn, 1889-1977, scriitor și editor.
Carl Unger, 1878-1929, inginer, posesor al unei fabrici de utilaje, membru în comitetul de conducere a Societății Antroposofice Germane începând din 1905, conferențiar și scriitor. Împușcat în 1929 la Nürnberg de către un alienat mintal.
Emil Leinhas, 1878-1967, comerciant, director general al «Der Kommende Tag AG», scriitor.
6. *Max Seiling, 1852-1928*, cândva adept, apoi adversar al lui Rudolf Steiner, purta titlul de consilier de Curte.
7. *apelul meu din anul trecut: Către poporul german și lumea civilizată!*, proclamație, 1919, tipărit printre altele în **Puncte centrale ale problemei sociale**, GA 23.
8. *Apel pentru întemeierea unui Consiliu cultural*: Rusalii 1919, semnat de nenumărate personalități ale vieții culturale.
9. *Școala Waldorf*: întemeiată de Emil Molt în anul 1919 pentru copiii muncitorilor fabricii de țigarete Waldorf-Astoria, și pentru public ca școală elementară generală și Școală superioară, unitară, sub conducerea lui Rudolf Steiner, care a

numit și cadrele didactice care să activeze în ea și le-a ținut cursurile seminaristice pregătitoare.

10. «*Der Kommende Tag*. Societate pe acțiuni pentru promovarea valorilor economice și spirituale», întemeiată în martie 1920 la Stuttgart. Până în 1923, Rudolf Steiner a fost președinte al Comitetului de administrație. Societatea pe acțiuni *Der Kommende Tag* a devenit victimă a inflației din Germania și a trebuit să fie dizolvată în 1925.
11. *Cu opt zile în urmă a trebuit să vorbesc aici*: Stuttgart, 16 iunie 1920; tipărit în *Agricultură și industrie/Noua ordine a dreptului funciar ca cerință socială a prezentului*; citate din lucrările și conferințele lui Rudolf Steiner, editată de Roman Boos, Stuttgart 1957, pag. 84 ș.u. (Prevăzută pentru GA 336).

CONFERINȚA a VI-a

1. *Oswald Spengler*, 1880-1936, «*Apusul Occidentului*», două volume, München 1918-1922.
2. *cum am arătat eu la Dornach cu tomismul: **Filosofia lui Toma d'Aquino***, trei conferințe ținute din 22 până în 24 mai 1920 la Dornach; GA 74.
3. Rudolf Steiner: «Prin spirit la cunoașterea realității enigmei omului. Filozofie și antroposofie. Patru basme (din Dramele-misteriu). Calendar sufletesc-antroposofic. Trezirea sufletului, tablourile 7 și 8»; Berlin 1918.
4. *grup trinitar*: așa-numitul grup sculptural (Reprezentantul omenirii între Lucifer și Ahriman), de la Dornach.
5. *Max Dessoir*, 1867-1947, «*Vom Jenseits der Seele. Die Geheimwissenschaften in kritischer Betrachtung*» («Despre transcendența sufletului. Științele oculte în analiză critică»), Stuttgart 1917, pag. 254 ș.u.
6. *Călăuzirea spirituală a omului și a omenirii* (1910), GA 15.

7. *profesor de anatomie*: prof. dr. Hugo Fuchs, Göttingen. Vezi în acest sens Rudolf Steiner: «Câteva cuvinte relativ la atacul lui Fuchs» din «Tripartiția organismului social», anul 2 de apariție, Numărul 5 (august 1920); tipărit în **Articole referitoare la tripartiția organismului social și situația timpului 1915-1921**, GA 24.
8. *Citiți anexa*: «Tripartiția organismului social», anul 2 de apariție. Numărul 4, Supliment (iulie 1920).
9. *în mica lucrare*: vezi Nota 3.

CONFERINȚA a VII-a

1. *mecanismul de studiere a căderii libere a lui Atwood*: George Atwood, 1745-1807, fizician englez, a inventat în 1784 un mecanism pentru dovedirea legii căderii libere.
2. *ciclul de conferințe de la Karlsruhe din anul 1911: De la Iisus la Christos*, GA 131.
3. *Moleschott, Büchner, Vogt*: vezi notele 11-13 de la conferința a IV-a.

CONFERINȚA a VIII-a

1. ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?*** (1904/05), GA 10.
2. ***Știința ocultă în schiță*** (1910), GA 13.
3. *Erich Wasmann*, 1859-1931, entomolog. A făcut cercetări în special asupra furnicilor. Textul redactat este relativ neclar în acest loc, și el a fost clarificat prin cele puse în paranteză.
4. *principiul pe care l-a rostit Goethe*: citatul din Goethe sună textual: „Se spune că adevărul se află la mijloc, între două păreri opuse. În nici un caz! Problema se află între ele, invizibilul, viața veșnic activă, gândită în repaus” («Maxime și reflecții»). Textul redactat, redat în ediția anterioară, a fost insuficient în acest loc și a fost completat în conformitate cu sensul.

5. *un preot evanghelic care a călătorit mult*: Max Christlieb, 1862-1916. El a fost un prieten al lui Rudolf Steiner din perioada de la Weimar, care s-a implicat pentru «Teoria cunoașterii», care apăruse deja pe atunci. Vezi în privința lui Steiner și a lui Christlieb Ludwig Kleeberg, «Wege und Worte» («Căi și cuvinte»), ediția a doua 1961, pag. 76 ș.u., unde este menționată și întâlnirea de la Marburg.
6. *ceea ce am indicat deja ieri*: în conferința publică *Marile sarcini din ziua de azi în viața spirituală, viața juridică și viața economică. Un al treilea discurs despre prezent*, în ***Criza prezentului și calea către o gândire sănătoasă***, GA 335.
7. *calomnie abominabilă*: vezi încheierea conferințelor din 11 și 17 ianuarie 1920 în ***Transformări spirituale și sociale în evoluția omenirii***, GA 196.
8. *acea personalitate din vecinătate*: Karl Rohm, editor al revistei «Farul», din Lorch (Württemberg).
9. *Metzdorf-Teschner*: vezi în acest sens E. Uehli: «Tripartiția furată» în «Tripartiția organismului social», anul doi de apariție, nr. 11 (septembrie 1920).
10. *Rohm*: vezi nota 8.
11. *Alfred Knapp*, a întemeiat așa-numitul «Ordin internațional pentru etică și cultură».

CONFERINȚA a IX-a

1. *Rabindranath Tagore*, 186-1941, Scriere despre naționalism: «Naționalismul»; traducere de H. Maeyer Franck, Leipzig o.J.
2. *William James*, 1842-1910, psiholog american.
3. *Basmul lui Goethe*: «Basmul despre șarpele cel verde și frumoasa Floare-de-Crin» din «Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten» («Convorbirile drumeților germani») (1795), ediția de la Weimar, volumul 18, pag. 225 ș.u.

4. *Wilhelm von Humboldt*, 1767-1835, «Idei pentru o încercare de a preciza granițele acțiunii statului», 1792.
5. *Thomas Woodrow Wilson*, 1856-1924, «Statul. Elemente de politică istorică și practică», traducere de G. Thomas, Berlin-Leipzig 1913.
6. *John Worrell Keely*, 1827-1898: vezi conferința de la Dornach din 1 decembrie 1918 în ***Cerința socială fundamentală a timpului nostru /În situația modificată a timpului actual***, GA 186.

CONFERINȚA a X-a

1. în conferința publică: Stuttgart 10 noiembrie 1920: *Criza spiritului în prezent și forțele pentru progresul omenirii*, în ***Criza prezentului și calea către o gândire sănătoasă***, GA 335.
2. *Pierre Bayle* (1647-1706) a rostit în secolul XVIII niște cuvinte remarcabile: vezi în acest sens Ludwig Feuerbach, «Pierre Bayle. O contribuție la istoria filosofiei și a omenirii» («Operele complete ale lui Ludwig Feuerbach», editate de W. Bolin și F. Jodl, volumul 5, Stuttgart 1905).
3. *Goethe*, „*Werther*”: «Suferințele tânărului Werther» (1775), ediția de la Weimar, vol. 19.
4. *Siegwart*: roman sentimental de Johann Martin Miller; apărut în 1776 (la 2 ani după «*Werther*»), temporar cea mai îndrăgită carte din lumea cititorilor.
5. „*Omul simplu din Nazaret*”: vezi, de exemplu, Heinrich Weinel, «Jesus im neunzehnten Jahrhundert» («Iisus în secolul XIX»), Tübingen/Leipzig 1903, pag. 6 ș.u.
6. *Alfons Paquet*, 1881-1944, scriitor. A scris: «În Rusia comunistă», 1919.
7. *oratori-pastori americani*: vezi *Criza spiritului în prezent și forțele pentru progresul omenirii*, conferință publică din

Stuttgart, pe 10 noiembrie 1920, în ***Criza prezentului și calea către o gândire sănătoasă***, GA 335.

8. *Thomas Woodrow Wilson*: vezi nota 5 de la conferința a IX-a.
9. *Georges Clemenceau*, 1841-1929, politician francez.
10. *Adolf von Harnack*, 1851-1930, istoric protestant al Bisericii.

CONFERINȚA a XI-a

1. *într-o conferință publică*: vezi nota 7 de la Conferința a X-a.
2. *Aș vrea totuși să indic*: «Goethe ca părinte al unei noi estetici», conferință ținută la Uniunea Goethe din Viena, 9 noiembrie 1888; apărută pentru prima oară la Viena în 1889, tipărită în ***Artă și cunoașterea artei***; GA 271.
3. *într-o conferință publică*: Stuttgart, 16 noiembrie 1920: *Adevărul științei spirituale și cerințele practice ale vieții prezentului*, prevăzută pentru GA 336.
4. *Contele Hermann Keyserling*, 1880-1946, «Filosofia ca artă», Darmstadt 1920.
5. *în conferința publică*: vezi nota 1, Conferința a X-a.
6. *Jurnalele unui filosof*: «Jurnal de călătorie al unui filosof», Darmstadt 1919.